

**SLOVENSKÁ TECHNICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA ARCHITEKTÚRY**

**PROCES TRANSFORMÁCIE PAMIATKY
POČAS PAMIATKOVEJ OBNOVY – ZÁMERY VERZUS REALIZÁCIA**

Dizertačná práca

Evidenčné číslo: FA-10813-38058

2012

Ing. arch. Katarína Vošková

SLOVENSKÁ TECHNICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA ARCHITEKTÚRY

PROCES TRANSFORMÁCIE PAMIATKY
POČAS PAMIATKOVEJ OBNOVY – ZÁMERY VERZUS REALIZÁCIA

Dizertačná práca

Študijný program: Obnova architektonického dedičstva

Názov študijného odboru: 5.1.1 Architektúra a urbanizmus

Číslo študijného odboru: 3507 architektúra a urbanizmus

Školiteľ: Doc. Ing. arch. Andrea Urlandová, PhD.

Bratislava, 2012

Ing. arch. Katarína Vošková

ČESTNÉ PREHLÁSENIE

Prehlasujem na svoju česť, že dizertačnú prácu som spracovala samostatne a že som uviedla všetku použitú literatúru.

Ing. arch. Katarína Vošková

Štruktúra, úprava, obsah a rozsah tejto dizertačnej práce formálne splňajú *Metodické smernice 14/2009-R* Ministerstva školstva SR z 27. 8. 2009 o náležitostiach záverečných prác, ich bibliografickej registrácii, kontrole originality, uchovávaní a sprístupňovaní.

Pri citovaní používam metódu *priebežných poznámok* podľa normy ISO 690 a 690-2. Kompletný zoznam použitej literatúry sa nachádza na konci práce v časti *Použitá literatúra a pramene*. Označenie obrázkov a použitých ilustračných materiálov vrátane ich prameňa sa nachádza pod každým uvedeným obrázkom. Definície najčastejšie používaných pojmov v tejto dizertačnej práci sú uvedené v kapitole *1.3 Najčastejšie používané pojmy – terminológia*.

Spôsob citovania dizertačnej práce

VOŠKOVÁ, Katarína: *Proces transformácie pamiatky počas pamiatkovej obnovy – zámery verzus realizácia*. Dizertačná práca. Fakulta architektúry STU v Bratislave. Bratislava, 2012. 160 s.

Rozsah dizertačnej práce

Táto dizertačná práca má rozsah 160 normalizovaných strán (NS) = 8 autorských hárkov (AH) hlavného textu (bez obrázkov, popisov a bibliografie). Z celkového počtu 161 NS práca obsahuje 27,1 % (43,7 NS) prípravnej časti (úvod, predmet, ciele, doterajšie poznatky) a 72,9 % (117,5 NS) vedeckej časti (definovanie problémov, metodika výskumu, výskum, diskusia, závery). V práci je 149 obrázkov a ilustrácií, okrem toho zahŕňa prílohu s mapami, tabuľkami, formulármi a doplnujúcou fotodokumentáciou, použitými pri výskume. Práca má dovedna 264 strán formátu A4 (vrátane príloh).

POĎAKOVANIE

Vyjadrujem vďaku všetkým pedagógom, priateľom, domácim aj zahraničným kolegom, ktorí mi poskytli svoje cenné odborné rady a konzultácie pri príprave tejto dizertačnej práce.

Vďaku vyjadrujem najmä:

Andrei Urandovej, Pavlovi Gregorovi,
Ivete Chovanovej, Andrei Nižňanskej, Ľubici Paučulovej

a všetkým respondentom a konzultantom zo zahraničia:

Michelovi Bonnettovi (Québec, Kanada), Matthew Hardymu (Nadácia Princa
Cherlesa, Londýn), Franzovi Neuwirthovi a Markusovi Zechnerovi (Rakúsko),
Lumírovi Tejmárovi, Jiřímu Varhaníkovi (Česká republika), Branke Sekarić (Srbsko),
Marekovi Baraňskému (Poľsko), Francescovi Lupimu (Taliansko),
Jólan Rácz (Maďarsko), Steffi Schüppel (Nemecko) a ďalším.

Za technickú pomoc a poskytnutie odborných materiálov vyjadrujem vďaku:

Lýdii Chovancovej, Marcelovi Mészárosovi, Róbertovi Erdélyimu, Barbore Vachovej,
Michalovi Šimkovicovi, Barbore Glockovej, Ľubošovi Kürthymu, JoEllen Zumberge,
Andrei Galajdovej, Irene Roháčovej, Jánovi Roháčovi, st. a Jánovi Paškovi.

OBSAH

1.	ÚVOD	
1.1	Cieľ práce	3
1.2	Predmet práce	4
1.3	Najčastejšie používané pojmy – terminológia	6
2.	SÚHRN DOTERAJŠÍCH POZNATKOV	
2.1	Teória pri vyhodnocovaní obnovy pamiatok	10
2.2	Prax pri vyhodnocovaní obnovy pamiatok	14
2.3	Poznatky a materiály, relevantné k výskumnej úlohe zo sveta vo vzťahu ku autenticite	19
2.4	Právna ochrana kultúrneho dedičstva na Slovensku	25
2.5	Medzinárodná právna ochrana kultúrneho dedičstva a ochrana kultúrneho dedičstva v chartách ICOMOS	27
2.5.1	Prehľad ďalších medzinárodných dokumentov na ochranu pamiatok, relevantných k téme práce	33
3.	POMENOVANIE NAJAKTUÁLNEJŠÍCH PROBLÉMOV	
3.1	Niektoré problémy pri súčasnej ochrane a obnove kultúrneho dedičstva na Slovensku	34
3.2	Problémy pri zachovaní autenticity a integrity pamiatkového územia a pamiatkového fondu na príklade Pamiatkovej rezervácie Banská Štiavnica	38
4.	HYPOTÉZA	
4.1	Predpoklad najslabších článkov v procese pamiatkovej obnovy – remeselníci / realizátori pamiatkovej obnovy	51
4.2	Predpoklad najslabších článkov v procese pamiatkovej obnovy – koncepcia pamiatkovej obnovy a projektová príprava	52

5.	MATERIÁL A METODIKA VÝSKUMU – OVEROVANIE HYPOTÉZY	
5.1	Stanovenie konceptu a rámca metodiky k vyslovenej hypotéze	54
5.2	Stanovenie metodiky výskumu	55
5.2.1	Teoretické podklady a ich aplikácia pre výskum	58
	Identifikácia kultúrno-historických hodnôt historických objektov	
5.2.2	Kritéria autenticity kultúrneho dedičstva	60
5.2.3	Hodnoty historickej architektúry a urbanizmu Banskej Štiavnice – podklady pre výskum	62
6.	VÝSKUM	
6.1	Územný výskum straty autenticity pamiatkového a historického stavebného fondu na území Pamiatkovej rezervácie Banská Štiavnica	66
6.2	Výskum miery zachovania autenticity pamiatky po pamiatkovej obnove. Návrh schémy pre „test autenticity“	78
6.2.1	Aplikácia „testu autenticity“ – overovanie miery zachovania autenticity pamiatky	81
6.3	Príčiny straty autenticity – identifikácia a analýza faktorov a účastníkov, ovplyvňujúcich proces ochrany kultúrneho dedičstva a analýza odbornej pripravenosti	100
6.4	Odborná pripravenosť účastníkov v procese ochrany a obnovy pamiatok – špecializované vzdelávacie inštitúcie, vzdelávanie odborníkov z praxe na Slovensku a v zahraničí – čiastkový prieskum súčasného stavu	112
6.4.1	Súčasnú praktickú iniciatívu pre zachovanie autenticity pri obnove pamiatok na Slovensku a v Banskej Štiavnici	112
6.4.2	Prieskum kvality faktorov, ktoré vstupujú do procesu pamiatkovej obnovy v niektorých európskych krajinách	117
6.4.3	Výskum, zber a vyhodnotenie údajov o kvalite faktorov, vstupujúcich do procesu pamiatkovej obnovy v niektorých európskych krajinách	119
6.4.4	Prehľad tréningových a vzdelávacích centier v niektorých európskych krajinách	128

7.	VÝSLEDKY – VYHODNOTENIE PRIESKUMOV S OHLADOM NA HYPOTÉZU	
7.1	Kritéria hodnotenia výsledku	130
7.2	Vyhodnotenie výsledkov	132
7.3	Zhrnutie výsledkov	138
8.	DISKUSIA VÝSLEDKOV	141
9.	SÚHRN A NÁVRH POSTUPU/ RIEŠENIA	146
9.1	Východiská pre zlepšenie kvalitatívnej úrovne účastníka v procese ochrany pamiatok – metodik-pamiatkar	147
9.2	Východiská pre zlepšenie kvalitatívnej úrovne účastníka v procese ochrany pamiatok – výskumník	148
9.3	Východiská pre zlepšenie kvalitatívnej úrovne účastníka v procese ochrany pamiatok – architekt-projektant	149
9.4	Východiská pre zlepšenie kvalitatívnej úrovne účastníka v procese ochrany pamiatok – remeselník	149
9.5	Východiská pre zlepšenie kvalitatívnej úrovne účastníka v procese ochrany pamiatok – reštaurátor	150
10.	ZÁVER	
10.1	Využitie práce	151
10.2	Prínos práce	152
11.	POUŽITÁ LITERATÚRA A PRAMENE	154
12.	ZOZNAM PRÍLOH	158

1. ÚVOD

*Svetové kultúrne dedičstvo je krehký, neobnoviteľný a nenahraditeľný zdroj. Cieľom ochrany lokalít svetového dedičstva je zachovanie ich **autenticity a hodnôt**, pre ktoré boli zaradené do Zoznamu.*¹

Bernard M. Feilden a Jukka Jokilehto

Dodnes zachované vzácne historické sídla na podstatnej časti územia Slovenska prechádzali urbanistickým a architektonickým vývojom v priebehu stáročí. Napriek štátnej pamiatkovej ochrane je stav pamiatkového fondu na Slovensku neuspokojivý.² Je zrejmé, že na výraznom úbytku a devastácii kultúrneho dedičstva sa podpísali roky socialistickej výstavby, podceňovania kultúrnych hodnôt, absencie dostatočnej právnej ochrany historických území z hľadiska pamiatkovej ochrany. Prístup k ochrane pamiatok na Slovensku sa však od 90. rokov 20. storočia celkovo skvalitňuje, hovorí sa o tradičných postupoch pri opravách, o konzervácii pamiatok, o uprednostňovaní zachovania originálu pred jeho nahradením a pod. Komplikovanejšie je však dosiahnuť tieto ideály v praxi. Paradoxne, ignorované a svojmu osudu ponechané pamiatky počas éry komunizmu poskytovali zdroj pomerne autenticky a intaktne zachovaných, výraznejšie neprebudovaných historických objektov a ponúkala sa tak šanca na prinavrátenie pamiatkových hodnôt a zachovanie ich autenticity. Posledné dve desaťročia sme svedkami výrazných premien – transformácie pamiatok – a to z dôvodu zanedbanej údržby, alebo priamo pamiatkovou obnovou. K premenám – transformácii pamiatok dochádzalo a stále dochádza v pozitívnom aj negatívnom zmysle. Doteraz však nebola objektívne posúdená kvalita premien pamiatok po ich obnove, neboli dostatočne vyhodnotené realizácie pamiatkových obnov z kvalitatívneho hľadiska a tak, aby sa dali na základe toho hľadať východiská na reflexiu a nápravu stavu.

¹ Feilden, B. M. – Jokilehto, J.: *Príručka manažmentu lokalít svetového kultúrneho dedičstva*. ICCROM, Rím, 1998; prvé slovenské vydanie AI NOVA, Svätý Jur, 2010.

² V súčasnosti je na Slovensku viac ako 12 600 nehnuteľných kultúrnych pamiatok, viac ako 14 500 hnuteľných kultúrnych pamiatok, 18 mestských pamiatkových rezervácií, 10 rezervácií ľudovej architektúry a 89 pamiatkových zón. Viaceré pamiatky a územia spĺňajú kritériá svetového kultúrneho dedičstva a sú predmetom predbežného výberu na nomináciu podľa dohovoru UNESCO. Zdroj: <http://www.culture.gov.sk> k 19.3. 2012.

Na tento fenomén poukazuje aj česká pamiatkarka Milena Radová – Hauserová už v roku 1990 vo svojej štúdiu *Koncepcia pamiatkového zásahu do stavebného diela, jej úloha a východiská: Pri opravách... vznikli vážne straty na historickej stavebnej podstate i celkovej pamiatkovej hodnote aj tam, kde sa urobili podrobné stavebno-historické prieskumy. Kde bola správne formulovaná koncepcia pamiatkovej obnovy,... Prax takto dostatočne jasne ukazuje, že ani z pamiatkového hľadiska najlepšie pripravená akcia nemusí mať úspech.*³

Citované tvrdenia sú, žiaľ, aktuálne aj v dnešnej praxi, preto sa vo svojej práci chcem zamerať na zistenie príčin úbytku pamiatkových hodnôt a autenticity na pamiatkovom a historickom stavebnom fonde, a to na príklade štúdia situácie za približne posledných desať rokov v Pamiatkovej rezervácii Banská Štiavnica.

V práci chcem sledovať transformáciu/ premenu vybraných pamiatok v troch základných fázach pamiatkovej obnovy: fáze koncepcnej, prípravnej a realizačnej, a to od zámeru vlastníka pamiatku obnoviť až po výsledok realizácie. Pri svojej práci čerpám poznatky z dlhoročnej praxe metódičky obnovy pamiatok práve v Banskej Štiavnici, z praktického poznania kultúrno-historických hodnôt a autenticity historického stavebného fondu v tejto lokalite.

Lokalita *Banská Štiavnica a technické pamiatky v jej okolí* bola v roku 1993 zapísaná na Zoznam svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO a ďalšie straty autenticity a pamiatkových hodnôt na jej území by mohli v budúcnosti postavenie mesta na prestížnom Zozname ohroziť.

Výsledky výskumov v tejto práci, aplikované na prostredie Banskej Štiavnice, sú s vysokou pravdepodobnosťou len ilustráciou celkovej situácie pri ochrane kultúrneho dedičstva na Slovensku. Z toho dôvodu sa javí ako nesmierne dôležitá úloha vedy a teórie v oblasti ochrany a obnovy kultúrneho dedičstva, ktorá môže predstavovať potrebnú spätnú väzbu pre prax. Bez vedeckého skúmania a kvalitného objektívneho vyhodnocovania pamiatkových obnov ako aj celého procesu, by len ťažko bolo možné skvalitňovať prax v tejto oblasti

³ Radová – Hauserová, M.: *Koncepcia pamiatkového zásahu do stavebného diela, jej úloha a východiská*, In *Pamiatky a súčasnosť*, 2/90, ročník XXI.

1.1 Cieľ práce

V súčasnej pamiatkarskej praxi pozorujeme, že napriek pokroku v ideovom prístupe k obnove kultúrneho dedičstva a materiálno-technických disciplínach dochádza ešte stále k „nevydareným“ obnovám či zásahom oproti pôvodnému zámeru, čo sa pozoruje buď okamžite alebo s odstupom času. Práca si preto kladie za cieľ prispieť k objasneniu príčin tohto javu a vedecky vyhodnotiť možnosti zlepšenia tohto stavu pre prax. Ako prípadovú štúdiu si berie Banskú Štiavnicu z dôvodov, že ide o lokalitu, ktorú poznám z doterajšej praxe pamiatkara a tiež že ide o historické sídlo, zapísané na Zoznam svetového dedičstva. Banská Štiavnica je jedno z najautentickejších zachovaných historických sídiel na Slovensku, kde mnohé domy ešte neboli predmetom cielenej pamiatkovej obnovy, len kontinuálneho vývoja. Z toho dôvodu práve tu nachádzame potenciál, že vylepšením prístupu, odbornej asistencii pri transformácii/ premene pamiatky, či historických objektov, by bolo možné zlepšiť výsledky v praxi pamiatkovej obnovy.

V Banskej Štiavnici sa realizuje intenzívna pamiatková obnova približne od roku 1976.⁴ Pribeh obnovy pamiatok bol poznačený vtedajším spoločenským systémom – t.j. systémom vlastníctva, manažmentom využitia pamiatkových objektov, spriemyslením stavebníctva, atď. Po spoločenskej zmene v roku 1989 a zápisom mesta na Zoznam svetového dedičstva síce došlo ku kvalitatívnej zmene v procese pamiatkovej obnovy, naďalej sme svedkami nekvalitných výsledkov pamiatkovej obnovy, ktoré často znamenajú nenávratné straty na historickej podstate či matérii, integrite, hodnotách a autenticite pamiatok.

Keďže cieľná obnova pamiatkového fondu sa deje podľa vopred stanovených kritérií pamiatkovým zákonom, je možné sledovať v jej procese jednotlivé „faktory“ (účastníkov obnovy, relevantné zákonné limity a procesný postup) a ich vplyv na výsledok.⁵

⁴ V roku 1976 bol vládou ČSSR prijaté uznesenie, na základe ktorého začal rozsiahly koncept „komplexnej pamiatkovej obnovy“ v Mestskej pamiatkovej rezervácii Banská Štiavnica.

⁵ Podľa Zákona o ochrane pamiatkového fondu č. 49/2002 Z.z. sú pred každou pamiatkovou obnovou vyžadované určité stupne predprojektovej prípravy – výskumy s koncepčným materiálom – návrhom pamiatkovej obnovy, architektonická štúdiá, projekt obnovy, príp. reštaurátorské výskumy a Návrhy na reštaurovanie.

Možno predpokladať, že na výslednom efekte, resp. na kvalite obnovy pamiatkového stavebného fondu ma podiel *fáza koncepcná a prípravná* (výskumy historického vývinu, reštaurátorské výskumy, výskumy stavebno-technického stavu, zvolená metóda obnovy pamiatky, stupne projektu a pod.) a *fáza realizačná* (skúsenosti a kvalita stavebných firiem, remeselníkov, reštaurátorov a pod.).

Okrem profesionálov majú na pozitívnej, či negatívnej transformácii/premene pamiatky, inými slovami na výslednom efekte obnovenej pamiatky podiel aj vlastníci a koordinátori obnovy pamiatky. Najpočetnejšiu skupinu v procese pamiatkovej obnovy tvoria vlastníci /investori, v ďalšom rade zástupcovia *prípravnej a koncepcnej fázy* – historici umenia a architektúry, inžinieri a pamiatkari, bodku za výsledkom dáva *realizačná fáza* – realizácia pamiatkovej obnovy remeselníkmi, v špeciálnych prípadoch reštaurátormi – pre špecializované práce na obnove výtvarných prvkov pamiatky.

Cieľom tejto práce je preskúmanie a analýza „faktorov“ (účastníkov pamiatkovej obnovy a relevantných procesných a zákonných podmienok), vstupujúcich do procesu obnovy pamiatkového a historického stavebného fondu a zistenie jeho najslabších alebo najvplyvnejších článkov v spektre profesií a ich interakcií. Chceme sa pokúsiť odhaliť príčiny stavu na vybraných konkrétnych príkladoch / prípadových štúdiách a stanoviť princípy, prípadne námety na zlepšenie, načrtnúť stratégiu nápravy zistených nedostatkov pre tú skupinu v procese pamiatkovej obnovy, ktorej odborná pripravenosť a výsledky sa budú javiť ako najslabšie.

1.2 Predmet práce

Predmetom práce je zber informácií a poznatkov o tom, ako a či sú doteraz na Slovensku hodnotené premeny a zásahy do pamiatok od zámeru vlastníka až po realizáciu, a to z kvalitatívneho hľadiska. Predmetom je zistiť, či a ako je hodnotený samotný proces pamiatkovej obnovy. Zhrnutie poznatkov o kritériách, ktoré majú stavebné pamiatky, alebo pamiatkové lokality svetového dedičstva spĺňať, hlavne v súlade s *Dohovorom o ochrane svetového dedičstva* a jeho *Vykonávacou*

smernicou, podľa ktorých má byť stav lokalít, zapísaných na zozname svetového dedičstva pravidelne hodnotený.⁶

Na základe poznatkov – existujúcich slovenských a celosvetových kritérií na zachovanie pamiatkových hodnôt a autenticity pamiatkového a historického stavebného fondu – chceme zostaviť metodiku / schému výskumu pre zistenie kvality pamiatkovej obnovy a aplikovať ju na vybraných príkladoch pamiatkových obnov v Banskej Štiavnici. Keďže Banská Štiavnica a jej širšie okolie s technickými pamiatkami boli zapísané na Zoznam svetového dedičstva (od roku 1993), očakáva sa, že bude spĺňať základné požiadavky v zmysle *Dohovoru o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva*, a to najmä zachovanie autenticity (pôvodnosti) a integrity (celistvosti) územia a pamiatok na jej území. Táto otázka nie je v súčasnosti dostatočne prebádaná a v praxi sa nehodnotí dostatočne. Pre túto stratégiu – aby sme zistili trendy pri súčasných obnovách na širšom území, nielen na vybraných pamiatkach, ktoré podrobíme „testu autenticity“ – bude nutné spracovať zmapovanie strát autentických pamiatok, a to na území Pamiatkovej rezervácie Banská Štiavnica.

V ďalšom postupe budú pamiatkové objekty triedené na základe kvalitatívneho posúdenia na pamiatky, ktorých autenticita po obnove zostala zachovaná a ktorých autenticita bola po obnove narušená alebo zanikla. Aby sa zistili príčiny, prečo napriek odborne koordinovanej pamiatkovej obnove dochádza k stratám na autenticite aj takých historických objektov, ktoré sú zapísané v Ústrednom zozname pamiatkového fondu (vedie ho Pamiatkový úrad SR), predmetom bude analyzovať všetky „faktory“, ktoré vstupujú do procesu obnovy pamiatkového a historického stavebného fondu a na prípadových štúdiách hľadať slabé stránky v procese obnovy.

Pre výskumnú úlohu sa práca obmedzí na pamiatkovú rezerváciu Banská Štiavnica a na vybrané aktuálne ukončené alebo aktuálne prebiehajúce pamiatkové obnovy (za približne posledných 5 – 6 rokov).

⁶ *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*, vydal United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation (UNESCO), Intergovernmental Committee for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, World Heritage Center, January 2008.

1.3 Najčastejšie používané pojmy – terminológia

Kultúrne dedičstvo – širšie chápané historicky hodnotné hmotné dedičstvo, než len pamiatka. Podľa Deklarácie NRSR o ochrane kultúrneho dedičstva *Kultúrnym dedičstvom sú hmotné a nehmotné hodnoty, hnutelné a nehnuteľné veci vrátane importovaných diel a myšlienok, ktoré našli na Slovensku miesto a uplatnenie.*

Kultúrne dedičstvo je nenahraditeľným bohatstvom štátu a jeho občanov, je dokladom vývoja spoločnosti, filozofie, náboženstva, vedy, techniky, umenia, dokumentom vzdelanostnej a kultúrnej úrovne slovenského národa, iných národov, národnostných menšín, etnických skupín a jednotlivcov, ktorí žijú alebo v minulosti žili na území Slovenska.

Národná kultúrna pamiatka (NKP) ⁷ – objekty s historickou a architektonickou hodnotou, ktoré sú evidované v Ústrednom zozname pamiatkového fondu SR, ktorý vedie Pamiatkový úrad SR.

Pamiatkový fond ⁸ – je súbor hnutelných vecí a nehnuteľných vecí vyhlásených podľa Zákona 49/2002 Z.z. za národné kultúrne pamiatky, pamiatkové rezervácie a pamiatkové zóny. Sú to aj veci, o ktorých sa začalo konanie o vyhlásenie za kultúrne pamiatky, pamiatkové rezervácie a pamiatkové zóny.

Historický stavebný fond – súbor nehnuteľných objektov, ktoré nie sú evidované ako národné kultúrne pamiatky, ale dotvárajú historické prostredie na pamiatkovo chránenom území.

Ochrana pamiatkového fondu⁹ – je súhrn činností a opatrení zameraných na identifikáciu, výskum, evidenciu, zachovanie, obnovu, reštaurovanie, regeneráciu, využívanie a prezentáciu kultúrnych pamiatok a pamiatkových území. To isté vyjadrujú v práci obmieňajúce sa pojmy, ako *pamiatková ochrana*, *ochrana pamiatok*.

Svetové kultúrne a prírodné dedičstvo – kategória vytvorená medzinárodnou organizáciou UNESCO v Paríži; Centrum svetového dedičstva UNESCO vedie Zoznam lokalít svetového a prírodného dedičstva s jedinečnými svetovými hodnotami.¹⁰

⁷ Podľa Zákona o ochrane pamiatkového fondu č. 49/2002 Z.z.

Zdroj: http://www.zms.sk/pravo/kulto/208_2009.pdf k 19. 3. 2012.

⁸ Tamže

⁹ Tamže

¹⁰ UNESCO, World Heritage Centre, Paríž. www.whc.unesco.org. K 19.3.2012

Pamiatková rezervácia Banská Štiavnica (PR) a jej enkláva Kalvária¹¹ – vymedzené územie mesta s historickú zástavbu a územie kopca Kalvárie, ktoré sú plošne pamiatkovo chránené; PR Banská Štiavnica bola vyhlásená vládou SR v roku 2000 (presné vymedzenie na mape).

Ochranné pásmo Pamiatkovej rezervácie Banská Štiavnica¹² – nižší stupeň pamiatkovej ochrany územia, obkolesujúceho PR Banská Štiavnica a enklávy Kalvárie.

Pamiatkové územie¹³ je sídelný územný celok alebo krajinný územný celok sústredených pamiatkových hodnôt alebo archeologických nálezov a archeologických nálezísk, ktorý je z dôvodu ich ochrany podľa tohto zákona vyhlásený za pamiatkovú rezerváciu alebo pamiatkovú zónu.

Pamiatková rezervácia¹⁴ je územie s uceleným historickým sídelným usporiadaním a s veľkou koncentráciou nehnuteľných kultúrnych pamiatok alebo územie so skupinami významných archeologických nálezov a archeologických nálezísk, ktoré možno topograficky vymedziť (ďalej len „PR“).

Pamiatková zóna¹⁵ je územie s historickým sídelným usporiadaním, územie kultúrnej krajiny s pamiatkovými hodnotami alebo územie s archeologickými nálezmi a archeologickými náleziskami, ktoré možno topograficky vymedziť (ďalej len „PZ“).

Ochranné pásmo¹⁶ je územie vymedzené na ochranu a usmernený rozvoj prostredia alebo okolia nehnuteľnej kultúrnej pamiatky, pamiatkovej rezervácie alebo pamiatkovej zóny (ďalej len „OP“).

Základná ochrana pamiatkového územia¹⁷ je súhrn činností a opatrení, ktorými orgány štátnej správy a orgány územnej samosprávy v spolupráci s vlastníkmi nehnuteľností zabezpečujú zachovanie pamiatkových hodnôt v území, ich dobrý technický, prevádzkový a estetický stav, ako aj vhodný spôsob využitia jednotlivých stavieb, areálov alebo urbanistických súborov a vhodné technické vybavenie pamiatkového územia.

¹¹ Podľa Zákona o ochrane pamiatkového fondu č. 49/2002 Z.z.
Zdroj: http://www.zms.sk/pravo/kulto/208_2009.pdf k 19. 3. 2012.

¹² Tamže.

¹³ Tamže.

¹⁴ Tamže.

¹⁵ Tamže.

¹⁶ Tamže.

¹⁷ Tamže.

Pamiatková hodnota¹⁸ je súhrn významných historických, spoločenských, krajinných, urbanistických, architektonických, vedeckých, technických, výtvarných alebo umelecko–remeselných hodnôt, pre ktoré môžu byť veci predmetom individuálnej alebo územnej ochrany.

Národná kultúrna pamiatka¹⁹ je hnutelná vec alebo nehnuteľná vec pamiatkovej hodnoty, ktorá je z dôvodu ochrany vyhlásená za kultúrnu pamiatku. V tomto materiáli *nehnuteľná národná kultúrna pamiatka* ďalej len „NKP“.

Pamiatkový výskum²⁰ je odborná činnosť zameraná na získavanie poznatkov o kultúrnych pamiatkach, pamiatkových územiach, archeologických nálezoch a o archeologických náleziskách. Vykonáva sa na prípravu obnovy a reštaurovania kultúrnych pamiatok, na vypracovanie zásad ochrany pamiatkových území a na vedecké a dokumentačné účely.

Obnova kultúrnej pamiatky²¹ – súbor špecializovaných odborných činností, ktorými sa vykonáva údržba, konzervovanie, oprava, adaptácia a rekonštrukcia kultúrnej pamiatky alebo jej časti.

Rekonštrukcia²² – metóda pamiatkovej obnovy, s cieľom znovu postaviť rozpadnuté alebo zničené prvky, pričom musí vychádzať z presnej archeologickej alebo dokumentácie a podkladov, nesmie byť založená na domnienkach.

Konzervácia²³ – metóda pamiatkovej obnovy, ktorá zahŕňa rôzne sanačné opatrenia, ktorých cieľom je uchovať budovy (lokality alebo historické mestá) a patria k nim údržba, opravy, konsolidácia, spevňovanie.

Reverzibilita²⁴ – použitie takých materiálov a techník pri obnove pamiatok, ktorých účinkov možno zvrátiť, nezamedziť budúce zásahy a ponechať možnosť neskoršieho prístupu ku všetkým kultúrnohistorickým stopám v predmete alebo objekte.

¹⁸ Podľa Zákona o ochrane pamiatkového fondu č. 49/2002 Z.z.

Zdroj: http://www.zms.sk/pravo/kulto/208_2009.pdf, k 19. 3. 2012.

¹⁹ Tamže.

²⁰ Tamže.

²¹ Podľa ods. 1) §32 zákona č. 49/2002 v znení neskorších zmien a doplnkov – Zákona o ochrane pamiatkového fondu.

²² Feilden B. M. – Jokilehto, J.: *Príručka manažmentu lokalít svetového kultúrneho dedičstva.*, ICCROM 1998, 1.slov. vydanie AI NOVA, Svätý Jur, 2010. Voľne parafrázované, s. 83 – 87.

²³ Tamže

²⁴ Tamže

Transformácia pamiatky – prirodzená premena pamiatky vplyvom času, poveternostných podmienok a neúdržby, alebo cielená premena pamiatky počas procesu pamiatkovej obnovy, či akýmkoľvek zásahom do jej hmotnej substancie.

Monitoring pamiatok²⁵ – pravidelné hodnotenie stavu lokality svetového dedičstva UNESCO na základe stanovených „indikátorov“/ ukazovateľov rôzneho druhu, ktoré indikujú stav označenia, ochrany, zachovania, prezentovania a odovzdávania výnimočnej svetovej hodnoty (outstanding universal value) lokality svetového dedičstva.

Autenticita (vo vzťahu k svetovému dedičstvu)²⁶ – zdroj dedičstva, ktorý je z hľadiska materiálneho pôvodný alebo pravý, tak ako bol vybudovaný a zostarol i zvetral v čase. Autenticnosť možno chápať vo vzťahu ku kreatívnemu procesu, ktorý ho vytvoril ako pravý produkt svojej doby a zahŕňa účinky jeho vývoja v priebehu historickým časom.

Za autentické sú považované aj kultúrohistorické zdroje, ktoré prešli v priebehu času prirodzenými zmenami (vplyvom času, poveternostnými vplyvmi) alebo zmenou využitia so zachovanými stopami – stratografiou, ktoré sa stávajú predmetom pamiatkovej ochrany.

Integrita (vo vzťahu k svetovému dedičstvu) – je miera celistvosti a intaktnosti prírodného a / alebo kultúrneho dedičstva a ich znakov / atribútov.²⁷

²⁵ Podľa materiálu: *Manažment plán lokality UNESCO „Historické mesto Banská Štiavnica a technické pamiatky okolia“*, 2. etapa, Bratislava – Banská Štiavnica, 2010, s. 11.

²⁶ Feilden B. M. – Jokilehto, J.: *Príručka manažmentu lokalít svetového kultúrneho dedičstva*. ICCROM 1998, 1.slov. vydanie AI NOVA, Svätý Jur, 2010, s. 37.

²⁷ Feilden B. M. – Jokilehto, J.: *Príručka manažmentu lokalít svetového kultúrneho dedičstva*., ICCROM 1998, 1.slov. vydanie AI NOVA, Svätý Jur, 2010, s. 36.

2. SÚHRN DOTERAJŠÍCH POZNATKOV

2.1 Teória pri vyhodnocovaní obnovy pamiatok

V tejto kapitole sa zaoberáme kritickým zhodnotením a zhrnutím relevantných poznatkov a štúdií, ktoré sa zaoberali skúmaním premien pamiatok, alebo vyhodnocovaním zásahov do pamiatok, či komplexnejších pamiatkových obnov.

Problematike sa viac venujú českí teoretici ochrany kultúrneho dedičstva, ktorí vyjadrujú názory na smerovanie, kriticky reagujú na súčasné trendy a pod. je nutné poznamenať, že na Slovensku sa kriticky pamiatková ochrana a obnova neanalyzuje. Posledné podrobnejšie kritické zhodnotenie výsledkov pamiatkovej obnovy najvýznamnejších pamiatok Slovenska, a to v časovom priereze od počiatkov štátnej ochrany pamiatok až po koniec 80. rokov 20. storočia, predstavili Eva Križanová a Blanka Puškárová vo svojej štúdií *Prehľad najzávažnejších pamiatkových akcií v minulosti a v súčasnosti*.²⁸ V štúdií sa najprv venujú vývoju názorov na pamiatkovú ochranu a prezentáciu pamiatok, súvisiacu s ich obnovou od čias formovania uvedomelej starostlivosti o pamiatky – od polovice 19. storočia v rámci Uhorska.

Analyzujú názory viedenského profesora Alojza Riegla a jeho prínos k presadzovaniu konzervačného prístupu k obnove pamiatok, jeho neakceptovanie puristického očisťovania pamiatok na „najhodnotnejšiu“, čo znamenalo najstaršiu kultúrnu vrstvu, poukazoval na hodnotu „staroby“, zachovanie pôvodnej hmoty a formy, odmietal kópie, či rekonštrukcie, ktoré by ničili stopy po starnutí, čo ďalej rozvíjal viedenský profesor Max Dvořák. Autorky poukazujú, že práve tieto idey sa stali základom formovania názorov československého pamiatkarstva a viac-menej platia dodnes. Dôležité pre reflexiu stavu 70. a 80. rokov 20. storočia je ich kritické hodnotenie výsledkov pamiatkových obnov zhruba od 50. rokov 20. storočia. Oceňujú prínos práce o stredovekých mestách na Slovensku Václava Mencla a jeho snahy o vyhlásenie prvých pamiatkových rezervácií v 50. rokoch.

²⁸ Križanová, E – Puškárová, B.: *Prehľad najzávažnejších pamiatkových akcií v minulosti a v súčasnosti*. In *Monumentorum tutela/ Ochrana pamiatok 13*. Štátny ústav pamiatkovej starostlivosti, 1988.

Analyzujú architektonické prístupy – slovami autoriek „svojské“, dnešnými slovami prinajmenšom kontroverzné – architektonické prístupy k obnove niektorých významných pamiatok kostolov a hradov (napríklad tvorba architekta Karola Chudomelku a jeho prezentácia niekoľkých slohových výrazov fasád na Zvolenskom hrade), alebo architektonické prístupy analytických prezentácií starších nálezov za cenu odstránenia mladších slohových vrstiev (napríklad Benického dom v Banskej Bystrici) a pod. Vo všeobecnej rovine sa autorky vyjadrujú aj k problému realizácie pamiatkových obnov, pri ktorých sa *používajú materiály a technologické procesy, ktoré boli pôvodne vyvinuté pre priemyselné zariadenia (a teda sú nevhodné)*...²⁹ Ďalej poukazujú na problém použitia moderných technológií, ktoré si vyžadujú odstraňovanie všetkých pôvodných omietkových vrstiev (ako príklad negatívneho prístupu k obnove uvádzajú napr. kaštieľ v Dolnej Mičinej, negatívnu transformáciu palácových domov na Námestí Sv. Trojice v Banskej Štiavnici).

Štúdia ponúka kritické vyhodnotenie najvýznamnejších pamiatkových zásahov z éry socializmu, a to na pozadí formovania sa názorov na ochranu a prezentáciu pamiatkového stavebného fondu, vykresľuje stav vzdelávania špecialistov – architektov, historikov umenia, reštaurátorov a pod., vďaka čomu môžeme lepšie chápať stav a prístupy k pamiatkovej obnove v súčasnosti.

Možno konštatovať, že mnohé z načrtnutých problémov pri pamiatkovej obnove (problematická je už prípravná fáza – metodika a architektonická tvorba, masívne používanie priemyselne vyrábaných materiálov a technológií) pretrvávajú do súčasnosti. Hoci štúdia neprináša východiská pre zlepšenie stavu, ani konkrétnu metodiku pre vyhodnocovanie pamiatkových obnov, inšpiruje však k systematickému vyhodnocovaniu premien pamiatkového stavebného fondu na Slovensku.

V porovnaní s časovým úsekom, ktorý analyzovali autorky vo svojej štúdií (zhruba od 50. rokov 20.storočia až do konca 80. rokov 20. storočia), je súčasná ekonomická situácia dynamickejšia a premeny/ transformácia pamiatkového stavebného fondu sú rýchlejšie. V súvislosti s tým je aj „časová krivka“ nenávratných strát autenticity a pamiatkových hodnôt oproti minulosti prudko na vzostupe.

²⁹ Križanová, E – Puškárová, B.: *Prehľad najzávažnejších pamiatkových akcií v minulosti a v súčasnosti*. In *Monumentorum tutela/ Ochrana pamiatok 13*, Štátny ústav pamiatkovej starostlivosti, 1988, s. 24.

Napriek tomu, že štúdia je cenným poznaním názorového vývoja teórie pamiatkovej starostlivosti, zhodnotením obnov najvýznamnejších pamiatok na Slovensku, neponúka ďalšie objektívnejšie metódy pre hodnotenie a zostáva pri konštatovaní stavu.

Názor, že autenticita pamiatok sa často krát stráca práve počas obnovy pamiatky zastáva Milena Radová – Hauserová už v roku 1990 a hľadá príčiny tohto javu.³⁰ Príčiny nachádza v pretrvávajúcom priemyselní stavebníctva, keď je problematická údržba a oprava tradičnými technológiami, vo finančných ziskoch, ak sa na obnovu použijú drahé technológie... Upozorňuje, že k stratám na autenticite a pamiatkových hodnotách dochádza aj tam, kde boli vykonané pamiatkové výskumy, dôsledne spracované metodiky pamiatkovej obnovy: Takisto sa dotýka aj množstva nedostatočne pripravených pamiatkových obnov, v dôsledku čoho dochádza k vážnym stratám. Kritizuje pretrvávajúce romantické a historizujúce názory odborníkov, ktorí presadzujú prezentovanie *...fikcie pôvodného stavu...*, často za cenu nemalých finančných nákladov, ktoré by hľadám mohli poslúžiť na primeranejšiu úpravu viacerých pamiatok...

Upozorňuje, že je problematické vyhodnocovanie kvality stavebných zásahov do pamiatky, kde je porovnávaný len stav pred obnovou a po obnove pamiatky, pretože na výslednom stave pamiatky po obnove sa mohla negatívne podieľať aj koncepcia pamiatkovej obnovy stanovená pamiatkovými orgánmi a z toho dôvodu výsledky hodnotenia môžu byť skreslené. Pre čo najobjektívnejšie posúdenie zmien na autenticite pamiatky vidí potrebu stanovenia „všetkých existujúcich zložiek pamiatkovej hodnoty skúmanej pamiatky a pokúsiť sa priradiť k nim ich nositeľov.“ Konštatuje, že na takéto hodnotenie v tom období (do roku 1990) mala teória pamiatkovej starostlivosti len „všeobecné východiská“. Nakoniec poukazuje na nevyhnutnosť vypracovania metódy hodnotenia realizovaných pamiatkových obnov a teóriu východísk.

Autorka článku problém pomenúva celkom presne a jej kritické postrehy sú aktuálne aj v súčasnosti, po viac ako 20-tich rokoch. Dlhoročná prax autorky štúdie v oblasti pamiatkovej starostlivosti nás oprávňuje oprieť sa o jej poznatky, ktoré predstavuje a to hlavne pri pomenovaní príčin, prečo počas pamiatkovej obnovy

³⁰ Radová – Hauserová, M. : *Koncepcia pamiatkového zásahu do stavebného diela, jej úloha a východiská*. In *Pamiatky a súčasnosť*, 2/90, ročník XXI.

dochádza k strate na pamiatkových hodnotách a autenticite hmoty a o načrtnuté úvahy v možnostiach hodnotenia zásahov do pamiatky a dôsledkov na jej autenticitu.

Celkom súčasný pohľad na teóriu a prax vo vzťahu ku autenticite prináša český teoretik histórie architektúry a pamiatkovej ochrany Vojtěch Láska vo svojom článku *Hodnota, autenticita a integrita stavebního díla minulosti – teorie a praxe*.³¹ Pri snahe vysvetlenie hodnôt pamiatok, autenticity a integrity vychádza už nielen z Benátskej charty (1964), ale aj z Dokumentu o autenticite (Nara, 1994) z konferencie ICOMOS v Českom Krumlove s témou *Autenticita a monitoring* (1995).

Pre vysvetlenie autenticity sa zrejme opiera už o publikované dielo Bernarda M. Feilden a Jukka Jokilehta³² a vysvetľuje autenticitu vo vzťahu k hodnote historického dokumentu, hodnote kultúrneho diela, vo vzťahu k materiálu, k tradícii, čo ilustruje na českých historických architektonických dielach. Okrem teoretických úvah o vývoji názorov na ochranu pamiatok tiež celkom prakticky poukazuje na súčasný stav straty autenticity v praxi, napríklad akceptovaním používania syntetických materiálov pri obnove pamiatok (silikátové a silikónové fasádne náterové materiály, či priemyselne vyrábané sanačné omietky). Straty autenticity odôvodňuje aj neznalosťou tradičných technológií, materiálov a postupov, poukazuje na medzery vo vzdelávaní a školení remeselníkov a pod. Chápanie autenticity obohacuje ďalej o vzťah k emotívnemu pôsobeniu pamiatky, k malebnosti, či k hodnote „stáří“, ale uznáva že tieto hodnoty nie sú doteraz zmapované, že ich vedecké (nielen pocitové) rozpoznanie by si vyžadovalo antropologické, sociologické a psychologické výskumy. Preto určité hodnoty, ktoré nedokážeme pomenovať, nedokážeme ani obhajovať...

Téma hodnotenia pamiatkových obnov zarezonovala aj v dizertačnej práci arch. Pavla Ižvolta *Autenticita v pamiatkovej obnove*,³³ ktorú spracoval a obhájil na Fakulte architektúry STU v roku 2010. V jeho práci je daný dôraz na teoretický výklad pojmu „autenticita“ a na teoretických úvahách, porovnávaní rôznych

³¹ Láska, V.: *Hodnota, autenticita a integrita stavebního díla minulosti – teorie a praxe*.

Památky středních Čech, 14/2/2000, Památkový ústav středních Čech v Praze, 2000, s. 1 – 27.

³² Feilden, B. M. – Jokilehto, J.: *Management Guidelines for World Heritage Sites*. ICCROM, Rome 1998.

³³ Ižvolt, P.: *Autenticita v pamiatkovej obnove*. Dizertačná práca. FA STU, 2010.

interpretácii pojmu *autenticita*. Podrobná analýza vývoja pojmu *autenticita* v teórii pamiatkovej ochrany a obnovy a snahou interpretáciu pojmu, názorový vývoj a filozofia prístupov k ochrane a obnove kultúrneho dedičstva na našom území sú hlavné kapitoly práce. V závere vyberá niekoľko typologických druhov pamiatok zo sveta aj zo Slovenska, aby ich podrobil „testu autenticity“, viac však s cieľom ilustrácie problematiky, ako s cieľom vytvorenia schémy pre hodnotenie autenticity v praxi.

2.2 Prax pri vyhodnocovaní obnovy pamiatok

Na Slovensku sa v priebehu posledných dvoch desaťročí rozšírili poznatky o hodnotách pamiatok a pamiatkových území (boli realizované pamiatkové a archeologické výskumy alebo rozšírené a aktualizované staršie pamiatkové a archeologické výskumy), ktoré sú systematicky archivované v rámci Pamiatkového úradu SR (ďalej len PÚ SR). Na základe týchto podkladov PÚ SR začal asi od roku 2000 systematicky aktualizovať Súpis pamiatok na Slovensku s pracovným názvom *Revízia Ústredného zoznamu pamiatkového fondu*.³⁴ V metodike pre spracovanie tejto náročnej úlohy ide o zhrnutie najnovších poznatkov o pamiatkach a pamiatkových územiach s ich regionálnym členením. Pri spracovaní tejto úlohy sa pre jednotlivé pamiatky spracováva nielen architektonicko-historický opis, slohová vývojová etapizácia, fotodokumentácia aktuálneho stavu, ale aj predmet ochrany pamiatky, ktorý je vlastne vyjadrením špecifických pamiatkových hodnôt každého konkrétneho objektu. Tento, hoci doposiaľ neukončený materiál, možno považovať za základné východisko, o ktoré sa možno odborne oprieť pri ďalších výskumných úlohách, v našom prípade napríklad ako podklad pre spracovanie metodiky vyhodnocovania zásahov do pamiatky, zisťovania strát na autenticite, či strát na hodnotách a pod. Materiál – *Revízia ústredného zoznamu pamiatkového fondu* poskytuje možnosti pre stanovenie objektívnejšieho hodnotenia transformácie/premeny pamiatok, alebo vyhodnocovania kvality zásahov do pamiatky, či komplexných pamiatkových obnov.

³⁴ Pôvodný *Súpis pamiatok na Slovensku I – III*, Obzor Bratislava 1969, je v súčasnosti aktualizovaný. Výskum pod pracovným názvom *Revízia Ústredného zoznamu pamiatkového fondu* prebieha asi od roku 2000 v rámci Pamiatkového úradu SR. Cieľom Revízie je prehodnotenie kvality a kvantity pamiatkového fondu SR. Zatiaľ bola publikovaná aktualizovaná časť: *Národné kultúrne pamiatky na Slovensku, okres Ružomberok*, Pamiatkový úrad SR a Sloart, Bratislava 2008.

Hlbšiu analýzu súčasného stavu pri ochrane pamiatkového fondu na Slovensku ponúka aktuálna koncepcia Ministerstva kultúry SR – *Koncepcia ochrany pamiatkového fondu, Zámery a ciele ochrany pamiatkového fondu v SR do roku 2021* – podľa Ministerstva kultúry SR.³⁵

Materiál hodnotí súčasný stav ochrany pamiatkového fondu z hľadiska inštitucionálneho zabezpečenia, z hľadiska vzdelávania odborníkov pre oblasť, z hľadiska finančnej podpory štátu a pod. V samotnej koncepcii kopíruje zabehnutú schému v procese zabezpečovania ochrany a obnovy kultúrneho dedičstva podľa pamiatkového zákona. Pre predmet dizertačnej práce sú z materiálu cenné poznatky o súčasných nedostatkoch, ktoré zhŕňa tzv. SWOT analýza. Potvrdzujú sa v nej aj doterajšie poznatky z praxe, ako napríklad *absencia vzdelávania pre tradičné profesie, ohrozenie pamiatok investičnou činnosťou, nedostatočná úroveň projektantov a stavebných firiem, absencia pravidelnej údržby kultúrnych pamiatok, absencia systematickej výchovy a vzdelávania mládeže a pod.* V kapitole *Príprava a realizácia obnovy a reštaurovania pamiatkového fondu z Koncepcie*³⁶ sa konštatuje, že *v súčasnom stave v oblasti prípravy a realizácie pamiatkovej obnovy pretrvávajú nedostatky.* Niektoré sféry naopak hodnotí ako kvalitné, ako napríklad za uspokojivú považuje situáciu pri vykonávaní pamiatkových výskumov. Kritickejšie hodnotí *odborné metodiky*, ktorými sa riadia jednotlivé Krajské pamiatkové úrady, pretože nemajú zastrešujúce metodické usmernenia v rámci Slovenska. Materiál nesmelo odporúča *aspoň rámcovo upraviť niektoré metodické problémy (napríklad určenie „hraníc“ medzi umelecko-remeselnou obnovou a reštaurátorskou obnovou a pod.).* Nespokojnosť vyjadruje s *projektovou prípravou*, ktorá podľa Koncepcie *trpí nedostatkom kvalitných projektov najmä z dôvodu, že v prípade obnov pamiatok architekti, ktorí projekty vykonávajú, prevažne nie sú špecializovaní pre oblasť pamiatok, pretože to žiadna zákonná norma nevyžaduje.* O *stavebnej realizácii* konštatuje, že *je poznačená úbytkom alebo aj zánikom tradičných technológií (murár, tesár, stolár), či umeleckých remesiel. ...najtypickejšou formou obnovy pamiatok sa stáva ich komplexná modernizácia, ktorá nahrádza pôvodný materiál novým...* V oblasti *reštaurovania* považuje *Koncepcia situáciu za stabilizovanú po legislatívnej stránke aj po stránke kvality prác.* Za

³⁵ *Koncepcia ochrany pamiatkového fondu do r. 2021* je bez uvedenia dátumu spracovania a bez autorstva. Materiál je návrhom / podkladom pre prijatie Uznesenia vlády SR. Celý materiál je dostupný na internete: <https://lt.justice.gov.sk/> k 19.3.2012

³⁶ V kapitole 5.6 *Príprava a realizácia obnovy a reštaurovania pamiatkového fondu* z materiálu *Koncepcia ochrany pamiatkového fondu do r. 2021*, s. 39. Celý materiál je dostupný na internete: <https://lt.justice.gov.sk/> k 19. 3. 2012.

analýzou nasleduje návrhová časť – vízia, kde sa odporúča v r. 2013 zaviesť systém napr. akreditácie architektov, stavebných inžinierov pre obnovu pamiatok, navrhuje *podporovať vznik databáz a kurzy tradičných stavebných remesiel a vytvárať podmienky pre vznik „centra stavebného dedičstva“*.

Koncepcia MKSR výstižne a čiastočne aj kriticky pomenúva problémy pri súčasnej pamiatkovej obnove, ale pri analýze jednotlivých úkonov v procese ochrany pamiatok nehodnotí stav odbornej pripravenosti jednotlivých aktérov. Zákonné požiadavky (podľa pamiatkového zákona) vyžadujú preukázanie odbornej spôsobilosti iba výskumnej časti účastníkov procesu ochrany pamiatok. Sú to osoby, vykonávajúce archeologické a pamiatkové výskumy, reštaurátorské výskumy a reštaurovanie. V *Koncepcii* nie je zmienka o potrebe zvyšovania odbornej úrovne metodikov-pamiatkarov, ani potreba zavedenia ich odbornej spôsobilosti. Takisto nie je vyjadrená požiadavka vyhodnotenia kvality činnosti pamiatkara-metodika. V praxi sa potvrdzuje, že odborná pripravenosť ani týchto účastníkov nie je dostatočná, pretože v rámci pamiatkovej inštitúcie, akadémie vied a univerzít neexistujú systematické postgraduálne vzdelávacie programy, ktoré by pripravili týchto účastníkov pre špecializovanú prax. Doplnenie a rozšírenie vzdelania pre určitú špecializáciu (pamiatkar – metodik, pamiatkar – výskumník, architekt – pamiatkar, pamiatkar – reštaurátor) sa nevyžaduje ani v pamiatkovom zákone, ani v interných predpisoch pamiatkovej inštitúcie. Vzdelávanie v odbore zostáva na individuálnej ochote jednotlivcov, v zásade však inštitúcia nemá zvýšené požiadavky na výnimočnú kvalifikáciu.

V *Koncepcii* sa ďalej napríklad uvádza, že stav v oblasti reštaurovania pamiatok „je stabilizovaný“. Nie je predmetom tejto dizertačnej práce skúmať kvalitu reštaurátorských prác na Slovensku, ale na príklade poznatkov z praxe v Banskej Štiavnici možno konštatovať, že kvalita reštaurátorských prác je v mnohých prípadoch otázna, v niektorých sa dá hovoriť aj o nereverzibilných postupoch pri ošetrovaní alebo zasahovaní do autenticity originálov, o častej neochote, vyplývajúcej z neznalosti, používať tradičné materiály a techniky pri reštaurovaní: V koncepcii reštaurátori skôr uprednostňujú prezentovanie starších kultúrnych vrstiev a ich rekonštrukcie pred konzerváciou originálov. V praxi neexistujú kvalifikovaní oponenti v úlohe napríklad metodikov kvality reštaurátorských zásahov. Metodik pamiatkovej ochrany nie je poväčšine vzdelaný v problematike

používania materiálov, techník a technológií pri reštaurovaní.

V *Koncepcii* nie je podrobnejšie analyzovaná kvalita periodického monitorovania lokalít svetového dedičstva, ktorým by sa malo podľa požiadaviek medzinárodného *Dohovoru o ochrane kultúrneho dedičstva* sledovať predovšetkým zachovanie jedinečných svetových hodnôt územia, *autenticity a integrity* týchto lokalít. Materiál MKSR pozitívne hodnotí súčasný stav monitorovania lokalít zapísaných na Zozname svetového dedičstva UNESCO (pravidelný monitoring je záväzok členských krajín voči Centru svetového dedičstva UNESCO v zmysle medzinárodného *Dohovoru o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva*), akoby stačil samotný fakt, že sa nejaký monitoring robí... Doteraz však neboli napríklad na sledovanie autenticity pamiatkového fondu stanovené kritéria, ani metodiky a v skutočnosti sa monitoruje len stavebno-technický stav pamiatok, ktorý nič nehovorí o kvalite pamiatkovej obnovy ani o miere zachovania autenticity. Monitorovanie evidovaných národných kultúrnych pamiatok podľa metodického usmernenia Pamiatkového úradu SR (formulára pre monitorovanie pamiatok a historických domov) na území svetového dedičstva sa obmedzuje na zmapovanie stavebno-technického stavu a vybavenosti infraštruktúrou pamiatky. V jednej kolónke sa síce vyžaduje posúdenie *stavu autenticity vzhľadom na údržbu*,³⁷ ale jej skutočné posúdenie závisí od odbornej fundovanosti konkrétneho pamiatkara, ktorý formulár vyplňuje a dá sa preto predpokladať, že posúdenie sa nie vždy približuje objektívnemu stavu. Požiadavka posúdenia autenticity nie je zrejmá, aké kritéria má hodnotiteľ pri skúmaní autenticity zohľadniť. Pri celkovom hodnotení preto môže dôjsť k závažným skresleniam, pretože prax ukazuje, že na zachovanie autenticity pamiatky a jej pamiatkových hodnôt len dobrý stavebno-technický stav nestačí.

Podľa článku Bénédicte Selfslagh *Monitoring World Heritage*:³⁸

Monitoring lokalít svetového dedičstva by sa mal v prvom rade zamerať na indikátory/ ukazovatele späté s ich jedinečnou svetovou hodnotou, autenticitu a integritu, pretože to sú hlavné dôvody, pre ktoré boli lokality na Zoznam svetového dedičstva zaradené.

³⁷ Požaduje sa posúdenie „stavu údržby vzhľadom na autenticitu“ v rubrike č. 17 formulára *Monitoring lokalít zapísaných na Zozname svetového dedičstva UNESCO, Pasportizačná karta nehnuteľnej kultúrnej pamiatky/ pamiatkového objektu*. Formulár je dostupný na internete: <http://www.pamiatky.sk/pamiatky/domov/na-stiahnutie/> k 19. 3. 2012.

³⁸ Selfslagh, B.: *Monitoring World Heritage: A View from a World Heritage Committee Delegate*. In *World Heritage Papers 10: Monitoring of World Heritage properties should focus first on indicators linked to their outstanding universal value, authenticity and integrity (OUV-AI), as this is the very reason why those properties have been inscribed on the World Heritage List*. s. 12. Zdroj: http://whc.unesco.org/documents/publi_wh_papers_10_en.pdf k 19. 3. 2012.

Premeny stavebného pamiatkového fondu na Slovensku dokumentuje Pamiatkový úrad SR každoročným **vyhodnocovaním výsledkov pamiatkových obnov** (*Vyhodnotenie ukončených akcií obnovy národných kultúrnych pamiatok za rok...*), ktorý zverejňuje vo svojich výročných správach. Vo vyhodnotení pamiatkových obnov uvádza kvantifikáciu pamiatkových obnov v jednotlivých krajoch v rámci územno-správneho členenia Slovenska a vymenúva akcie obnovy.³⁹

Sledovanie výsledkov obnovy pamiatok je zo strany PÚ SR naplánované na 20 a viac rokov, čo dáva perspektívu dopracovania metodiky spracovávania výsledkov pamiatkových obnov (resp. premien pamiatok) a dáva potenciál v budúcnosti orientovať vyhodnotenia obnov aj na kvalitu vykonaných prác, kvalitu metodiky, projektu, reštaurovania, zachovanie a prezentácie pamiatkových hodnôt a na zachovanie autenticity. Vo výskumnej časti tejto dizertačnej práce sa v mnohom zhodujeme s načrtnutými problémami *Koncepcie*, z poznania praxe však možno konštatovať, že materiál sa uspokojuje s existujúcim nedostatočným hodnotením premien / transformácie pamiatok po ich obnovách.

Hodnotením súčasnej praxe pri pravidelnom monitorovaní stavu lokality UNESCO – „Banská Štiavnica technické pamiatky v okolí“ sa zaoberá materiál *Manažment plán lokality UNESCO*.⁴⁰ Materiál sa však zameriava skôr na ochranu územia a upozorňuje na akútnu potrebu identifikovania indikátorov/ nositeľov univerzálnej svetovej hodnoty lokality zapísanej na Zozname svetového dedičstva UNESCO a následne na ich pravidelné monitorovanie. V zásade však možno konštatovať, že na základe doteraz spracovaných koncepčných materiálov v rámci Pamiatkového úradu SR – *Zásad ochrany pamiatkových území*⁴¹ – je tu možnosť aj z hľadiska urbanistického lepšie a exaktnejšie pomenovať predmet ochrany pre lokalitu svetového dedičstva UNESCO.

³⁹ *Vyhodnotenie ukončených akcií obnovy národných kultúrnych pamiatok* sa realizuje v rámci Pamiatkového úradu SR, čo je graficky spracované vo Výročných správach PÚ SR. Zdroj: http://www.pamiatky.sk/pamiatky/data/File/pamiatkovy_urad/Vyroczne_spravy/Vyroc_sprava_PUSR_10.pdf k 19. 3. 2012.

⁴⁰ *Manažment plán lokality UNESCO „Historické mesto Banská Štiavnica a technické pamiatky okolia“*, 1. etapa, Bratislava – Banská Štiavnica, 2010, s. 135.

⁴¹ Metodické usmernenie pre spracovanie *Zásad ochrany pamiatkových území* poskytuje Pamiatkový úrad SR. Metodika je dostupná na internete: http://www.pamiatky.sk/pamiatky/data/File/pamiatkovy_vyskum/metodika%20zasady_ochrany_pam_u_zem.pdf k 19. 3. 2012.

2.3 Poznatky a materiály, relevantné k výskumnej úlohe zo sveta vo vzťahu ku autenticite

Najinšpiratívnejším zdrojom tejto dizertačnej práce sa stali praktické poznatky, návody na chápanie a interpretáciu kultúrneho dedičstva, veľmi konkrétne praktické návody na manažment pri jeho ochrane a obnove, ktoré sú obsiahnuté v štúdiách a publikácii významného experta Centra svetového dedičstva (WHC) a medzinárodnej vzdelávacej inštitúcie ICCROM (v Ríme)⁴² – Jukka Jokilehto. V jeho publikovaných štúdiách si všimam hlavne tézy relevantné k dizertačnej práci a to: pojem autenticita a hodnoty historických objektov, ich kritéria, manažment evidovania zmien a hľadania účinných prostriedkov na zachovanie pamiatkových hodnôt a ich autenticity. Azda najkomplexnejšiu definíciu pojmu autenticita nachádzame práve v aktualizovanej *Príručke manažmentu lokalít svetového kultúrneho dedičstva*.⁴³ V nej sú praktické návody na napĺňanie *Dohovoru o ochrane kultúrneho dedičstva*, jeho *Vykonávacej smernice*, základnej doktríny na ochranu a obnovu kultúrneho dedičstva ICOMOS – *Benátskej charty*, či *Dokumentu o autenticite* z Nary (1994).

Preto z vyššie spomínanej príručky vyberám výklad pojmu autenticita:

Vo všeobecnosti sa autenticita pripisuje zdroju dedičstva, ktorý je z hľadiska materiálneho pôvodný alebo pravý tak, ako bol vybudovaný a zostal i zvetral v čase. S ohľadom na historickú pamiatku alebo lokalitu, považovanú za umelecké dielo, možno autenticitosť chápať vo vzťahu ku kreatívnemu procesu, ktorý ho vytvoril ako pravý produkt svojej doby a zahrňuje účinky jeho prechodu historickým časom.

Podobne vysvetľuje pojem **autenticita** *Vykonávacia smernica k Dohovoru o ochrane svetového kultúrneho dedičstva*:⁴⁴

⁴² ICCROM – The International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property – je medzivládna organizácia zameraná na ochranu kultúrneho dedičstva celého sveta a to prostredníctvom školení, výmeny informácií, výskumov, spolupráce a pod. Cieľom je zvyšovať povedomie o dôležitosti a krehkosti kultúrneho dedičstva. Centrum bolo založené na návrh generálnej konferencie UNESCO, ktorá sa konala v New Delhi v roku 1956. O tri roky bolo Centrum založené v talianskom Ríme.

⁴³ Feilden, B. M. – Jokilehto, J.: *Management Guidelines for World Heritage Sites*. ICCROM, Rome 1998. *Príručka manažmentu lokalít svetového kultúrneho dedičstva*, prvé slovenské vydanie AI NOVA, Svätý Jur, 2010.

⁴⁴ V novej verzii *Vykonávacej smernice Dohovoru (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*, UNESCO, WH Centre, January 2008) sa vytráca pojem „test autenticity“ (orig.: „test of Authenticity“) a je nahradený pojmom „podmienky autenticity“ (origin.: „Conditions of Authenticity“).

V závislosti od typu/ druhu kultúrneho dedičstva a jeho kultúrneho kontextu, statky zodpovedajú podmienkam autenticity ak ich kultúrne hodnoty (ako boli uznané v nominačnom návrhu) sú pravdivo a vierohodne vyjadrené rôznymi atribútmi vrátane: formy a dizajnu; materiálov a hmoty; využitia a funkcie; tradícií, techník a systému organizácie; polohy/ umiestnenia a prostredia; jazyk a iných foriem nehmotného dedičstva; spiritu/ ducha miesta a pocitu; a iných vnútorných a vonkajších faktorov.

Kritéria pre „test autenticity“ a ich uplatnenie v praxi pri obnove pamiatok boli prvýkrát spomenuté v prvom vydaní odbornej publikácie Jokilehta a Feildena *Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites* (ICCROM, UNESCO, ICOMOS, 1993). V slovenskom preklade vyšla táto publikácia až v roku 2010 pod názvom *Príručka manažmentu lokalít svetového kultúrneho dedičstva* (AI NOVA, ICCROM, UNESCO, 2010). V príručke sa upozorňuje na to, že ak chceme vyjadriť stupeň autenticity, je potrebné analyzovať rôzne „zdroje dedičstva“, že posúdenie jedného hľadiska nestačí. „Zdrojom dedičstva“ chápe rôzne aspekty pamiatky, resp. hodnoty pamiatky, ktorými môže byť jej koncepcia, materiál, remeselné spracovanie, alebo vonkajšie aspekty – urbanistické hodnoty, umiestnenie a vzťah k prostrediu. Upozorňuje, že pamiatka ako umelecké dielo sa síce skladá z jednotlivých prvkov a konštrukcií, ale treba ich vnímať ako celok, pričom možno popisovať a posudzovať jednotlivé jej časti.

Tak ako *Dokument o autenticite* z Nary (1994), aj úvaha prof. Herba Stovela *Effective use of Authenticity and Integrity as World Heritage Qualifying conditions*,⁴⁵ sa hodnotenie *autenticity* dáva vždy do vzťahu s určitými hodnotami diela/ pamiatky/ lokality, alebo „zdrojmi dedičstva“, ktoré sú dielu prisudzované v rámci určitého kultúrneho spoločenstva. Hodnoty pamiatky/ lokality/ diela musia odborníci prisúdiť vo svojich kultúrnych podmienkach alebo regiónoch a to konkrétnym pamiatkam, resp. konkrétnym lokalitám.

Zároveň sa zdôrazňuje, aby boli tieto hodnoty čo najlepšie popularizované a interpretované študentom relevantných odborov, užívateľom pamiatok, širokej verejnosti tak, aby zvyšovali všeobecné povedomie a vzťah ku kultúrnemu dedičstvu.

⁴⁵ Stovel, H.: *Effective use of Authenticity and Integrity as World Heritage Qualifying conditions* pre konferenčný príspevok na stretnutie výboru pre Teóriu ICOMOS vo Florencii v marci 2007. Zdroj: Stovel, H.: *Effective use of authenticity and integrity as world heritage qualifying conditions*. City & Time 2 (3), 2007. Dostupné na internete: <http://www.ceci-br.org/novo/revista/docs2007/CT-2007-71.pdf> k 19. 3. 2012.

Identifikovaním niektorých základných pojmov, ktoré sa v praxi zle vykladajú a objasnením kritérií autenticity sa podrobnejšie rozoberá nemecký pamiatkar (hlavný konzervátor bavorského pamiatkového úradu a dlhoročný predseda ICOMOS) prof. Michael Petzet vo svojom príspevku *Princípy ochrany kultúrneho dedičstva*.⁴⁶

Svoju úvahu spracoval už ako úvod/ podklad k Benátskej charte (1964), ale jeho tézy sú nadčasové a stále aktuálne, vysvetľujú stručné princípy z *Dokumentu o autenticite*, prijaté v Nare v roku 1994 a rozoberá ich v chápaní kontextu európskeho kultúrneho dedičstva, čo je pre naše kultúrne prostredie a prax veľmi prospešné.

⁴⁶ Petzet, M.: *Princípy ochrany kultúrneho dedičstva*. In *Ochrana kultúrneho dedičstva v medzinárodných dokumentoch ICOMOS, 2. diel – Deklarácie*, ICOMOS Slovensko, Bratislava 2004, s. 5 – 64.

Celkové zhrnutie:

Pre potreby tejto dizertačnej práce a vlastného výskumu je nevyhnutné pre každú hodnotenú pamiatku zvlášť definovať jej pamiatkové kultúrno-spoločenské hodnoty a to v rámci regionálnych podmienok Slovenska. Pri tejto problematike, ktorá je časťou výskumnej úlohy tejto dizertačnej práce, je možné vychádzať zo skript prof. Ing. arch. Pavla Gregora, PhD. *Obnova pamiatok*, najmä z časti, kde sú definované kategórie kultúrno-historických hodnôt a interpretácia významu, či autenticity.

Okrem všeobecných kultúrno-historický hodnôt má každá pamiatka individuálne hodnoty, ktoré musia byť každému objektu prisúdené, aby bolo možné správne stanoviť metódu pamiatkovej obnovy, a aby bol vyjadrený vlastný predmet ochrany objektu.⁴⁷ V odbornej analýze problematiky sa autor dotýka možných dôsledkov zlého chápania kultúrno-historických hodnôt zo strany tých, ktorí tvoria metodiku pamiatkovej obnovy (metodik pamiatkovej obnovy).

Upozorňuje na „subjektivitu“ interpretácie významu kultúrno-historických hodnôt, keď sa dotýka aj problému *nekomplexne podložených rozhodnutí o metóde obnovy pamiatok, ktoré môžu predmet ochrany znehodnotiť (napr. v prípade preferencie prezentácie vybranej hodnoty na úkor likvidácie iných vrstiev a nimi nesených hodnôt)*. Ako ďalší problém uvádza, že aj návrh obnovy – projekt môže byť takým *neoprávneným subjektívnym pohľadom – preferencia súdobých funkčných a estetických požiadaviek projektanta na úkor vlastných kultúrno-historických hodnôt objektu, tvoriacich jeho pamiatkovú podstatu a vlastný predmet ochrany*. Skripta ponúkajú definíciu a charakteristiku hodnôt pamiatkových objektov, autenticity, kritéria na obnovu pamiatok, dotýkajú sa tiež problémov v koncepčnom štádiu – prípravy obnovy zo strany odborného metodika a zo strany projektanta. Venujú sa tiež otázke *škodlivých vplyvov na pamiatky*,⁴⁸ a to z pohľadu zvetrávania, neúdržby, statických porúch, zlého využitia a pod. Dizertačná práca tak môže nadviazať na tieto poznatky, ale ďalej ich rozširuje o ďalšie skúmané aspekty príčin straty autenticity pamiatok, resp. premien pamiatkového fondu po obnove, zapríčinené koncepciou alebo realizáciou obnovy pamiatky.

⁴⁷ Gregor, P. a kol.: *Obnova pamiatok*, Perfekt Bratislava, 2008, s. 67 – 70.

⁴⁸ Kráľová, E.: *Škodlivé vplyvy na kultúrne pamiatky – ich príčiny, povaha, zásady eliminácie*. In Gregor P. a kol.: *Obnova pamiatok*, Perfekt Bratislava, 2008, s. 67 – 70.

Ďalším z východiskových podkladov pre túto dizertačnú prácu je dizertačná práca Pavla Ižvolta *Autenticita v pamiatkovej obnove* (FA STU Bratislava, 2010), hlavne s ohľadom na teoretické zázemie a rozbor pojmu „autenticita“, ktorým sa moja dizertačná práca už hlbšie nezaoberá, ale na ním zozbierané poznatky nadväzuje.

Môžeme konštatovať, že doteraz na Slovensku neboli vypracované konkrétne kritéria pre hodnotenie autenticity pamiatok po pamiatkovej obnove, ktoré by sa mohli stať dobrou reflexiou súčasnej praxe pri ochrane pamiatok. Zároveň by boli prospešné pri spracovávaní pravidelnej monitorovacej správy o stave lokalít zapísaných na Zozname svetového kultúrneho dedičstva.

Za najdôležitejšie a najrelevantnejšie materiály, pre ďalší výskum sú považované hlavne medzinárodné dokumenty ICOMOS, najmä *Dokument o autenticite* (Nara, 194) a *Dohovor o ochrane svetového kultúrneho dedičstva* a jeho *Vykonávacia smernica* (WHC 2008). Podľa *Dokumentu o autenticite* a doplnku k tomuto *Dokumentu* od Herba Stovela,⁴⁹ alebo podľa *Príručky manažmentu lokalít svetového kultúrneho dedičstva* (slovenský preklad vydala AI NOVA, 2010),⁵⁰ by pri overovaní autenticity pamiatky malo ísť o prienik konkrétnych individuálnych hodnôt pamiatok (im prisúdené na základe interdisciplinárnych vedeckých výskumov, či na základe dôveryhodných zdrojov) a všeobecných kritérií autenticity. **Kritéria pre test autenticity pamiatky sú vo vyššie uvedených legislatívnych a odborných materiáloch charakterizované týmito atribútmi: poloha/ umiestnenie a prostredie; forma a dizajn/ koncepcia; materiál a hmotná substancia, materiál, techniky a technológie; využitie a funkcia; spirit/ duch a pocity, príp. iné atribúty podľa charakteru pamiatky.**

Monitorovanie autenticity na základe určitých kritérií a informačných zdrojov je interpretované tiež už vo vyššie spomenutom doplnku k *Dokumentu o autenticite* –

⁴⁹ Originálne znenie *Dokumentu o autenticite* je publikované ako záverečný dokument z konferencie: *Nara Conference on Authenticity/ Conference de Nara sur l'Authenticité*, Proceedings, UNESCO World Heritage Centre, ICCROM, ICOMOS, 1995.

⁵⁰ Feilden B. M. – Jokilehto J.: *Príručka manažmentu lokalít svetového kultúrneho dedičstva* (*Management Guidelines for World Heritage Sites*, 2. vydanie vydal ICCROM, Rome 1998), prvé slovenské vydanie AI NOVA, Svätý Jur, 2010.

„Návrh na pokračovanie“, ktorú predložil kanadský prof. Herb Stovel,⁵¹ ktorý zdôrazňuje potrebu *jasne dokumentovať povahu/ charakter autenticity pamiatok a sídel ako praktický návod pre budúcu starostlivosť a monitoring. Informačné zdroje sú definované ako všetky materiály, písomné, ústne a obrazové zdroje, ktoré umožňujú spoznať povahu, špecifikácie, význam a históriu kultúrneho dedičstva*

Stupeň súčasného poznania hodnôt jednotlivých pamiatok na Slovensku je dostatočný na to, aby boli vypracované kritéria overovania ich autenticity, resp. *test autenticity*, ktorá sa mení a zaznamenávať tak jej zmeny v priebehu času.

Väčšina pamiatok na Slovensku má vypracovaný svoj vlastný „pasport“, ktorý má rôzne formy: buď je to elaborát „Návrh na vyhlásenie veci za národnú kultúrnu pamiatku“, „Aktualizačný list národnej kultúrnej pamiatky“ (spracovávaný Pamiatkovým úradom SR v rámci Revízie ústredného zoznamu pamiatkového fondu na Slovensku pre aktualizáciu Súpisu pamiatok na Slovensku), alebo Návrh/ Program pamiatkovej obnovy, ktoré spracovávajú odborníci podľa stanovenej metodiky a artikulujú sa v nich hodnoty pamiatky, predmet pamiatkovej ochrany a to na základe doterajších vedeckých poznatkov (dôveryhodným informačným zdrojom môže byť pamiatkový, archeologický a reštaurátorský výskum, archívne dokumenty, historické vyobrazenia alebo fotografie pamiatky a pod.).

V oblasti posudzovania „faktorov“/ účastníkov, ktorí vstupujú do procesu pamiatkovej obnovy, sa dá vo všeobecnosti konštatovať, že neboli doteraz spracované hlbšie analýzy. Stručný popis súčasného stavu je uvedený v materiáli *Koncepcia ochrany pamiatkového fondu, Zámery a ciele ochrany pamiatkového fondu v SR do roku 2021*,⁵² ktorý vypracovalo Ministerstvom kultúry SR. Niektoré hodnotenia stavu nezodpovedajú skutočnosti, niektoré problémy v materiáli vôbec nie sú vyjadrené

(s. 9 – 10). Táto problematika sa krajovo uvádza tiež v už spomínanej dizertačnej práci Pavla Ižvolta *Autenticita v pamiatkovej obnove*.⁵³ Práca síce menuje „faktory“,

⁵¹ Originál bol *Dokument o autenticite* vydaný ako záverečný dokument z konferencie: *Nara Conference on Authenticity/ Conférence de Nara sur l'Authenticité*„, Proceedings, UNESCO World Heritage Centre, ICCROM, ICOMOS, 1995.

⁵² Materiál *Koncepcia ochrany pamiatkového fondu do r. 2021* je bez uvedenia dátumu spracovania a bez autorstva. Materiál je návrhom / podkladom pre prijatie Uznesenia vlády SR. Dostupné na internete: <https://lt.justice.gov.sk/Attachment/vlastn%C3%BD%20materi%C3%A1l%20-%20Koncepcia%20ochrany%20pamiatkov%C3%A9ho%20fondu.pdf?instEID=1&attEID=38807&do cEID=198646&matEID=4295&langEID=1&tStamp=20110905165416300> k 19.3.2012.

⁵³ Ižvolt, P.: *Autenticita v pamiatkovej obnove*. Dizertačná práca. FA STU, 2010.

resp. účastníkov, ktorí do procesu pamiatkovej obnovy vstupujú, ale neanalyzuje stupeň ich pripravenosti a nevyhodnocuje najslabší článok v procese, čo si dáva za cieľ práve táto dizertačná práca.

2.4 Právna ochrana kultúrneho dedičstva na Slovensku

Ústava SR, Právo na kultúrne dedičstvo

Druhá hlava – *Základné práva a slobody*, Šiesty oddiel **Právo na ochranu životného prostredia a kultúrneho dedičstva** (Čl. 44 a 45).

Mgr. Branislav Solovic v materiáli *Manažment plán lokality UNESCO „Historické mesto Banská Štiavnica a technické pamiatky okolia“*, 1. etapa (Bratislava – Banská Štiavnica, 2010) podrobnejšie analyzuje znenie článkov 44 a 45 Ústavy:

Ústava SR zakotvuje právo na priaznivé životné prostredie a kultúrne dedičstvo. Právo na kultúrne dedičstvo nebolo doposiaľ vyložené v judikatúre ústavného súdu, možno sa však domnievať, že by to bolo v podobnom rozsahu ako právo na priaznivé životné prostredie. Právo na kultúrne dedičstvo ako aj právo na priaznivé dedičstvo nepatrí medzi absolútne práva, to znamená, že domáhať sa ich možno len v medziach zákonov, ktoré ich vykonávajú.

Zákon NR SR č. 49/2002 Z.z. o ochrane pamiatkového fondu a zmena zákona Zákon 208/2009 Z.z. (zmena účinná od 9. júna 2009), ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení zákona č. 479/2005 Z.z..

Pamiatková ochrana je upravená predovšetkým Zákonom o ochrane pamiatkového fondu č. 49/2002 Z.z. v znení zákona č.479/2005 Z.z a 208/2009 Z.z. (Pamiatkový zákon), ktorý upravuje ochranu kultúrnych pamiatok, pamiatkových území a archeologických nálezov a lokalít, pričom sa odvoláva priamo na medzinárodné zmluvy v oblasti európskeho a svetového dedičstva.

Objektom ochrany podľa Pamiatkového zákona sú jednak jednotlivé veci (hnutel'né aj nehnuteľné), ktoré sú vyhlásené za národné kultúrne pamiatky, a pamiatkové územia – pamiatkové rezervácie a pamiatkové zóny. Podľa toho hovoríme o individuálnej ochrane alebo územnej ochrane. Ochrane podliehajú veci a územia už momentom, keď sa začalo konanie o ich vyhlásení za kultúrne pamiatky alebo pamiatkové územia.

Zákon definuje *ochranu pamiatkového fondu* ako súhrn činností a opatrení zameraných na identifikáciu, výskum, evidenciu, zachovanie, obnovu, reštaurovanie, regeneráciu, využívanie a prezentáciu kultúrnych pamiatok a území.

Deklarácia Národnej rady Slovenskej republiky o ochrane kultúrneho dedičstva, schválené Národnou radou Slovenskej republiky uznesením z 28. februára 2001 č. 1292. V Deklarácii je vyjadrená ochrana historických urbanistických súborov ako súčasti kultúrneho dedičstva, ale aj detailnejšie hodnotenie stavu pri ochrane kultúrneho dedičstva na Slovensku, keď konštatuje:

...kultúrne hodnoty vytvárané predchádzajúcimi generáciami... sú trvalo ohrozované... úpadkom a zánikom tradičných remesiel a techník a presadzovaním technológií často nezlučiteľných s podstatou a charakterom týchto hodnôt.

V Deklarácii sa o.i. zdôrazňuje aj potreba vzdelávania mládeže, školenia odborníkov a zvyšovanie úrovne verejného povedomia.

Zákon č. 100/ 2002 Z.z. o ochrane a rozvoji územia Banskej Štiavnice a okolia

Účelom tohto zákona je utvoriť podmienky na plnenie Dohovoru o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva... najmä na zachovanie urbanizovaného priestoru historického jadra Banskej Štiavnice a okolia, zachovanie existujúcich architektonických, umelecko-historických a technických pamiatok v ich pôvodnom prírodnom prostredí, na zabezpečenie obnovy a oživenia stredovekého historického mesta Banská Štiavnica pri súčasnom zachovaní jeho pôvodnosti a celistvosti.

V § 2 tohto Zákona je vymedzené územie, na ktoré sa zákon vzťahuje a zahrňuje komplexne celú lokalitu, ako je zapísaná na Zozname svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO.

Zásady ochrany Pamiatkovej rezervácie Banská Štiavnica – historické jadro a Kalvária .⁵⁴ Zásady ochrany pamiatkových území je interný materiál Pamiatkového úradu SR, ktorý sa v zmysle pamiatkového zákona vypracúva pre jednotlivé pamiatkové rezervácie a pamiatkové zóny. Materiál je dokumentom na vykonávanie základnej ochrany pamiatkových území a pri spracovávaní územnoplánovacích dokumentácií sa stáva súčasťou územného priemetu ochrany

⁵⁴ Gregorová, J. – Kvasnicová, M. a kol.: *Zásady ochrany Pamiatkovej rezervácie Banská Štiavnica – historické jadro a Kalvária*. Bratislava, december 2004.

kultúrnych hodnôt územia, ktorý je podkladom pre spracovanie územnoplánovacej dokumentácie podľa osobitného predpisu.

Podľa *Zásad ochrany Pamiatkovej rezervácie Banská Štiavnica – historické jadro a Kalvária*⁵⁵ je definovaný predmet ochrany územia Pamiatkovej rezervácie a ochranného pásma takto: *• autentické typy urbanisticko-architektonických štruktúr, vznikajúce ako dôsledok rôznych typov kultúrnych činností; autentické typy prírodných štruktúr (primárna a sekundárna štruktúra krajiny); spolupôsobenie prírodného a urbanistického rámca vo vizuálno-kompozičných vzťahoch.*

Poznámka: Za zmienku stojí aj fakt, že kvôli svojmu rozsahu lokalita svetového kultúrneho dedičstva *Banská Štiavnica a technické pamiatky v okolí* nie je doteraz celoplošne pamiatkovo chránená podľa zákona. Chránené sú len určité historické sídla v rámci lokality: PR Banská Štiavnica, PR Štiavnické Bane, PZ Banská Hodruša a Ochranné pásmo NKP Sv. Anton.⁵⁶

2.5 Medzinárodná právna ochrana kultúrneho dedičstva a ochrana kultúrneho dedičstva v chartách ICOMOS

Prvá medzinárodná konferencia o obnove pamiatok sa konala v medzivojnovom období, v Aténach v 1931, ktorú organizoval úrad múzeí. Prvýkrát sa hovorí o medzinárodnom dedičstve a medzinárodnej spolupráci v oblasti právneho zabezpečenia a vedeckej spolupráce. V prijatej rezolúcii sa hovorí hlavne o novom pohľade na obnovu pamiatok, kde sa zdôrazňuje napríklad, že „treba upustiť od jednoty štýlu“ a ďalších princípoch na obnovu pamiatok

Aj ďalší zásadný dokument – Aténska charta z roku 1933 bol prijatý na 4. zasadnutí Medzinárodného kongresu modernej architektúry CIAM (Congres

⁵⁵ Gregorová, J. – Kvasnicová, M.: *Zásady ochrany Pamiatkovej rezervácie Banská Štiavnica – historické jadro a Kalvária*. Zdroj: www.banskastiavnica.sk/stranka_data/subory/.../up/upd03.pdf, s. 32. K 19. 3. 2012.

⁵⁶ Vymedzenie predmetu ochrany lokality svetového dedičstva „Banská Štiavnica a technické pamiatky v jej okolí“ sú všeobecne formulované v kapitole A.1.2. *Vymedzenie predmetu ochrany* v materiáli *Manažment plán lokality UNESCO „Historické mesto Banská Štiavnica a technické pamiatky okolia“*, 1. etapa. Bratislava – Banská Štiavnica, 2010, s. 22 – 23.

Internationsux d' Architecture Modern) v Aténach, v ktorých rezonovali hlavne urbanistické princípy (vzťah pamiatok k ich prostrediu).⁵⁷

Ako odozva na vojnu zničenú Európou vzniká v 1946 organizácia UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – Organizácia Spojených národov pre výchovu, vedu a kultúru) so sídlom v Paríži.

Na jej podnet bola vypracovaná a v roku 1954 prijatá tzv. Haagska konvencia – *Dohovor na ochranu kultúrnych statkov za ozbrojeného konfliktu*.

Generálna konferencia UNESCO na svojom 17. zasadnutí v Paríži, v roku 1972, prijíma medzinárodný ***Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva*** s cieľom vytvorenia účinného systému kolektívnej ochrany kultúrneho a prírodného dedičstva výnimočnej svetovej hodnoty... a s cieľom chrániť v celosvetovom rozsahu najhodnotnejšie prírodné a kultúrne objekty a lokality našej planéty..., ako uvádza architektka a doc. Jara Lalková v jednej z kapitol v skriptách prof. Pavla Gregora *Obnova pamiatok*.⁵⁸

Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva

V snahe zabezpečenia náležitej identifikácie, ochrany, zachovania a prezentácie svetového dedičstva, prijali členské štáty UNESCO v roku 1972 dohovor, ktorý sa týka ochrany svetového kultúrneho a prírodného dedičstva. Pre Československú federatívnu republiku nadobudol platnosť 15. februára 1991 na základe jej listiny o prijatí dohovoru. Viazanosť Slovenskej republiky dohovorom vyplýva z jej sukcesie do medzinárodných zmlúv a záväzkov predchádzajúceho štátu. Dohovor je uverejnený v Zbierke zákonov pod č. 159/1991.

Dohovor dopĺňa programy ochrany dedičstva na úrovni štátov a umožnil založenie *Výboru svetového dedičstva* a *Fondu svetového dedičstva*, ktoré pôsobia od roku 1976.

Výbor svetového dedičstva stanovuje na základe nominácií predložených členskými štátmi, kultúrne a prírodné dedičstvo s výnimočnou univerzálnou

⁵⁷ Údaje čerpané a voľne parafrázované z článku: Lalková, J.: *Ochrana historických urbanistických celkov a nová tvorba v historickom prostredí*. In *Aktuálne aspekty ochrany a obnovy architektonického pamiatkového fondu na Slovensku*, Grantová výskumná úloha 145/20. FA STU Bratislava, 2000 – 2002, s. 5 – 29.

⁵⁸ Lalková, J.: *Svetové kultúrne a prírodné dedičstvo z hľadiska medzinárodnej spolupráce*. In Gregor, P. a kol.: *Obnova pamiatok. Perfekt Bratislava, 2008*, s. 60.

hodnotou, ktoré má byť chránené na základe Dohovoru a zapísať ho do Zoznamu svetového dedičstva.

Výbor monitoruje stav ochrany kultúrneho a prírodného dedičstva zapísaného v tomto Zozname a v prípade naliehavej potreby rozhoduje, ktoré zo zapísaných budú preradené do Zoznamu svetového dedičstva v ohrození.

Výbor ďalej stanovuje, akým spôsobom a za akých podmienok budú môcť byť čo najúčelnejšie využité zdroje Fondu svetového dedičstva na pomoc členským štátom pri ochrane ich kultúrneho a prírodného dedičstva.

Slovenská republika pristúpila k *Dohovoru* až v roku 1990, čo ju následne oprávnilo nominovať intaktne zachované a historicky významné lokality na zápis do Zoznamu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO. V roku 1993 boli na Zoznam zaradené lokality: Banská Štiavnica a technické pamiatky v okolí, Rezervácia ľudovej architektúry Vlkolínec a Spišský hrad s okolím. Neskôr v roku 2000 boli na Zoznam zaradené ďalšie lokality zo Slovenska: Historické jadro mesta Bardejov a židovské suburbium; v roku 2008: drevené kostoly v Karpatskom oblúku, v roku 2009: Historické mesto Levoča.

Pristúpením Slovenska k medzinárodnému *Dohovoru* a zaradenie významných lokalít medzi svetové kultúrne dedičstvo štát na seba preberá záväzky chrániť kultúrne dedičstvo v zmysle medzinárodných pravidiel ochrany. Konkrétne sa od členských štátov vyžaduje riadiť sa *Vykonávacími smernicami k Dohovoru – Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention (Vykonávacie smernice na implementáciu Dohovoru o svetovom dedičstve)*, ktorá bola naposledy aktualizovaná v januári 2008.⁵⁹

Vzhľadom na to, že výskum viazaný k tejto dizertačnej práci sa týka územia, zapísanom na Zozname svetového dedičstva UNESCO – *Banská Štiavnica a technické pamiatky v okolí*, a tiež, že zapísaných lokalít na tomto zozname je v rámci Slovenska už početne zastúpených, je požiadavka *Dohovoru* a jeho *Vykonávacej smernice* smerodajnou pri stanovení cieľov, predmetu výskumu a výsledok

⁵⁹ Najaktuálnejšie znenie *Vykonávacej smernice k Dohovoru o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, WHC, 2008)* je dostupné na stránke World Heritage Center: <http://whc.unesco.org/archive/opguide08-en.pdf>, k 19.3.2012.

Vykonávacia smernica nebola zatiaľ preložená do slovenčiny. Niektoré vybrané kapitoly, týkajúce sa manažmentu kultúrneho dedičstva sú preložené v slovenskom preklade publikácie: Feilden B. M. – Jokilehto, J.: *Príručka manažmentu lokalít svetového kultúrneho dedičstva*. Prvé slovenské vydanie AI NOVA, Svätý Jur, 2010, s. 21 – 29.

dizertačnej práce môže byť aplikovateľný na ďalšie lokality Slovenska, ktoré sú na zozname UNESCO.

Vo *Vykonávacej smernici* rezonujú tri základné požiadavky: zachovanie a ochrana výnimočnej svetovej hodnoty (originálny výraz v angličtine znie: outstanding universal value), pre ktoré bola lokalita na Zoznam svetového dedičstva zapísaná), zachovania **autenticity a integrity**.⁶⁰

Podľa *Vykonávacej smernice* sa vyžaduje splnenie podmienky integrity pre prírodné dedičstvo a kultúrne dedičstvo, podmienka autenticity – len pre kultúrne dedičstvo. Okrem integrity a autenticity *Vykonávacie smernice* (podľa ods. 96., článok II.F Protection and Management) vyžadujú preukázať aj ... *účinnú ochranu a manažment, ktoré majú zabezpečiť zachovanie výnimočnej svetovej hodnoty, podmienok integrity a/alebo autenticity z obdobia zápisu do Zoznamu svetového dedičstva aj do budúcnosti.*

Pre napĺňanie cieľov ochrany a obnovy lokalít svetového dedičstva *Vykonávacia smernica* poskytuje ustanovenia v článku II (od. 4. – 7.):

- **prijat' všeobecné postupy a zásady**, ktorých cieľom je dať kultúrnemu a prírodnému dedičstvu funkciu v živote spoločnosti (komunity) a integrovať ochranu tohto dedičstva do celkových programov plánovania;
- **podporiť vedecké a technické štúdie a výskum** a vypracovať prevádzkové metódy, na základe ktorých bude štát schopný čeliť rizikám ohrozujúcim kultúrne a prírodné dedičstvo;
- **prijat' vhodné právne, vedecké, technické a administratívno-správne a finančné opatrenia potrebné na identifikáciu, ochranu, obnovu, prezentáciu a rehabilitáciu tohto dedičstva a**
- **podporiť zriadenie alebo rozvoj národných alebo regionálnych školiacich centier v oblasti ochrany, obnovy kultúrneho a prírodného dedičstva a podporiť vedecký výskum v tomto odvetví.**

Požiadavka na zachovávanie autenticity a hodnôt lokality, pre ktoré bola zaradená do Zoznamu svetového dedičstva sú vyjadrené vo *Vykonávacej smernici* takto: *Ako náhle je lokalita klasifikovaná ako súčasť svetového dedičstva a dôjde k jej zaradeniu do zoznamu svetového dedičstva, očakáva sa, že hodnoty a podmienky, ktoré určujú jej svetový význam a robia z nej výnimočný príklad, sa budú trvale udržiavať,*

⁶⁰ Tieto požiadavky sú vyjadrené vo *Vykonávacej smernici* takto:
Aby statku bola priznaná výnimočná svetová hodnota, musí spĺňať aj podmienky integrity a/alebo autenticity...

zachovávať. Znamená to, že činnosti, či úkony, ktoré by mohli viesť k zníženiu autenticity alebo hodnôt lokality, a ktoré by boli zabránili prijatiu nominácie, nebudú po jej zaradení do zoznamu prípustné.

S cieľom vytvorenia medzinárodného fóra zameraného na ochranu kultúrneho dedičstva vznikla v roku 1964 organizácia ICOMOS,⁶¹ ktorá združuje vo svojich medzinárodných výboroch odborníkov z celého sveta.

Od svojho vzniku ICOMOS citlivo reaguje na súčasné potreby pri obnove historických stavieb a sídiel a na situácie reaguje prijímaním rezolúcií a chárt, ktoré sa stávajú metodickými mantinelmi pri manažmente ochrany aj u nás. Základnú filozofiu pre obnovu pamiatok poskytla *Benátska charta* z roku 1964, v ktorej hoci nie explicitne, je už načrtnutá potreba zachovania autenticity:⁶²

Hodnotné prínosy všetkých epoch vývoja pamiatky sa majú rešpektovať, lebo cieľom obnovy nie je dosiahnutie slohovej jednotnosti. Keď pamiatka obsahuje viac vrstiev – etáp, odkrývanie niektorej zo spodných vrstiev – etáp možno obhajovať len výnimočne, a to tiež len s tou podmienkou, že odstraňované vrstvy sú malo významné, kým kompozícia, ktorá sa takto dostáva na denné svetlo, má veľkú historickú, archeologickú i estetickú hodnotu, a pritom je stav jej zachovalosti taký dobrý, že je ním takéto konanie zdôvodnené.

O *Benátsku chartu* sa opiera a na ňu nadväzuje aj ďalší (nielen pre túto dizertačnú prácu) významný dokument ICOMOS, ktorého vznik inicioval Výbor pre svetové dedičstvo – *Dokument o autenticite*,⁶³ ktorý vznikol ako výsledok stretnutia združenia odborníkov ICOMOS v japonskej Nare, v roku 1994. Výbor pre svetové dedičstvo inicioval vznik takéhoto dokumentu z praktického dôvodu, že chce preverovať autenticitu univerzálnych hodnôt lokalít zapísaných na zozname svetového dedičstva.

Požiadavka zachovania autenticity sa stala jednou zo základných požiadaviek pre zaradenie a zotrvanie na Zozname lokalít svetového dedičstva (pozn.: poukazujú na to vyššie uvedené citácie z *Vykonávacej smernice Dohovoru o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva*), *Dokument o autenticite* (Nara, Japonsko, 1994),

⁶¹ ICOMOS – International Council on Monuments and Sites, v slovenskom preklade: Medzinárodná rada pre pamiatky a sídla.

⁶² Plné znenie *Benátskej charty*: Dvořáková, V. – Husovská, E.: *Ochrana kultúrneho dedičstva v medzinárodných dokumentoch ICOMOS*, 1.diel – Charty a odporúčania. ICOMOS Slovensko, Bratislava 2002, s. 9 – 12.

⁶³ Originálne znenie *Dokumentu o autenticite* bolo publikované ako záverečný dokument z konferencie: *Nara Conference on Authenticity/ Conference de Nara sur l'Authenticité*, Proceedings, edited by Knut Einar Larsen, vydalo UNECO World Heritage Centre, ICCROM, ICOMOS, 1995.

spolu s doplnkom kanadského prof. Herba Stovela, ako aj s bibliografiou o autenticite – sa stali súčasťou *Vykonávacej smernice Dohovoru* v rámci jej príloh.⁶⁴

Interpretácia pojmu „autenticita“ sa javila v každej krajine, alebo aj v rámci každej jednej kultúry rôzne, preto sa prvá preambula *Dokumentu o autenticite* vyjadruje s rešpektom ku “kultúrnej rôznorodosti a rôznorodosti dedičstva“:

Všetky kultúry a spoločnosti vychádzajú z nejakých foriem a prostriedkov hmotného a nehmotného výrazu, ktoré vytvárajú ich dedičstvo. Preto ich treba rešpektovať.

Zároveň však upozorňuje na základný princíp UNESCO, ktoré „...považuje kultúrne dedičstvo každého za kultúrne dedičstvo všetkých. A upozorňuje, že ...prihlásenie sa k medzinárodným chartám, či dohovorom, týkajúcich sa kultúrneho dedičstva, predpokladá ako samozrejmé prijatie princípov a povinností z nich vyplývajúcich.

V preambule **Hodnota a autenticita** sa v *Dokumente o autenticite* zdôrazňuje:

Autenticita, tak ako bola určená a potvrdená Benátskou chartou, sa javí ako hlavný kvalitatívny faktor, pokiaľ ide o pochopenie autenticity hrá základnú úlohu vo všetkých vedeckých štúdiách o kultúrnom dedičstve pri plánovaní ochrany, obnovy a reštaurovania...

*V závislosti od povahy kultúrneho dedičstva, jeho kultúrneho kontextu a jeho vývoja v čase môže byť posudzovanie autenticity spojené so zdrojmi informácií rôzneho druhu a odlišnej hodnoty. Tie zahŕňajú **formu a dizajn, materiály a hmoty, využitie a funkciu, tradície a techniky, umiestnenie a prostredie, ducha a pocity** a iné vnútorné a vonkajšie faktory. Použitie týchto zdrojov umožňuje vypracovanie a preverenie špecifických, umeleckých, historických, sociálnych a vedeckých dimenzií.*

Z *Vykonávacej smernice Dohovoru* a *Dokumentu o autenticite* sú uvedené základné citácie, pretože sú dôležitým argumentom a podkladom pre výskumnú časť tejto práce.

⁶⁴ Najaktuálnejšie znenie *Vykonávacej smernice k Dohovoru o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva* (*Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*, WHC, 2008) je dostupné na stránke World Heritage Center: <http://whc.unesco.org/archive/opguide08-en.pdf> k 19. 3. 2012.

2.5.1 Prehľad ďalších medzinárodných dokumentov na ochranu pamiatok, relevantných k téme práce

- V dokumente *INTBAU Benátska deklarácia o zachovaní pamiatok a miest v 21. storočí (The INTBAU Venice Declaration on the Conservation of Monuments and Sites in the 21st Century)*⁶⁵ – deklarácia neruší, ale reinterpretuje a upresňuje pôvodnú Benátsku chartu.
- **Odporúčania UNESCO o záchrane a súčasnej úlohe historických území**, prijatých v Nairobi, 1976; na ich základe sú vyzývané všetky štáty prijať všeobecnú a účinnú politiku pre ochranu a revitalizáciu svojich historických území a ich okolia ako súčasť národného, regionálneho alebo miestneho plánovania;
- ICOMOS – Deklarácia zo San Antonia – **Autenticita pri ochrane a správe kultúrneho dedičstva**, San Antonio 1996, boli prispôsobené princípy z *Dokumentu o autenticite* z Nary pre podmienky kultúrneho kontextu Severnej a južnej Ameriky;
- ICOMOS – **Zásady pre vzdelávanie a školenie**, prijaté v roku 1993, navrhujú metodologický prístup, ktorý sa má dodržiavať pri práci s architektonickým kultúrnym dedičstvom a odporúčajú vhodné vzdelávanie verejnosti a školenia pamiatkarov, reštaurátorov, remeselníkov, ktorí sú zapojení do obnovy architektonického dedičstva;
- ICOMOS Slovensko – **Banskoštiavnická výzva z medzinárodného workshopu Materiály, techniky a technológie pri obnove pamiatok**, Banská Štiavnica 2002,⁶⁶ kde sa zdôrazňuje potreba *...zriadenia tréningovo-vzdelávacieho centra, ktoré by poskytovalo jednak certifikované školenia v rámci celoživotného vzdelávania... remeselníkov..., jednak informácie a rady vlastníkom pamiatok ...* – s úsilím o zachovanie autenticity a integrity lokality zapísanej na Zozname svetového kultúrneho dedičstva, ktoré má jedinečnú svetovú hodnotu.

⁶⁵ INTBAU – *International Network for Traditional Building, Architecture and Urbanism*, (v slov. preklade: Medzinárodná sieť pre tradičné stavby, architektúru a urbanizmus), občianske združenie vzniklo v 2001 v Ríme a svoju činnosť zahájilo v roku 2002 v Londýne pod patronátom Princa Charlesa.

⁶⁶ *Banskoštiavnická výzva z medzinárodného workshopu Materiály, techniky a technológie pri obnove pamiatok*, Banská Štiavnica, máj 2002. *Banskoštiavnická výzva* bola prijatá organizáciou ICOMOS Slovensko a zaradená medzi dokumenty ICOMOS Slovensko a publikovaná v publikácii Dvořáková, V. – Husovská, E.: *Ochrana kultúrneho dedičstva v medzinárodných dokumentoch ICOMOS, 1. diel – Charty a odporúčania*, Bratislava 2002.

3. POMENOVANIE NAJAKTUÁLNEJŠÍCH PROBLÉMOV

3.1 Niektoré problémy pri súčasnej ochrane a obnove kultúrneho dedičstva na Slovensku

Súčasná situácia pri ochrane a obnove architektonického kultúrneho dedičstva na Slovensku (a v Banskej Štiavnici) je poznamenaná rokmi zanedbávaným a zaznávaním záujmu o kultúrne dedičstvo. Napriek veľkému množstvu zachovaného historického stavebného fondu po celom území Slovenska, v minulých desaťročiach bol záujem o jeho ochranu a využitie veľmi obmedzený. Dôsledkami prístupu minulého režimu sú buď nenávratne zničené celé historické štvrte niektorých miest, alebo zostal „len“ zlý stavebno-technický stav vzácných historických budov v historických centrách. Na prístup minulého spoločenského zriadenia nás ešte stále upozorňuje množstvo rozpadajúcich sa kaštieľov, zanikajúcich hradných ruín, alebo rozpadávajúcich sa meštianskych domov. Je nutné preto konštatovať, že súčasná východisková situácia pri ochrane pamiatok na Slovensku oproti iným kultúrne vyspelým európskym krajinám je zložitejšia. Kým v kultúrne vyspelých európskych krajinách dochádzalo k postupnej obnove historických objektov, skôr systémom permanentnej údržby, nie radikálnych prestavieb, na Slovensku sú historické centrá zdevastované, neudržiavané, alebo obnovené radikálnym spôsobom s použitím nereverzibilných konštrukcií a materiálov. Bezproblémová nie je ani zmena pomerov vlastníctva. Mnoho vlastníkov historických domov nemá seriózný záujem domy opraviť, ale považujú ich za investíciu. Zmena vlastníctva teda nerieši otázku stálej údržby historických objektov.

Zlý stavebno-technický stav historického stavebného fondu, ale aj nevhodné prístupy k obnove (s uprednostňovaním úplnej výmeny historických konštrukcií pred opravou, či konzervovaním) znamenal nenávratnú stratu kultúrno-historických hodnôt a autenticity celých historických území, alebo jednotlivých pamiatok.

Po roku 1989 dochádza k snahám o záchranu čo najväčšieho počtu historického stavebného fondu. Vyhlasujú sa nové pamiatkové rezervácie, pamiatkové zóny, spracováva sa mnoho nových návrhov na vyhlásenie za kultúrne pamiatky. Pristúpením Slovenska k medzinárodnému *Dohovoru o ochrane kultúrneho dedičstva* (1990), sa pripravujú nominácie lokalít na zápis do Zoznamu svetového dedičstva, UNESCO. V roku 1993 bola do Zoznamu UNESCO zaradená *Banská Štiavnica a technické pamiatky v okolí*, Vlkolínec a Spišský hrad s okolím.

V tom období a ešte dlho po tom sa hľadajú vhodné spôsoby na právnu ochranu zapísaných území, pričom požiadavkou Centra svetového dedičstva je nominovaným lokalitám najprv zabezpečiť právnu ochranu a manažment ochrany.

Napriek súčasnému pomerne už dostatočnému zabezpečeniu právnej ochrany historického územia, zostávajú niektoré aspekty ochrany a pamiatkovej obnovy stále výzvou. Tie spočívajú hlavne v stále menej zachovaných origináloch, v pretrvávajú zlého stavebno-technického stavu pamiatkového a historického stavebného fondu, v používaní nevhodných materiálov pri pamiatkovej obnove, v odstraňovaní pôvodných historických stavebných konštrukcií a ich nahrádzaní novými, v nedostatku školených remeselníkov a firiem pre vhodnú obnovu pamiatok (medzi remeselníkmi ešte vždy prevládajú snahy o úplnú výmenu originálu za kópie) a napokon aj v nedostatočnej popularizácii hodnôt pamiatkového fondu medzi verejnosťou.

Na problémy pri ochrane a obnove pamiatok na Slovensku poukazuje aj koncepčný materiál Ministerstva kultúry SR ***Koncepcia ochrany pamiatkového fondu, Zámery a ciele ochrany pamiatkového fondu v SR do roku 2021***, spracované pravdepodobne v roku 2011,⁶⁷ ktorý hovorí o: *...absencii foriem vzdelávania pre niektoré historické a tradičné profesie, o ohrození pamiatok v ich pôvodnom prostredí investičnou činnosťou, o nedostatočnej odbornej úrovni a špecializácii projektantov a stavebných firiem, zániku tradičných remesiel a remeselných zručností, absencii pravidelnej údržby kultúrnych pamiatok a absencii systematickej výchovy a vzdelávania mládeže vo vzťahu k ochrane a zachovaniu kultúrneho dedičstva...*

Spomínaná ***Koncepcia ochrany pamiatkového fondu*** už menej kriticky hodnotí, resp. tieto otázky nehodnotí vôbec, stav odborného manažmentu, odborného metodického usmerňovania ochrany a obnovy, či vyhodnocovania zmien na pamiatkach v priebehu rokov.

K uvedenej *Koncepcii* možno doplniť ďalšie problémové okruhy:

-- nejednotnosť odborných názorov na obnovu/ konzerváciu originálov, či spôsoby ochrany originálov medzi profesionálnymi pracovníkmi ochrany pamiatok, neexistuje jednotná metodika pre ochranu/ všeobecné princípy pre kultúrny kontext Slovenska pre odborníkov v oblasti ochrany kultúrneho dedičstva;

⁶⁷ Materiál *Koncepcia ochrany pamiatkového fondu, Zámery a ciele ochrany pamiatkového fondu v SR do roku 2021*, spracovaný Ministerstvom kultúry SR v r. 2011 je dostupný na stránke: <https://lt.justice.gov.sk/Attachment/vlastn%C3%BD%20mater%C3%A1l%20-%20Koncepcia%20ochrany%20pamiatkov%C3%A9ho%20fondu.pdf?instEID=1&attEID=38807&docEID=198646&matEID=4295&langEID=1&tStamp=20110905165416300> k 19.3. 2012.

-- od pracovníkov pamiatkovej ochrany a obnovy (metodikov pamiatkovej ochrany a obnovy) sa nevyžaduje preukázanie odbornej spôsobilosti (školenia a skúšky sa obmedzujú len na znalosť relevantných zákonov (pamiatkový zákon a zákon o správnom poriadku), nie na zásadné kritéria a princípy ochrany pamiatok, ako boli prijaté napr. v *Dohovore o ochrane kultúrneho dedičstva*, alebo chartách ICOMOS,

-- kultúrno-historické hodnoty historických objektov nie sú dostatočne interpretované verejnosti, hlavne vlastníkom historických objektov a kultúrnych pamiatok;

-- neexistuje kritické vyhodnocovanie kvality pamiatkovej obnovy, ktoré by mohlo upozorniť na prevládajúce problémy pri pamiatkovej obnove,

-- zaužívaná metodika monitorovania pamiatkového fondu pre lokality svetového dedičstva je nepostačujúca, jej výsledky neodrážajú kvalitatívne zhodnotenie pamiatkových obnov, obmedzujú sa na hodnotenie stavebno-technického stavu, čo nevytvára o zachovaní hodnôt, autenticity a o kvalite obnovy pamiatky.

Na niektoré z špecifikovaných problémov pri usmerňovaní pamiatkovej obnovy a pri jej hodnotení poukazuje aj Pavol Ižvolt vo svojej dizertačnej práci:⁶⁸

Pamiatkový úrad Slovenskej republiky realizuje každoročné hodnotenie ukončených obnov, to je však nepostačujúce svojím rozsahom ani kvalitou. ... V posledných rokoch je utlmená aj vnútorná aktivita odborných sekcií pamiatkového úradu, ktorú je potrebné oživiť.

V súčasnosti realizovaný monitoring lokalít svetového dedičstva UNESCO (pravidelne správy Centru svetového dedičstva o stave a zmenách v zapísaných lokalitách svetového dedičstva) sa vykonáva mechanicky, na jeho realizáciu sú prijímané nové pracovné sily, ktoré nemajú dostatočné odborné skúsenosti, aby zvládli odborne náročný kritický proces. K formulárom sa nevyžadujú fotografie stavu, neposudzuje sa dostatočne stav autenticity a integrity. Na tieto nedostatky upozorňuje aj *Manažment plánu lokality UNESCO, Banská Štiavnica a technické pamiatky v okolí*, 1. etapa, Bratislava (Banská Štiavnica, 2010), kde sa uvádza: *Hodnotenie Lokality UNESCO nie je komplexné (nehodnotia všetky zložky nositeľov hodnôt).*

Ďalej sa v *Manažment pláne* poukazuje na absenciu monitorovania dôležitých nositeľov univerzálnej svetovej hodnoty (podľa kritérií Vykonávacej smernice Dohovoru o ochrane svetového dedičstva) – kultúrnej montánnej krajiny:

⁶⁸ Ižvolt, P.: *Autenticita v pamiatkovej obnove*. Dizertačná práca. FA STU, 2010, s. 182.

Lokalita UNESCO sa nehodnotí v úplnom plošnom rozsahu, ...a nehodnotí sa v úplnej škále zložiek nositeľov hodnôt.

Zhrnutie problémov:

Napriek tomu, že po pristúpení Slovenska k medzinárodnému *Dohovoru o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva* dochádza k posunu v nazeraní na obnovu pamiatok, pretrvávajú problémy z minulosti, s ktorými sa odborná verejnosť nedokázala vyrovnat' dodnes. Napríklad medzinárodné princípy na ochranu, obnovu a prezentáciu kultúrneho dedičstva, dlhodobo formované a deklarované v medzinárodných chartách a deklaráciách ICOMOS sú sprístupnené odbornej verejnosti v slovenskom jazyku až v rokoch 2002, 2003 a 2004...

Celkovo by sa dali problémy pri ochrane a obnove kultúrneho dedičstva rozdeliť do troch základných kategórií:

A) Spoločensko-právne:

- Nezabezpečená právna ochrana lokalite svetového kultúrneho dedičstva (lokalite *Banská Štiavnica a technické pamiatky v okolí*),
- Zlý stavebno-technický stav historického stavebného fondu, ktorý pretrváva aj po zmene vlastníckych vzťahov (špekulatívne zámery niektorých vlastníkov), nevyožiteľnosť práva štátu na údržbu pamiatok,
- Nízke povedomie verejnosti o hodnotách kultúrneho dedičstva.

B) Ideový prístup k obnove:

- Pretrváva používanie nevhodných a nereverzibilných materiálov pri obnove,
- Nie je ani v odbornej verejnosti (medzi metodikmi a reštaurátormi) rešpektovaná *Benátska charta* a *Dokument o autenticite*,
- Nedostatok remeselníkov pre kvalitné remeselné spracovanie opráv, konzervácií pamiatok, alebo jej prvkov.

C) Výskum a veda:

- Nie je analyzovaný súčasný stav kvality pamiatkovej obnovy,
- Nedostatočný monitoring lokalít svetového dedičstva na Slovensku – pre jednotlivé pamiatky nie je metodika na vyhodnocovanie miery zachovania autenticity.

3.2 Problémy pri zachovaní autenticity a integrity pamiatkového územia a pamiatkového fondu na príklade Pamiatkovej rezervácie Banská Štiavnica

Celoslovenský problém pri ochrane pamiatok a ich obnove sa týka aj Banskej Štiavnice. Vďaka svojmu členitému terénu a poddolovaniu územia však región a historické mesto neutrpeli až také veľké straty, k akým došlo v iných historických mestách na Slovensku.

Pre lepšie pochopenie súčasných problémov pri ochrane historického sídla Banskej Štiavnice sú dôležité niektoré významné medzníky v jeho histórii:

- Polovica 18. storočia – posledný výrazný rozvoj baníctva a s tým súvisiace výrazné slohové architektonické prestavby. Mnohé fasády si uchovali barokový charakter, domy sú obohatené o barokovú výbavu v stavebnom interiéri, vznikli mestské barokové dominanty (napríklad Kalvária, veža na Starom zámku);

- 19. storočie – pokles činnosti baní, ale snaha o vytváranie náhradných pracovných príležitostí – vznik priemyselných podnikov, fabrík. Mnohé budovy sú prefasádované v klasicistickom duchu. Fotografie z konca 19. storočia preukazujú funkčné čulé mesto so zachovaním maximálnej autenticity a architektonických hodnôt;

- Rok 1918 – po vzniku Československa sa presúva Banská akadémia z Banskej Štiavnice do maďarskej Šoprone, čo znamená veľký odliv intelektuálnej elity z mesta.

- 50. roky 20. storočia – úpadok a neúdržba mesta, postupné chátranie;

- Rok 1976 – uznesenie vlády ČSSR, ktorým sa začal rozsiahly koncept „komplexnej pamiatkovej obnovy“ v MPR Banská Štiavnica. Tento akt sa stal kľúčovým rozhraním v kontinuite funkčného využitia domov. Dovtedy obývané historické centrum mesta bolo vyľudnené, aby mohli začať prípravné práce pre „komplexnú obnovu“. Vzhľadom na to, že došlo k vyľudneniu, k deštruktívnym výskumom, k radikálnym obnovám, používaniu nereverzibilných materiálov a technológií, ktoré nahradili historické originály, hodnotíme s odstupom času tento grandiózny projekt negatívne. Pozitívom bolo iba to, že projekt nebol dokončený, ale prerušený spoločenskými zmenami v 1989 (deštruktívne boli zasiahnuté palácové domy na Nám. sv. Trojice, nestihli sa uskutočniť plány napríklad na ul. A. Kmeť'a);

■ Koncom 80. rokov 20. storočia – dochádza k celoplošnému búraniu celých historických štvrtí juhovýchodnej časti mesta, kde prevládala historická zástavba remeselníckych 1-2 podlažných domov.

Z urbanistického hľadiska došlo k „zamoreniu“ krajinnno-prírodného zázemia historického sídla výstavbou tzv. individuálnej bytovej výstavby (pod Kalváriou) a tzv. hromadnej bytovej výstavby – panelového sídliska, na úpätí kopca vzácneho barokového komplexu Kalvárie.

■ Rok 1993 – zaradenie mesta na Zoznam svetového kultúrneho dedičstva. Zapísanému územiu nebola dostatočne zabezpečená právna ochrana. Hranice pamiatkovej rezervácie z čias 50. rokov 20. storočia ohraničovali len užšie jadro s meštianskymi domami. To umožňuje napriek zápisu na Zoznam pokračovať v búraní historickej zástavby (na Dolnej ulici).

■ Rok 2000 – vyhlásenie širšieho územia za Pamiatkovú rezerváciu, ktoré zabezpečuje ochranu už celému historickému mestu – remeselníckej a industriálnej štvrti, ako aj baníckemu osídleniu na svahoch okolo centra mesta. Dovtedy však došlo k mnohým stratám historických hodnôt. Boli prestavené mnohé pôvodné domy v baníckom osídlení, bola realizovaná nová výstavba tesne za hranicami pamiatkovej rezervácie...

Napriek tomu, mesto si zachovalo do súčasnosti také kvality v urbanistickom a krajinnom obraze a také architektonické hodnoty, ktorým bola spolu so zachovanými banskými dielami minulosti priznaná *výnimočná svetová hodnota*, a ktoré sa preto majú chrániť v súlade s medzinárodnými princípmi na ochranu pamiatok.

Pohľad na architektonickú štruktúru mesta v krajinnom zázemí Štiavnických vrchov, s dominantou Kalvárie v pozadí. Dokumentácia je asi z 50. rokov 20. storočia, keď pod kalvárskym vrchom ešte nie je nová zástavba rodinných domov. Foto: Súkromný archív autorky.

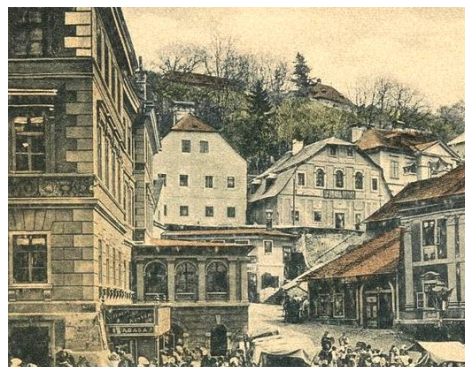

Súčasný pohľad na mesto s krajinnou dominantou Kalvárie v pozadí. Foto: Lubomír Lužina.

Na území *Pamiatkovej rezervácie Banská Štiavnica*, ktoré sa nachádza v širšej lokalite zaradenej na Zoznam svetového kultúrneho dedičstva,⁶⁹ aj po zápise na Zoznam stále dochádza k znehodnocovaniu hmotných kultúrnych hodnôt. K najzávažnejším stratám na autenticite pamiatkového stavebného fondu došlo v 70. a 80. rokoch 20. storočia, kedy začala „komplexná pamiatková obnova“ architektonicky najvzácnejšej a najbohatšie umelecky stvárnenej zástavby palácových (walbürgerovských) domov v centre mesta.⁷⁰ Dá sa povedať, že až dovtedy bola autenticita historických domov napriek niektorým doplnkom zachovaná. Ich autenticita bola narušená už zásadnou zmenou využitia (odhliadnuc od toho, že bolo a doposiaľ je vyľudnené historické centrum) – keď sa domy, pôvodne určené na bývanie, začali prestavovať na hotely, penzióny, galérie, múzea..., čím dochádzalo ak stratám na autenticite funkcie a pôvodnej koncepcie domu, historických konštrukcií, materiálov a pod. Objekty boli pred pamiatkovou obnovou aspoň fotograficky zdokumentované a boli realizované architektonicko-historické výskumy. Nasledovali však projekty a realizácie obnovy, ktoré nerešpektovali historické konštrukcie, materiály, detaily, kultúrne vrstvy... Došlo tak nenávratným stratám na pamiatkach s najcennejšími hodnotami a najväčším kultúrno-historickým potenciálom pre zvýšenie atraktivity a jedinečnosti lokality.

⁶⁹ Lokalita, ktorá bola zaradená na Zoznam svetového dedičstva, *Banská Štiavnica a technické pamiatky v okolí* je širšie územie s okolitými obcami, kde sa vyskytujú banské diela a historický vodohospodársky systém tajchov a jarkov.

⁷⁰ Na Námestí Svätej Trojice sa zachoval jediný palácový dom, ktorý nebol zničený socialistickou pamiatkovou obnovou – Limpacherov dom –, ktorý má stále šancu na pamiatkovú obnovu v duchu *Benátskej charty* a ďalších princípov pre zachovanie autenticity, obsiahnutých vo *Vykonávacej smernici k Dohovoru o ochrane kultúrneho*.

Zachovaná autenticita historickej architektúry ako aj genius loci mesta ešte koncom 19. a začiatkom 20. storočia. Centrum mesta je funkčné – obývané a poskytujúce množstvo služieb.

50. – 70. roky 20. storočia – mesto chátra, zostáva bez údržby. Čaká sa na štátnu finančnú dotáciu pre „komplexnú pamiatkovú obnovu“. Po vyst'ahovaní obyvateľ'ov z centra sa realizujú deštruktívne pamiatkové výskumy, ktoré znamenali dobre zdokumentovanie pamiatok, ale následne boli domy zničené začatím „obnovy“. Foto: Súkromný archív autorky, Andrea Nižňanská (posledný obr.).

Žiaľ, pri spravovaní historických objektov, hlavne vo vlastníctve štátu, mesta, alebo cirkví, stále pretrváva názor, že nie pravidelná údržba historických budov, ale iba jednorazová a komplexná obnova môže pomôcť ich záchrane. Mnohokrát však ide len o finančne náročnú záležitosť, ktorá sa poväčšine končí zničením autenticity historickej budovy, niekedy aj zničením jej historických konštrukcií (najčastejšie sú odstraňované pôvodné okná, dvere, stropy, podlahy, ale aj krovy a pod.). Vo všeobecnosti prevládajú u vlastníkov pamiatok snahy „vylepšiť“ a „obnoviť“ pamiatku tak, aby mala vzhľad práve postavenej „pamiatky“.

Aby sme sa v budúcnosti vyhli problémom pri ochrane a obnove pamiatok, je nevyhnutné špecifikovať príčiny, ktoré doterajšie znehodnotenie/ zníženie kvality historického stavebného fondu spôsobili.

Z doteraz známych faktov z Banskej Štiavnice možno predpokladať, že hlavné a najzávažnejšie príčiny sú:

- A) Zanedbaná pravidelná údržba;
- B) Radikálna funkčná zmena využitia;
- C) „Rozvojové programy“;
- D) Nevhodne volená alebo nekvalitná pamiatková obnova.

A) Zanedbaná pravidelná údržba

Historické objekty, ktoré dlhodobo zostávajú bez využitia a pravidelnej údržby, postupne degradujú a ich konštrukcie a detaily sa postupom času stávajú neopraviteľné. Ohrozené sú ich nosné konštrukcie a tým aj ich hmotná substancia. Systematickým sledovaním a evidenciou tohto negatívneho fenoménu sa potvrdilo, že nevyužívané a neudržiavané domy spejú k určitému zániku, pokiaľ sa nevyvinie účinný tlak na vlastníka, aby dom opravil, alebo predal a umožnil tak jeho opravu.

Mnohé historické domy, ktoré sa nachádzali v stave statického ohrozenia viac rokov, postupne zmizli z mapy a teda aj z reálneho obrazu mesta. Za posledných asi 20 rokov zanikli napríklad tieto konkrétne domy z Pamiatkovej rezervácie Banská Štiavnica: banícky dom na Kutnohorskej ulici 2, banícky dom na Kutnohorskej ulici (popisné číslo už neznáme, identifikovať sa dá podľa fotografie Ester Plickovej), banícky dom na Staronovej ulici 2, bývalá banská správna budova na ul. Pod Červenou studňou 11, remeselnícky tzv. Eiselovský dom na Dolnej ulici, bývalá banská správa nad vodnou nádržou Klinger a pod.

Okrem postupne zanikajúcich historických objektov vplyvom zanedbania údržby, v posledných rokoch pribúdajú na zoznam zaniknutých objektov aj historické domy, ktoré boli cielene zbúrané. Podrobnejšie údaje z tohto výskumu sú uvedené v kapitole – 5.2 *Územný výskum straty autenticity v rámci Pamiatkovej rezervácie Banská Štiavnica.*

a) Pod Červenou studňou 11 – pravdepodobne dom zo 17.-- 18. storočia, zbúraný po dlhodobom zanedbaní údržby koncom 90. rokov 20. storočia.
 b) Bývalá pekárň -- Eiseleovský dom na Dolnej ulici bol cielene zbúraný už po zaradení mesta na Zoznam svetového dedičstva... Foto: Katarína Vošková, Margita Kováčsová.

Cielene zbúraný dom v užšom historickom centre na Hornej ružovej ulici č. 8 a 9.
 a) Stav domu pred zbúraním. b) „Odstrojenie“ domu od detailov tesne pred zbúraním.
 Foto: Katarína Vošková.

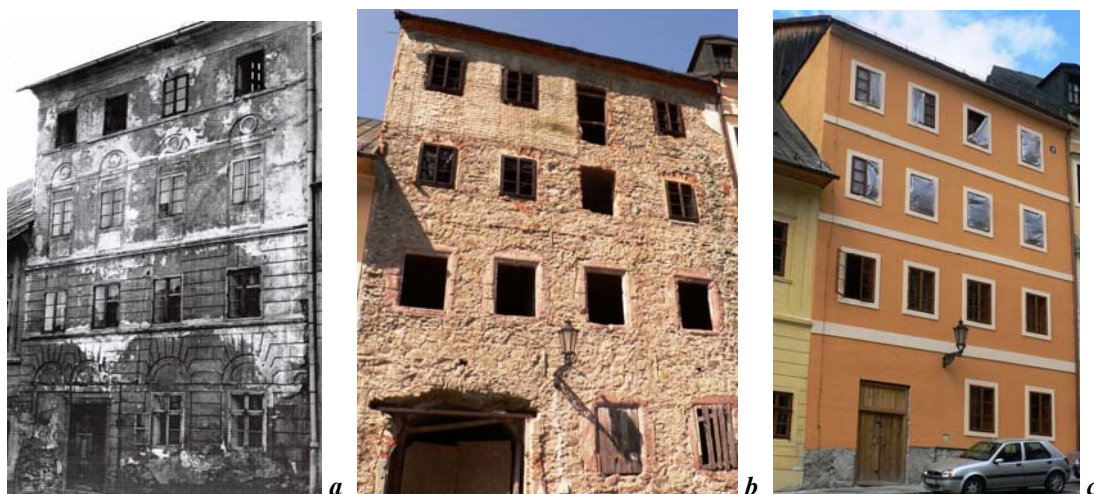
B) Radikálna funkčná zmena využitia

Od 70. rokov 20. storočia nastáva závažná zmena vo funkčnom využití historických domov v centre mesta. Dovtedy obývané, a teda aspoň základne udržiavané domy, sú vyst'ahované na základe novej koncepcie mesta – využiť domy pre galérie, múzea, hotely a penzióny.

Palácové domy rezidenčného typu na Námestí Svätej Trojice boli (projekčne a niektoré aj reálne) adaptované na účely galérií a múzea, pričom ich dispozície boli prispôsobované hlavne k tomu účelu.

O funkčnej zmene hovoríme aj vtedy, ak sú objekty ponechané bez akéhokoľvek využitia a údržby, čo pre nich mnoho krát znamená ich postupný zánik. Z toho dôvodu aj neadekvátne využitie pamiatky znamená jej zachovanie a možnosť prinávratenia jej pamiatkových hodnôt, ktoré môžu byť v budúcnosti prezentované.

V Banskej Štiavnici najviac utrpeli tie pamiatkové objekty, ktoré sú nevyužívané od ich vyst'ahovania (rok 1976 – 1978) do súčasnosti. Ide poväčšine o meštianske domy, v ktorých boli realizované pamiatkové výskumy pomerne deštruktívnym spôsobom a zostali bez akéhokoľvek zabezpečenia a údržby takmer tri desaťročia.

*Meštiansky dom na Námestí sv. Trojice 13 v priereze rokov 1976 – 2011:
a) okolo roku 1976; b) stav domu od začiatku 80. rokov 20 storočia do 2010; c) rok 2011. Foto:
Prvý obrázok: Súkromný archív autorky, ostatné: Katarína Vošková.*

C) „Rozvojové programy“

V rámci „rozvojových programov“ minulého režimu boli v mnohých slovenských mestách navrhované, a žiaľ aj zrealizované, vážne zásahy do integrity historických sídiel. V Banskej Štiavnici sa takýto „rozvojový program“ našťastie nepodarilo alebo nestihlo (do roku 1989) zrealizovať celkom. Konkrétne ide o územný plán pre Banskú Štiavnicu z roku 1976, ktorý bol aktualizovaný v 1981.

V rámci neho bola plánovaná nová výstavba na úkor historickej architektonickej štruktúry, ktorá nebola v tom čase ešte chránená ako Mestská pamiatková rezervácia.

V dôsledku toho bola hodnotná historická zástavba za vtedajšími hranicami pamiatkovej rezervácie odsúdená na „dožitie“.

Niektoré štvrte, v súlade s vtedajším územným plánom (hlavne v juhovýchodnom okraji historického mesta) boli v rokoch 1986 – 1988 celoplošne zdemolované (územie pred tabakovou továrňou, územie pod poštou medzi Dolnou a Remeselníckou ulicou), plánované boli ďalšie demolácie a nová výstavba, ktorú zastavila iba zmena spoločenských pomerov v roku 1989.⁷¹

Zástavba remeselníckych domov na Dolnej ulici, zbúraná koncom 80. rokov 20. storočia. V súčasnosti je plocha čiastočne zastavaná nekvalitnou architektúrou. Foto: Margita Kováčsová, Andrea Nižňanská.

Až v roku 2000 sa podarilo predefinovať a rozšíriť hranice pamiatkovej rezervácie tak, aby bola zabezpečená ochrana celému historickému sídlu, vrátane zvyšku remeselníckej zástavby, industriálnej historickej zástavby a banického osídlenia, rozptýleného po svahoch okolo jadra mesta.

V súčasnosti sú pre zachovanie autenticity a integrity historických sídiel, či neraz aj kultúrnej krajiny, ohrozením nové „rozvojové programy“ v rámci podpore projektov Európskou úniou. Ak zámery týchto projektov nie sú v súlade s územnými plánmi, či Zásadami ochrany územia, predstavujú ohrozenie zachovania integrity a autenticity územia.

Ako príklad z Banskej Štiavnice možno uviesť zámer a projekt výstavby veľkokapacitného hotela a kongresového centra na mieste národnej kultúrnej pamiatky – archeologickej lokality bývalého dominikánskeho kláštora (kde bola

⁷¹ V roku 1950 bolo za Mestskú pamiatkovú rezerváciu vyhlásené iba najužšie centrum mesta s palácovou a meštianskou architektúrou okolo Nám. sv. Trojice a ďalších hlavných ulíc (Kmeťova, Sládkovičova, Akademická, časť Péchovej ulice a Radničné nám.) a neobsiahla všetky typologické druhy, ktoré vyjadrovali sociálne spektrum obyvateľstva v historickej časovej línii. Historické zázemie mesta, tvorené pôvodne remeselnými domami a historickou banickou zástavbou, nebolo považované za hodné pamiatkovej ochrany. v duchu *Benátskej charty* a ďalších princípov pre zachovanie autenticity, obsiahnutých vo *Výkonávacej smernici k Dohovoru o ochrane kultúrneho*.

schválená miera zastavania parcely na 100 % a objem budovy so siedmimi nadzemnými podlažiami).

a

b

Plánovaná výstavba hotela na archeologickej lokalite bývalého dominikánskeho kláštora. Porovnanie súčasného stavu (a) s návrhom (b) – fotomontáž: vsadenie modelu do reálnej fotografie s ohľadom na navrhovanú mierku. Foto: Katarína Vošková, fotomontáž: Marcel Mészáros.

Podobný, pre historické územie nevhodné, sú ďalšie zámery na výstavbu hotela v krajinno-prírodnom prostredí PR Štiavnické Bane (nad tajchom Evička), alebo už aj zrealizovaný projekt lyžiarskeho strediska v blízkom okolí Hornohodrušskej vodnej nádrže.

Na zámery veľkých tzv. rozvojových projektov nie je odborná verejnosť koncepcne pripravená a zámermi jednotlivých obcí, alebo silných investorov, či

developerov je tak zaskočená, že ich často krát pod spoločenským tlakom odsúhlasí a koriguje už len nepodstatné detaily.

D) Nevhodne volená alebo nekvalitná obnova

K stratám hodnôt a autenticity dochádzalo aj nevhodne volenou metodikou pamiatkovej obnovy, ako aj nekvalitným remeselným spracovaním obnovy.

Pri tejto kategórii môžeme straty hodnôt a autenticity rozdeliť do niekoľkých skupín:

■ strata pôvodného hmotovo-priestorového konceptu – napríklad vložením kinosály do nádvorja bývalej jezuitskej rezidencie na Kammerhofskej 1, alebo zbúraním niektorého krídla budovy, ktoré reprezentuje jedno historické obdobie z časovej línie vývoja domu – napr. na Radničnom nám. 8;

a) Príklad zbúraného zadného krídla domu na Radničnom námestí 8 (asi v polovici 90. rokov), z vôle realizátora obnovy, bez povolenia úradmi.

a) Námestie sv. Trojice 21 – počas obnovy boli odstránené podstatné časti pôvodnej konštrukcie -- stropy, priečky, podlahy a pod. Foto: Súkromný archív autorky, Katarína Vošková.

■ strata pôvodných konštrukcií a materiálu, pôvodných kultúrnych vrstiev, pôvodných konštrukcií, najmä drevených (stropov, krovov, okien, dverí, podláh a pod.); odstraňovaním kultúrnych omietkových vrstiev, ktoré boli nositeľmi slohových prejavov z času svojho vzniku (takmer všetky palácové domy na východnej strane Nám. Sv. Trojice mali odstránené dve slohové kultúrne vrstvy – klasicistickú a barokovú, aby mohli byť reštaurované fasády z obdobia renesancie.⁷²

⁷² Tento prístup nie je ojedinelý ani dnes. S obľubou ho presadzujú reštaurátori (môže súvisieť aj s finančne výhodnejšou zákazkou). Odstraňovanie mladších kultúrnych vrstiev je však v rozpore s výzvami medzinárodného odborného spoločenstva už od začiatku 20. storočia, hlavne s *Benátskou chartou* ICOMOS).

Tieto tendencie ilustruje príklad obnovy meštianskeho domu na Nám. sv. Trojice č. 11, ktorý bol v roku 2003 s metodickým usmernením reštaurovaný v zmysle *Benátskej charty*, následne v roku 2010 bol novým metodickým usmernením znova reštaurovaný, pričom boli zlikvidované tri kultúrne omietkové vrstvy z fasády, aby mohla byť hypoteticky rekonštruovaná podoba z obdobia renesancie. (Príklad bude ilustrovaný vo výskume „testu autenticity“ v kapitole 5.3.1 *Aplikácia „testu autenticity“ – overenie miery zachovania autenticity*).

Meštiansky dom na Námestí svätej Trojice č. 8 – pred obnovou s klasicistickou štukovou výzdobou fasády. Počas obnovy bola autenticita pamiatky narušená výmenou okien, odstránením klasicistickej vrstvy fasády. Foto: Súkromný archív autorky.

■ Použitím nových nevhodných/ nekompatibilných a nereverzibilných materiálov a nevhodných technológií – s ich použitím sa stretávame bežne pri lokálnych neodborných opravách, remeselných postupoch, ale niekedy aj pri špecializovaných reštaurátorských zásahoch.

Belházyho dom na Radničnom nám. č. 1 – pred a po obnove. Pôvodné vápenné omietky s nástennými maľbami na fasáde boli nenávratne zničené počas obnovy v 80. rokoch 20. storočia a nahradené cementovou technológiou.

Foto: Súkromný archív autorky, Katarína Vošková.

V dôsledku všeobecného trendu spriemyslenia stavebníctva v posledných desaťročiach stavebné firmy nedisponovali remeselníkmi, vedomosti a zručnosti pri používaní tradičných materiálov a technológií upadli do zabudnutia. Mnohé architektonicky cenné detaily, či celé historické konštrukcie pamiatkových objektov boli vymieňané za nové repliky alebo nové technologické postupy (vzácne konštrukcie historických krovov boli nahrádzané novými strechami, bez uplatnenia pôvodného vzhľadu, drevené trámové stropy nahrádzané keramickými, pôvodné omietkové vrstvy odstránené, murivo „sanované“ nevhodnou cementovou aktivovanou maltou, cementové omietky, pôvodné drenážne systémy podcenené a nahradené betónovými podlahami, odkvapovými chodníkmi a pod.). Prístup k obnove pamiatok z tohto obdobia možno sledovať na mnohých príkladoch nevhodnej pamiatkovej obnovy palácových domov z obdobia 80. rokov 20. storočia: Belházyovský dom, Fritzov dom, Rubigallovský dom, súčasná galéria J. Kollára, protiturecká pevnosť – Nový zámok, súbor barokových sakrálnych objektov Kalvárie a pod.

Zhrnutie:

Uvedené príčiny znehodnocovania kultúrneho dedičstva ako následok zanedbanej pravidelnej údržby, nevhodného alebo neadekvátneho využitia pamiatky, ako dôsledok tzv. rozvojových programov a nevhodnej / nesprávnej pamiatkovej obnovy sú aktuálne aj v súčasnej praxi pri ochrane a prezentácii pamiatkového fondu.

Pamiatkový a historický stavebný fond Banskej Štiavnice, ktorý systematicky sledujeme zhruba od roku 2000, stále trpí nedostatočnou údržbou. Napriek snahám o zlepšenie prístupu k obnove pamiatok historických objektov (organizovaním špecializovaných kurzov pre remeselníkov a odborných vedeckých seminárov na problematiku témy pri obnove kultúrneho dedičstva) sa prístup k obnove pamiatok a kvalita pamiatkových obnov zlepšuje len pomaly. Za najzávažnejšie a najfrekvencovanejšie problémy v súčasnej pamiatkovej praxi považujeme – stratu autenticity pamiatok a historických objektov v dôsledku dlhodobu zanedbanej údržby a straty autenticity v dôsledku nevhodnej/ nekvalitne pamiatkovej obnovy. Z toho dôvodu načrtnuté problémy podrobnejšie analyzujeme a vyhodnocujeme v ďalších kapitolách.

Práve prístup k obnove pamiatkového a historického stavebného fondu zo strany aktérov/ účastníkov pamiatkovej obnovy a zlepšovanie ich odbornej pripravenosti sú tou časťou problému, ktorá by sa mala vedecky analyzovať a skúmať. Dôležitým sa preto javí, aby vo výskumnej časti tejto dizertačnej práce boli analyzované príčiny nevhodných pamiatkových obnov a na základe nich identifikované najslabšie, či najvplyvnejšie články v procese pamiatkovej obnovy.

4. HYPOTÉZA

Skúsenosti z praxi v oblasti obnovy pamiatok vedú k hypotetickému predpokladu o najslabšom článku/ faktore v procese pamiatkovej obnovy, resp. predpoklad o najvplyvnejšom článku/ faktore na výsledok pamiatkovej obnovy. Predpokladáme, že hlavný dosah na kvalitu výsledku pamiatkovej obnovy/ na transformáciu pamiatky/ má pripravenosť účastníkov v procese obnovy pamiatok, v druhom rade aj zákonom stanovený procesný postup a zákonom stanovené podmienky pre jednotlivých účastníkov v procese.

4.1 Predpoklad najslabších článkov v procese pamiatkovej obnovy – remeselníci / realizátori pamiatkovej obnovy

Pri stavebnej, remeselnej alebo aj reštaurátorskej obnove historicky cenných architektonických detailov, konštrukcií, či celých architektúr a ich umeleckých výzdob sú už zhruba od 50. rokov 20. storočia masívne uplatňované moderné materiály a technológie. V priebehu času sa rôzne inovovali, ale vo väčšine prípadov ich podstata – nekompatibilitnosť s pôvodnými materiálmi a nereverzibilitnosť – zostala. V pamiatkovej obnove sa často používajú materiály a technológie, ktoré sú nereverzibilné (neodstrániteľné), alebo ktorých dlhodobý účinok na historicky cenný originál nie je overený, testovaný. Tento zaujímavý fenomén – nedôvera v tradičné materiály

a technológie, preverené stáročiami a naopak dôvera v nové, neoverené, ale masívne propagované – je aktuálny aj dnes.⁷³

Masívna propagácia súčasných materiálov, jednoduchosť ich použitia – tzv. okamžitý účinok – znamená, že sú populárne hlavne medzi vlastníkami historických objektov, medzi remeselníkmi a najmä tými, ktorí v tejto oblasti nemajú príslušné skúsenosti a vzdelanie. Sklamaním je zistenie, že aj špeciálne vzdelaní reštaurátori nie sú už v súčasnosti ochotní alebo aj schopní realizovať pamiatkové obnovy tradičnými technológiami a materiálmi. Výsledok sa zvyčajne dostaví až po rokoch v podobe degradácie alebo až úbytku pôvodnej hmoty omietok a murív, deštruovaných vlhkosťou a zasolením. Pôvodné drevené alebo kamenné konštrukcie, stropné a podlahové konštrukcie boli a sú nahrádzané betónovými, ktoré môžu spôsobovať zvýšené vlhnutie a zasolenie murív a ich omietok, neodhliadnuc od faktu, že totálnou výmenou dôjde k ochudobneniu pamiatky o jej cenné kultúrno-historické hodnoty, stopy po vývoji v čase a teda aj autenticite.

⁷³ Napríklad pre spevňovanie historických kamenných a tehlových murív, či pre opravy omietok sa namiesto mäkkého pôvodného vápenného spojiva s obľubou používali, a stále používajú, cementové technológie (aj keď sú dnes tieto materiály sofistikovane schované pod nálepkou napríklad rôznych „sanačných zmesí“).

4.2 Predpoklad najslabších článkov v procese pamiatkovej obnovy – koncepcia pamiatkovej obnovy a projektová príprava

Okrem problému používania nevhodných materiálov a techník pri obnove pamiatkového a historického stavebného fondu stále pretrváva problém v koncepcnej fáze, kedy metodik ochrany pamiatok stanovuje metodiku ochrany a formu prezentácie pamiatky pred začatím obnovy. Žiaľ, ani v súčasnej pamiatkarskej praxi nie sú ojedinelé puristické názory, charakteristické pre 19. storočie, že autenticita pamiatky/ architektonického diela⁷⁴ spočíva v jej pôvodnom – jednotne a slohovo čisto interpretovateľnom stave. V mnohých prípadoch dochádza tak ku chybe už v koncepcnej fáze zo strany metodika – pamiatkara, ktorý rozhodne o ochudobnení autenticity a hodnôt presadzovaním prezentácie napríklad staršej vývojovej etapy domu na úkor nenávratného zničenia jeho mladších vrstiev.⁷⁵

Vplyv na výsledný efekt a kvalitu obnovy pamiatkového a historického stavebného fondu majú nielen príslušné zákony, pamiatkari a architekti, ale aj celý rad ostatných účastníkov, ktorí do procesu obnovy vstupujú a ovplyvňujú jej výsledok. Základ pomyselnej „pyramídy“ v procese pamiatkovej obnovy tvoria vlastníci a investori, v ďalšom rade historici umenia a architektúry, inžinieri a pamiatkari. Za výsledkom prác však najčastejšie vidíme realizátorov obnovy – remeselníkov, stavebné firmy, alebo v špeciálnych prípadoch reštaurátorov.

⁷⁴ Na vysvetlenie škodlivosti podobných prístupov k obnove je ideálny článok 11 *Benátskej charty* (ICOMOS, 1964), v ktorom sa uvádza: *Hodnotné prínosy všetkých epoch vývoja pamiatky sa majú rešpektovať, lebo cieľom obnovy nie je dosiahnutie slohovej jednotnosti. Keď pamiatka obsahuje viac vrstiev – etáp, odkrývanie niektorej zo spodných vrstiev – etáp možno obhajovať len výnimočne, a to tiež len s tou podmienkou, že odstraňované vrstvy sú malo významné, kým kompozícia, ktorá sa takto dostáva na denné svetlo, má veľkú historickú, archeologickú i estetickú hodnotu, a pritom je stav jej zachovalosti taký dobrý, že je ním takéto konanie zdôvodnené. Posúdenie významu dotyčných prvkov pamiatky a rozhodovanie o tom, čo z nich má byť zničené, nemôže závisieť iba od autora projektu.*

⁷⁵ Napríklad na meštianskom dome na Námestí svätej Trojice 11 došlo ešte v roku 2011 prezentáciou renesančnej fasády zo 17. storočia k likvidácii kvalitných „mladších“ fasádnych úprav, ktoré svedčili o jej podobe v 18. a 19. storočí. Pamiatka je tak ochudobnená o autenticitu dokumentu svojho vývoja v čase, o autenticitu materiálov a použitých technológií.

Zhrnutie hypotézy:

Predpokladáme, že k strate autenticity pamiatkového fondu dochádza:

- a) nesprávnou remeselnou realizáciou obnovy, ktorá môže spočívať:
 - v neznalosti používania tradičných materiálov a technológií,
 - v nekvalitnom remeselnom spracovaní,
 - v použití nereverzibilných konštrukcií a pod.
- b) odborné nesprávne usmernenými pamiatkovými obnovami (nesprávna metodika a/ alebo projekt obnovy).

Predpokladáme, že slabých článkov /„faktorov“ v procese ochrany a obnovy kultúrneho dedičstva je niekoľko a vyplývajú tak zo zákonných medzier v oblasti ochrany pamiatkového fondu, ako aj z nedostatku pozornosti vzdelávaniu všetkých účastníkov procesu pamiatkovej obnovy.

Predpokladáme, že medzi najslabšie články/ faktory v procese obnovy pamiatky možno považovať:

■ **remeselníkov a stavebné firmy**, participujúcich na každej obnove pamiatkového alebo historického stavebného fondu.⁷⁶

■ **architektov-metodikov, architektov-projektantov a stavebných inžinierov.**⁷⁷

Neznamená však, že v niektorých prípadoch nemôžu byť slabými faktormi aj iní účastníci pamiatkovej obnovy. Pri stanovení hypotézy bolo východiskom poznanie prejavov – dôsledkov slabých článkov v procese obnovy a poznanie ustanovení Zákona o ochrane pamiatkového fondu (Zákon č. 49/ 2002 Z.z.), v ktorom sú práve tieto dve skupiny podcenené, alebo sa v Zákone vôbec nespomínajú.

Je zrejmé, že len bezchybný zákon na zabezpečenie kvalitnej pamiatkovej obnovy nestačí a nie je jediným predpokladom k zlepšovaniu situácie pri obnove pamiatok. Na zákonné podmienky by zaiste museli reagovať odborné inštitúcie, ktoré

⁷⁶ Dnešnou realitou je, že na obnove pamiatok a v pamiatkovom prostredí môže v princípe pracovať nekvalifikovaný robotník, bez vzdelania, bez predchádzajúceho zaškolenia, bez preukázania remeselných zručností; alebo stavebné firmy, ktoré majú skúsenosti hlavne so zatepľovaním budov, s výmenami okien za plastové, či s novostavbami, bez rešpektu ku kultúrnohistorickým hodnotám, bez znalosti a skúsenosti s opravami historických budov.

⁷⁷ Na Slovensku je len malé percento architektov, ktorí majú dostatočné vzdelanie v oblasti ochrany a obnovy kultúrneho dedičstva. V princípe, asi len 10 – 13 % absolventov architektúry sú vzdelaní v oblasti ochrany a obnovy pamiatok.

by organizovali systematické školenia, ponúkali tréningové aktivity, odborné semináre, ktoré by boli podmienkou pre získanie certifikácie/ licencie, či odbornej spôsobilosti pre konkrétnu oblasť v procese obnovy pamiatok. Na požiadavky certifikácie a určitej odbornej spôsobilosti pre účastníkov procesu obnovy pamiatok by následne reagovali aj školy (učňovské, stredné odborné a univerzity) a pod.

5. MATERIÁL A METODIKA VÝSKUMU – OVEROVANIE HYPOTÉZY

5.1 Stanovenie konceptu a rámca metodiky k vyslovenej hypotéze

Zhrnutím pomenovaných problémov a vyslovením hypotézy, ktorá by mala odpovedať na otázku príčin problémov, ktoré sa objavujú v procese obnovy pamiatok (alebo v procese premeny/ transformácie pamiatky od zámeru obnovy až po realizáciu), sa ponúka niekoľko rovín pre výskum:

- a) Územné vyhodnotenie úbytku hmotnej substancie historických objektov a úbytku autenticity po pamiatkovej obnove (v rámci niekoľkoročných vlastných výskumov premien pamiatkového a historického stavebného fondu v Pamiatkovej rezervácii Banská Štiavnica) – preukázanie, že k stratám nedochádza len ojedinele, ale že sa tento úbytok dá už plošne a percentuálne kvantifikovať.
- b) Na overenie hypotézy, že v dôsledku slabých článkov/ faktorov v procese pamiatkovej obnovy dochádza k stratám na autenticite pamiatkového a historického stavebného fondu,

bude stanovený výskum premien konkrétnych pamiatkových objektov – pamiatok po pamiatkovej obnove, a to vytvorením schémy pre „test autenticity“, na základe ktorého zistíme mieru zachovania autenticity na vybraných objektoch po pamiatkovej obnove.

- c) Nevyhnutným podkladom pre vypracovanie schémy/ metodiky „testovania autenticity“ pamiatok po obnove je jednoznačné **špecifikovanie kultúrno-historických hodnôt a nositeľov hodnôt** každého skúmaného objektu, ako aj

definovanie regionálnych architektonických znakov architektúry a urbanizmu skúmaného územia (Pamiatková rezervácia Banská Štiavnica).

d) Cieľom aplikovania „testu autenticity“ na vybraných pamiatkových objektoch je preukázať mieru zachovania / straty autenticity, a na základe toho následne skúmať, ktorí účastníci z procesu pamiatkovej obnovy ju najviac ovplyvnili. Pre overenie **príčin straty autenticity** pamiatok/ historických objektov po pamiatkovej obnove, sa analýza zameriava na **klúčových účastníkov procesu pamiatkovej obnovy** a slabé miesta v tejto oblasti.

e) Pri hľadaní najslabšieho článku v procese obnovy pamiatky sa nemožno vyhnúť overovaniu odbornej pripravenosti všetkých účastníkov pamiatkovej obnovy. Preto v poslednej časti je pokus o porovnanie stavu pripravenosti účastníkov pamiatkovej obnovy so stavom odbornej pripravenosti účastníkov v procese pamiatkovej obnovy v niektorých európskych krajinách – Česká republika, Nemecko, Rakúsko, Poľsko, Maďarsko, Taliansko, Veľká Británia.

Zhrnutie:

V súlade so stanoveným cieľom práce – preskúmanie „faktorov“ (odborná pripravenosť účastníkov v procese obnovy pamiatok a procesné podmienky) – bude dôležité aj preukázanie, že v súčasnej praxi v procese obnovy pamiatok dochádza k strate autenticity.

Následne bude pre výskum miery zachovania autenticity vypracovaná schéma pre „test autenticity“ a jej aplikovanie na konkrétne pamiatkové objekty. V rámci týchto výskumov a výsledkov sa ďalej pokúsime o hľadanie najslabšieho, či najvplyvnejšieho článku v procese pamiatkovej obnovy.

5.2 Stanovenie metodiky výskumu

A) Na overenie hypotézy, že k stratám na autenticite pamiatkového fondu, alebo historického stavebného fondu dochádza vplyvom neúdržby, ale aj vplyvom pamiatkovej obnovy, sme realizovali plošný výskum na území, vymedzenom hranicou Pamiatkovej rezervácie Banská Štiavnica (PR Banská Štiavnica). Na tomto území skúmame kvalitatívne aspekty historických objektov vo vzťahu k autenticite. Posúdenie stavu pamiatkového a historického stavebného fondu s ohľadom na mieru autenticity je v prvej fáze realizované v urbanistickej polohe s percentuálnym

vyhodnotením strát v rozmedzí rokov 1976 – 1993 – 2011.⁷⁸ V rámci územia PR Banská Štiavnica sa prieskum zameral na jednotlivé historické objekty a pamiatky.⁷⁹ Prieskum sa týka zmapovania dvoch kategórií: objektov, ktoré stratili kultúrno-historické hodnoty, alebo celkom zanikli a objektov, ktoré stratili autenticitu po pamiatkovej obnove.

B) Na overenie hypotézy, že k stratám autenticity pamiatkového fondu dochádza v mnohých prípadoch aj v procese pamiatkovej obnovy bude vypracovaný náčrt/schéma „test autenticity“.

Schéma „testu autenticity“ je zložená z dvoch základných kategórií:

- pomenovanie nositeľov hodnôt a prisúdenie celkových kultúrnohistorických hodnôt (pre každú konkrétnu posudzovanú pamiatku),
- skúmanie miery zachovania autenticity týchto hodnôt podľa kritérií z *Dokumentu o autenticite* (ICOMOS, Nara, 1994).

Kultúrnohistorické hodnoty posudzujeme na základe doteraz získaných skúseností z praxe pri ochrane pamiatok a tiež zo štúdia realizovaných pamiatkových alebo reštaurátorských výskumov k skúmaným objektom, ktoré budú posudzované vzhľadom na kritéria autenticity.⁸⁰ „Test autenticity“ bude aplikovaný na vybrané pamiatky, ktoré boli v posledných rokoch pamiatkovo obnovené (asi od roku 2005 do roku 2011). Z celkového počtu 30 posúdených objektov sú v práci uvedené analýzy a postupy z 5-tich najcharakteristickejších pamiatkových obnov.

⁷⁸ Rok 1976 bola prijatím vládneho uznesenie začatý rozsiahly koncept „komplexnej pamiatkovej obnovy“ v MPR Banská Štiavnica. Tento akt sa stal kľúčovým rozhraním v kontinuite využívania domov. Dovtedy obývané historické centrum mesta bolo vyľudnené, aby mohli začať prípravné práce na „komplexnú obnovu“. Vzhľadom na to, že došlo k vyľudneniu mesta, k deštruktívnym výskumom, k radikálnym obnovám, používaniu nereverzibilných materiálov a technológií, ktoré nahradili historické originály, hodnotíme tento grandiózny projekt s odstupom času negatívne. Pozitívom bolo iba to, že projekt nebol dokončený, ale prerušený spoločenskými zmenami v 1989 (deštruktívne boli zasiahnuté palácové domy na Nám. sv. Trojice, nestihli sa uskutočniť lány napríklad na ul. A. Kmeť'a).

Rok 1993 bol medzníkom v ponímaní pamiatkovej ochrany, pretože *Banská Štiavnica a technické pamiatky v okolí* bola zaradená na Zoznam svetového kultúrneho dedičstva UNESCO.

⁷⁹ Pre účely tejto práce neboli neskúmala premeny krajiny a urbanistických hodnôt mesta, aj keď aj tento fenomén by si zaslúžil takisto hlbšiu analýzu.

⁸⁰ Kritéria pre „test autenticity“ preberám z medzinárodne prijatých dokumentov (*Dokument o autenticite, Vykonávacia smernica* k medzinárodnému *Dohovoru o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva*, WHC 2008). Podrobnejšie kritéria „testu autenticity“ vysvetľujú renomovaní odborníci Jukka Jokilehto a Herb Stovel aj vo svojich článkoch, príspevkoch a publikáciách. Pre stanovenie „testu autenticity“ sa kľúčovou stáva *Príručka manažmentu lokalít svetového kultúrneho dedičstva* (slov. vydanie: AI NOVA, Svätý Jur, 2010).

C) Pre overenie hypotézy, že najslabším článkom v procese pamiatkovej obnovy je *prípravná a realizačná fáza* skúmame všetky „faktory“/ články, vstupujúce do procesu pamiatkovej obnovy, pričom dôležité je preskúmať aj stupeň ich odbornej pripravenosti. Prieskum bol realizovaný na základe štúdia archívnych materiálov, preukazujúcich kvalitu *konceptnej a prípravnej fázy* a porovnaním s kvalitou výsledných prác. Pre overenie hypotézy, že za nekvalitnou pamiatkovou obnovou sú nedostatočne odborne pripravení jej účastníci (stanovenou metódou pamiatkovej obnovy alebo nekvalitnou realizáciou), bola vypracovaná analýza súčasných zákonných kritérií pre „odbornú spôsobilosť“ účastníkov pamiatkovej obnovy a prieskum súčasného stavu v oblasti vzdelávania účastníkov pamiatkovej obnovy – odborníkov z praxe.

D) Získané poznatky o stave pripravenosti účastníkov v procese pamiatkovej obnovy (v prípravnej, konceptnej a realizačnej fáze) budú ďalej využité na účely porovnania stavu „odbornej pripravenosti“ účastníkov pamiatkovej obnovy na Slovensku s pôsobením účastníkov pamiatkovej obnovy v zahraničí.

Cieľom je získať inšpirácie pre zlepšenie stavu v tejto oblasti minimálne pre lokality zo Slovenska, ktoré sú zapísané na Zozname svetového kultúrneho dedičstva UNESCO. Pre zistenie stavu v zahraničí bol vypracovaný a vyhodnotený dotazník, na základe čoho bude konfrontovaný stav na Slovensku so stavom vo vybraných európskych krajinách.

Zhrnutie:

Vyhodnotením výsledkov zo zdanlivo rôznych prieskumov bude možné vytvoriť komplexný obraz o stave pripravenosti účastníkov v procese obnovy pamiatok a vytvorená možnosť ďalej vyhodnocovať premeny pamiatok (od zámeru k realizácii), resp. vyhodnocovať pamiatkové obnovy. Na základe získaných výsledkov z prieskumov sa pokúsime načrtnúť stratégiu pre zlepšenie procesu obnovy pamiatok na Slovensku.

5.2.1 Teoretické podklady a ich aplikácia pre výskum. Identifikácia kultúrno-historických hodnôt historických objektov

Prvým komplexnejším materiálom z hľadiska zhromaždenia všetkých dostupných poznatkov o kultúrno-historických hodnotách na území Pamiatkovej rezervácie Banská Štiavnica bola *Kultúrno-historická topografia územia Pamiatkovej rezervácie Banská Štiavnica*.⁸¹ Na tieto poznatky a čiastkové metodické materiály banskoštiavnického pamiatkového pracoviska nadviazal metodický materiál Pamiatkového úradu SR *Zásady ochrany – Pamiatková rezervácia Banská Štiavnica - historické jadro, Pamiatková rezervácia Banská Štiavnica – Kalvária*.⁸² *Zásady ochrany* sú východiskovým interným materiálom Pamiatkového úradu pre usmerňovanie operatívnej metodologickej činnosti v praxi a ako podklad pre priemet kultúrnohistorických hodnôt územia do územného plánu. V materiáli je definovaný predmet pamiatkovej ochrany riešeného územia so zreteľom, že je lokalita zapísaná na Zozname svetového kultúrneho dedičstva a vo všeobecnosti je pre usmerňovanie zásahov do pamiatok odporúčaná konzervačná metóda.

Pomenované hodnoty sídla v *Zásadách ochrany* skôr napomáhajú urbanistickej ochrane územia a boli by prospešné pre zostavenie prípadného „testu autenticity“ pre hodnotenie miery zachovania autenticity v urbanistickej polohe, čo nie je predmetom tejto práce. Pre stanovenie „testu autenticity“ pre architektonické objekty je však nevyhnutné pomenovať konkrétne hodnoty a ich nositeľov pre každý objekt individuálne.

Jadrom výskumu tejto práce sú architektonické objekty – evidované pamiatky (v Ústrednom zozname pamiatkového fondu) a kvalita ich premeny v procese obnovy. Z toho dôvodu sú v tejto kapitole špecifikované hodnoty skúmaných

⁸¹ Kolektív autorov pod odborným vedením Doc. A. Schvartzovej, 1991. Ide o materiál, ktorý plošne zmapoval a zaznamenal poznatky o kultúrno-historických hodnotách od rôznych odborníkov a zhrnul v jednom materiáli, čo dovtedy neexistovalo. Na tento materiál – urbanistický podklad pokrytý „vrstvami“ rôznych kultúrno-historických hodnôt (archeológia, historická banská činnosť, priebeh opevnenia, stavebno-historický vývoj domov a pod.) nadväzovala 2. časť – *Prieskum farebnosti fasád v PR Banská Štiavnica*, kde boli realizované výskumy pôvodnej farebnosti fasád v rámci celých ulíc (na základe archívnych alebo dopĺňujúcich sondážnych výskumov prevládajúceho slohu fasády) a vyhodnotené v návrhu farebnosti uličných fasád.

⁸² Pre PÚ SR v roku 2004 spracovali: Doc. Ing. arch. Jana Gregorová, PhD. a Doc. PhDr. Magdaléna Kvasnicová, PhD. *Zásady* dostupné na stránke: <http://www.banskastiavnica.sk/obcan/dokumenty.html> k 19. 3. 2012.

objektov, tak ako ich na základe *Benátskej charty*, z *Dokumentu o autenticite* synteticky spracoval a pre podmienky nášho kultúrneho prostredia prispôbil Pavel Gregor v skriptách *Obnova pamiatok*, na ktoré sa odvolávam už v predchádzajúcich kapitolách.⁸³

Vychádzajúc zo syntézy všetkých poznatkov, zo špecifikácie kultúrno-historických hodnôt pamiatok v spomínaných skriptách *Obnova pamiatok* a z poznania regionálnych podmienok skúmaného územia, možno identifikovať hodnoty pamiatky z niekoľkých hľadísk:

- hodnota urbanistická – umiestnenie v sídelnej štruktúre v kontexte okolitej zástavby,
- hodnota architektonická – individuálna hodnota architektonického stvárnenia;
- hodnota historického dokumentu – objekty sú väčšinou nositeľmi viacerých kultúrnych vrstiev, pridávaných v priebehu stavebno-historického vývoja objektu;
- hodnota umelecko-výtvarná – spočíva v mnohých výtvarných detailoch (štuková výzdoba, maľovaná výzdoba, skulpturálna výzdoba a pod.),
- hodnota umelecko-remeselná – poväčšine spočíva v pôvodných historických konštrukciách, ako sú krovy, stropy, podlahy, schodiská, pavlače, zábradlia, prvky interiérovej výbavy a pod.
- hodnota veku,
- hodnota originálu a pod.

V prípade vybraných posudzovaných objektov z PR Banská Štiavnica poväčšine pôjde o kombináciu niekoľkých, alebo všetkých kultúrno-historických hodnôt, v niektorých prípadoch však môže niektorá z menovaných hodnôt prevažovať a javí sa prioritná.

⁸³ Gregor, P.: *Obnova pamiatok*. Perfekt, Bratislava 2008.

5.2.2 Kritéria autenticity kultúrneho dedičstva

Po identifikovaní kultúrnohistorických hodnôt, po preskúmaní ich stavu a premien, ktorými prešli v priebehu stavebno-historického vývoja objektov, môžeme identifikovať aj autenticitu – pôvodnosť. Napriek tomu, že pojem „autenticita“ vyvoláva dojem, že ide o nemerateľný, pocitový fenomén, stáva sa práve autenticita jednou zo základných podmienok tak nominácie, ako aj ďalšieho akceptovania lokality na Zozname svetového kultúrneho dedičstva. Zachovanie autenticity už zapísaných lokalít zostáva naďalej jedným z najdôležitejších kritérií, ktoré by sa mali zahrnúť do programu manažmentu ochrany lokalít svetového dedičstva (world heritage sites). Práve kvôli preverovaniu stavu autenticity a integrity zapísaných lokalít sú členské štáty⁸⁴ povinné predkladať prostredníctvom svojich odborných inštitúcií pravidelne monitorovacie správy Centru svetového dedičstva (World Heritage Centre).

Pre požiadavku autenticity na nominované lokality zo strany Centra svetového dedičstva UNESCO v podstate neexistovali všeobecne platné kritéria a tento pojem si vysvetľovali odborníci rôznych kútov sveta rôzne. Všeobecné kritéria autenticity sú jednoznačnejšie definované až v roku 1994 v *Dokumente o autenticite*, ktorý bol zostavený a prijatý medzinárodným združením odborníkov ICOMOS v Japonsku, v Nara.

Tento *Dokument* sa javil natoľko kľúčovým, že sa stal prílohou aktualizovanej *Vykonávacej smernice* medzinárodného *Dohovoru o ochrane kultúrneho dedičstva* (najaktuálnejšia verzia je z januára 2008).⁸⁵

Vychádzajúc z *Dokumentu o autenticite*, ktorý už identifikoval základné kritéria autenticity, by sme tieto kritéria autenticity vo vzťahu k hodnote pamiatok rozdeliť na merateľné a nemerateľné.

⁸⁴ Štáty, ktoré podpísali medzinárodný *Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva* a ktorých lokality boli zapísané na Zoznam svetového dedičstva UNESCO

⁸⁵ V priebehu 2. polovice 20. storočia sa svetová odborná verejnosť pokúšala o čo najvýstižnejšie definovanie pojmu „autenticita“ vo vzťahu ku kultúrnemu dedičstvu. Intenzívne sa touto témou zaoberali odborníci v rámci niekoľkých medzinárodných vedeckých seminárov organizácie ICOMOS. Názory na tému „autenticity a integrity“ sa diskutujú zhruba od roku 1976, kedy bolo prvé stretnutie v Morges v 1976 (Švajčiarsko), v Paríži v 1977, kde boli po prvýkrát vyslovené požiadavky vykonať „test autenticity“ pre lokality, ktoré by mali byť zapísané na Zoznam svetového kultúrneho dedičstva a podmienky „integrity“, ktoré sú základným kritériom hlavne pre zapísanie lokalít na Zoznam svetového prírodného dedičstva.

a) Merateľné kritéria autenticity:

- autenticita formy alebo konceptu diela (hmotovo-priestorového a dispozičného členenia a pod.),
- autenticita prostredia (osadenie objektu v sídle, jeho pôsobenie v obraze, alebo v panoráme sídla, bezprostredné okolie – napríklad záhrada, krajinné zázemie, alebo určitý charakter dotvárajúcej okolitej zástavby)
- autenticita v materiáloch (rôzne druhy historických materiálov, ktoré sa zachovali a pribúdali s vývojom objektu, ich stratigrafia, patina a pod.)
- autenticita remeselného spracovania (autenticita použitých materiálov, techník a technológií spracovania, autenticita výtvarných, umelecko-remeselných a technických detailov a konštrukcií a pod).

b) Nemerateľné kritéria autenticity:

- autenticita funkcie, alebo využitia,
- „spirit“, duch miesta, genius loci.

Vo väčšine prípadov sa v stáročných pamiatkach už nezachovala pôvodná funkcia (s cennými výnimkami napríklad kostolov, cintorínov, záhrad a pod.). Súčasná prax pri ochrane pamiatok na Slovensku kladie dôraz na to, aby bol objekt využívaný, s toleranciou účelu využitia, ktoré už nemusí súvisieť s pôvodnou funkciou. Permanentné využívanie pamiatky totiž zaručuje aj jej permanentnú údržbu.

Ďalším nemerateľným kritériom je „duch miesta“/ „spirit“ / genius loci. Ide o emocionálny fenomén, ktorý nebol doposiaľ prebádaný. Prvýkrát sa o tomto fenoméne zmieňuje Christian Norberg-Schulz vo svojej knihe *Genius loci*.⁸⁶

Hovorí sa o „autentickom dojme“, ktorý nevieme identifikovať, ale uvedomíme si ho najviac, ak sa stratí (najmä po radikálnejšej pamiatkovej obnove). „Dojem autenticity, „dojem malebnosti“ môže spočívať v mäkkých nánosoch historických vrstiev, vo vône starého dreva, vo vĺzgajúcej podlahe, či v osobnom vzťahu k miestu a pod., o ktorých sa zmieňuje český teoretik pamiatkovej ochrany Vojtech Láška vo svojom príspevku k autenticite.⁸⁷

⁸⁶ Norberg-Schulz, Ch.: *Genius loci. Krajina, miesto, architektúra*. Academy edition. London, 1981.

⁸⁷ Láška, V.: *Hodnota, autenticita a integrita stavebného diela minulosti – teórie a praxe*, In *Památky středních Čech*. 14/2/2000 Památkový ústav středních Čech v Praze, 2000, s. 1-27.

Tento fenomén pri posudzovaní autenticity by nebolo správne podceňovať, ale podľa súčasne dostupných vedeckých poznatkov nie je pre výskum merateľný, kvantifikovateľný. Môžeme ho hodnotiť len v súvislosti s vlastnými pocitmi. Nemerateľným, nekvantifikovateľným fenoménom, ako je „spirit“/ duch miesta – ako jedného z vyjadrených kritérií autenticity pamiatky sa zaoberalo 16. zasadnutie generálneho výboru ICOMOS na celosvetovom vedeckom sympóziu *The Spirit of Place between the Intangible and the Tangible Heritage* – v Quebecu, Kanada v roku 2008. Sympóziu donieslo síce množstvo pohľadov a názorov na tému z celého sveta, ale nedospelo k charakteristike pojmu – „spirit“, „duch miesta“, ale určite dalo základ pre ďalšie bádanie v tejto oblasti.⁸⁸

Práve merateľné kritéria autenticity považujem za kľúčové pri zostavení schémy „testu autenticity“ pre výskum miery zachovania autenticity pamiatok, ktoré prešli pamiatkovou obnovou.

Kritéria autenticity (prostredie, forma, materiály a techniky, využitie a funkcia, duch miesta...) budeme posudzovať vo vzťahu ku vopred špecifikovaným kultúrohistorickým hodnotám, resp. k nositeľom týchto hodnôt, jednotlivých objektov.

5.2.3 Hodnoty historickej architektúry a urbanizmu Banskej Štiavnice – podklady pre výskum

Pre posudzovanie autenticity pamiatok je prvoradou podmienkou poznanie a identifikovanie kultúrohistorických hodnôt posudzovaných pamiatok. Hodnoty pamiatok a špecifikovanie ich nositeľov, resp. pomenovanie predmetu pamiatkovej ochrany (v skutočnosti by sa mali tieto fenomény prekrývať) boli v poslednom desaťročí (asi od roku 2001) aktualizované v rámci celoslovenskej úlohy Pamiatkového úradu SR – Revízia Ústredného zoznamu pamiatkového fondu. Tieto

⁸⁸ Vošková, K.: *Wherein lies the spirit of Banská Štiavnica – world heritage site/ Threats and safeguarding*, In 16th General Assembly and International Scientific Symposium, ICOMOS, Canada. September 2008 (CD):

Exaktným vedeckým skúmaním stavebno-historického vývoja stavieb sa presvedčame o tom, ako objekty, mesto narastalo v priebehu stáročí. Skúmame konkrétne stopy po objektívnej realite – historický vývoj urbanizmu, domov, ich historické konštrukcie ... a veľa iných konkrétnych faktorov... Má to prispieť k lepšiemu poznaniu a tiež k čo najvedeckejšiemu určaniu postupu obnovy... Na základe výskumov a pomocou politicky prijatých nástrojov sa ich potom snažíme zachovať, obnoviť a chrániť pre budúce generácie. ...nedokážeme však zachrániť genius loci/, spirit. Vo väčšine prípadov zostávajú obnovené, či zreštaurované domy, obnovené priestory bezduchým preparátom... Čo robíme zle?... Môže sa stať, že sme všetky písané pravidlá dodržali. Pamiatkari zákon, vlastníci, investori pravidlá určené konzervátormi. A predsa...

poznatky však zatiaľ zostávajú interným odborným materiálom, s výnimkou už knižne publikovaného súpisu pamiatok okresu Ružomberok.⁸⁹

V Banskej Štiavnici a na Slovensku vôbec je len málo odborno-populárnej literatúry, ktorá by prispievala k zvyšovaniu povedomia verejnosti vo vzťahu ku kultúrnemu dedičstvu a zároveň interpretovala hodnoty regiónu. Impulzom k popularizácii architektonických, umeleckých, či urbanistických hodnôt počas spracovania tejto dizertačnej práce bolo poznanie, že odborné materiály stále nie sú dostatočne interpretované verejnosti, vlastníkom pamiatok a historických domov a že aj to je jedným z dôvodov, prečo dochádza vo väčšine prípadov k vzájomnému nepochopeniu a k problematickej spolupráci medzi vlastníkmi/ investormi a odborníkmi pamiatkovej ochrany. Tento fakt bol inšpiráciou zozbierané poznatky spracovať vo forme súhrnného katalógu nositeľov pamiatkových hodnôt v regióne Banskej Štiavnice v publikácii *Anatómia historického domu. Hodnoty historickej architektúry a urbanizmu Banskej Štiavnice*,⁹⁰ z ktorej časť je prílohou tejto dizertačnej práce.

Pri identifikovaní kultúrno-historických hodnôt Banskej Štiavnice rozlišujeme hodnoty urbanistické, ktoré sú výrazné aj vzhľadom na umiestnenie sídla v členitom krajinnno-prírodnom zázemí, alebo sa vzťahujú na okolité prostredie objektov, na ich osadenie v teréne, mierku, proporcie v závislosti od umiestnenia v sídle a pod.

Podrobnejšie analyzujeme architektonické hodnoty jednotlivých typologických druhov, a to v chronologickom časovom radení (tak ako v jednotlivých slohových obdobiach časti stavby alebo nové detaily pribúdali). Ďalej sú špecifikovaní nositelia najmä architektonických a výtvarných hodnôt – výraz fasád a striech, okien, dverí, konštrukcie, materiály a ich remeselného spracovanie, a napokon jednotlivé prvky – architektonické detaily – architektonické a výtvarné spracovanie, materiály, textúry, farby a pod.

Na prezentáciu a interpretáciu nositeľov urbanistických, architektonických, umeleckých a iných hodnôt sa sústreďíme z pestrého typologického spektra len na obytné domy – palácové a meštianske domy, remeselnícke a banícke domčeky – teda na tú časť kultúrneho dedičstva, ktorá najčastejšie podlieha zmenám a funkčným

⁸⁹ S cieľom aktualizácie poznatkov o pamiatkovo-fonde Slovenska PÚ SR dlhodobo pracuje na novom revízii pamiatok, z ktorého bol zatiaľ publikovaný okres Ružomberok: *Národné kultúrne pamiatky na Slovensku, okres Ružomberok*, Pamiatkový úrad SR a Slovart, Bratislava 2008.

⁹⁰ Vošková, K.: *Anatómia historického domu. Hodnoty historickej architektúry a urbanizmu Banskej Štiavnice*. Spolok Banskej Štiavnice '91, Banská Štiavnica 2012.

adaptáciám. V nej sú podrobne špecifikovaní nositelia kultúrohistorických hodnôt v priereze slohových období, počas ktorých sa obytné domy vyvíjali, s dôrazom aj na doposiaľ neodhalené hodnoty, ktoré nevidíme, len vnímame v nánosoch historických vrstiev – hodnotu dokumentu.

Urbanistické hodnoty historického sídla Banskej Štiavnice sú reprezentované typmi zástavby – kompaktná s meštianskymi domami a dominantami, rozvoľnená s baníckymi domami, ich osadením v teréne, parceláciou a celkovou panorámou, siluetou a uplatnením domov v obraz mesta. Foto: Katarína Vošková.

Architektonické hodnoty sú reprezentované napríklad výrazom fasád alebo ich architektonických detailov. Foto: Katarína Vošková.

Výtvarné a umelecké hodnoty, hodnoty originálu a veku môžeme identifikovať na ich nositeľoch, ako sú portály, dverné výplne, interiérové a exteriérové omietkové vrstvy a pod.

Hodnoty výtvarné, veku, originálu a konštruktívneho riešenia sa stretávajú aj v technickom riešení, materiáli a architektonickom výraze vodorovných konštrukcií. Foto: Katarína Vošková.

6. VÝSKUM

6.1 Územný výskum straty autenticity pamiatkového a historického stavebného fondu na území Pamiatkovej rezervácie Banská Štiavnica

Na základe niekoľkoročného sledovania a výskumu stavebno-technického stavu pamiatkového a historického stavebného fondu v Pamiatkovej rezervácii Banská Štiavnica sú preukázateľné straty kultúrnohistorických hodnôt pamiatkového a historického stavebného fondu. Keďže ide väčšinou o historické alebo pamiatkové objekty, ktoré neboli doteraz vážnejšie prestavané, v priebehu času ich chátrania dochádza aj k zániku ich autenticity.

Stav autenticity architektonických objektov na území Pamiatkovej rezervácie Banská Štiavnica systematickejšie sledujeme s ohľadom na straty (autenticity, či nositeľov hodnôt) a nepriaznivé zmeny vo vzhľade aj hmote od roku 2001.

Plošné mapovanie stavu zachovania autenticity architektonických objektov bude realizované od roku 1976.⁹¹ Mapovanie je teda realizované v rozmedzí rokov 1976 – 1993 – 2011. Východiskový stav pamiatkového fondu od roku 1976 bol čerpaný z archívnych dokumentácií stavu pred obnovou, pamiatkových výskumov a starších mapových podkladov. Zmeny v stave pamiatkového fondu sledujeme od roku 1993 (vlastné výskumy spracovateľky dizertačnej práce Kataríny Voškovej).

Pre účely tejto práce sú vybrané tieto kategórie výskumu:

A) Prírodná strata autenticity a kultúrno-historických hodnôt vplyvom zanedbanej údržby – v tejto kategórii sú rozlíšené objekty: -- v stave ruiny,

-- havarijné,

-- ohrozené.

B) Strata autenticity následkom úplného zániku objektu – v tejto kategórii sú rozlíšené objekty: -- prirodzene zaniknuté,

-- cielene zbúrané,

-- novostavby.

(Pozri mapy v Prílohách č. 1 a 4).

⁹¹ Rok, kedy sa začal naplňovať v PR vládny program „komplexnej pamiatkovej obnovy“ a došlo k závažným zásahom do autenticity pamiatok; rok 1993 – rok zápisu Banskej Štiavnice do Zoznamu svetového dedičstva – ďalší medzník v prístupe k obnove pamiatok.

C) Strata autenticity následkom nevhodne volenej alebo nekvalitne realizovanej pamiatkovej obnovy (*pozri* mapu v Prílohe č. 3). V tejto kategórii je dôležité skúmať zmenu v prístupe k obnove pamiatok v priebehu času, preto sa vo výskume rozlišuje:

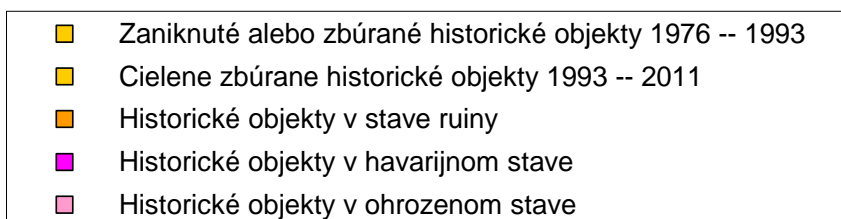
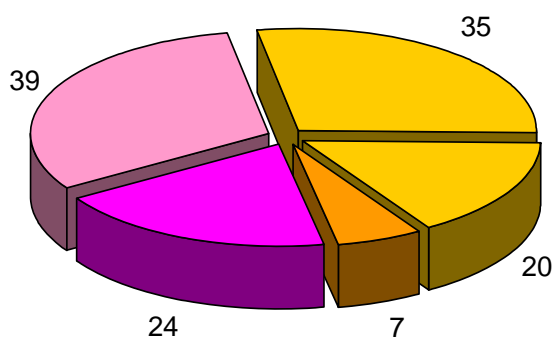
- strata autenticity v rozmedzí rokov 1976 – 1993,
- strata autenticity v rozmedzí rokov 1993 – 2011.

A, B) Výsledky zmapovania straty kultúrnohistorických hodnôt a autenticity v dôsledku zanedbanej údržby (*pozri* mapu v Prílohe č. 2).

- Celkový počet historických domov v PR Banská Štiavnica: 637 100 %
- Celkový počet národných kultúrnych pamiatok (NKP) v PR Banská Štiavnica: asi 190 30 %
- Zaniknuté historické budovy do 2011: 55 8,6 %
 - (-- z toho zaniknuté alebo zbúrané medzi 1976 – 1993: 35 5,5 %)
 - (-- z toho cielene zbúraných medzi 1993 – 2011: 20 3,1 %)
- Historické budovy v stave ruiny: 7 1,1 %
- Historické budovy v havarijnom stave: 24 3,8 %
- Historické budovy v ohrozenom stave: 39 6,1 %

Spolu zaniknutých, v stave ruiny, havarijných a ohrozených objektov (s úplnou alebo čiastočnou stratou autenticity): 125 19,6 %

Výsledky zmapovania straty kultúrnohistorických hodnôt a autenticity v dôsledku zanedbanej údržby od 1976 do 2011

Fotodokumentácia niektorých historických objektov
v PR Banská Štiavnica, zaniknutých medzi 1950 -- 1993

Kutnohorská ul.

Remeselnícke domy na Dolnej ulici

Remeselný dom na Dolnej ulici

Kutnohorská 4

Horná ružová 9, 10

Eiseleovský dom na Dolnej ulici

Bývalá banská správa nad Klingerom

Staromestská 13

Vodárenska ulica

Družicová 8

Pod Červenou studňou 11

Foto: Ester Plicková (1. obr.), Katarína a Margita Kováčové (2., 3. a 5. obr.), Katarína Vošková (ostatné).

Fotodokumentácia niektorých havarijných a ohrozených historických objektov v PR Banská Štiavnica, stav k 01/ 2012

Akademická 8 -- Helov dom

Nám. Sv. Trojice 23

A. Kmeťa 4

Družicová 6

A. Kmeťa 9

Dolná 15

Dolná resla 4

Kammerhofská 17

Bývalý dominikánsky kláštor

Strieborná 10

Akademická 6

Akademická 14

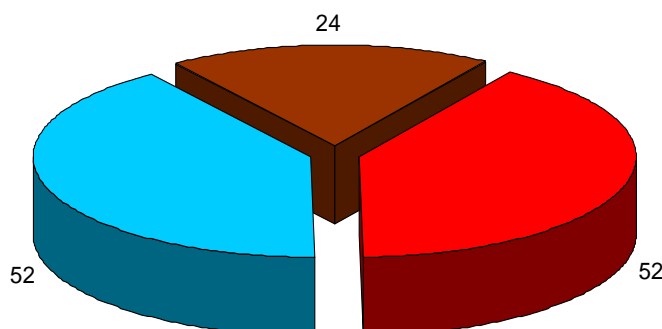
Foto: Katarína Vošková (všetky obrázky).

C) Úplná alebo podstatná strata autenticity pamiatkového a historického stavebného fondu v dôsledku nevhodnej pamiatkovej obnovy od 1976 do 2011 (mapa č. 3 a fotodokumentácia v prílohe):

Výsledky zmapovania strát autenticity v dôsledku pamiatkovej obnovy v rozmedzí rokov 1976 – 1993 – 2011 (pozri mapu v Prílohe č. 3):

■ Historické objekty so stratou autenticity po nevhodnej pamiatkovej obnove (1976 – 1993):	24 3,8 %
■ Historické objekty so stratou autenticity po nevhodnej pamiatkovej obnove (1993 – 2011):	52 8,2 %
<hr/>	
Strata autenticity po pamiatkovej obnove spolu:	76 ... 12,0 %
■ Historické objekty so zachovanou autenticitou po pamiatkovej obnove:	52 8,2 %
<hr/>	
Strata autenticity pamiatkovou obnovou od 1976 do 2011:	76 12,0 %

Výsledky zmapovania strát autenticity v dôsledku pamiatkovej obnovy približne od 1976 do 2011

■	Historické objekty so stratou autenticity po nevhodnej pamiatkovej obnove 1976 - 1993
■	Historické objekty so stratou autenticity po nevhodnej pamiatkovej obnove 1993 - 2011
■	Historické objekty so zachovanou autenticitou po pamiatkovej obnove

Poznámka: Výsledná kvantifikácia je výsledkom prieskumu 30 pamiatkových objektov, na ktorých bol uplatnený „test autenticity“ (v práci je z celkového počtu na ilustráciu uvedených 5 príkladov). Ostatné objekty boli posúdené na základe obhliadky a štúdiom archívnych materiálov pre konfrontáciu ich súčasného stavu so stavom pred obnovou.

Príklady straty autenticity po pamiatkovej obnove

Strata autenticity striech použitím nevhodných detailov – vľavo (ul. J. Augustu): nahradenie pôvodného dreveného štítu preskleným; vpravo (ul. A. Kmeť'a): obnova strechy s umiestnením veľkoplošného strešného okna.

Strata autenticity fasády domu na Kammerhofskej ul. č. 13. Odstránené barokové okenice a dvernice z parteru a nahradené novotvarmi bez detailu, navyše pôvodné kamenné armovanie okna v časti parapetu bolo odstránené.

*Strata autenticity fasády meštianskeho domu na Radničnom nám. 11 vplyvom novej povrchovej úpravy syntetickým materiálom, pravdepodobne na báze akrylátu alebo silikátu.
Foto: Katarína Vošková (všetky obrázky).*

V priebehu približne 60 – 70 rokov došlo k postupnému zániku autenticity prostredia Radničného námestia. V 70. – 80. rokoch 20. storočia sa presadzovali názory na „očistenie“ vnútromestských priestorov od menších, „architektonicky nehodnotných“ stavieb.

Narušenie autenticity prostredia – vybudovaním garáží priamo v uličnej čiare historickej zástavby. Vľavo: v baníckom osídlení na ulici S. Mikoviniho, vpravo: v zástavbe meštianskych domov na Kammerhofskej ul.

Strata autenticity banického domu a jeho prostredia úplnou prestavbou. Modernizáciou došlo k zmene hmoty, vzhľadu, materiálov, technológií, ako aj k zániku celkového „spiritu“. Žiaľ, je to ukážka súčasného trendu prebiehajúcich transformácií v baníckom osídlení. Foto: Katarína Vošková (všetky obrázky).

Príklady zachovania autenticity po pamiatkovej obnove

Dom na Dolnej ružovej 13 -- príklad zachovania autenticity po pamiatkovej obnove. Bol rešpektovaný pôvodný tvar strechy, detaily okien, zachované pôvodné materiály, vhodná úprava prostredia a pod.

Fasáda Limpacherovho domu na Námestí svätej Trojice.

a) Pred reštaurovaním. b) Počas reštaurovania -- bola odstránená tenká vrstva omietky z 19. stor. bez dekorácií a konzervovaná renesančná vrstva s kamenným armovaním okien a renesančným vstupným portálom. Zostáva veriť, že finálna úprava fasády nebude riešená silikátovým alebo akrylátovým náterom, ale bude rešpektovať renesančnú povrchovú úpravu a patinu fasády.

Príklad pamiatkových obnov fasád: a) Starozámocká 5 -- obnovená baroková fasáda tradičnými vápennými materiálmi a technológiami, so zachovaním barokového okna (vpravo) a reštaurovaním iluzívneho barokového okna (v strede); b) Palárika 3 -- obnova fasády a remeselná oprava pôvodných okien tradičnými technológiami.

Foto: Katarína Vošková (všetky obrázky).

Zachovaná autenticita priebežným využívaním a udržiavaním

Starý zámok – konzervácia fasády.

Štiavnické Bane, autenticky zachovaná veža bývalého opevnenia.

Autenticky zachovaná fasáda, dokumentujúca vývoj domu na Hornej ružovej ul.

Štiavnické Bane, bývalá lekáreň – interiér.

Autentické detaily kovových dverí v kamennom portáli, vstupného máshauzu a priestoru krovu s komínom. Foto: Katarína Vošková, Pavel Fabian (4. obr.), Andrea Nižňanská (6. a 7. obr.).

Príklady pamiatkovo obnovených banických domov, ktoré po obnove nestratili svoju autenticitu, ich pamiatkové hodnoty boli obnovou zvýraznené.

Pri pamiatkovej obnove meštianskeho domu na Radničné nám. 11 bola prezentovaná klasicistická fasádna úprava, ktorá zabezpečila domu výtvarnú celistvosť a autentický charakter.

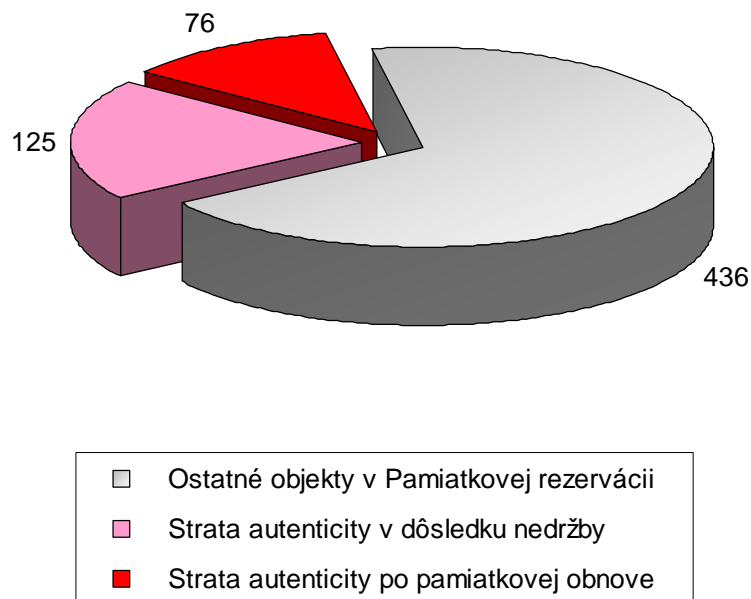

*Časť fasády s oknami na meštianskom dome na Kammerhofskej ul. 4, ktorá bola priebežne udržiavaná, nie radikálne pamiatkovo obnovená.
Foto: Súkromný archív autorky (3. obr.), Katarína Vošková (ostatné).*

III. GRAF:

Strata autenticity celkom (zánikom/ zbúraním + pamiatkovou obnovou) od 1976 do 2011: prienik/ súčet grafov I a II (125 + 76) = 201 historických objektov.

Súhrn: Strata autenticity celkom
(zánikom/ zbúraním + pamiatkovou obnovou)
približne od roku 1976 do 2011

Zhrnutie:

Ak zrátame aspekt 1 + aspekt 2, teda: 62 objektov so stratou autenticity vplyvom neúdržby + 76 objektov so stratou autenticity vplyvom nevhodnej pamiatkovej obnovy, konštatujeme, že **až 138 objektov z PR Banská Štiavnica nespĺňa „test autenticity“.**

Je to 21,7 % z celkového počtu 637 historických budov v PR Banská Štiavnica.

Poznámka: Hodnotenie budov je realizované zhruba od roku 1950 (s ohľadom na zánik a zbúranie) a asi od roku 1976 (s ohľadom na pamiatkovú obnovu).

Všetky skúmané kategórie sú dôležité pre „spätnú väzbu“ pamiatkovej ochrany nielen vo vzťahu ku autenticite, ale pre poukázanie na vplyv stavebno-technického stavu objektov na autenticitu, alebo výsledky mapovania zaniknutých, zbúraných objektov a novostavieb poukazujú na zásah do historickej celistvosti /integrity územia.

Sumárne zhodnotenie straty autenticity pamiatkového a historického stavebného fondu zánikom, zbúraním alebo nekvalitnou pamiatkovou obnovou

<i>Obdobie:</i>	<i>Zánik</i>	<i>PO</i>	<i>Sumár</i>
V rozmedzí 1976 – 1993 ubudlo autentických objektov:	35	24	59
V rozmedzí 1993 – 2011 ubudlo autentických objektov: (20 zaniknutých + 7 ruín)	27	52	79
Straty autenticity 1976 – 2011 spolu:	62	76	138

Poznámka: Zánik = prirodzený zánik vplyvom zanedbanej údržby alebo cieľené zbúranie;
PO = vplyv pamiatkovej obnovy

Plošné/ územné mapovanie poukazuje na to, že na stratách autenticity pamiatkového a historického stavebného fondu sa podstatnou mierou podieľa paradoxne aj proces pamiatkovej obnovy.⁹²

Pre objektivnosť v prieskume územia a pre ďalšie potrebné výskumy boli vybraté niektoré charakteristické aktuálne pamiatkovo obnovené objekty – národné kultúrne pamiatky (NKP), u ktorých bola miera zachovania alebo strát autenticity zisťovaná podľa kritérií „testu autenticity“. Pre „test autenticity“ nebola doposiaľ spracovaná metodika, preto pre tento účel si práca dáva za cieľ aj vypracovanie schémy pre „test autenticity“ na posúdenie miery zachovania autenticity jednotlivých pamiatkových objektov.⁹³

⁹² Do hodnotenia straty autenticity po pamiatkovej obnove neboli zahrnuté historické objekty v baníckom osídlení, preto je v skutočnosti počet objektov so stratou autenticity po prestavbe, či „obnove“ oveľa vyšší. Pre účely tohto výskumu bolo prioritné zistiť stav autenticity meštianskych domov, ktoré sú situované v centre mesta. Banícke osídlenie sa ako urbanistický celok javí autenticky zachované (zachovaná pôvodná sieť ulíc a ich vrstevnicové usporiadanie, pôvodná parcelácia, aj hmotová štruktúra v rámci obrazu a panorámy mesta). Architektonická hodnota a individuálna autenticita baníckych domov je však rôznymi minulými a súčasnými prestavbami značne narušená.

⁹³ Vytvorenie metodiky vychádza z charakteristík autenticity a návodov na jej posudzovanie, uvedených vo *Vykonávacej smernici k Dohovoru o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva* (World Heritage Centre, 2008), narského *Dokumentu o autenticite* (Nara 1994), *Príručky pre manažment lokalít svetového dedičstva* (Feilden, Jokilehto, ICCROM 1998) a pod.

6.2 Výskum miery zachovania autenticity pamiatky a vplyv procesu pamiatkovej obnovy – návrh schémy pre „test autenticity“

Výskumom sa snažíme objektivizovať, či transformáciou/ premenou pamiatky po pamiatkovej obnove došlo k pozitívnym alebo negatívnym zmenám a v akej miere bola ich autenticita zachovaná. Okrem toho, že takéto hodnotenie by mal vykonávať vždy skúsený odborník, alebo skupina odborníkov z oblasti ochrany pamiatkového fondu, mali by byť stanovené čo najobjektívnejšie kritéria na posudzovanie zmien. Pri tvorbe schémy/ metodiky „testu autenticity“ vychádzame z identifikácie individuálnych kultúrno-historických hodnôt pamiatky/ historického objektu a z požiadavky na zachovanie autenticity (podľa medzinárodných právnych dokumentov, ktoré sa vzťahujú najmä na lokality zapísané do Zoznamu svetového kultúrneho dedičstva UNESCO).

Keďže predmetom výskumu je Pamiatková rezervácia Banská Štiavnica (PR Banská Štiavnica) – jadro lokality, zapísanej na Zozname svetového dedičstva UNESCO (1993) –, vzťahujú sa na ňu usmernenia medzinárodného právneho dokumentu *Dohovor o ochrane svetového kultúrneho dedičstva* a jeho *Vykonávacía smernica* (2008). Podľa tohto dokumentu sú základnými kritériami ochrany kultúrneho dedičstva zachovanie autenticity (pôvodnosti diela) a integrity (celistvosti územia).

Napriek tomu, súčasná aj minulé prax pri obnove pamiatok v PR Banská Štiavnica preukazujú, že zachovanie autenticity pamiatky stále nie je pri jej obnove prioritou. Nutné je spomenúť aj fakt, že mnoho pamiatok je v súčasnosti v pomerne zlom stavebno-technickom stave, alebo aspoň vizuálne pôsobia zanedbane a schátralo, že všetko úsilie účastníkov pamiatkovej obnovy sa sústreďuje na stabilizovanie stavby a „vylepšenie“, či „vynovenie“ jej vzhľadu. Aj z toho dôvodu dochádza v mnohých prípadoch k prehnaným zásahom pri oprave stavebných konštrukcií a k ich zbytočným výmenám za nové, alebo nahrádzaniu pôvodných konštrukcií a detailov modernými materiálmi a technológiami. V dôsledku tohto prístupu dochádza k stratám na autenticite pamiatkového fondu bez toho, aby sa tento stav dostatočne kriticky vyhodnocoval.

Pre naštartovanie kritického hodnotenia súčasne prebiehajúcich pamiatkových obnov a pre hľadanie slabých stránok medzi účastníkmi pamiatkovej obnovy

predkladáme náčrt schémy pre „testovanie autenticity“ pamiatkového alebo historického stavebného objektu.⁹⁴

Pri zostavovaní schémy „testu autenticity“ berieme do úvahy, že autenticitu je nutné prisudzovať celku, ale aby sme ju mohli hlbšie analyzovať, musíme ju posudzovať vzhľadom na jednotlivé hodnoty, ktoré boli posudzovanému objektu priznané. Napríklad inak by sme hodnotili technickú pamiatku, inak kultúrnu krajinu, meštiansky dom, ľudový dom a pod. Niektorým pamiatkam, či historickým objektom je prisúdená hodnota urbanistická (výrazné pôsobenie objektu v obraze mesta, v jeho siluete), iným hodnota architektonická (napr. výrazne slohová architektúra), alebo hodnota dokumentu (keď je na pamiatke zachovaných viac kultúrnych vrstiev rôznych slohových období, dokumentujúcich jeho vývoj v priebehu času) a pod. Niektoré historické objekty môžu mať súbor niekoľkých hodnôt. Pri každom posudzovanom objekte je preto potrebné vyjadriť základnú a najvýraznejšiu, alebo prevládajúcu hodnotu, ale niekedy sa nevyhneme ani súboru hodnôt (hlavne pri pamiatkových objektoch).

Proces obnovy pamiatok (spravidla od zámeru až po realizáciu) sa deje podľa zákonom stanovených podmienok – metodiky pamiatkovej obnovy, podľa projektu obnovy (stupňov projektovej dokumentácie) a v druhej fáze sa na nej podieľajú realizačné zložky – stavebné firmy, remeselníci, v špecifických prípadoch reštaurátori. Preto príčinu strát autenticity pamiatok spôsobených pamiatkovou obnovou budeme hľadať práve medzi týmito zložkami. Pri každej prípadovej štúdií, ktorú sme podrobili „testu autenticity“, budeme zároveň analyzovať prínos účastníkov procesu obnovy pamiatok.

Pre „testovanie“ autenticity vyberáme charakteristické vzorky z väčšieho množstva skúmaných objektov, na ktorých je možné dokumentovať hlavné problémy. Predmetom výskumu boli pamiatkovo chránené domy (zapísaných v Ústrednom zozname pamiatkového fondu), ktoré v poslednom období prešli pamiatkovou obnovou – inými slovami, došlo ku kvalitatívnej premene pamiatky.

⁹⁴ V súlade s *Výkonávacou smernicou Dohovoru* (World Heritage Centre 2008), *Dokumentom o autenticite* (Nara, Japonsko 1994; dokument je prílohou *Výkonávacej smernice Dohovoru*, 2008), kde sú *kritéria autenticity* špecifikované.

Zostavenie schémy pre zistenie miery zachovania autenticity:

A) Základ prieskumu tvoria kritéria autenticity: forma a dizajn, prostredie, materiály a konštrukcie, techniky a technológie, funkcia a využitie a spirit/ duch miesta, ktoré sú definované v medzinárodných dokumentoch (ako ich definuje *Vykonávacia smernica Dohovoru*, 2008 a *Dokument o autenticite*, Nara, 1994).

B) Tieto kritéria sú jednotlivo posudzované celkovo vo vzťahu ku konkrétnej hodnote pamiatky a jednotlivo k nositeľom hodnôt. Hodnoty jednotlivých pamiatok sú známe buď z doteraz realizovaných architektonicko-historických alebo reštaurátorských výskumov, alebo zo spracovaného tzv. pasportu pamiatkového fondu.⁹⁵

C) Percentuálne je možné kvantifikovať iba merateľné kritéria autenticity. Nemerateľné kritéria (funkcia a využitie, „spirit“/ duch miesta) budú hodnotené známkami:

- A – autenticky zachované,
- B – čiastočne zachovaná autenticita,
- C – celková strata autenticity.

Poznámka: Triedenie kritérií autenticity je uvedené v kapitole 5.1.

D) Pre objektívne posudzovanie autenticity pamiatky po obnove je nevyhnutné brať do úvahy aj východiskový stavebno-technický stav jednotlivých nositeľov hodnôt.

Pre toto hodnotenie bola zvolená stupnica:

- 1** – **dobrý** stavebno-technický stav (určený na jednoduché ošetrovanie a konzerváciu),
- 2** – **narušený** stavebno-technický stav (určený na lokálnu opravu poškodených častí)
- 3** – **zlý/ dezolátny** stavebno-technický stav (určený na úplnú výmenu celku).

Vo všetkých zvolených prípadoch bude „test autenticity“ uplatnený pred a po pamiatkovej obnove a následne bude autenticita percentuálne vyhodnotená so zohľadnením nemerateľných kritérií autenticity a s ohľadom na východiskový stavebno-technický stav objektu.

⁹⁵ Pre jednotlivé pamiatky bola Pamiatkovým úradom SR spracovaná Revízia Ústredného zoznamu pamiatkového fondu a v rámci nej jednotlivé *Aktualizačné listy národnej kultúrnej pamiatky*, ktoré sa dlhoročne spracovávajú pre aktuálny *Súpis pamiatok Slovenska*.

6.2.1 Aplikácia „testu autenticity“ – overovanie miery zachovania autenticity pamiatky

Pre výskum kvality pamiatkovej obnovy prostredníctvom vyhodnotenia miery zachovania autenticity pred a po pamiatkovej obnove boli vybraté z celkového množstva 30 objektov 5 „vzoriek“ – pamiatkových objektov, ktoré sú charakteristické pre dokumentovanie hlavných problémov: metodika, projekt, realizácia.

Výber zo skúmaných objektov, prezentovaných v tejto práci:

Objekt č.1: Remeselný dom na Dolnej ulici č. 5 (pozri Prílohu č. 5).

Akcentované hodnoty – hodnota funkcie, architektonická hodnota.

Stavebno-technický stav – dobrý.

Objekt č. 2: Meštiansky dom na Višňovského ulici č. 3 (pozri Prílohu č. 6).

Akcentované hodnoty – architektonická hodnota a hodnota dokumentu.

Stavebno-technický stav – narušený – zlý/ dezolátny.

Objekt č. 3: Meštiansky dom na Námestí Svätej Trojice 11 (198/II)⁹⁶

(pozri Prílohu č. 7).

Akcentované hodnoty – architektonická, umelecká a výtvarná hodnota a hodnota dokumentu.

Stavebno-technický stav – dobrý.

Objekt č. 4: Remeselný dom na Remeselníckej ulici č. 5 (pozri Prílohu č. 8).

Akcentované hodnoty – architektonická hodnota a hodnota funkcie.

Stavebno-technický stav – zlý/ dezolátny.

Objekt č. 5: Obytný dom na Novozámockej ulici č. 18 (pozri Prílohu č. 9).

Akcentované hodnoty – urbanistická hodnota, architektonická hodnota.

Stavebno-technický stav – narušený.

Pre demonštrovanie postupu pri overovaní kvality procesu pamiatkovej obnovy je predstavený iba vzor schémy, aplikovanie schémy na konkrétne pamiatkové objekty je v prílohách č. 5 – 9.

⁹⁶ Predmetom výskumu je iba fasáda, preto aj pri stanovení východiskového stavebno-technického stavu hodnotíme iba fasádu.

Objekt: identifikačná adresa		Stav pamiatky k roku:					
FOTO	TEST AUTENTICITY PRED OBNOVOU / PO OBNOVE (Kritéria autenticity podľa Dohovoru o ochrane KD)						
	¹ S-TS = Stavebno-technický stav (1 – dobrý, 2 – narušený, 3 – zlý/ dezolátny) ² Spirit/ duch miesta (A – autenticita zachovaná, B – čiastočne zachovaná, C – celková strata autenticity)						
Predmet pamiatkovej ochrany/ Nositelia hodnôt	Forma a Dizajn		Prostredie	Materiály/ konštrukcie	Techniky a technológie	Funkcia/ Využitie	Spirit / duch miesta²
	Hmotová štruktúra	Dispozičné riešenie	Oplotenie a Dvor				
Objekt ako celok Stupeň autenticity v % _____	%	%	%	%	%	----	----
S-TS: ¹							
Strecha krytina krov komíny detaily _____							
S-TS:							
Dispozícia Prízemie Poschodie Podkrovie _____							
S-TS:							
Vodorovné konštrukcie klenby, stropy, iné _____							
S-TS:							
Zvislé konštrukcie – obvodové múry – priečky – schodiská _____							
S-TS:							
Architektonické detaily portály okná dvere podlahy pavlače _____							
S-TS:							
Fasády čelná dvorové zadná _____							
S-TS:							

Keďže ďalšie výskumy nadväzujú aj na poznatky z výsledkov výskumu vybraných objektov, uvádzame ku každému objektu jeho stručnú charakteristiku, kontaktnú fotodokumentáciu a zhrnutie výsledkov výskumu. Výskum testu autenticity je podrobne spracovaný v prílohách č. 5 – 9, z ktorých každá pozostáva z dvoch častí:

1. tabuľka testu autenticity s fotodokumentáciou pred a po pamiatkovej obnove;
2. podklady pre hodnotenie (stručná charakteristika pamiatky s predmetom pamiatkovej ochrany, zhrnutie poznatkov zo štúdia archívnych materiálov o metodike, výskumoch, projekte a procese realizácie).

Objekt č. 1: Pôvodne remeselnícky dom na Dolnej ulici č. 5 (pozri Prílohu č. 5).

Renesančno-barokový dom je situovaný v radovej zástavbe južnej časti mesta, v štvrti, kde prevažovala už remeselnícka zástavba, ku ktorej v 19. storočí pribúdali malé fabriky (bryndziareň, továreň na obuv a pod.).

Vonkajší vzhľad domu bol výrazne upravený v duchu 19. storočia, keď v dome žil a tvoril regionálne významný umelecký kováčsky majster Karol Fizély (1844 – 1933), má však staršie – renesančné jadro, neskôr barokovo dostavané a upravené.

Východisková situácia domu pred obnovou: dom bol obývaný a udržiavaný v pomerne dobrom stavebno-technickom stave. Konštrukcie stropov a strechy neboli vážnejšie narušené.

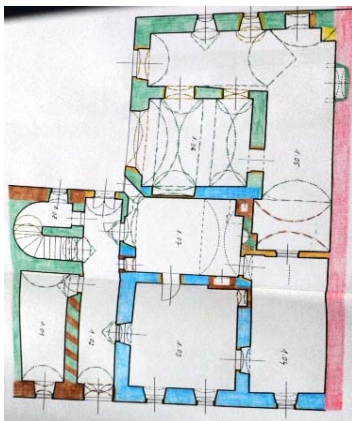
Predmet pamiatkovej ochrany/ nositelia pamiatkových hodnôt: celá hmotná substancia, tak ako sa vyvíjala a zachovala v priebehu času, so všetkými kultúrnymi vrstvami, pôvodná proporcia domu. Z detailov sú najcennejšie: presklená pavlačová veranda vo dvore, stopy po kováčskej vyhni majstra Fizélyho v zadnej časti prízemí domu (nika v stene a odtlačok niekdajšej kováčskej pece), vstupné dvere s ornamentálnou mrežou presklenej časti z 19. storočia, pochádzajúca z dielne Karola Fizélyho.

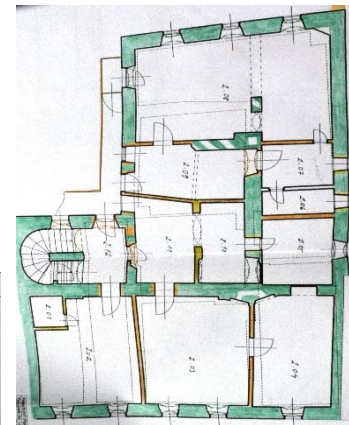
Mapka situovania domu

Historická fotodokumentácia

I.N.P.

2.N.P.

Stavebno-historický vývoj domu vyznačený v pôdorysoch

Čelná fasáda – pred obnovou

Čelná fasáda – po obnove

Zadná uličná fasáda – pred obnovou

Zadná uličná fasáda – po obnove

Zdroj: Mgr. Ľuboš Kürthy, Mgr. Barbora Glocková: Pamiatkový výskum – dom č. 5 na Dolnej ulici v Banskej Štiavnici (č. ÚZPF 3323/0), 2/ 2007. Súkromný archív autorov.

Zhrnutie výsledkov výskumu k objektu č. 1:

Pri hodnotení autenticity domu **pred pamiatkovou obnovou vychádza celková autenticita na 97 %.**

Proces pamiatkovej obnovy:

- a) Zámer vlastníka: Celková obnova domu a adaptácia na vytvorenie nebytových komerčných priestorov.
- b) Metodika pamiatkovej obnovy: Komplexne vyhodnocuje kultúrnohistorické hodnoty domu, požaduje zachovanie pôvodného hmotovo-priestorového a dispozičného riešenia, všetkých historických materiálov a konštrukcií.
- c) Výskumy a návrh obnovy pamiatky: Zameranie stavu pamiatky pred obnovou, Architektonicko-historický výskum vývojových etáp domu s Návrhom pamiatkovej obnovy a Zoznamom cenných architektonických detailov.
- d) Projekt obnovy: Architektonická štúdia, statický posudok, Projektová dokumentácia pamiatkovej obnovy, výrobné výkresy opravy a nových detailov. Prieskumom stupňov projektovej dokumentácie bolo zistené, že projektant nerešpektoval *Návrh pamiatkovej obnovy* z pamiatkového výskumu, ani metodiku, presadzuje nahrádzanie historických konštrukcií (stropy, krov, pavlač) novými, uplatňuje nové materiály, zneprehľadňuje dispozíciu novými konštrukciami a pod.
- e) Realizácia sleduje projektovú dokumentáciu, obnovu realizuje firma s remeselníkmi, ktorí nemajú skúsenosti s opravou historických konštrukcií. Príslušný pamiatkový úrad ukladá pokutu za nedodržiavanie podmienok metodiky obnovy...

Hodnotenie autenticity podľa schémy „testu autenticity“ **po obnove vychádza celková autenticita na 30 %.** Celkové hodnotenie: Metodik-pamiatkar vyvinul profesionálne úsilie na eliminovanie ešte horších projektových návrhov, než je súčasná realizácia. Najvplyvnejším článkom v procese pamiatkovej obnovy bol projektant, ktorý napriek dobre stanovenej metodike presadil deštruktívne metódy obnovy, od ktorých sa odvíjala aj realizácia.

Objekt č. 2: Meštiansky dom na Višňovského ulici č. 3 (pozri Prílohu č. 6).

Pôvodne meštiansky dom je situovaný v centre historického mesta, ale už v solitérnej zástavbe.

Vonkajší vzhľad domu je barokový (hmota a strecha domu) so zachovanou drevenou barokovou pavlačou, v 19. storočí bol výrazne prefasádovaný dekoratívnou štukovou úpravou. Vnútorňý dvor bol ohraničený kamenným parcelným múrom s jednoduchou vstupnou bránou. Celý dvor bol vydláždený kamennou ryolitovou dlažbou.

Východisková situácia pred obnovou: dom bol dlhodobo neudržiavaný a došlo k zrúteniu strechy pod ťarchou snehu (asi v roku 2005 – 2006). Fasády a baroková pavlač boli zdegradované, omietky s cementovými vysprávkami boli z veľkej časti opadané, zavlhnuté a zasolené.

Predmet pamiatkovej ochrany/ nositelia pamiatkových hodnôt: hmotovo-priestorové členenie, celá hmotná substancia domu (konštrukcie a detaily), výrazná baroková hmota s množstvom barokových konštrukcií (pavlač vo dvore) a štuková výzdoba fasády z 19. storočia, zachované pôvodné detaily – kamenné portály, dvere, podlahy.

*Východiskový stav domu pred pamiatkovou obnovou. Pohľad na celok s dvorom ohraničeným parcelným kamenným múrom a pohľad na barokovú drevenú pavlač dvorovej fasády.
Foto: Peter Nižňanský, Andrea Nižňanská.*

Mapka situovania domu

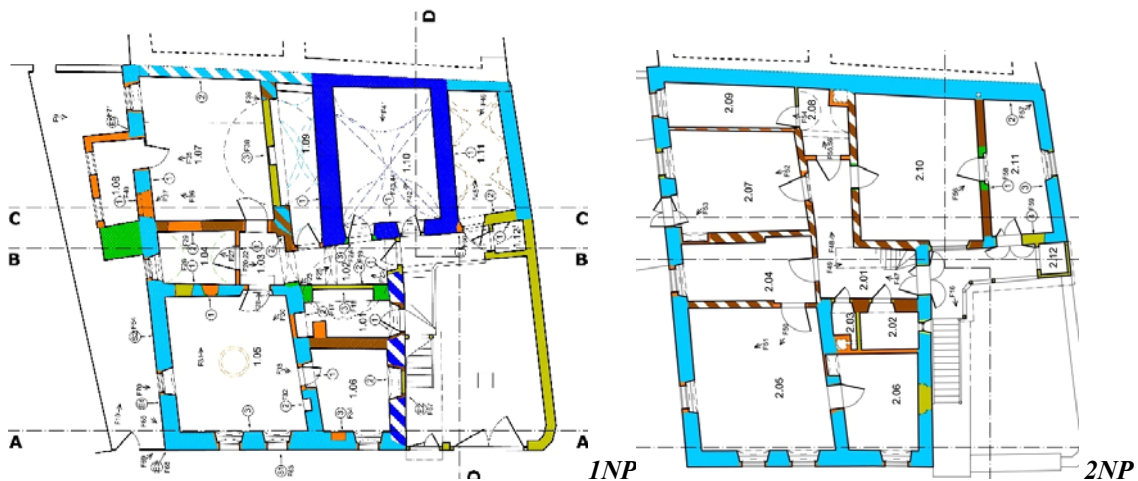
Historická fotodokumentácia, začiatok 20. stor.

Čelná fasáda domu -- pred pamiatkovou obnovou

Čelná fasáda domu – po obnove

Architektonicko-historický vývoj domu, vyznačený v pôdorysoch.

Zdroj: autor pamiatkového výskumu: Michal Šimkovic

	1. renesančná et., 16. storočie		4. klasicistická, 1. pol. 19. stor.
	2. neskororenesančná et., 2. pol. 17. stor.		5. etapa, 2. pol. 19. storočia
	3. baroková et., asi pol. 18. storočia		6. etapa, začiatok 20. storočia

Zhrnutie výsledkov výskumu k objektu č. 2:

Pri hodnotení autenticity domu **pred pamiatkovou obnovou vychádza celková autenticita na 95 %.**

Proces pamiatkovej obnovy:

- a) Na základe prieskumov archívnej dokumentácie k metodike pamiatkovej obnovy k zámeru a projektovej dokumentácii adaptácie domu pre nové využitie – trvalé bývanie a penzión – je metodika vyhodnotená pozitívne, boli požadované všetky potrebné výskumy (statický, architektonicko-historický a reštaurátorský) adekvátne vyhodnotené a zvolená metodika obnovy na poslednú vývojovú etapu (klasicistickú) s rešpektovaním starších slohových prvkov postupy.
- b) Prieskumom stupňov projektovej dokumentácie, predkladaných na schválenie bolo zistené, že projektant rešpektuje *Návrh pamiatkovej obnovy* z pamiatkového výskumu a metodické usmernenia pre prezentáciu domu, spolupracuje s výskumníkmi (historik umenia a reštaurátor) a návrh prispôsobuje nálezom, čo zároveň harmonizuje so zámerom vlastníka pre funkčné využitie domu na penzión a trvalé bývanie. Zásahy do historických konštrukcií sú minimálne, sústreďujú sa na opravu poškodených prvkov, v princípe bola uplatnená konzervačná metóda obnovy. Zásadnejšie je riešená strecha, ktorej konštrukcia bola v dezolátnom stave, preto jej obnova bola riešená na princípe rekonštrukčnej metódy.
- c) Realizáciu obnovy riadi a dozoruje skúsený koordinátor, ktorý od začiatku sleduje výskumné práce, komunikuje s projektantom – architektom, vlastníkom a metodikom-pamiatkarom. Koordinátor vyberá pre realizáciu rôznych kvalitných remeselníkov, nie jednu stavebnú firmu a dohliada na kvalitu prác.

Hodnotením autenticity domu **po obnove**, podľa schémy „testu autenticity“ je **celková autenticita 90 %**. Celkové je možné pozitívne hodnotiť všetky fázy procesu pamiatkovej obnovy: metodiku, projekt aj realizáciu.

Objekt č. 3: Meštiansky dom na Nám. svätej Trojice 11 (pozri Prílohu č. 7).

-- dom je situovaný v radovej zástavbe meštianskych palácových domov na Námestí svätej Trojice. (Vzhľadom na to, že napriek zlému stavebno-technickému stavu celého domu bola obnovená iba fasáda, hodnotenie sa sústreďí iba na fasádu.)

Vonkajší vzhľad domu: fasáda, orientovaná do námestia bola reštaurovaná na základe zachovania prevládajúcich omietkových vrstiev s klasicistickou výzdobou okolo roku 2000. V 80. rokoch 20. storočia bola realizovaná nová strecha a začaté práce na obnove domu, ktoré odstránili všetky pôvodné konštrukcie a detaily (okná, dvere, podlahy). Napriek tomu sa zachovali na fasáde fragmenty gotickej a renesančnej maľovanej výzdoby. Najrozsiahlejšie bola zachovaná posledná fasádna úprava – klasicistická štuková výzdoba, ktorá bola po reštaurátorskom konzervovaní starších vrstiev reštaurovaná (rok 2000).

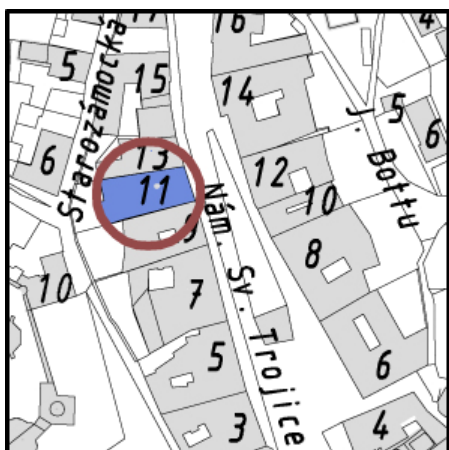
Východisková situácia pred obnovou: čelná fasáda reštaurovaná asi v roku 2000 bola v dobrom stave, zatiaľ bez potreby ďalšieho konzervovania. Akútnejší bol stav dvorových fasád, ktoré zatekali a boli poškodzované kamenné architektonické články.

Predmet pamiatkovej ochrany/ nositelia pamiatkových hodnôt: prevládajú hodnoty architektonická a hodnota dokumentu rôznych vývojových etáp, ktoré sa až do roku 2011 zachovali na čelnej fasáde (gotická, renesančná, baroková a klasicistická) a omietkové vrstvy s výmalbami z obdobia renesancie v interiéri.

Východisková situácia fasády pred 1. reštaurovaním (1998) a po 1. reštaurovaní (2004). Stav fasády po deštruktívnom pamiatkovom výskume, stav od roku 1979 až do roku 2004 (vľavo), Stav fasády po reštaurovaní poslednej klasicistickej úpravy fasády v roku 2004 (vpravo).

Foto: Pavel Fabian (1. obr.), Katarína Vošková (2. obr.).

Situovanie domu v rámci Námestia sv. Trojice koncom 70. rokov 20. storočia.

Vzhl'ad fasády s klasicistickou úpravou

Otlkanie klasicistickej štukovej výzdoby a poškodenie aj starších omietkových vrstiev (baroková s čiernymi pásmi, renesančná, ktorej podoba sa rekonštruovala, gotická s iluzívnym kvádrovaním). V pravo – odhalený renesančný nadsvetlík nad renesančným vstupom, dovtedy zachované kultúrne omietkové vrstvy sú odstránené. (Realizácia: reštaurátor s licenciou).

Rekonštrukcia renesančnej podoby fasády bez zachovania ostatných kultúrnych vrstiev, vrátane rekonštruovanej renesančnej vrstvy. Detail rekonštruovaného renesančného portálu.

Proporcie maľovanej pasparty okolo nadsvetlíka a rímsoy nad vstupným portálom sú nepravdepodobné.

Pri rekonštrukcii renesančnej podoby fasády boli použité moderné materiály a technológie (priemyselne vyrábané omietky, umelý kameň na portál a silikátové náterové materiály).

Foto: Súkromný archív autorky (2. obr.), Pavel Fabian (3. a 4. obr.), Katarína Vošková (5. a 6. obr.).

Zhrnutie výsledkov výskumu k objektu č. 3:

Pri hodnotení autenticity fasády domu **pred pamiatkovou obnovou vychádza celková autenticita na 80 %**. Na fasáde boli zachované všetky vývojové fázy omietkových vrstiev s ich pôvodnou dekoráciou: fragmenty gotickej s lineárnym kvádrovaním, fragmenty renesančnej so zachovaným nadsvetlíkom (nezachoval sa vstupný portál) a s fragmentmi ornamentálnej výzdoby nad nadsvetlíkom a nad oknami, fragmenty barokovej omietky s bielym náterom a dekoráciou maľovanej čiernej kordónovej rímsy, klasicistická s jemnou rozvilinkovou štukovou dekoráciou nad oknami a pásovou bosážou v časti parteru. Z pôvodných prvkov sa zachovali aj dvojkrídlové vstupné dvere s klasicistickým tvaroslovím.

Proces pamiatkovej obnovy fasády sa realizoval v dvoch krátkych časových úsekoch dvomi rôznymi metodickými prístupmi:

1. reštaurovanie fasády v rokoch 2000 – 2003:

a) V roku 2000 bola zvolená konzervačná metóda pamiatkovej obnovy fasády s rešpektovaním *Benátskej charty* a bolo rozhodnuté prezentovať poslednú kultúrnu vrstvu s podmienkou konzervovania starších vrstiev.

b) Bol spracovaný reštaurátorský výskum a projekt celkového využitia domu pre účely trvalého bývania. Výskum a projekt rešpektovali metodiku pamiatkovej obnovy a bol navrhnutý konzervačný prístup –zachovať maximum pôvodných materiálov a prvkov, ktoré sa po devastačnej obnove koncom 70. – 80. rokov 20. storočia ešte zachovali.

c) Realizovalo sa reštaurovanie fasády – reštaurátorské konzervovanie všetkých kultúrnych omietkových vrstiev a ich dekorácií, výtvarné doplnenie chýbajúcich častí poslednej klasicistickej úpravy, realizovalo sa odsol'ovanie, spevňovanie a pod. V interiéri boli reštaurátorsky očistené a fixované omietky s nástennými maľbami na prízemí. Počas prác reštaurátori použili tradičný materiál – vápno s dôrazom na príbuznosť omietkovej štruktúry a zloženia.

2. reštaurovanie fasády v rokoch: 2010 – 2011:

a) Zámer vlastníka je reštaurovanie fasády, napriek tomu, že je to jediná časť domu, ktorá je v dobrom stavebno-technickom stave!

b) Metodika pamiatkovej obnovy fasády určuje odstránenie dvoch kultúrnych omietkových vrstiev (reštaurovaných v roku 2003) a rekonštrukciu len vo fragmentoch zachovanej renesančnej vrstvy z roku 1589.

(Pri zvolenej metodike je pravdepodobná domnienka, že k zámeru reštaurovania už reštaurovanej fasády naviedol vlastníka pamiatkar-metodik).

c) Realizáciu reštaurátorskej rekonštrukcie podoby fasády z roku 1589 realizuje oprávnený reštaurátor priemyselne vyrábanými omietkami, otlkanie omietok realizuje pneumatickými kladivami a odstraňuje tak aj fragmenty renesančnej podoby fasády (z 1589). K zachovanému nadsvetlíku rekonštruuje pravdepodobnú podobu portálu z umelého kameňa, nátery realizuje silikátovými materiálmi.

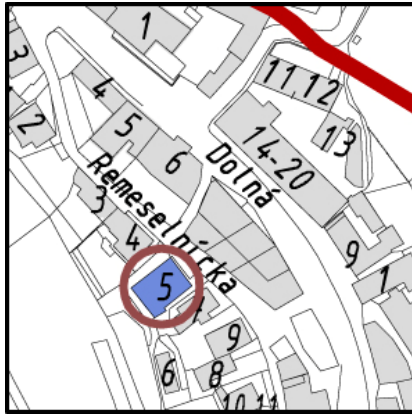
Hodnotením autenticity fasády domu **po obnove**, podľa schémy „testu autenticity“ je **celková autenticita 10 %** (pozitívom je iba, že sa zachovali kamenné okenné armovania). **Analýzou a vyhodnotením procesu pamiatkovej obnovy je možné konštatovať, že k strate autenticity pamiatky došlo vplyvom zvolenej metodiky pamiatkovej obnovy.** Metodika pamiatkovej obnovy nerešpektuje *Benátsku chartu*, ani *Dokument o autenticite* (a teda ani *Výkonávaciu smernicu Dohovoru o ochrane svetového dedičstva*).

Objekt č. 4: Remeselný dom na Remeselníckej ulici č. 5 (pozri Prílohu č. 8).

Slohovo výrazný renesančno-barokový remeselnícky dom na Remeselníckej ulici číslo 5 je situovaný v juhovýchodnej časti mesta v niekdajšej kompaktnej zástavbe remeselníckej štvrte. Dom sa zachoval ako jeden z mála remeselníckych domov, keďže štvrť bola koncom 80. rokov 20. storočia z veľkej časti plošne zbúraná.

Východisková situácia pred obnovou: dom bol takmer tri desaťročia neobývaný a neudržiavaný. Konštrukcia strechy, stropov a ľavé nárožie domu boli v havarijnom stave (prepadnuté, zrútené). Stav domu pred obnovou bol dezolátny.

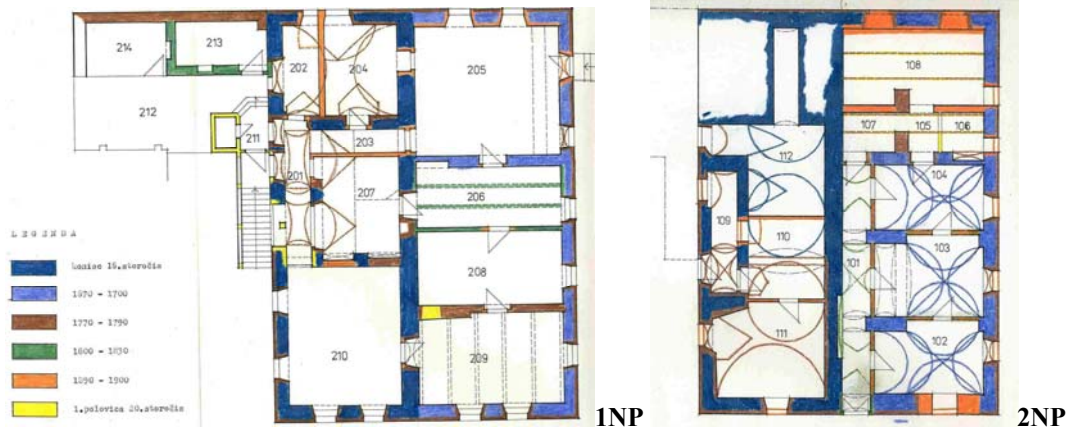
Predmet pamiatkovej ochrany/ nositelia pamiatkových hodnôt: architektonická hodnota a jej nositelia – baroková forma, proporcia a vzhľad, pôvodná funkcia – kováčskej dielne na prízemí so zachovanými stopami po umiestnení kováčskej vyhne, prízemie kováčskej prevádzky zaklenuté barokovou klenbou na dva kamenné stĺpy. Z detailov je najcennejšia baroková štuková nika v tvare trojlístka v štíte fasády s barokovou freskou, dva kamenné pravouhlé portály na poschodí, kamenné okenné armovania na fasáde.

Mapka situovania domu

Historická fotodokumentácia, rok 1991.

Stavebno-historický vývoj domu vyznačený v pôdorysoch. Zdroj: archív Spolku Banskej Štiavnice '91.

Stav domu pred obnovou a po obnove s detailom niky v šítie pred a po reštaurovaní.
Foto: Lubomír Lužina (2. obr.), Katarína Vošková (ostatné).

Zhrnutie výsledkov výskumu k objektu č. 4:

Autenticita domu pred obnovou je vyhodnotená „testom“ na **90 %**.

Proces pamiatkovej obnovy:

- a) Zámer vlastníka: Prvý zámer vlastníka (asi v roku 1991) bol zbúrať historický dom kvôli jeho havarijnému stavebno-technickému stavu. Zmenou vlastníka (asi od roku 1995) sa mení zámer na stabilizovanie havarijného stavu, konzervácia pamiatkových hodnôt a pamiatková obnova domu pre účely bývania a vzdelávacieho centra pre remeselníkov.
- b) Metodika pamiatkovej obnovy: Prvá metodika pamiatkovej inštitúcie (asi v roku 1991 – 1992) neuznala pamiatkové hodnoty domu a akceptovala zbúranie domu a novostavbu na jeho mieste. Po zmene zámeru vlastníka sa mení aj metodika na obnovu pamiatky, na záchranu ohrozených konštrukcií domu a na prezentáciu jeho architektonických hodnôt s dôrazom na zachovanie stôp po remeselnej dielni na prízemí. Metodika vyžaduje spracovanie pamiatkového výskumu, reštaurátorský výskum reštaurovanie fresky v nike na štítovej fasáde.
- c) Výskumy a Návrh obnovy pamiatky: Architektonicko-historický výskum s určením slohových vývojových etáp domu, reštaurátorský výskum fasád a niky v štíte.
- d) Projekt obnovy domu bol realizovaný v dvoch etapách. Prvá etapa – záchrana havarijného stavu domu spočívala v statickom zabezpečení zrúteného nárožia a strechy domu (asi v rokoch 1992 – 1996). V prvej etape bolo domurované zrútené nárožie domu a na základe projektu bola realizovaná nová konštrukcia krovu ako aj celej strechy. V druhej etape (asi od roku 2002) bol projekt na obnovu domu spracovaný v súlade s podmienkami metodika-pamiatkara a v súlade s medzinárodnými princípmi na zachovanie pamiatkových hodnôt a autenticity pamiatky. Projekt je kvalitný, pri navrhovaní chýbajúcich konštrukcií vychádza z regionálnej znakovosti, navrhuje použiť pôvodné technologické postupy pri obnove a tradičné materiály pri konzervovaní poškodených konštrukcií.
- e) Realizáciu obnovy riadi odborný koordinátor a dozor stavby, ktorý v priebehu prác spája ostatných účastníkov pamiatkovej obnovy: projektanta, metodika obnovy, vlastníka a vyberá kvalitných remeselníkov pre obnovu jednotlivých častí objektu. Realizujú sa lokálne opravy poškodených prvkov, používajú sa tradičné materiály a tradičné technológie (vápenné, oprava stropov, klenieb, okien, dverí, podláh), na

mieste, kde sa nezachovali pôvodné prvky, sú realizované nové z príbuzných tradičných materiálov s jasným odlišením od originálu. V záujme zachovania autenticity pamiatky je proces opráv zdĺhavý aj preto, že situácia si vyžaduje zaškolenie remeselníkov pre jednotlivé úkony v rámci v regióne organizovaných kurzov a odborných seminárov (*Konzervovanie a konsolidácia historických omietok – 2003, Vápno a vápenné technológie pri obnove pamiatok – 2005, Okná a dvere pri obnove pamiatok – 2006*).

Autenticita domu po obnove je vyhodnotená „testom“ na **80 %**.

Celkovo je možné pozitívne hodnotiť metodiku pamiatkovej obnovy, projekt a realizáciu. Jediným negatívom pamiatkovej obnovy je, že bola vymenená historická konštrukcia krovu, čo bolo realizované začiatkom 90. rokov 20. storočia a prístup zodpovedal vtedajšiemu stupňu poznania hodnôt.

Objekt č. 5: Obytný dom na Novozámockej ulici č. 18 (pozri Prílohu č. 9).

Meštiansky dom je situovaný na úpätí kopca pod Novým zámkom v zástavbe solitérnych domov. Je predstaviteľom zvláštneho typu, ktorý nemá honosné detaily meštianskych domov, ale nie je ani typom banického domu. Hmotou a tvarom je v rámci zástavby dominantný svojou vežovou časťou.

Východisková situácia pred obnovou: dom bol permanentne obývaný a základne udržiavaný. Asi v roku 2006 došlo k požiaru, ktorý zasiahol strechu a časť stropov vežovej časti, ktoré boli sčasti poškodené požiarom, sčasti hasením požiaru. Následne ho nový vlastník nechal dlhodobo (asi 2 roky) bez prekrytia a akéhokoľvek stabilizovania.

Predmet pamiatkovej ochrany/ nositelia pamiatkových hodnôt:– uplatnenie vežového výrazu domu v obraze a panoráme mesta (v panoráme s dominantou Nový zámok), má architektonickú hodnotu (vežový charakter domu), hodnotu konštrukcií (hmota veže je pôvodne zrubovej drevenej konštrukcie s drevenými trámovými stropmi) a architektonických detailov (kamenné armovania okien, portály).

Situačná mapa s vyznačením polohy domu.

Historické foto na dom (celkom dole), pohľad na dvorovú fasádu veže.

Stav domu v roku 1998, keď bol obývaný a skoro na 100 % autentický. Vľavo – nárožie domu, v strede -- pohľad z mesta na vežovú časť so sedlovou strechou a dreveným štítom, vpravo – pohľad na vežovú časť z dvora. Na vežovej časti domu dominovala a jeho vežový charakter umocňovala štítová sedlová strecha.

Pohľad na nárožie domu v priebehu obnovy a po obnove. Z priebehu obnovy je zrejmé, že pôvodne drevená zrubová konštrukcia bola odstránená a nahradená novou tehlovou. Zmena tvaru strechy na valbovú nad vežovou časťou degraduje jej pôvodný dominantný vzhľad v obraze mesta. Foto: Súkromný archív autorky (2. obr.), Andrea Nižňanská (4. a 5. obr.), Katarína Vošková (ostatné).

Zhrnutie výsledkov výskumu k objektu č. 4:

Na základe testu **autenticity pred pamiatkovou obnovou** je hodnotenie: **80 %**

Proces pamiatkovej obnovy:

- a) Zámer vlastníka: Komplexná obnova pamiatky s vytvorením reštaurácie a ubytovania.
- b) Metodika pamiatkovej obnovy nevychádza dostatočne z Pamiatkového výskumu. Nezohľadňuje urbanistickú hodnotu domu – jeho dominantné postavenie v obraze mesta. V metodike súhlasí so zmenou tvaru strechy na vežovej časti, neusmerňuje dostatočne principiálne riešenia pre typické tvary a detaily striech v regióne, schvaľuje netypické vikiere a ich neproporčné umiestnenie. Na druhej strane formálne požaduje výskumy, ochranu maxima pôvodných konštrukcií, ale akoby svoje požiadavky nedokázal presadiť. Napriek formulovaným požiadavkám v rozhodnutí k zámeru obnovy schvaľuje ďalšie stupne projektu, ktoré sú v rozpore s jeho prvotnými požiadavkami a znamenajú závažné dôsledky: odstránenie zrubovej časti konštrukcie a nahradenie prefabrikovaným materiálom, realizácia železobetónových vencov na korune muriva, likvidácia kamenných architektonických článkov z ich primárnej situácie, odstránenie všetkých pôvodných drevených, tehlových a kamenných podláh a nahradenie betónovou konštrukciou a pod.
- c) Výskum a Návrh pamiatkovej obnovy: Pri stanovení predmetu ochrany, alebo hodnôt pamiatky chýba hodnota urbanisticko-architektonická (pôsobenie vežového domu v rámci obrazu mesta). Pri schvaľovaní Návrhu pamiatkovej obnovy (ako súčasť pamiatkového výskumu) schvaľovacia komisia (Pamiatkový úrad SR) neodporúča zámer využitia (ubytovanie, reštaurácia, zobytnenie podkrovia). Napriek tomu tento zámer pripúšťa Krajský pamiatkový úrad.
- d) Projekt obnovy domu ráta maximalistickou funkciou – reštaurácia a ubytovanie, pričom kapacita pôvodného domu tomu nezodpovedá. V tomto prípade ide o zmenu funkcie, ktorá môže vážne ohroziť autenticitu domu. Projekt je technický, nemá cit pre proporcie, typické tvary, tradičný materiál. Problematické sú vzhľadom na autenticitu prostredia aj navrhované dve novostavby pri pôvodnom dome.
- e) Realizačná firma zrejme nemala žiadne skúsenosti s obnovou pamiatkových objektov. Realizáciu obnovy nezachránil ani reštaurátorská realizácia obnovy fasády

veže, pri ktorej boli použité moderné materiály a technológie a len vo výraze sa snaží o pripomienku pôvodnej fasádnej dekorácie (nárožné kvádrovanie rytými linkami).

Výsledkom **je strata autenticity až do hodnoty 10 %** (prináleží len zachovaným zvislým múrom a jednému zachovanému portálu). Na neúspešnom výsledku sa stretli všetky tri faktory: sčasti formálne korektná metodika, prakticky nie je projekt podľa nej usmerňovaný (následne sa zistilo, že metodik-pamiatkar nemá adekvátne vzdelanie ani skúsenosti s ochranou pamiatok). Projekt nemá snahu prinavrátiť pamiatkové hodnoty domu, ale iba technicky dom sfunkčniť. Chýba koordinátor obnovy. Výsledný efekt nezachránila ani reštaurátorská realizácia obnovy fasády veže, pri ktorej boli použité moderné materiály a technológie a len vo výraze sa snaží o pripomienku pôvodnej fasádnej dekorácie (nárožné kvádrovanie rytými linkami).

Celkové zhrnutie výsledkov z overovania miery zachovania autenticity na skúmaných objektoch:

Posudzovaním miery zachovania autenticity na vybraných piatich objektoch z Pamiatkovej rezervácie Banská Štiavnica sme overili možnosť preukázania zachovania autenticity pamiatky po pamiatkovej obnove, alebo naopak podstatný úbytok autenticity, ktoré môže byť práve v procese pamiatkovej obnovy spôsobené. Preukázateľný poznatok, že aj pamiatkovou obnovou dochádza k strate autenticity, je veľmi závažný pre vedu a prax ochrany pamiatok.

Na základe tabuľkového hodnotenia miery zachovania autenticity a analýz procesu pri obnovách, zisťujeme dva základne fenomény/ faktory , ktoré vnímame pri obnove pamiatok:

- 1./ Prejavy stavu – miera zachovania autenticity, autenticky „dojem“ historického objektu, výsledný vizuálny efekt;
- 2./ Príčiny stavu – metodika, projekt, realizácia, ktoré výsledný efekt pamiatky po obnove ovplyvňujú.

Príčiny je možné rozdeliť na:

- a) ideové: – metodika, projekt,
- b) hmotné zásahy: – nevhodné, nereverzibilné technológie, nekvalita prác, použitie nevhodných materiálov a pod.

Z výsledkov výskumu je zrejmé, že k úspešným pamiatkovým obnovám (bez straty autenticity) dochádza len v tých prípadoch, kde bol kvalitný projekt a metodika obnovy. V takýchto prípadoch priamo architekt a investičný koordinátor dbajú aj na výber kvalifikovaných remeselníkov a spolu s metodikom strážia realizáciu. Nepotvrďuje sa hypotéza – predpoklad, že najslabším článkom sú realizátori – remeselníci, napriek tomu, že ich pripravenosť je nedostatočná a neexistujú systematickejšie školenia a kurzy pre opravu a konzervovanie pamiatok. Z analýzy skúmaných objektov vychádza, že kľúčovým faktorom pri obnove pamiatok je architekt, ktorý chápe svoju úlohu ako koordinátor (alebo s koordinátorom obnovy úzko spolupracuje), ktorý v prospech úspešnej realizácie koordinuje aj ostatné profesie. V prípravnej fáze – získava poznatky o objekte, diagnostikuje stav objektu (pri obnove pamiatky ide o architektonickú prezentáciu, o konzervovanie a reštaurovanie pamiatkových hodnôt a o zlepšenie stavebno-technického stavu a riadne sfunkčnenie objektu), v realizačnej fáze koordinuje remeselníkov, usmerňuje ich prácu, má požiadavky na materiály, použité technológie. Tieto kompetencie má aj metodik-pamiatkar, ale ten v zásade vykonáva len sporadicky dohľad nad realizáciou z hľadiska štátneho pamiatkového dohľadu, nemá a nesmie určovať výber realizátorov.

Na základe predstavených piatich príkladov výsledkov výskumu miery zachovania autenticity („prejavu“/ výsledného efektu pamiatky po obnove), aj analýzou procesu pri obnove sa potvrdzuje, že najvplyvnejším článkom je architekt-projektant, ďalším dôležitým článkom je metodik pamiatkovej obnovy. V jednom prípade, kde bola nesprávne zvolená metodika, došlo k strate autenticity aj pamiatkových hodnôt, v druhom prípade metodika bola správna, ale neaplikovaná samým metodikom pri praktickom výkone. Vo všetkých prípadoch (okrem reštaurátorského) – pri pozitívnych aj negatívnych výsledkoch sa potvrdzuje, že úspech či neúspech pamiatkovej obnovy je ovplyvnený v najväčšej miere kvalitou projektu a odbornou pripravenosťou architekta-projektanta.

6.3 Príčiny straty autenticity – identifikácia a analýza faktorov a účastníkov, ovplyvňujúcich proces ochrany a obnovy kultúrneho dedičstva a analýza ich odbornej pripravenosti

Na základe výsledkov plošného/ územného mapovania strát autenticity na území Pamiatkovej rezervácie Banská Štiavnica je možné vyvodiť príčiny:

- A) funkčné – vplyvom neúdržby, nevyžívania, nevhodnej funkcie;
- B) hmotné – vplyvom zásahov, ktoré možno rozlíšiť:

B.1) v rovine ideovej – koncepcnej a prípravnej (posudzuje sa metodika, výskum, architektonický návrh obnovy);

B.2) v rovine fyzických zásahov (posudzujú sa použité materiály, remeselné spracovanie, reverzibilitnosť použitých materiálov, technologických postupov, príp. celých konštrukcií a pod.).

Proces ochrany a obnovy kultúrneho dedičstva – historického stavebného fondu sa realizuje podľa Zákona o ochrane pamiatkového fondu. Pamiatková obnova je náročný proces, ktorý si vyžaduje náležitú prípravu. Celkovo možno proces obnovy historického stavebného fondu rozdeliť do troch základných fáz:

- A) Koncepcná (výskumy a stanovovania metodiky obnovy alebo zásahu)
- B) Prípravná fáza (architektonická štúdia projekt na stavebné povolenie, realizačný projekt vrátane projektov technickej infraštruktúry a statiky)
- C) Realizačná fáza (stavebná obnova, remeselná alebo umelecko-remeselná oprava, reštaurátorská obnova).

A) Na koncepcnej fáze sa podieľajú:

A.1) Metodik-pamiatkar – stanoví druh nevyhnutných výskumov (archeologický, stavebno-historický, umelecko-historický, reštaurátorský, stavebno-technický, statický, dendrologický a pod.) a okrem metódy pamiatkovej obnovy určuje aj požiadavky na kvalitu a rozsah prác pre zachovanie hodnôt a autenticity pamiatky.

A.2) Výskumník – pre architektonicko-historický výskum, archeologický výskum, reštaurátorský výskum (bude uvedené v stati o reštaurátoroch), diagnostiku stavebno-technického stavu, statiky, dendrológie a pod.

A.3) Chemicko-technologický výskumník – spracúva analytické rozborov materiálov a ich poškodení, príčin a pod.

A.1) Metodik-pamiatkar

Koncepciu na základe predložených výskumov a diagnostík koordinuje, schvaľuje a na základe získaných poznatkov z analýz spracuje vstupné podmienky pre architektonický návrh obnovy – **metodik-pamiatkar**.⁹⁷

Práve od tejto profesie sa vyžaduje vysoká profesionálna zdatnosť po stránke teoretickej – znalosť medzinárodných princípov pre ochranu pamiatok a zákonov na úrovni štátu a po stránke manažérskej – koordinácia výskumov, schopnosť interpretácie hodnôt vlastníkom, architektom/ projektantom a pod. V súčasnosti sa metodik-pamiatkar rozhoduje na základe *Zásad ochrany pamiatkového územia* (ak sú pre lokalitu spracované). Zásady však podľa metodického usmernenia PÚSR vyjadrujú skôr územné limity pre pamiatkovo chránené územie, ktoré špecifikujú kultúrno-historické hodnoty územia, stanovujú limity pre jeho zachovanie a sú podkladom pre spracovanie územno-plánovacej dokumentácie.⁹⁸

Podľa poznania súčasnej praxe sa môže metodik-pamiatkar rozhodovať pre metodiku pamiatkovej obnovy na základe týchto podkladov:

- a) objasnenie slohového vývoja a histórie domu, podrobnej špecifikácie hodnôt domu a ich ďalšej interpretácie: -- architektonicko-historický výskum (pre nehnuteľné kultúrne pamiatky) a reštaurátorský výskum (výtvarné časti pamiatky) a ich Návrhov na obnovu;
- b) diagnostiku stavebno-technického stavu a návrhu na jeho sanáciu – statický výskum, dendrologický výskum, výskum a návrh sanácie vlhkosti a pod.

Vo všeobecnosti – v koncepcnej fáze, ktorá má niekoľko stupňov (metodické vstupné podmienky k zámeru vlastníka/investora, kde môže metodik vyjadriť aj „nepripustnosť“ zámeru, ak zámer nevedie k ochrane, ale naopak k likvidácii pamiatky alebo historického objektu v pamiatkovo chránenom území, požiadavky na výskumy a dokumentácie, rozhodnutie ku každému stupňu projektu a dokumentácie) dochádza k rozhodnutiu o tom, čo je predmetom pamiatkovej ochrany, ako sa má s nositeľmi hodnôt ďalej naložiť a ako pamiatku prezentovať a interpretovať.

⁹⁸ Usmernenie Pamiatkového úradu SR k spracovaniu dokumentácie „Zásady ochrany pamiatkového územia“ sa spracúva podľa stanovenej metodiky PÚ SR, dostupnej na stránke www.pamiatky.sk. Zdroj: http://www.pamiatky.sk/pamiatky/data/File/pamiatkovy_vyskum/metodika%20zasady_ochrany_pam_uzem.pdf k 19.3.2012.

Odborná pripravenosť:

Pre skvalitnenie prístupu k ochrane a obnove pamiatok a pre čo najobjektívnejšie metodické usmerňovanie ochrany a obnovy pamiatok sa javí ako potrebné:

- a) Všeobecná jednotná metodika – metodický postup pri ochrane a obnove historického domu, pri ochrane pamiatkového územia v rámci Slovenska. V súčasnosti je možné subjektívne stanovenie metodiky/ podmienok ochrany (v závislosti od úrovne vzdelania metodika a poznania medzinárodných dokumentov).⁹⁹
- b) Špecifikácia „regionálnej znakovosti“ podľa regionálnych architektonických odlišností v architektonickom výraze a v konštrukčnom riešení v Zásadách ochrany pre jednotlivé pamiatkovo chránené územia. V súčasnej situácii, keď takáto špecifikácia neexistuje, hrozí, že pôvodné „regionálne znaky“ budú postupne nahradené novotvarmi, ktoré s daným regiónom nesúvisia.
- c) Špecifikovanie nárokov na vzdelanie a skúsenosti odborného metodika ochrany a obnovy pamiatok a odstupňovanie kompetencií metodikov pamiatkovej ochrany podľa náročnosti úloh a dôležitosti rozhodovania.
- d) Vzdelávanie v rámci postgraduálnych programov pre špecializáciu – metodik-pamiatkar.

A.2) Výskumní pracovníci – v oblasti predprojektovej prípravy do procesu pamiatkovej obnovy vstupujú archeológovia, a spracovatelia architektonicko-historických výskumov. Výsledné návrhy ochrany pamiatkových hodnôt sú v tomto štádiu procesu obnovy rozhodujúce pre stanovenie odborných pamiatkových kritérií na ochranu a určenie podmienok pre obnovu pamiatky. Táto skupina účastníkov v procese pamiatkovej obnovy je veľmi jasne definovaná v Zákone o ochrane pamiatkového fondu.¹⁰⁰

Pamiatkové a archeologické výskumy môžu vykonávať len osoby, ktoré majú certifikát „odbornej spôsobilosti“, ktorý vydáva na základe rozhodnutia komisie

⁹⁹ To, že na Slovensku chýba všeobecná metodika/ jednotné kritéria pre usmerňovanie ochrany a obnovy pamiatok konštatuje už spomínaná *Koncepcia ochrany pamiatkového fondu, Zámery a ciele ochrany pamiatkového fondu v SR do roku 2021*, ktorá však vo svojej návrhovej časti neodporúča žiadne riešenia.

¹⁰⁰ Zákon o ochrane pamiatkového fondu č. 49/ 2002 Z.z., §35: *Výskum môže vykonávať len fyzická osoba s osobitnou odbornou spôsobilosťou v príslušnom odbore na základe osvedčenia vydaného ministerstvom na päť rokov.*

Pamiatkový úrad SR (PÚ SR). PÚ SR ďalej preveruje kvalitu všetkých vykonaných výskumov a návrhov na pamiatkovú obnovu komisionálnym posúdením každého spracovaného výskumu. Krajské pamiatkové úrady na základe odobrenia komisie PÚ SR môže vydať rozhodnutie k výskumu a návrhu pamiatkovej obnovy.

Odborná pripravenosť:

Problémom však zostáva opäť odborná príprava špecialistov na vykonávanie pamiatkových výskumov. Poukazuje naň aj Doc. PhDr. Magdaléna Kvasnicová, PhD. v jednej zo svojich prednášok:¹⁰¹

Hoci nový Zákon č. 49/ 2002 o ochrane pamiatkového fondu upravil legislatívne rámec realizácie pamiatkových výskumov a vykonávanie podmienil získaním osvedčenia o odbornej spôsobilosti pre pamiatkový architektonicko-historický a urbanisticko-historický výskum, nerieši otázku odbornej prípravy k získaniu osvedčenia.

Profesia špecialistu na vykonávanie pamiatkových výskumov sa v podstate na slovenských univerzitách nevyučuje. Buď ide o architektonické vzdelanie, kde je vo vzdelávaní kladený dôraz na architektonickú tvorbu, alebo o historikov umenia, ktorí majú nedostatočné vedomosti z oblasti historických stavebných konštrukcií. V praxi sa stáva, že výskumníci so vzdelaním histórie umenia majú ťažkosti s posúdením takých stavebných konštrukcií, ako sú krovy, alebo stropy. Výskumníkom so vzdelaním stavebno-technického zamerania naopak chýbajú skúsenosti s prácou s archívnymi materiálmi, historickým kontextom a pod.

B) Na prípravnej fáze sa podieľajú:

B.1) Architekti (architektonická štúdia, projekt na stavebné povolenie, realizačný projekt);

B.2) Stavební inžinieri a projektanti technickej infraštruktúry (projekty technickej infraštruktúry, statiky, sanačné projekty a pod.).

¹⁰¹ Kvasnicová, Magdaléna: *Medzi umením a technikou. Stavebno-historický výskum v systéme univerzitného vzdelávania*, Dejiny architektúry verzus dejiny umenia, s. 130 – 140, In: Barlová, Milena – Látal, Hynek (eds): „Tvarujete si sami?“, Nakladatelství Lidové noviny, 2010.

B.1) Architekti/ projektanti – vypracúvajú na základe výskumov a metodiky pamiatkovej obnovy architektonický projekt obnovy/ opravy pamiatky. V tejto oblasti nedochádza vždy k rešpektovaniu vopred stanovenej metodiky, resp. výskumov, presadzujú sa v mnohých prípadoch „tvorivé“ ambície architekta a predstavy vlastníka aj tam, kde je skôr potrebné uplatnenie napr. konzervačnej metódy, alebo zachovanie integrity historického prostredia (návrh kontrastných hmotových alebo materiálových riešení v historickom prostredí narúša jeho integritu a autenticitu).

Kolektív autorov okolo českého prof. Vaclava Girsu vyjadrujú rovnakú nespokojnosť so stavom kvality odbornej pripravenosti architektov – projektantov aj v Českej republike, kde sú zákonné pravidlá pre projektantov podobné, ako na Slovensku:

*Největším nedostatkem v obecné rovině je však všeobecně velmi nízká úroveň koncepční přípravy a nerespektování zásad památkové péče. Požadavek na kvalifikovanost zpracovatelů, tedy jejich způsobilost v oboru památkové péče, není legislativně zakotven a není tudíž ani v praxi uplatňován.*¹⁰²

Jedným z hlavných problémov sú nízke nároky na projektovú prípravu obnovy pamiatky alebo historického objektu zo strany metodika – pamiatkara, ktoré nie sú jasne špecifikované. Ako vzor môže aj v podmienkach Slovenska byť metodické usmernenie, ktoré vydal Národní památkový ústav – Ústřední pracoviště Praha v r. 2004: *Předprojektová příprava a projektová dokumentace v procesu péče o stavební památky*. V každom prípade je situácia v Českej republike pri obnove pamiatok priaznivejšia, čo preukazuje aj metodické usmernenia na „konzerváciu pamiatok“. Pre architektonickú prípravu konzervácie pamiatok stanovil už spomínaný kolektív autorov metodické usmernenia, z ktorej vyberáme:¹⁰³

*Mezi speciální projekty patří čteněji v poslední době i **projekty konzervačních úprav**. Potřeba zpracování projektů konzervace se netýká pouze torzální architektury, ale každé obnovy, kde je **prvořadě kladen mimořádný důraz na ochranu autenticity a respektování stavu a obrazu památky v dochovaném stavu**.*

¹⁰² Girsu, Václav – Holeček, Josef – Jerie, Pavel – Michoinová, Dagmar: *Předprojektová příprava a projektová dokumentace v procesu péče o stavební památky*, Národní památkový ústav – ústřední pracoviště Praha, 2004; metodika k projektovaniu je dostupná v elektronickej verzii na: <http://www.npu.cz/download/1084278591/met27predproj.pdf> k 19.3.2012.

¹⁰³ Tamže, kapitola *Projekt konzervace památky*, s. 54.

Základné nedostatky, ktoré sa zistili u projektantov obnovy pamiatok, brzdia odbornú verejnosť pri zvyšovaní nárokov na architektonické navrhovanie ochrany hodnôt, ktoré sa už praktizuje napríklad v Českej republike. V ČR sú známe úspešné realizácie nie „obnovy“, ¹⁰⁴ nie „rekonštrukcie“, ale **konzervácie pamiatky**. Tento pojem a takéto nároky sú na Slovensku úplne výnimočné. V zásade, aj reštaurátorská obnova pamiatok, hlavne fasád, znamená vo väčšine prípadov ich premalbu s výsledným efektom úplného vynovenia domu s pripomienkou určitej historickej fázy. Pamiatka tak stráca na pravdivosti, čiže autenticite. Žiaľ, s týmto fenoménom architekt spravidla vôbec nepracuje a necháva výsledný efekt na návrhu, názore a schopnostiach reštaurátora.

V princípe, na Slovensku môže projektovanie pamiatkových obnov a akýchkoľvek zásahov do pamiatky vykonávať autorizovaný architekt, pričom sa nepožaduje, aby bol architekt „odborne spôsobilý“, alebo certifikovaný pre projektovanie ochrany a obnovy pamiatok alebo tvorby v pamiatkovo chránenom území. Problém spočíva v tom, že nie všetci architekti, ktorí v praxi pamiatkovú obnovu projektujú, sú na to kvalifikovaní. Zákon a prax im to však umožňujú. ¹⁰⁵

Odborná pripravenosť:

Vo viacerých odborných štúdiách a článkoch, ako aj v každodennej praxi rezonuje nespokojnosť s architektonickou tvorbou v pamiatkovom prostredí, alebo pri obnove pamiatok, rozpory medzi pamiatkarmi a architektmi a pod. Keďže nie je predmetom tejto práce skúmať stav vzdelania projektantov pre obnovu pamiatok v rámci vysokých škôl a univerzít na Slovensku, nepriaznivú situáciu v odbornej pripravenosti môžeme ilustrovať len na príklade poznatkov vzdelávania v rámci Fakulty architektúry STU v Bratislave. ¹⁰⁶

¹⁰⁴ Aj keď je pojem „obnova“ zaužívaný a oficiálny termín pre zásahy na pamiatkach, polemizujem s jeho používaním do budúcnosti. Aj terminológia môže mať psychologicky a podvedomý vplyv na spôsob zásahov. Pojem „ob-nova“ vyvoláva dojem, že objekt by mal po zásahu vyzeráť novo, čo nie je žiadateľný efekt pri „obnove“. V angličtine je zaužívaný výraz „conservation“ – konzervovanie, „restoration“ – reštaurovanie, hoci nemusí ísť o reštaurovanie reštaurátorom, ale o bežnú remeselnú opravu.

¹⁰⁵ Podľa § 32 Zákona o ochrane pamiatkového fondu (8) *Projektovú dokumentáciu obnovy a projektovú dokumentáciu úprav nehnuteľnosti v pamiatkovom území môže spracovať len fyzická osoba autorizovaná podľa osobitného predpisu.*

¹⁰⁶ Ročne Fakultu architektúry absolvuje cca 200 architektov, z toho približne len jedna desatina (15 – 20 študentov) má rozšírené vedomosti z oblasti ochrany a obnovy pamiatok (absolventi súčasného *Ústavu teórie a dejín architektúry a obnovy pamiatok* na FA STU). Ostatní absolventi FA STU sa vzdelávali v tomto odbore len v dvoch semestroch (3. ročník – cvičenia z predmetu *Obnova pamiatok* a 4. ročník – ateliérová tvorba pre obnovu pamiatok alebo tvorbu v pamiatkovom prostredí).

Navyše v praxi sa na architektonickej tvorbe podieľajú aj absolventi univerzít stavebných odborov. Súčasná prax a zákony pre oblasť projektovania obnovy a opráv pamiatok dovoľujú projektovať všetkým architektom a stavebným inžinierom, alebo technicky stredoškolsky vzdelaným, bez preukázania odbornej spôsobilosti, certifikácie v odbore „ochrana a obnova pamiatok a nová tvorba v pamiatkovom prostredí“. Pri množstve pamiatkovo chránených území a množstve evidovaných nehnuteľných kultúrnych pamiatok¹⁰⁷, je vysoká pravdepodobnosť, že architektonická tvorba je zadávaná aj takým projektantom, ktorí v tejto oblasti nemajú potrebné skúsenosti a vedomosti.

B.2) Na obnove pamiatkového a historického stavebného fondu sa podieľajú aj **profesní projektanti** – vypracúvajú projekty technickej infraštruktúry (vodoinštalácia, kúrenie, plyn, elektroinštalácia a pod.), alebo sa venujú diagnostike. Táto skupina má vo väčšine prípadov minimálne poznatky o hodnotách historických budov. Pri dobrej koordinácii kvalifikovaným architektom môžu byť výsledky návrhov pozitívne a s rešpektovaním pamiatkových hodnôt.

Špecifickým a veľmi dôležitým článkom v špecializovaných projekčných činnostiach je stavebný inžinier – **statik**, ktorý posudzuje funkčnosť historických konštrukcií a vypracúva návrhy na ich sanáciu. Vo všeobecnosti je známe, že normy na statiku budov sú predimenzované a statici aj pri obnove historických budov väčšinou navrhujú najmä také konštrukčné riešenia, ktoré poznajú z novostavieb – prevažne oceľ a betón a nezohľadňujú, či nedôverujú historickým konštrukciám. Na Slovensku je len málo statikov, ktorí poznajú a rešpektujú hodnoty pamiatok a navrhujú také sanačné a stabilizačné projekty, ktoré sú buď reverzibilné, alebo prispôsobené tradičným technológiám a materiálom (príklady pozitívnej súčasne prebiehajúcej konzervácie hradných ruín sú hrady Lietava, Uhrovec, Filákov a kláštorisko „Katarínka“ pri Trnave).

Rovnako ako fázy koncepcná a prípravná, je dôležitá z hľadiska zachovania autenticity pamiatky a z hľadiska požiadaviek na vierohodnosť prezentácie pamiatky,

¹⁰⁷ V súčasnosti je na Slovensku viac ako 12 600 nehnuteľných kultúrnych pamiatok, viac ako 14 500 huteľných kultúrnych pamiatok, 18 mestských pamiatkových rezervácií, 10 rezervácií ľudovej architektúry a 89 pamiatkových zón. Viaceré pamiatky a územia spĺňajú kritériá svetového kultúrneho dedičstva a sú predmetom predbežného výberu na nomináciu podľa dohovoru UNESCO. Zdroj: <http://www.culture.gov.sk> k 19:3.2012.

fáza realizačná. Na nej sa podieľajú: stavebný dozor/ koordinátor obnovy pamiatky, stavbyvedúci, stavebná firma, remeselníci a v špecializovaných prípadoch – reštaurátori.

Dôležitým účastníkom v procese obnovy pamiatok je **stavebný dozor**, resp. **odborný koordinátor obnovy**. V prípade, že nemá poznatky o kultúrno-historických hodnotách pamiatky, na ktorej obnovu koordinuje, môže počas prác dôjsť k poškodeniam originálov, a to aj napriek kvalitnej metodike pamiatkovej obnovy, alebo architektonickému projektu. Práve na odborníkovi, ktorý realizáciu obnovy zabezpečuje a koordinuje, záleží výber materiálov, technológií, výber remeselníkov podľa poznania kvality ich prác a pod. (Niekedy túto úlohu môže sčasti plniť aj architekt a koordinátor je viac vo funkcii technického asistenta architekta).

Požiadavky na prácu stavebného dozoru, alebo koordinátora pamiatkovej obnovy nie sú obsiahnuté v pamiatkovom zákone. Špecifikovanie nárokov na kvalifikáciu stavebného dozoru (v našom prípade aj koordinátora pamiatkovej obnovy) určuje len stavebný zákon v § 46 – *Osoba vykonávajúca stavebný dozor*.¹⁰⁸

C) Realizačná fáza (stavebná obnova, remeselná alebo umelecko-remeselná oprava, reštaurátorská obnova).

C.1) Stavebné firmy/ remeselníci – realizujú najväčšiu časť celkovej pamiatkovej obnovy, alebo opravy časti pamiatky. Na Slovensku stavebná firma alebo remeselník nemusia preukázať kvalifikáciu/ odbornú spôsobilosť v odbore. Pamiatkový zákon nemá na túto skupinu účastníkov nároky vo svojich ustanoveniach. Nestanovuje žiadne podmienky, podľa ktorých by sa mohol a mal riadiť výber kvalifikovaných remeselníkov pre obnovu pamiatky. Prípadná požiadavka vlastníka/ architekta – projektanta, alebo metodika-pamiatkara na kvalifikovaného remeselníka v odbore nemá oporu v žiadnom zákone.

Pritom práve schopnosti a kvalita remeselných prác má priamy dopad na kvalitu obnovy pamiatky a do značnej miery ovplyvňuje zachovanie alebo stratu autenticity pamiatky (schopnosť a skúsenosť práce s tradičným materiálmi, poznanie hodnôt a pod.). Analýzou „účastníkov“ procesu pamiatkovej obnovy sa čiastočne potvrdzuje

¹⁰⁸ Zákon č. 50/1976 Zb.(v znení neskorších predpisov) o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (Stavebný zákon), oddiel 2: *Oprávnenie na uskutočňovanie stavieb a vybrané činnosti vo výstavbe.*

hypotéza, že práve na túto skupinu nie sú kladené žiadne požiadavky na jej skvalitňovanie, vzdelávanie, certifikáciu a pod., preto sa radí medzi najslabšie.

C.2) Reštaurátori – kvalifikovaní vysokoškolsky vzdelaní odborníci, ktorí sa podieľajú na čiastkových projektoch v rámci pamiatkovej obnovy, napr. reštaurovanie stropov, reštaurovanie kamenných architektonických článkov, reštaurovanie nástenných malieb, mobiliáru a pod.. Ich odborná spôsobilosť je certifikovaná Komorou reštaurátorov a požaduje sa špecializovaná odborná spôsobilosť aj v pamiatkovom zákone. Navyše kvalita prác je v priebehu reštaurovania posudzovaná plénom reštaurátorskej komisie pri Pamiatkovom úrade SR a metodikom pamiatkového úradu. Je nutné poznamenať, že v praxi metodik-pamiatkar poväčšine nemá dostatočné vedomosti zo zaužívaných reštaurátormi používaných technológií a chemického zloženia materiálov, aby dokázal ich vhodnosť pre pamiatku kvalifikovane posúdiť.

Pri reštaurovaní pamiatok sa, žiaľ, stretávame aj s častou praxou, keď certifikovaný reštaurátor nechá na významných pamiatkach pracovať nekvalifikované pomocné pracovné sily s občasným dohľadom a sám sa stáva iba manažérom reštaurátorských objednávok. Niekedy sa u reštaurátorov preukáže aj nedostatočná fundovanosť v oblasti základného remesla, na ktorom je reštaurovanie založené. Reštaurátori vo väčšine prípadov strácajú zmysel pre použitie tradičných materiálov a technológií a s obľubou používajú moderne vyvinuté, aj nereverzibilné materiály na ošetrovanie vzácných originálov diela – napr. namáčanie všetkých drevených polychrómovaných diel do neodstrániteľného spevňovača dreva (tzv. solakrylu), ktorý spôsobuje aj zmenu fyzikálno-technických vlastností dreva, alebo používanie sanačných omietok, maľba fasád akrylovými alebo silikátovými farbami, ktoré sú nereverzibilné, neprirodzene starnú a likvidujú patinu a pod.

Podľa *Charty o reštaurovaní* (1972), článku 6 by malo byť zakázané napr. *úprava alebo odstraňovanie patiny*.¹⁰⁹ Táto téma na Slovensku takmer vôbec nerezonuje a vo väčšine prípadov ide o reštaurovanie také, ktoré sa chce priblížiť vzhľadu pamiatky v dobe, v ktorej bola vytvorená.

Podľa článku 8 Charty by pri reštaurovaní mala byť *...poskytnutá záruka, že v budúcnosti nebude znemožnený prípadne ďalší záchranný alebo reštaurátorský*

¹⁰⁹ Brandi, Césare: *Teórie restaurování*, In: *Charta o reštaurovaní*, Tichá Byzanc, 2000, s. 121 – 125.

zásah. Článok 9 charty predpokladá existenciu akéhosi ústredného ústavu pre reštaurovanie, ktorý by mal posudzovať používanie nových reštaurátorských postupov a nových materiálov... a odmietnuť zastaralé, škodlivé alebo neschválené materiály a metódy...

Vlastník kultúrnej pamiatky alebo historického domu

Na všetkých fázach procesu pamiatkovej obnovy sa zúčastňuje **vlastník / investor**. Na ňom je podľa Zákona o ochrane pamiatkového fondu ťarcha starostlivosti o ochranu a ďalšie zachovanie pamiatky. **Vlastník/ investor** – najpočetnejšia skupina, ktorá má právo a nástroje na obnovu / opravu, alebo akýkoľvek zásah do pamiatkového objektu – finančné zdroje a vopred premyslený **zámer**. Postup vlastníka národnej kultúrnej pamiatky pred pamiatkovou obnovou je určený v § 32 Zákona o ochrane pamiatkového fondu.

Stav uvedomovania si kultúrnych hodnôt, ktoré vlastníci pamiatok a historických objektov spravujú, je vo všeobecnosti nízky. Na Slovensku prakticky neexistujú systematické programy pre vlastníkov, ktoré by cieľavedome zvyšovali povedomie a vzťah ku ochrane kultúrneho dedičstva a ku pochopeniu jeho hodnôt. K popularizovaniu a zvyšovaniu povedomia však prispievajú niektoré aktivity, ako je každoročné vyhodnocovanie pamiatkových obnov *Pamiatka roka* (vyhlasuje MK SR), alebo projekt realizovaný AI NOVA – *Ocenenie za príkladnú obnovu historických domov v malokarpatskom regióne*, *Dni európskeho kultúrneho dedičstva* a pod. Na popularizácii pamiatok sa zúčastňujú aj záujmové združenia. Napríklad pre Banskú Štiavnicu boli vydané knihy a publikácie, ktoré nepriamo vzdelávajú a zvyšujú povedomie vlastníkov vo vzťahu ku kultúrnemu dedičstvu s cieľom zrozumiteľnej interpretácie hodnôt historickej architektúry medzi laickou verejnosťou.¹¹⁰

¹¹⁰ Chovanová, Iveta – Nižňanská, Andrea: *Štiavnické interiéry* 2010, *Štiavnické veže* 2009, *Tajomstvá štiavnických domov* 2007.

Zhrnutie:

Analýzy praxe, zákonných možností a stavu odbornej pripravenosti účastníkov pamiatkovej obnovy poukazujú na príčiny nepriaznivého stavu pri obnove pamiatok.

Na príčine sú faktory a účastníci pamiatkovej obnovy:

- a) faktory ideové: – metodik-pamiatkar, architekt-projektant;
- b) faktory hmotných zásahov: remeselníci, koordinátori pamiatkovej obnovy, stavebné firmy, reštaurátori (prejavmi sú: – nevhodné, nereverzibilné technológie, nekvalita prác,

použitie nevhodných materiálov a pod.).

Napríklad chyby metodiky pamiatkovej obnovy môžu spočívať v nedostatočnej kvalifikácii metodika (lesný inžinier, záhradný architekt, historik umenia, ekomuzeológ, stavebný inžinier a iné), v neznalosti medzinárodných princípov pre ochranu a obnovu pamiatok a pod. Berúc do úvahy, že nie je požadovaná kvalifikácia na úlohu metodika-pamiatkara, javí sa ako závažný nedostatok, že v praxi nie sú zavedené všeobecné pravidlá – jednotná metodika, alebo odborný a etický kódex pamiatkara. V praxi to znamená, že niektoré rozhodnutia metodika-pamiatkara vedú k strate autenticity, alebo k strate jednotlivých hodnôt pamiatky, pričom sú nepostihnuteľné. Rozhodovanie pamiatkara-metodika je pre verejnosť a vlastníkov pamiatok tak nepredvídateľné a koncepcia netransparentná.

V pamiatkovom zákone chýba špecifikácia nárokov/ kritérií na odbornú spôsobilosť metodika-pamiatkara, príp. odstupňovanie kompetencií pri výkone praxe. V praxi nie sú na Slovensku zavedené systematické školenia pre zvyšovanie odbornej úrovne metodikov ochrany pamiatkovej starostlivosti.

Vo vzdelávacom systéme je na celom Slovensku jediný odbor – *Ochrana a obnova pamiatok* na Ústave teórie a dejín architektúry a obnovy pamiatok na Fakulte architektúry STU, ktorý však „neprodukuje“ len metodikov-pamiatkarov, ale má širšie zameranie – vzdelávanie pre architektonickú tvorbu pri obnove pamiatok.

V pamiatkovom zákone je veľmi podrobne a dobre vypracovaná špecifikácia „odbornej spôsobilosti“ pre niektorých účastníkov pamiatkovej obnovy: pre výskumníkov (pre archeologické a pamiatkové, či reštaurátorské výskumy) a pre reštaurátorov.

Ostatní, nemenej dôležití účastníci pamiatkovej obnovy v Zákone o ochrane pamiatkového fondu nie sú vôbec spomínaní, nevyžaduje sa ich odborná spôsobilosť, okrem uvedenia, kto môže projektovať pamiatkovú obnovu, čo tiež nezaručuje, že projekt bude vykonávať odborne pripravená osoba na obnovu pamiatok.

Situáciu nízkej odbornej pripravenosti účastníkov ochrany pamiatok konštatujú aj odborníci v Českej republike a to aj napriek tomu, že na rozdiel od situácie na Slovensku, pri Národnom pamiatkovom ústave v Prahe sú vytvorené podmienky pre celoživotné vzdelávanie v rámci postgraduálneho jednoročného (predtým dvojročného) doplnenia vedomostí pre prax. Tejto problematike sa podrobnejšie venuje Vít Jesenský (Národní památkový ústav), ktorý rozdeľuje vzdelávanie podľa cieľových skupín: vzdelávanie a výchova pamiatkarov, vzdelávanie a výchova realizátorov zásahov do pamiatok. Treťou skupinou je najširšia verejnosť „vnímateľov a užívateľov pamiatok“ Najviac sa však zaoberá prvou skupinou – vzdelávaním pamiatkarov. Konštatuje „absenciu hodnotenia činnosti pamiatkarov“ a podčiarkuje:

Graduální vzdělávání je pro profesionální památkáře důležitou, nikoli však dostačnou a dokonce ani nejpodstatnější součástí jeho profesního vzdělávání. Jednoznačně určujícím je další celoživotní vzdělávání.¹¹¹

Súčasná prax preukazuje, že nie je dostatok komplexne pripravených odborníkov, navyše, na rozdiel od Českej republiky, na Slovensku je pre celoživotné vzdelávanie v odbore aj nedostatok príležitostí. Tieto poznatky o nedostatkoch v odbornej pripravenosti všetkých účastníkov v procese ochrany a obnovy pamiatok sú výzvou na zmapovanie súčasného stavu univerzitného a celoživotného vzdelávania, ktoré by mali alebo mohli pripravovať odborníkov pre prax (pamiatkarov, historikov umenia, architektov – konzervátorov).¹¹²

¹¹¹ Jesenský, V.: *Vzdělávání v památkové péči. Vymezení problematiky, její strukturování a základní principy profesního vzdělávání památkářů*, In: e-Monumentica, časopis projektu PPP PRO/ Platforma pro památkovou péči, restaurování a obnovu, č. 2, Univerita Pardubice 2011, s. 13 – 14.

¹¹² Postgraduálne štúdium v oblasti ochrany a manažmentu kultúrneho dedičstva zabezpečuje súkromná vzdelávacia organizácia AI NOVA. V rokoch 2007 – 2009 boli veľmi úspešne organizované postgraduálne semináre pre profesionálnych pamiatkarov a ostatných účastníkov v procese ochrany pamiatok v rámci FA STU, čo svedčí o „dopyte“ celoživotného vzdelávania.

6.4 Odborná pripravenosť účastníkov v procese ochrany a obnovy pamiatok – špecializované vzdelávacie inštitúcie, vzdelávanie odborníkov z praxe na Slovensku a v zahraničí – čiastkový prieskum súčasného stavu

6.4.1 Súčasnú praktickú iniciatívu pre zachovanie autenticity pri obnove pamiatok na Slovensku a v Banskej Štiavnici

Historické mestá na Slovensku trpia nedostatkom vzdelaných a kvalitne vyškolených remeselníkov v oblasti obnovy a údržby pamiatok. Neexistuje inštitúcia, ktorá by sa vzdelávaniu remeselníkov v oblasti obnovy pamiatok systematicky venovala tak, ako napr. pri štátnych pamiatkových úradoch v Nemecku, Rakúsku a množstve vzdelávacích inštitúcií a špecializovaných tréningových centier v Anglicku.

V posledných rokoch niektoré pozitívne výsledky u nás prinášajú iniciatívy a snahy vychádzajúce z občianskych združení, ktoré svoju činnosť v oblasti vzdelávania remeselníkov opierajú o úzku spoluprácu s odborníkmi z pamiatkových úradov, s univerzitami a so zahraničnými školiacimi centrami, poväčšine pôsobiacimi pri štátnych pamiatkových úradoch. Príkladom môžu poslúžiť vzdelávacie a tréningové aktivity pre remeselníkov na hrade Lietava, Uhrovec, alebo séria vzdelávacích, tréningových projektov pre remeselníkov v rôznych oblastiach stavebného remesla, ktoré sú organizované v Banskej Štiavnici.

Výraznejšie iniciatívy na záchranu a konzerváciu historických drevených konštrukcií prebiehali spontánne od 90. rokov 20. storočia. Mladí pokračovatelia SZOPK (Slovenský zväz ochrancov prírody a krajiny) ¹¹³ – iniciatívne mapovali najohrozenejšie a najunikátnejšie ľudové drevené stavby, aby zabezpečili ich záchranu v rámci občianskeho združenia *Hoblina*. Záchrana spočívala v dokumentácii stavu, v diagnostike poškodení, v návrhu na opravu, manažmente realizácie, dohode s vlastníkom o záchrane objektu a pod. Výsledkom bolo niekoľko úspešných realizácií opráv (laznícka chyža v Hrušove, drevenica v Kvačanoch, provizórne prestrešenie murovaného ľudového domu v Žibritove a pod.). ¹¹⁴

¹¹³ Boris Hochel, Pavol Ižvolt, Marek Šarišský, Július Lišaník a ďalší, vtedajší študenti architektúry a čerství absolventi.

¹¹⁴ Zo skúsenosti z praktických opráv združenie *Hoblina* vydalo publikáciu. Hochel, Boris a kol.: *Všetko o drevenici I., Skúsenosti z opravovania drevenice v Kvačanoch – záchrana, kúpa, obnova*, *Hoblina* 2001.

V rokoch 2008 a 2009 sa v rámci medzinárodného projektu *Specialising in traditional craftsmanship to preserve our European wooden heritage* (Špecializovanie v tradičných remeslách pre záchranu európskeho dreveného dedičstva) zúčastnili niektoré organizácie a jednotlivci zo Slovenska na niekoľkých workshopoch, ktoré vždy organizovala jedna z spolupracujúcich krajín na projekte – v Nórsku, Litve, Poľsku, Nemecku a na Slovensku. Na Slovensku bol v apríli 2009 realizovaný úspešný projekt rekonštrukcie historickej podoby dreveného mostu nad hradnou priekopou pred vstupom na hrad Uhrovec, na ktorom už dlhodobo prebiehajú konzervačné práce tradičnými technológiami a materiálmi.¹¹⁵

V rokoch 2007 – 2008 na Fakulte architektúry STU prof. Pavel Gregor zostavil a organizoval postgraduálne programy, určené študentom bakalárskeho štúdia FA a všetkých relevantných odborov, architektom a pamiatkarom-metodikom z praxe, pracovníkom verejnej správy a ostatným „účastníkom“ procesu ochrany a obnovy.¹¹⁶

Postgraduálny program bol realizovaný formou kurzov a workshopov a to v štyroch kategóriách: kurz A) Profesné špecializačné vzdelávanie v oblasti projektových činností; kurz B) Kurz pre uchádzačov o odbornú spôsobilosť v oblasti pamiatkových výskumov; kurz C) Profesné vzdelávanie pre zamestnancov samosprávy a spolupracujúcich organizácií; kurz D) Kurz pre zamestnancov a podnikateľov v oblasti cestovného ruchu. Spolu bolo zrealizovaných 7 kurzov v rôznych zameranií

(A, B, C a D), na ktorých sa zúčastnilo spolu asi 186 odborníkov z praxe a študentov.

Systematicky je postgraduálne štúdium v oblasti ochrany a manažmentu kultúrneho dedičstva organizované v rámci súkromnej vzdelávacej inštitúcie AI NOVA vo Svätom Jure, ktorá svoju činnosť v tejto oblasti vykonáva už zhruba od roku 1990, pod názvom Academia Istropolitana NOVA od roku 1996. Od vtedy inštitúcia zorganizovala 18 študijných programov, zo Slovenska štúdium absolvovalo v priemere 5 účastníkov, teda spolu sa pre Slovensko vyškolovalo okolo 90 frekventantov.

¹¹⁵ Kłoda, Piotr (ed.): *Traditional carpentry*, Wydawnictwo Konzerwatorów Dzieł Dztuki, Łódź 2010.

¹¹⁶ Postgraduálne kurzy a workshopy sa na FA STU konali v rámci programu Európskeho sociálneho fondu poskytnutý v rokoch 2007 a 2008 s názvom *Profesné špecializačné vzdelávacie kurzy v oblasti výskumov, obnovy a využívania architektonického dedičstva*.

Postgraduálne štúdium je určené pre absolventov univerzít zo Slovenska a zo sveta, ktorí sa chcú v praxi venovať ochrane kultúrneho dedičstva.¹¹⁷

V snahe zabrániť stratám autenticity a v snahe skvalitnenia remeselných prác pri obnove pamiatok sa od roku 2002 v Banskej Štiavnici organizovali vzdelávacie kurzy a semináre určené remeselníkom, architektom, pamiatkarom, vlastníkom historických objektov, študentom architektúry, reštaurovania a všetkým účastníkom v procese obnovy pamiatok. Prvý medzinárodný workshop a seminár *Materiály, techniky a technológie pri obnove pamiatok*, konaný v Banskej Štiavnici v roku 2002,¹¹⁸ zdôrazňoval hodnotu historického originálu a autenticity. Renomovaní zahraniční lektori a domáci odborníci v rámci vedeckého seminára vtedy prijali významný dokument – *Banskoštiavnickú výzvu*,¹¹⁹ ktorá zdôraznila, že zachovanie autenticity možno dosiahnuť len systematickým vzdelávaním remeselníkov a všetkých zúčastnených v procese ochrany a obnovy kultúrneho dedičstva.

Výzva bola v nasledujúcich rokoch (po roku 2002) napĺňaná organizovaním ďalších vzdelávacích programov – medzinárodných kurzov pre remeselníkov a vedeckých seminárov, či kolokvií, ktoré boli venované vždy konkrétnej problematike v oblasti obnovy pamiatkového fondu. Kurzy pre remeselníkov a vedecké semináre takmer pravidelne organizovalo občianske združenie Spolok Banskej Štiavnice '91 (v spolupráci s PÚ SR a FA STU): *Konzervovanie historických fasádnych omietok*, 2003, *Vápno a vápenné technológie pri obnove pamiatok*, 2005, *Okná a dvere pri obnove pamiatok*, 2006, *Kameň pri obnove pamiatok*, 2010. Praktické kurzy pre remeselníkov z praxe aj zo škôl, spojené s teoretickými seminármi, mali za cieľ uprednostňovať zachovanie originálu pred jeho náhradami a ich správne ošetrenie, ako aj zachovať poznatky o tradičných materiáloch, technikách a technológiách pri opravách pamiatok.

¹¹⁷ Názov postgraduálneho programu je *Ochrana a rozvoj kultúrneho dedičstva*. Zdroj: <http://www.ainova.sk/sk/ochrana-a-rozvoj-kulturneho-dedicstva/>. K 19:3:2012

¹¹⁸ Workshop a vedecký seminár prebiehal pod patronátom Pamiatkového úradu a Centra svetového dedičstva UNESCO (World Heritage Centre).

¹¹⁹ Celé znenie *Banskoštiavnickej výzvy* z medzinárodného workshopu bolo publikované v zborníku z rovnomeného workshopu *Materiály, techniky a technológie pri obnove pamiatok*, Pamiatkový úrad SR, 2006, s. 71 – 77. *Banskoštiavnická Výzva* bola zahrnutá tiež medzi dokumenty ICOMOS Slovakia v publikácii: Dvořáková, V. – Husovská, E.: *Ochrana kultúrneho dedičstva v medzinárodných dokumentoch ICOMOS, 1. diel – Charty a odporúčania*, ICOMOS Slovensko, Bratislava 2002, s. 102 – 106.

Medzinárodné kurzy a vedecké semináre Materiály, techniky a technológie pri obnove pamiatok (Banská Štiavnica, 2002) a Vápno a vápenné technológie (Banská Štiavnica 2005). Kurzy pre remeselníkov sa zamerali na opravu historických omietok, dverí, krovu a kamenného muríva.

Medzinárodný kurz a seminár Okná a dvere pri obnove pamiatok, Banská Štiavnica, 2006.

Medzinárodný kurz pre remeselníkov a vedecký seminár Kameň pri obnove pamiatok, Banská Štiavnica, 2010; Mapovanie ohrozených pamiatok počas Jesennej univerzity architektúry, Banská Štiavnica, 2008. Foto: Archív Spolku Banskej Štiavnice '91.

Doposiaľ sa v Banskej Štiavnici zrealizovalo 5 odborných tréningových kurzov a vedeckých seminárov na príslušnú tému a **bolo vyškolených dovedna 74 remeselníkov** z praxe alebo relevantných odborných škôl a odborných tematicky príslušných seminárov sa zúčastnilo **338 odborných pracovníkov** a architektov:

- a) *Materiály, techniky a technológie pri obnove pamiatok* (2002) – kurzu sa zúčastnilo 14 remeselníkov, semináru sa zúčastnilo 60 odborníkov;
- b) *Konzervovanie historických fasádnych omietok* (2003) – 15 účastníkov praktického kurzu, študentov zo SPŠ S. Mikovíniho v Banskej Štiavnici;
- c) *Vápno a vápenné technológie pri obnove pamiatok* (2005) – 18 účastníkov kurzu, vedeckého semináru sa zúčastnilo okolo 90 odborníkov;
- d) *Okná a dvere pri obnove pamiatok* (2006) – kurzu sa zúčastnilo 19 remeselníkov, vedeckého semináru sa zúčastnilo 100 účastníkov;
- e) *Kameň pri obnove pamiatok* (2010) – 23 účastníkov kurzu, 88 účastníkov vedeckého semináru.

V závere každého odborného vedeckého seminára boli účastníkmi prijaté závery, ktoré spolu s odbornými príspevkami k téme a s popisom priebehu praktického kurzu / manuálom opráv – boli publikované v publikáciách s rovnomenými názvami,¹²⁰ z niektorých z nich boli spracované krátke dokumentárne filmy.

Ďalšou iniciatívou v oblasti rozširovania poznatkov pri ochrane kultúrneho dedičstva v rámci Fakulty architektúry STU je organizovanie workshopov, vedeckých kolokvií a seminárov, ako boli napríklad medzinárodný workshop pre študentov multisciplinárneho zamerania a vedecké kolokvium *Banskoštiavnická Kalvária – perspektívy revitalizácie* (2007),¹²¹ ktorý mal pokračovanie vo vedeckovýskumných úlohách a pravidelné organizovanie workshopov pre študentov rôznych relevantných odborov – *Jesenná univerzita architektúry*, ktorú organizuje Fakulta architektúry STU na svojom detašovanom pracovisku v Banskej Štiavnici od roku 2008.¹²²

¹²⁰ Vošková, K. (ed.): *Materiály, techniky a technológie pri obnove pamiatok*, PÚ SR Bratislava, 2006, *Vápno a vápenné technológie pri obnove pamiatok*, Spolok Banskej Štiavnice '91, 2005, *Okná a dvere pri obnove pamiatok*, Spolok Banskej Štiavnice '91, 2007, *Premeny okien a dverí*, Spolok Banskej Štiavnice '91, 2007, *Kameň pri obnove pamiatok*, Spolok Banskej Štiavnice '91, 2010.

¹²¹ Vošková, K. (ed.): *Banskoštiavnická Kalvária – perspektívy revitalizácie*, STU v Bratislave 2008.

¹²² Vošková, K. (ed.): *Jesenná univerzita architektúry 2008 – 2009*, STU v Bratislave 2010.

6.4.2 Prieskum kvality faktorov, ktoré vstupujú do procesu pamiatkovej obnovy v niektorých európskych krajinách

Prieskum stavu pripravenosti, či odbornej spôsobilosti účastníkov v procese pamiatkovej obnovy na Slovensku preukázal niektoré nedostatky, ktoré sú s najvyššou pravdepodobnosťou na príčine úbytku, či úplnej straty autenticity. Pre hľadanie východísk z tohto stavu je nevyhnutné porovnanie situácie so zahraničím.

Pri zisťovaní kvality faktorov a odbornej pripravenosti účastníkov v procese obnovy pamiatok som sa zamerala na niektoré európske krajiny, a to na tie, kde kontinuita ochrany pamiatok nebola narušená radikálnou zmenou vlastníctva/zmenou spoločenského systému a tie, ktorých vývoj a spoločenské zmeny sú porovnateľné so slovenskými reáliami.

Pre zistenie stavu odbornej pripravenosti účastníkov procesu ochrany a obnovy pamiatkového fondu v zahraničí sme zostavili dotazník, ktorý z každej vybranej krajiny posudzoval skúsený odborník z oblasti ochrany pamiatok.

Prvá časť dotazníka sa venuje otázkam systému štátnej ochrany pamiatok, existencie jednotných metodických podkladov, alebo stanovených kritérií pre rozhodovacie činnosť štátnej ochrany. Druhá časť dotazníka kladie otázky, či existujú v danej krajine vzdelávacie programy pre účastníkov obnovy pamiatok (verejnosť, vlastníci, pamiatkari, architekti, remeselníci). V tretej časti sa otázky týkajú certifikácie, alebo požiadavkám na odbornú spôsobilosť pre výskumníkov, architektov – projektantov, remeselníkov, reštaurátorov. (Vzor dotazníka je uvedený nižšie, vyplnené dotazníky sú v Prílohe č. 10). Otázky v dotazníku zodpovedali odborníci z Anglicka (architekt a historik architektúry z Nadácie Princa Charlesa a English Heritage), z Rakúska (architekt z rakúskeho pamiatkového úradu), z Poľska (architekt, konzervátor historických pamiatok), z Maďarska (architekt, z Maďarského pamiatkového úradu), z Talianska (architekt), zo Srbska (historik umenia z inštitúcie pamiatkovej ochrany), z Českej republiky (historik umenia), z Nemecka a Švajčiarska (*pozri Prílohu č. 10*).

DOTAZNÍK (VZOR)

01 : Krajina:

02 : Inštitúcia:

03 : Profesionálne zameranie:

04 : Štátna pamiatková ochrana a starostlivosť:

04 a) Aké práva a aké povinnosti má štátna inštitúcia ochrany pamiatok?

04 b) Vydáva táto inštitúcia jednotnú metodiku/ zásady pri usmerňovaní obnovy pamiatok a riadi sa nimi? (Např. Zásady pri oprave historického domu, pri oprave jeho jednotlivých konštrukcií a pod.)

05 : Existujú u vás vzdelávacie programy pre školskú mládež, pre verejnosť, pre vlastníkov pamiatok v oblasti ochrany kultúrneho dedičstva?

Ak ÁNO: – Je toto vzdelávanie systematické alebo príležitostné?

– Kto organizuje a poskytuje takéto vzdelávanie (školy, NGO, mestá a obce, štátna inštitúcia na ochranu pamiatok)?

06 : Existujú u vás vzdelávacie programy pre architektov a pre profesionálnych pracovníkov pamiatkovej starostlivosti ?

Ak ÁNO: – Je toto vzdelávanie systematické alebo príležitostné?

– Kto organizuje a poskytuje takéto vzdelávanie (univerzity, NGO, mestá a obce, štátna inštitúcia na ochranu pamiatok)?

07 : Aká **prípravná dokumentácia** pred obnovou pamiatky je požadovaná?

-- zameranie

-- architektonicko-historický výskum

-- iné výskumy a diagnostika (např. stavebno-technický stav)

07 a) Kto môže vykonávať výskumy v rámci prípravy obnovy pamiatky?

07 b) Je u Vás uplatnený systém certifikácie osôb, ktoré môžu výskum vykonávať?

07 c) Ak áno, kto vydáva certifikát pre takýchto odborníkov?

07 d) Kto si objednáva výskum – prípravnú dokumentáciu? Vlastník, architekt?

08 : Aká je u vás požadovaná **kvalifikácia projektantov**, ktorí môžu projektovať obnovu pamiatky? Je požadovaná certifikovaná špecializácia architekta zvlášť na projektovanie obnovy pamiatky?

09 : Aká je u vás požadovaná **kvalifikácia remeselníkov**, ktorí môžu robiť na oprave pamiatky?

09 a) Majú remeselníci dostatočné skúsenosti a zručnosti?

09 b) Existuje u vás systém certifikácie remeselníkov, ktorí môžu pracovať na obnove pamiatky?

09c) Ak ÁNO: – Kto poskytuje certifikáciu remeselníkovi a na základe čoho?

– Kto poskytuje školenie a vzdelávanie remeselníkom z praxe?

09 d) Ak NIE: – Je organizované školenie remeselníkov robené aspoň príležitostne?

- Kto zvyčajne organizuje príležitostné školenia remeselníkom?
- Bolo by prospešné, keby existoval systém certifikovaných remeselníkov, ktorí získajú certifikát na základe školení a tréningov?
- Kto by mal organizovať takéto školenia a tréningy pre remeselníkov?

10 : Aká je u vás **kvalifikovanosť reštaurátorov**?

Je požadovaná certifikácia/ licencia reštaurátora pre určitú oblasť reštaurovania?

Je určená hranica medzi tým, čo môžu ešte realizovať remeselníci (príp. umeleckí remeselníci) a čo už musí byť reštaurované špecializovaným reštaurátorom? Ak áno, kto o tom rozhoduje a na základe čoho?

6.4.3 Výskum, zber a vyhodnotenie údajov o kvalite faktorov, vstupujúcich do procesu pamiatkovej obnovy v niektorých európskych krajinách

Na základe zodpovedaných otázok v zostavenom dotazníku fundovanými odborníkmi z rôznych európskych krajín, ktorí pôsobia dlhodobo v oblasti ochrany a obnovy kultúrneho dedičstva, na základe štúdia dostupných materiálov, je možné vyhodnotiť a sumarizovať poznatky o kvalite „faktorov“ vstupujúcich do procesu obnovy pamiatok.

Česká republika

Štátnu ochranu a obnovu pamiatok zabezpečuje *Národní památkový ústav* (NPÚ). Asi od 90. rokov 20. storočia vydáva metodiky pre profesionálnych pracovníkov pre rôzne oblasti ochrany (napríklad pre vykonávanie výskumov nedeštruktívnou metódou, ochranu zrúcanín, princípy pamiatkového urbanizmu a pod.). Metodiky však nie sú záväzné.

V oblasti vzdelávania profesionálnych pamiatkarov, architektov a súvisiacich profesií NPÚ alebo nezávislé združenie profesionálov STOP (*Společnost pro technologii ochrany památek*), ktoré vzniklo v roku 1996, taktiež dochádza k vzájomnej výmene skúseností v rámci pravidelných odborných seminárov *Sdružení profesionálních pracovníků památkové péče* (SPPPP).

Národný památkový ústav navyše systematicky organizuje dvojročné kurzy pre odborníkov z oblasti ochrany a obnovy kultúrneho dedičstva v rámci celoživotného vzdelávania. Slabou stránkou je, že neexistuje systematické vzdelávanie o kultúrnom dedičstve na školách, rovnako, ako neexistuje na Slovensku.

V otázkach certifikácie účastníkov v procese obnovy pamiatok sa certifikácia – resp. odborná spôsobilosť požaduje len od archeológov, vykonávajúcich archeologické výskumy a od reštaurátorov s požiadavkou určitej špecializácie. Nepožaduje sa odborná spôsobilosť, či certifikácia od architektov, výskumníkov.

Poľsko

Štátnu ochranu pamiatok zabezpečuje Národný inštitút pre pamiatky. Všeobecnú metodiku pre pracovníkov pamiatkovej starostlivosti neposkytuje. Vzdelávanie účastníkov ochrany a obnovy kultúrneho dedičstva je len príležitostné a organizujú ho záujmové združenia. Pre vzdelávanie architektov, pamiatkarov a iných účastníkov procesu obnovy pamiatok poskytujú univerzity v rámci postgraduálnych programov (napríklad univerzita v Toruni, Krakove alebo Wroclave). Pamiatkovú obnovu môžu projektovať architekti s dosiahnutým titulom (M.A.) a jednoročnou praxou v oblasti projektovania historických budov. Vzdelávanie a tréning remeselníkov z praxe pre opravy historických objektov nie je v rámci systému pamiatkovej starostlivosti zabezpečené. Reštaurovať môžu len osoby, ktoré dosiahli najvyšší stupeň univerzitného vzdelania a majú minimálne ročnú prax v oblasti reštaurovania registrovaných pamiatkových diel.

Maďarsko

Štátnu pamiatkovú starostlivosť zabezpečuje Národný pamiatkový úrad (KÖH). Všeobecnú metodiku usmerňovania pamiatkovej obnovy je v štádiu spracovania.

Vzdelávanie a zvyšovanie povedomia vo vzťahu ku kultúrnemu dedičstvu nie je v systéme agendy štátnej pamiatkovej inštitúcie, sporadicky však ale sú podporované iniciatívy neziskových mimovládnych organizácií. Najaktívnejšie a profesionálne pozitívne hodnotené je záujmové združenie *Porta Speciosa (Network on Skill and Craft and on Research of Hungarian Architectural Heritage,*

<http://www.portaspeciosa.hu> k 19:3:2012), ktoré organizuje kurzy, semináre a iné vzdelávacie aktivity pre deti, pre stredné odborné školy a verejnosť.

Obnovu pamiatok môžu projektovať architekti s dosiahnutým titulom MA (master of architecture), neexistuje systém certifikácie. Referencie architektov však sú vyššie, ak absolvujú rozšírené vzdelávanie v odbore ochrany a obnovy pamiatok, čo je možné v rámci dvojročného postgraduálneho štúdia na Budapeštianskej technickej a ekonomickej univerzite. Univerzita v postgraduálnom vzdelávaní spolupracuje s profesionálnymi pracovníkmi štátnej pamiatkovej inštitúcie. Pokračovanie vzdelávania architektov zabezpečuje aj Komora maďarských architektov v rámci programu *Continuous Professional Development*.

Pre účasť remeselníkov na obnove pamiatok nie je vytvorený systém certifikácie. Odbornú pripravenosť remeselníkov zabezpečujú odborné školy, ktoré vo svojich osnovách zahŕňajú oblasť architektúry, konštrukcií, tradičných stavebných technológií, mapovanie, opravy a údržba historických budov. Reštaurovať môžu len osoby s príslušným univerzitným vzdelaním, ktorí musia byť certifikovaní.

Nemecko

Jednotlivé spolkové štáty Nemecka majú svoje vlastné regionálne zákony a inštitúcie – úrady na ochranu pamiatok. Pamiatkové výskumy sú chápané ako základ pre stanovenie správnej metódy obnovy pamiatky, pre spoznanie jej hodnôt a historického vývoja. Nie je zákonom určené, kto môže výskumy vykonávať, ale všeobecne sú vykonávané špecialistami na multidisciplinárnej úrovni (architekti, historici umenia, historici a pod.).

V jednotlivých spolkových krajinách od 70. – 80. rokov 20. storočia sú buď pri štátnych pamiatkových úradoch, pri univerzitách, alebo súkromne zakladané vzdelávacie a tréningové strediská, ktoré systematicky organizujú vzdelávacie programy pre pamiatkarov, architektov, remeselníkov, reštaurátorov, ako aj pre laickú verejnosť.

Celkové možno konštatovať, že viac je prepracovaný vzdelávací systém a dáva dôraz viac na školenia, semináre, celoživotné vzdelávanie, podporu tradície remesiel a cechov remeselníkov, vedecké projekty, než na zákonné certifikácie. Pre projektantov a realizátorov obnovy pamiatok sú dôležité referencie.

Veľká Británia

Štátnu ochranu kultúrneho dedičstva zabezpečuje English Heritage, ktoré pracuje pod ministerstvom pre kultúru, médiá a šport. English Heritage (ďalej len EH) sa pri rozhodovaní v procese ochrany a obnovy kultúrneho dedičstva riadi svojimi „Zásadami pre obnovu“ (*Conservation Principles*),¹²³ publikované verejnosti prístupnou formou. Cieľom tejto všeobecnej metodiky je, aby pravidlá, podľa ktorých sa odborníci EH rozhodujú, boli jasné a transparentné. Prístupné sú v jednoduchšej forme aj verejnosti, čo dáva predpoklad informovanosti aj vlastníkov historických objektov a ich pripravenosti pre spoluprácu s profesionálmi. Pri rozhodovaní o zmenách na pamiatkach sa dáva zvlášť dôraz na transparentnosť a účasť verejnosti:

*Rozhodnutia o zmenách v historickom prostredí si vyžadujú expertízy, skúsenosti a dôsledné odborné posúdenie a transparentný proces sprevádzaný verejným záujmom.*¹²⁴

Metodický materiál – „Zásady pre obnovu“ (*Conservation Principles*) zdôrazňujú aj zachovanie autenticity a integrity, zohľadňujú Dokument o autenticite z Nary 1994. Vzdelávanie verejnosti, detí v školách je samozrejmosťou a je veľa programov na zvyšovanie povedomia vo vzťahu ku kultúrnemu dedičstvu. Školy majú túto úlohu v učebných osnovách.

Projektovanie na opravách a zmenách evidovaných pamiatok vo Veľkej Británii môžu vykonávať len akreditovaný architekti (Architects Accredited in Building Conservation). Akreditácia je uznávaná v dvoch kategóriách: A – architekt, vykonávajúci projektovú činnosť pri ochrane a obnove historických budov, CA – architekt, vykonávajúci poradenstvo, vzdelávanie a konzultácie pri obnove historických budov. Takisto existuje systém akreditácie pre stavebných inžinierov a statikov (Conservation Accreditation Register for Engineers).

Pre remeselníkov a iných technikov, zúčastňujúcich sa na procese opráv a akýchkoľvek zmien historických budov – pamiatkarov, historikov, architektov, remeselníkov je požadované absolvovanie rozšíreného vzdelania, školenia a tréningu, ktoré sú organizované agentúrami Construction Skills a National Heritage Training Group (NHTG). Po absolvovaní tréningu absolventi obdržia certifikát „NVQ level 3 in Heritage“ (NVQ – National Vocational Qualification). NVQ je podmienkou pre prácu na evidovaných pamiatkach.

¹²³ *Conservation Principles. Policies and Guidance for the Sustainable Management of the Historic Environment.* English Heritage, April 2008.

Zdroj: <http://www.english-heritage.org.uk/professional/advice/conservation-principles> k 19:3:2012

¹²⁴ Tamže.

Konzervačnou metódou -- tradičnými materiálmi a technológiami reštaurované fasády kláštora kartuziánov v Mauerbachu, Rakúsko.

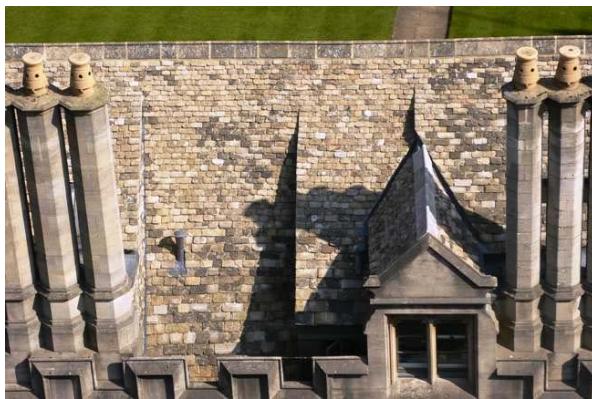
Konzervačnou metódou s neutrálnou prezentáciou vývojových fasádnych etáp odlišením v štruktúre omietok. Architektúra z lokality svetového dedičstva -- údolie Wachau, Rakúsko.

Príklad reštaurovanej fasády z Českého Krumlova a obnovy fasády so zachovaním autenticity v Kutnej Hore.

Konsolidovaná a konzervovaná fasáda hradu v Českom Krumlove – tradičnou technológiou.

Príklady autenticky zachovaných striech v Oxforde (Veľká Británia) a v Třebíči (ČR).

Foto: Katarína Vošková (všetky obrázky).

ZHRNUTIE:

Zhrnutím výsledkov výskumu stavu pripravenosti účastníkov v procese obnovy pamiatok v niektorých európskych krajinách môžeme konštatovať, že v postsocialistických krajinách (SR, ČR, Poľsko, Maďarsko) sa v posledných rokoch kryštalizovali pamiatkové zákony reagujúce na zmenu spoločenských pomerov. Domnievame sa, že systém akreditácie/ certifikácie pamiatkarov, architektov, remeselníkov a ďalších účastníkov v procese ochrany a transformácie pamiatok zatiaľ nenašiel svoje postavenie v legislatíve aj preto, že k nemu nebol doposiaľ vybudovaný vzdelávací systém, najmä so zameraním na postgraduálne a celoživotné vzdelávanie profesionálov z praxe.

Postsocialistické krajiny majú štátne orgány, alebo organizácie na ochranu pamiatkového fondu, majú špecializovaných reštaurátorov, chýba však požiadavka na kvalifikáciu v odbore „metodik pamiatkovej ochrany a obnovy“, na kvalifikáciu architektov, stavebných inžinierov a statikov, ako aj požiadavka na kvalifikovaných remeselníkov.

V krajinách ako je Rakúsko, Nemecko a Taliansko požiadavky nie sú explicitne v zákonných podmienkach (napríklad vo forme certifikácie). Množstvo vzdelávacích a tréningových aktivít, ktoré poskytuje štátna inštitúcia na ochranu pamiatok, školy, alebo záujmové združenia, prirodzene nútia investorov a pamiatkarov k uprednostňovaniu takých architektov, remeselníkov, stavené firmy a pod., ktorí preukážu svoju kvalifikáciu certifikátmi, referenciami praktických výsledkov. Je prirodzené, že tí architekti, ktorí majú záujem špecializovať sa na oblasť ochrany a obnovy pamiatok si rozšíria vzdelanie, ktoré sa ponúka ako postgraduálne napríklad v rámci univerzít.

V oblasti pripravenosti remeselníkov – v krajinách ako Nemecko a Rakúsko pretrvala tradícia remesla so všetkými jeho funkčnými aj formálnymi prejavmi (známy je tradičný odev tesárov).

Nemecko je príkladom v kontinuite vzdelávania a školenia remeselníkov, v pokračovaní tradície systému vzdelania a prísnych podmienok získania titulu „majster“¹²⁵ (napríklad tesári „Zimmerermeister“). Kontinuálne sa združujú v príslušnom cechu (Handwerkskammer). Vzdelávanie v remeselných odboroch je

¹²⁵ V Nemecku dodnes funguje tradičný „kariérny postup“ remeselníkov, a to v troch stupňoch – učni, tovariši a majstri.

zväčša duálne – teória v škole a odborná prax vo firme. Ako učni nadobúdajú prax v odbore počas troch rokov. Aj v súčasnosti je stále populárne, že učni cestujú po Európe, aby získali kultúrny prehľad a skúsenosti z iných krajín, čím sa stávajú tovarišmi. Ďalšie doplnkové vzdelávanie organizujú príslušné cechy, kde môžu tovariši získať titul „majster“.¹²⁶

K podpore tradičných remesiel napomáhajú aj početne zastúpené školiace strediská pre remeselníkov v oblasti konzervovania a reštaurovania pamiatok – ako napríklad v Tierhauptene pri Mníchove, vo Fulde, v Raesfelde, v Goerlitz, v Mainz a mnohých iných nemeckých mestách (v katalógu remeselných centier, ktoré vydala Rada Európy v 1995 je uvedených 13 centier pre vzdelávanie a tréning remeselníkov ako aj ostatných účastníkov ochrany a obnovy pamiatok).

Celoživotné vzdelávanie a výučba mladých v tomto odbore je podporovaná oficiálnymi úradmi, ktoré určujú podmienky pre opravy historických domov a pre kvalifikovanosť osôb, ktoré na nich pracujú, zvlášť tých, ktoré sú evidované ako pamiatky.

Porovnaním krajín – respondentov na dotazník – je azda najdokonalejšie prepracovaný systém pripravenosti / kvalifikácie všetkých účastníkov v procese ochrany a príp. transformácie pamiatky vo Veľkej Británii. V prvom rade sa kladie dôraz na odborníkov – pamiatkarov, ktorí by mali mať dosť vedomostí a skúseností na to, aby dokázali odovzdať vedomosti o hodnotách a starostlivosti o historické prostredie vlastníkom, verejnosti.

Práve oni zohrávajú rozhodujúcu úlohu v komunikácii s verejnosťou a v pomoci vlastníkom pri ochrane dedičstva...

*Odborníci – pamiatkari by mali používať svoje znalosti a skúsenosti pre povzbudzovanie ostatných (neodborníkov) poznávať a chrániť hodnoty historického prostredia. Práve oni zohrávajú kľúčovú úlohu pri zachovávaní stanovených hodnôt miest a v pomoci ostatným obyvateľom pri zušľacht'ovaní a pomenovaní týchto hodnôt...*¹²⁷

Prepracovaný a s dlhoročnou tradíciou je systém vzdelávania mládeže a dospelých prostredníctvom množstva záujmových organizácií. Z nich je najväčšia

¹²⁶ Kepstein, Markus: *The situation of traditional crafts*, In: Kłoda, Piotr (ed.): *Traditional Carpentry*, Wydawnictwo Konzerwatorów Dzieł Dztuki, Łódź 2010.

¹²⁷ *Conservation Principles. Policies and Guidance for the Sustainable Management of the Historic Environment*. English Heritage, April 2008, s. 23.

Zdroj: <http://www.english-heritage.org.uk/professional/advice/conservation-principles> k 19.3.2012.

The National Trust, ktorá 60 000 dobrovoľných členov a vlastní množstvo pamiatok po celom Spojenom kráľovstve. Na náhodu a „samospád“ v tejto oblasti nie sú ponechaní ani inžinieri, architekti, pamiatkari, remeselníci.

Pre prácu na pamiatkach musia získať kvalifikačnú akreditáciu v oblasti. Samozrejmosťou je nielen permanentné vzdelávanie detí, mladých a dospelých rôznymi formami, interpretácia významu a hodnôt kultúrneho dedičstva, ale aj zapájanie a účasť verejnosti v rozhodovacích procesoch (decision-making).

Aby bolo rozhodovanie o ochrane a zmenách na pamiatkach a historických budovách čo najtransparentnejšie, sú prijaté všeobecné princípy na ochranu – *Conservation Principles*.¹²⁸ Nie sú to paragrafy zo zákona o systéme výkonu, ale práve odborné všeobecné koncepčné názory a požiadavky, ktoré sú pre záchranu kultúrneho dedičstva nevyhnutné (interpretácia pojmov autenticita, integrita a nevyhnutnosť ich zachovania). Práve takýmto všeobecným princípom sa zatiaľ bránia pamiatkových inštitúcie v Čechách aj na Slovensku. Keďže nie je jasná transparentná názorová koncepcia ochrany a obnovy a interpretácia významu a hodnôt kultúrneho dedičstva na Slovensku je nedostatočná, môže dôjsť len ťažko k porozumeniu medzi odborníkmi a laickou verejnosťou...

Podobne, ako vo Veľkej Británii, je verejnosti prístupná jednotná všeobecná metodika na ochranu pamiatok napríklad aj v USA, v Kanade, v Austrálii. Niekedy môžu mať formu napríklad *Etického kódexu pamiatkara*.¹²⁹

¹²⁸ *Conservation Principles. Policies and Guidance for the Sustainable Management of the Historic Environment*. English Heritage, April 2008, s. 23.

Zdroj: <http://www.english-heritage.org.uk/professional/advice/conservation-principles> k 19.3.2012.

¹²⁹ Veľmi prakticky a jasne je spracovaný *Etický kódex a podmienky pre prax* v Kanade v provincii Ontario: *Code of Ethics and Guidance for Practice, Kanada, Ontario, Ottawa, 3. vydanie v r. 2000.*

6.4.4 Prehľad tréningových a vzdelávacích centier v niektorých európskych krajinách

Pre vzdelávanie odborníkov pamiatkovej ochrany a ďalších účastníkov pri ochrane a obnove kultúrneho dedičstva z celého sveta bola z iniciatívy UNESCO zriadená medzinárodná vzdelávacia organizácia ICCROM v Ríme.¹³⁰ Organizácia organizuje pravidelné kurzy pre odborníkov z praxe v oblasti ochrany, dokumentovania a výskumu stavebných pamiatok (built heritage conservation) a urbanistických historických priestorov (urban heritage conservation) a vyvíja výskum v oblasti technológií pre konzervovanie kultúrneho dedičstva.

Najstaršiu tradíciu v tejto oblasti má Anglicko, kde azda najkomplexnejšie vzdelávanie je na *University of York, Centre for Conservation Studies – Institute of Advanced Architectural Studies*, centrum v rámci univerzity založené v roku 1970.

Vo Francúzsku je vyše 40 školiacich stredísk pre rôzne druhy remesiel, najznámejšia je školiace stredisko *Ecole d' Avignon*, založené v roku 1983.

Ďalšie významné centrá, ktoré mali a mnohé ešte stále majú európsky dosah v oblasti školenia a vzdelávania odborníkov z praxe, remeselníkov, reštaurátorov, architektov a pod., vznikali od konca 70. rokov 20. storočia. Napr. v roku 1977 v Taliansku, v Benátkach na ostrove San Servolo, bolo založené a úspešne pôsobiace *Centro Europeo per i Mestieri del Patrimonio* (Centrum pre remeselníkov a reštaurátorov).

V roku 1984 vzniká pri rakúskom *Bundesdenkmalamt* (BDA, rakúsky pamiatkový úrad) remeselné centrum v Mauerbachu pri Viedni, v ktorom sa školili aj remeselníci, či odborníci z praxe zo Slovenska.

Desiatky školiacich stredísk rôzne špecializovaných zameraní sa sformovali v Nemecku. Z nich najznámejšie a s najkomplexnejším obsahovým záberom sú centrá vo Fulde (Hessensko) – *Deutsches Zentrum fuer Handwerk und denkmalpflege* (Nemecké centrum pre remeslá a starostlivosť o pamiatky), v Raesfelde (Severné Porýnie-Vestfálsko) – *Akademie Schloss Raesfeld*, v Tierhauptene (Bavorsko) – *Bayerisches Landesamt für Denkmalpflege Bauarchiv* a mnohé iné.

¹³⁰ ICCROM – *The International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property* – medzinárodná organizácia, ktorá sa venuje ochrane kultúrneho dedičstva po celom svete prostredníctvom vzdelávania, tréningu, výskumov a pod. Jej cieľom je zvyšovať povedomie o dôležitosti a krehkosti kultúrneho dedičstva. Vytvorenie organizácie je výsledkom návrhu UNESCO, na generálnej konferencii, konanej v Delhi, 1956. O tri roky neskôr bolo centrum založené v talianskom Ríme.

V postsocialistických krajinách sa formujú vzdelávacie centrá napríklad v Rumunsku v rámci, kde združenie *Transylvánia Trust* zakladá v rámci svojich vzdelávacích aktivít *International Built Heritage Conservation Training Centre* (v Bánffy Castle Bontida). V Maďarsku je jedno z najaktívnejších združení *Porta Speciosa*, ktoré v roku 2010 zriadilo *Vzdelávacie centrum pre ochranu kultúrneho dedičstva*.

V Českej republike má od roku 1996 tradíciu systém vzdelávania predovšetkým odborníkov – pamiatkarov a reštaurátorov z praxe prostredníctvom organizácie *STOP – Společnost pro technologie ochrany památek*, ktorá sa sformovala pri Národnom pamiatkovom ústave v Prahe; Národné technické múzeum v Prahe a NPÚ v Plzni pripravujú zriadenie *Centra stavitel'ského dedičstva* v kláštornom pivovare v Plasy.

Na Slovensku tieto aktivity zostávajú bez inštitucionalizovaného zastrešenia. Kurzy pre remeselníkov a odborné semináre pre ostatných účastníkov z procesu ochrany a obnovy kultúrneho dedičstva organizujú prevažne záujmové združenia (Spolok Banskej Štiavnice '91, Národný trust, Združenie na ochranu kultúrneho dedičstva, Združenie na záchranu lietavského hradu a pod.).

Túto problematiku mapovala aj Rada Európy a v roku 1995 vydala Katalóg tréningových centier a vzdelávacích inštitúcií – *Répertoire européen des centres de formation aux métiers du patrimoine culturel*, určených hlavne remeselníkom a iným účastníkom ochrany pamiatok. Niektoré z uvedených centier dnes už zanikli, alebo sa formujú nové.¹³¹

¹³¹ *Répertoire européen des centres de formation aux métiers du patrimoine culturel / European directory of training centres in heritage skills and crafts*, Rada Európy (Council of Europe), 1995. Na s. 217 je uvedené slovenské *Doškoľovacie centrum pre reštaurátorov a konzervátorov a umeleckých remeselníkov* v Levoči, ktoré vzniklo v roku 1993. Podľa dostupných informácií Centrum vyvíjalo svoju činnosť len pár rokov, pri Oblastnom reštaurátorskom ateliéri v Levoči a v súčasnosti táto inštitúcia neexistuje.

7. VÝSLEDKY – VYHODNOTENIE PRIESKUMOV S OHĽADOM NA HYPOTÉZU

7.1 Kritéria hodnotenia výsledku

Hlavným poslaním tejto práce je vyhodnotiť zmeny a ich kvalitu, ku ktorým dochádza na pamiatkach v procese pamiatkovej obnovy – od zámeru obnovy po realizáciu. Ďalej – skúmanie slabých alebo najvplyvnejších článkov, alebo faktorov, ktoré do procesu obnovy pamiatok vstupujú a to s cieľom ich pomenovania. V priebehu práce na vyhodnocovaní týchto zmien/ transformácie pamiatok vplyvom pamiatkových obnov sa javilo nevyhnutné exaktne preukázať, že dochádza pri niektorých pamiatkových obnovách k strate autenticity. Pri zbere poznatkov a výskumoch v tejto oblasti zisťujeme, že vyhodnotenie s ohľadom na autenticitu sa v praxi nerobí a na Slovensku zatiaľ na hodnotenie autenticity nie sú metodické usmernenia. Zistený stav nabáda na preukázanie, že k strate autenticity pri praktickej obnove dochádza, preto súčasťou práce je zostavenie schémy na zisťovanie miery zachovania autenticity pamiatky po hmotných zásahoch/ zmenách. Na to si práca berie za smerodajné odborné podklady expertov ICCROM a WHC, medzinárodne prijaté charty ICOMOS a *Dohovor o ochrane svetového kultúrneho dedičstva UNESCO* a jeho *Vykonávaciu smernicu*.

Aj keď prvotným cieľom tejto práce bolo posúdenie slabých článkov v procese pamiatkovej obnovy (proces chápaný od zámeru až po realizáciu obnovy), postupným odkrývaním nedostatkov počas výskumu sa javilo ako nevyhnutné preukázať, že príčiny slabých článkov môžeme hľadať na konkrétnych príkladoch. Aby sa preukázalo pôsobenie slabých alebo najvplyvnejších článkov a príčiny straty autenticity, bolo nevyhnutné zostaviť schému pre „test autenticity“. Zostavená schéma bola na začiatku len prostriedkom na získanie poznatkov o slabých článkoch v procese pamiatkovej obnovy, ale v závere sa javí ako kľúčová schéma pre rozpracovanie metodiky, potrebnej pre vyhodnocovanie pamiatkových obnov, pre monitoring miery zachovania autenticity v lokalitách svetového dedičstva a pod.

Základné kritéria pre vyhodnotenie výsledkov výskumu s ohľadom na ciele práce a na vyslovenú hypotézu:

A) Kvantitatívny a kvalitatívny úbytok autenticity – plošné mapovanie v rámci PR Banská Štiavnica (v rozmedzí rokov 1976 – 1993 – 2011),¹³² mapovaním úbytku autenticity zánikom historických objektov (autenticita zániku) a úbytku autenticity pamiatkovou obnovou.

Odôvodnenie výskumu: Tento podklad považujem za podstatný argument opodstatnenosti ďalších výskumov. Zmapovanie straty autenticity zánikom pamiatok a historických budov a zmapovanie straty autenticity pamiatkovou obnovou na príklade územia ohraničeného hranicami pamiatkovej rezervácie Banskej Štiavnice dáva argumentačný základ zmyslu ďalších výskumov. Plošné/ urbanistické vyjadrenie strát autenticity môže poslúžiť ako upozornenie, nie je však tým ešte exaktne preukázateľné, že posudzovanie stavu jednotlivých objektov nebolo subjektívne.

B) Kvalitatívne vyhodnotenie pamiatkových obnov na vybraných objektoch v PR Banská Štiavnica, a to s ohľadom na mieru zachovania autenticity pamiatky/historického objektu v PR Banská Štiavnica a zostavenie schémy na zistenie miery zachovania autenticity.

Odôvodnenie výskumu: Aby výskum nezostal v subjektívnej rovine, je nevyhnutné hľadať východiská a odborné podklady k čo najexaktnejšiemu a najobjektívnejšiemu posudzovaniu miery zachovania autenticity. Vytvorená schéma „testu autenticity“ je prostriedkom, ktorý má výskum posunúť ďalej a totiž k hlavnému cieľu – pomenovaniu slabých článkov v procese obnovy pamiatok.

C) Zistenie príčin nekvalitných pamiatkových obnov prostredníctvom „testu autenticity“ a identifikovanie najslabšieho alebo najvplyvnejšieho článku v procese obnovy pamiatky (od zámeru až po realizáciu).

Odôvodnenie výskumu: Prvotným cieľom tejto práce je zistenie najslabšieho/ najvplyvnejšieho článku, ktorý sa zúčastňuje na procese pamiatkovej obnovy, resp.

¹³² Rok 1976 bol prijatím vládneho uznesenie začatý rozsiahly koncept „komplexnej pamiatkovej obnovy“ v MPR Banská Štiavnica. Tento akt sa stal kľúčovým rozhraním v kontinuite využívania domov a radikálne zasiahol autenticitu palácových domov najmä na Nám. sv. Trojice. Rok 1993 bol medzníkom v ponímaní pamiatkovej ochrany, pretože *Banská Štiavnica a technické pamiatky v okolí* bola zaradená na Zoznam svetového kultúrneho dedičstva UNESCO.

v procese zmien/ transformácie pamiatky. V celi tejto práce je už načrtnutá hypotéza, že najslabším článkom je fáza realizačná, zastúpená remeselníkmi a stavebnými firmami. V priebehu výskumu podľa „testu autenticity“ zisťujeme, že je nevyhnutné preskúmať všetkých účastníkov v procese a praktický dopad ich odbornej pripravenosti na výsledok pamiatkovej obnovy a či na ich kvalifikovanosť kladie dostatočné požiadavky zákon o ochrane pamiatkového fondu.

D) Analýza odbornej pripravenosti účastníkov v procese pamiatkovej obnovy na Slovensku a porovnanie so situáciou v tejto oblasti v niektorých európskych krajinách.

Odôvodnenie výskumu: Zistené nedostatky v zákonných požiadavkách na odbornú pripravenosť účastníkov ochrany a obnovy pamiatok a zistené nedostatky v ich kvalifikácii v praxi posúva výskum do aspoň orientačného zisťovania stavu situácie odbornej pripravenosti účastníkov v niektorých európskych krajinách. Zistenia môžu byť inšpiráciou pre hľadanie východísk a odporúčania pre zlepšenie stavu na Slovensku.

7.2 Vyhodnotenie výsledkov

A) Kvantitatívny úbytok autenticity v rámci Pamiatkovej rezervácie Banská Štiavnica (v rozmedzí rokov 1976 – 1993 – 2011), mapovaním úbytku autenticity zánikom historických objektov (autenticita zániku) a úbytku autenticity pamiatkovou obnovou.

Jednou z príčin straty autenticity historických budov je ich zanedbaná údržba a postupný zánik (v niektorých odborných štúdiách je tento fenomén pomenovaný ako „autenticita zániku“). Dochádza tak postupne nielen k degradácii pamiatkových hodnôt, ale tým aj k strate autenticity územia ako celku, pretože miesta po zaniknutých alebo zbúraných objektoch sú neskôr zaplnené novostavbami. V mnohých prípadoch nečinnosti smerom k údržbe máme dôvod na podozrenie, že ide o zámer uvoľniť parcelu v atraktívnom historickom prostredí so zámerom novostavby.

Prieskum má za cieľ upozorniť na ohrozenia autenticity historických objektov, na ohrozenia zachovania ich hmotnej substancie. Plošným skúmaním historických objektov v rámci PR Banská Štiavnica boli zistené straty na autenticite v počtoch objektov a v percentuálnom vyhodnotí vzhľadom na celkový počet historických objektov v PR – 637. Úbytky hmôt a tým aj straty na autenticite (autenticita zániku) boli sledované od roku 1993 a podľa konfrontácie s historickými mapovými podkladmi aj straty zhruba od roku 1976. Súčtom týchto ukazovateľov sme dospeli k výsledku, že **od rok 1976 úplne zaniklo 55 historických objektov – 8,6 %** (z toho preukázateľne cielene zbúraných 20 objektov). V súčasnosti je **v stave ruiny – tesne pred zánikom 7 objektov – 1,1 %**; budov **havarijných a ohrozených je spolu 63 – 10 %** z celkového počtu objektov v pamiatkovej rezervácii.

Ak si všimame trend od roku 1976 do 1993, kedy zaniklo približne 35 historických budov, od roku 1993 do 2011 zaniklo 20 historických budov a môžeme už predpokladať, že za rok-dva to bude spolu 27 objektov (7 objektov je t.č. v stave ruiny), vidíme, že krivka strát pôvodného historického stavebného fondu neklesá po zaradení mesta na Zoznam svetového dedičstva, ale je v približne na rovnakej úrovni. Navyše, ak si uvedomíme, že voľné parcely po zaniknutých objektoch sú postupne zastavané novostavbami a pravdepodobne aj v budúcnosti budú, môže dôjsť k vážnemu ohrozeniu autenticity a integrity historického územia, ktoré postupne stratí atribúty, pre ktoré bolo zaradené na Zoznam svetového dedičstva.

K prieskumu strát autenticity historických objektov neúdržbou sú spracované mapové prílohy s vyznačením konkrétnych zaniknutých historických objektov, v stave ruiny, v havarijnom stave a ohrozených, ako aj fotodokumentácia zaniknutých objektov v PR Banská Štiavnica (viď príloha). V prílohe sú uvedené aj príklady postupnej degradácie niektorých pamiatok, ktoré sledujem asi od roku 2001. Vid' Príloha č. 2.

B) Kvalitatívne vyhodnotenie pamiatkových obnov na vybraných objektoch v PR Banská Štiavnica, a to s ohľadom na mieru zachovania autenticity pamiatky /historického objektu v PR Banská Štiavnica alebo zostavenie schémy na zistenie miery zachovania autenticity.

Prieskum bol realizovaný v dvoch polohách: plošné zmapovanie územia – zmapovanie pamiatok a historických objektov, na ktorých boli zaznamenané kvalitatívne zmeny po pamiatkovej obnove a prieskum miery zachovania autenticity na vybraných pamiatkových objektoch.

Od roku zhruba 1976 do 2011 bolo pamiatkovo obnovených spolu 128 historických objektov (najmä evidovaných pamiatok). Z nich až 76 bolo obnovených tak, že stratili čiastočne alebo úplne svoju autenticitu. (Z celkového počtu asi 190 pamiatkových.)

Plošné zmapovanie preukázalo, že skoro na dvoch tretinách pamiatkovo obnovených objektov došlo k strate autenticity vplyvom procesu obnovy. Alarmujúci výsledok inšpiruje k hľadaniu dôvodov, príčin tohto stavu.

V druhej fáze výskumu bola zostavená schéma – „testu autenticity“ pre vyhodnotenie miery zachovania autenticity po pamiatkovej obnove. Podľa nej boli vyhodnotené vybrané objekty po pamiatkovej obnove. Cieľom testu bolo preukázať na základe čoho sme robili predchádzajúce plošné posudzovanie kvality pamiatkových obnov, vytvorenie schémy sa môže tiež stať podkladom pre ďalšie výskumy – hľadanie príčin a slabých článkov v procese zmeny/ transformácie historického objektu a pre hľadanie riešení na zlepšenie stavu. *Pozri Prílohu č. 3.*

C) Zisťovanie príčin straty autenticity po pamiatkovej obnove prostredníctvom „testu autenticity“ a identifikovanie najslabšieho alebo najvplyvnejšieho článku v procese obnovy pamiatky (od zámeru až po realizáciu obnovy).

Zostavením „testu autenticity“ kombináciou špecifikovaných hodnôt pamiatky a kritérií autenticity (ako ich stanovil narský Dokument o autenticite, 1994) som na vybraných objektoch, ktoré boli pamiatkovo obnovené v posledných rokoch, mieru zachovania autenticity.

Pre výskum boli zámerne vybrané tie typologické druhy objektov z PR Banská Štiavnica, ktoré sú obnovované najčastejšie – a to historické objekty, evidované ako národné kultúrne pamiatky (NKP), ktoré sa adaptujú na bývanie, penzióny a mestské funkcie (meštianske domy na Višňovského ul. 3, na Námestí sv. Trojice 11, remeselné domy na Dolnej ul. 2, na Remeselníckej 5 a obytný dom špeciálneho charakteru na Novozámockej ul. 18).

Podrobným skúmaním stavu autenticity pred pamiatkovou obnovou a stavu po pamiatkovej obnove bola zisťovaná miera zachovania a strát autenticity po zásahoch zmien. Miera zachovania autenticity je vyjadrená v percentách.

Test autenticity nepoukazuje na pomer medzi kvalitne a nekvalitne realizovanými obnovami pamiatok. Dôležitým výsledkom je už aj samotné vytvorenie schémy pre overovanie miery zachovania autenticity – „testu autenticity“. Načrtnutá schéma vyhodnocovania autenticity by sa mohla ďalej rozpracovať (zdokonaľiť)

a uplatňovať v praxi pri pravidelnom monitorovaní pamiatok minimálne lokalít svetového dedičstva (v zmysle požiadaviek Centra svetového dedičstva WHC v Paríži).

V druhej etape výskumu boli, na tých istých vybraných objektoch, na ktorých bol uplatnený „test autenticity“, skúmané zámer vlastníka, metodické podmienky pamiatkara, výskumy (pamiatkový a reštaurátorský výskum), kvalitu projektovej dokumentácie a realizácie. Skúmaním strát alebo zachovania autenticity na zásahoch do kultúrnych hodnôt pamiatok sa preukázali slabé miesta, pri ktorých došlo k najzávažnejším nedostatkom. K tým dochádzalo v niektorých prípadoch už v koncepcnej fáze (pamiatku poškodzujúca metodika pamiatkovej obnovy), v prípravnej fáze (projekt obnovy) alebo v realizačnej (remeselné opravy a reštaurovanie).

Výsledné zistenie je, že odborná pripravenosť všetkých účastníkov v procese pamiatkovej obnovy nemá dostatočnú úroveň. Z výskumu konkrétnych objektov, z ich úspešnej alebo neúspešnej pamiatkovej obnovy, vyplýva, že najvplyvnejším článkom je projektant obnovy, ktorý ako jediný preberá zodpovednosť za zachovanie alebo nahradenie historických konštrukcií a detailov (pozitívne príklady sú pamiatkové obnovy: Višňovského 3, Remeselnícka 5; negatívne príklady: Dolná 2, Novozámocká 18). Príkladom metodických usmernení, ktoré mali za následok stratu autenticity sú prípady Novozámocká 18 (čiastočne), Námestie sv. Trojice (úplne). Príkladom, kde strata autenticity bola spôsobená remeselným spracovaním a použitím materiálov sú Novozámocká 18, Dolná 2, Námestie sv. Trojice 11.

	<i>Metodika</i>	<i>Výskum</i>	<i>Projekt</i>	<i>Realizácia</i>	<i>Výsledok</i>
Višňovského 3	1	1	1	1 R/Rm	1
Remeselnícka 5	1	2	2	1 Rm	1
Nám. sv. Troj. 11	5	1	nebol	4 R	4
Dolná 5	1	1	4	4 Rm	3
Novozámocká 18	3	1	4	5 R/Rm	4

POZNÁMKA: Hodnotenie je určené v stupnici od 1 po 5, najlepšia známka 1, najhoršia 5; R – reštaurátorská obnova, Rm – remeselné opravy

Z týchto prieskumov vidíme, že na jednom neúspešnom alebo úspešnom príklade sa podieľa niekoľko účastníkov, ktorí vstupujú do procesu pamiatkovej obnovy od zámeru po realizáciu. Z prieskumov je tiež zrejmé, že aj reštaurovanie pamiatky špecializovanými a odborne spôsobilými reštaurátormi nie je vždy zárukou kvality.

D) Analýza odbornej pripravenosti účastníkov v procese pamiatkovej obnovy na Slovensku a porovnanie so situáciou v tejto oblasti v niektorých európskych krajinách.

Prieskum vplyvu účastníkov v procese ochrany a obnovy pamiatok na výsledok zmien na pamiatke sa zamerá na dva základné činitele: procesnú stránku/nastavenie pravidiel (zákony, etické profesijné kódexy, interné pravidlá – všeobecná metodika pre ochranu pamiatok) a na odbornú pripravenosť základných skupín, ktorí do procesu ochrany pamiatok vstupujú (profesionálni pamiatkari – metodici, realizátori architektonicko-historických výskumov, projektanti (architekti a stavební inžinieri) a realizátori (remeselníci a reštaurátori).

V rámci zákonných limitov sa striktno požaduje odborná spôsobilosť len pre osoby vykonávajúce archeologický výskum, pamiatkové výskumy (architektonicko-historický, urbanistický, umelecko-historický) a reštaurátorský výskum. Špeciálnu odbornú spôsobilosť vyžaduje pamiatkový zákon na realizované reštaurovania. Na ostatné, rovnako dôležité, ak nie dôležitejšie profesie – pamiatkari, architekti, stavební inžinieri, inžinieri - statici a remeselníci – pamiatkový zákon nekladie žiadne požiadavky odbornej spôsobilosti pre ochranu a manažment obnovy kultúrneho dedičstva.

Nedostatky sú aj vo vzdelávaní a výchove všetkých cieľových skupín pre ochranu a manažment obnovy kultúrneho dedičstva. V rámci univerzitného vzdelávania alebo postgraduálnych programov neexistuje špecializácia pre profesiu pamiatkara – metodika, pre pamiatkara – architekta, pre vykonávanie pamiatkových výskumov. Graduálne štúdium pre profesionálneho pamiatkara – metodika, alebo pamiatkara – architekta je veľmi dôležité, ale pre prax ešte nestačí. Situácia na Slovensku si vyžaduje zriadenie postgraduálneho vzdelávania v tejto oblasti, ktoré by rozšírilo znalosti z tejto oblasti. Počas praxe zisťujú absolventi k akej činnosti viac inklinujú a chcú sa v nej zdokonaľovať a dovzdelávať. Tieto možnosti na Slovensku prakticky chýbajú. Čiastočne túto medzeru vyplňa Akadémia Istropolitana NOVA, ktorá zabezpečuje postgraduálne jednoročné štúdium v rámci programu „Ochrana a rozvoj kultúrneho dedičstva, kvalifikačné štúdium“. V rokoch 2007 – 2009 postgraduálne štúdium organizovala FA STU, Ústav teórie a dejín architektúry a obnovy pamiatok s pomocou prostriedkov z Európskeho sociálneho fondu. O kvalitne zostavené semináre so zabezpečením externých aj zahraničných lektorov bol veľký záujem, čo svedčí o potrebe dovzdelávania odborníkov v tejto sfére.

Situácia v krajinách s podobným kultúrno-spoločenským vývojom ako je Slovensko je podobná. V Čechách je situácia lepšia v systéme vzdelávania a výchovy. Zabezpečujú ho okrem viacerých univerzít Národný pamiatkový ústav v Prahe, ktorý už dlhoročne organizuje jednoročné postgraduálne štúdium (v minulosti bolo štúdium dvojročné a v čase pred rozdelením republík sa poskytovalo školenie aj odborníkom zo Slovenska).

Veľmi priaznivá situácia v rámci vzdelávania a výchovy nielen odborníkov z praxe, ale aj remeselníkov a osvetových programov pre deti, mládež a dospelých sú v krajinách ako je Veľká Británia, Nemecko, Rakúsko, Francúzsko. V krajinách existuje množstvo vzdelávacích programov pre architektov, profesijných inžinierov a veľký akcent je kladený na vzdelávanie remeselníkov a podporu tradičných remesiel a tradičných remeselných techník. Tieto programy sú zväčša zabezpečované záujmovými združeniami, vzdelávanie a výchova ku kultúrnemu dedičstvu je v školských osnovách. Dlhodobá (v priemere asi od 70. rokov 20. storočia) fungujú centrá pre celoživotné vzdelávanie odborníkov pamiatkovej ochrany a remeselníkov priamo v pôsobnosti štátnych inštitúcií na ochranu pamiatok (napríklad Centrum v Mauerbachu v rámci rakúskeho BDA – Bundesdenkmalamt, alebo Tréningové centrum a archív stavebného materiálu v bavorskom Tierhauptene pri Mníchove).

Krajina s najbohatšou tradíciou v oblasti ochrany pamiatok je Veľká Británia. Systém zákonných pravidiel, systém vzdelávania, systém vnútorných všeobecných pravidiel, ktoré transparentne oboznamujú verejnosť s odbornými pravidlami pri ochrane pamiatok je zo všetkých skúmaných krajín najdokonalejší a pre zlepšenie stavu v oblasti odbornej pripravenosti všetkých účastníkov ochrany pamiatok na Slovensku veľmi inšpiratívny.

7.3 Zhrnutie výsledkov

Výsledky výskumu poukazujú na niektoré závažne problémy pri ochrane a obnove kultúrneho dedičstva. Výskumy, ktoré sme stanovili pre zistenie stavu – výskum úbytku kultúrno-historických hodnôt v rámci PR Banská Štiavnica, výskum kvality pamiatkových obnov, výskum odbornej pripravenosti a procesných pravidiel pre oblasť ochrany kultúrneho dedičstva – spejú k potvrdeniu, že dochádza k stratám autenticity. Zachovanie autenticity (ako jednej zo základných požiadaviek *Vykonávacej smernice* medzinárodného Dohovoru) si táto dizertačná práca berie za kľúčové kritérium, podľa ktorého stav kvality zmien – transformácie pamiatok posudzuje.

Stanovené výskumy postupujú od urbanistického celku vybraného územia PR Banská Štiavnica, kde sme sledovali plošne stavu zachovania autenticity historickej zástavby, cez prieskum autenticity konkrétnych vybraných pamiatok z riešeného územia – aplikácia schémy „testu autenticity“, až po prieskum jednotlivých faktorov (procesný postup a účastníkov) v procese obnovy pamiatok, ktorí mohli straty na autenticite zapríčiniť. Pre tieto výskumy nebola doposiaľ spracovaná metodika, resp. schéma výskumu, preto bolo jej spracovanie súčasťou výskumnej práce.

Výsledky výskumov potvrdzujú, že dochádza k strate autenticity o.i. aj pamiatkovou obnovou, čo bolo verené prieskumom podľa schémy „testu autenticity“. Na to nadväzuje výskum vplyvu jednotlivých účastníkov procesu obnovy na výsledok, aplikovaný na jednotlivé príklady z PR Banská Štiavnica, ktoré boli testované.

Rôznosť zlyhaní, resp. rôznych slabých článkov vo vybraných prípadoch nám objasňuje, že za problematický môžeme považovať nielen jeden článok v procese obnovy, ale väčšie, či menšie problémy sú s odbornou pripravenosťou sú pri každej skupine účastníkov procesu. V procese pamiatkovej obnovy je rovnako dôležitá

vzájomná prepojenosť účastníkov procesu a ich vzájomná komunikácia na kvalifikovanej úrovni.

V praxi je to len ojedinelý a vzácny prípad, keď sa pri pamiatkovej obnove stretávajú kvalifikovaný metodik-pamiatkar, architekt, koordinátor a realizátor (remeselníci a stavebné firmy). Vo väčšine prípadov niektorí z účastníkov nie sú na takúto náročnú úlohu – ako je konzervovanie a obnova pamiatky, dostatočne kvalifikovane pripravení. Výsledky výskumu účastníkov v procese pamiatkovej obnovy preukazujú, že prax je podporovaná aj súčasnými nedostatočnými zákonnými kritériami a tiež nedostatkom (dokonca neexistenciou) systémových vzdelávacích a školiacich programov pre nich (chýbajú postgraduálne štúdiá pre pamiatkarov-metodikov, architektov-projektantov, kurzy a semináre pre remeselníkov a pod.).

V závere výskumu – pre hľadanie východísk a návrhov na možné riešenia som skúmala systém odbornej pripravenosti a procesných postupov v niektorých európskych krajinách, aby som porovnala stupeň odbornej pripravenosti účastníkov procesu ochrany a obnovy pamiatok u nás s praxou v zahraničí. Výsledkom tohto skúmania je poznatok, že v krajinách, kde nebola prerušená kontinuita využívania a všeobecného uznávania kultúrnych hodnôt (Veľká Británia, Francúzsko, Nemecko, Rakúsko) sú, na rozdiel od Slovenska a ďalších postsocialistických krajín, rozvinuté systémy napríklad celoživotného vzdelávania pre odborníkov z oblasti. Krajiny, ako Rakúsko a Nemecko hoci nemajú explicitne v zákonoch vyjadrené požiadavky na kvalifikáciu odborných účastníkov v procese pamiatkovej obnovy, poskytujú pre nich množstvo vzdelávacích programov a v praxi sa na obnove pamiatok uplatňujú na základe preukázania referencií. Dôslednejší je systém vo Veľkej Británii, kde akademické a teoretické vedomosti nestačia, ale na získanie odbornej spôsobilosti v príslušnom odbore musia absolvovať určité postgraduálne štúdium a až potom sa môžu uchádzať o licenciu. Týka sa to konzervátorov (v zmysle pamiatkarov-metodikov), architektov, aj remeselníkov, pričom pre každú cieľovú skupinu sú zostavené špecializované študijné programy.

Úspešné snahy o poskytovanie doplňujúceho vzdelávania pre architektov a pamiatkarov (menej pre reštaurátorov a remeselníkov) sú z postsocialistických krajín v Česku (ČVUT a NPÚ Praha) a v Poľsku (Univerzity v Toruni, Wroclave a Krakove).

Nezanedbateľné sú aj procesné faktory v rámci inštitúcií na ochranu pamiatok. Napríklad v Českej republike bolo v rámci NPÚ Praha publikovaných množstvo odborných metodík a zásad, ktoré sú všeobecným návodom pre postupy pri rozhodovaní o obnove, dokumentácií, projektovaní, reštaurovaní a pod., vo Veľkej Británii sa konzervátori a ďalší účastníci môžu a musia riadiť všeobecnými princípmi *Conservation Principles* (English Heritage 2008), v amerických krajinách sú podobné princípy stanovené v etických kódexoch profesionálnych konzervátorov (v zmysle pamiatkarov).

Všetky realizované výskumy v tejto práci poukazujú na množstvo problémov pri obnove pamiatok na Slovensku, ktorými sa doposiaľ odborná verejnosť podrobnejšie a systematicky nezaoberala. Predpoklad v hypotéze – že medzi najslabšie články v procese ochrany a obnovy kultúrneho dedičstva je skupina architektov a remeselníkov sa potvrdila len čiastočne. V skutočnosti sú to všetky skupiny, pretože od účastníkov sa nepožaduje odborná spôsobilosť (nadvstavbovým štúdiom), nie sú systémovo vytvorené vzdelávacie programy a odborná spôsobilosť nie je požadovaná ani v relevantných zákonoch (okrem výskumníkov – pamiatkových, reštaurátorských a archeologických výskumov a realizácie reštaurovania). Ani v rámci inštitucionálneho zabezpečovania ochrany pamiatok odborníkmi neexistuje požiadavka na profesijný štandard, absentuje hodnotenie činnosti profesionálnych pamiatkarov, preto nie je možné zistiť, do akej miery sú profesionálni pracovníci dostatočne na svoju prácu pripravení. O odbornej (ne)pripravenosti účastníkov procesu pamiatkovej obnovy bezpochyby svedčia výsledky pamiatkových obnov v praxi, ktoré sme preukázali na príklade PR Banská Štiavnica.

8. DISKUSIA VÝSLEDKOV

Na základe skúmania procesu ochrany a obnovy pamiatok na Slovensku a jeho vplyvu na kvalitu a zachovanie autenticity pamiatok sa prácou dospelo k potvrdeniu počiatkovej hypotézy a k poznaniu, že súčasné kritéria pre proces kvalitnej pamiatkovej obnovy sú nedostatočné.

Súčasný stav a nazeranie na obnovu pamiatok na Slovensku bol v práci posudzovaný podľa doteraz zákonom stanovených pravidiel, podľa existujúcich koncepčných materiálov a podľa prevládajúcich odborných názorov, uplatňovaných v praxi.

Napriek tomu, že ochrana pamiatok sa od začiatku 90. rokov 20. storočia podstatne skvalitnila, najmä po stránke dokumentácie, zabezpečovania výskumov s cieľom identifikácie hodnôt pamiatok, zostávajú ďalšie, nemenej podstatné faktory, ovplyvňujúce výsledok obnovy, ignorované a nepomenované alebo považované za dostatočne pripravené.¹³³

K otázke odbornej pripravenosti

V posledných rokoch medzi odbornou verejnosťou najviac rezonuje potreba školených remeselníkov v oblasti tradičných remesiel, používania tradičných materiálov a technológií, ale nepodnikli sa žiadne kroky pre zlepšenie stavu. Výsledky výskumov v tejto dizertačnej práci však preukazujú, že rovnako je potrebné odborne pripraviť aj ďalších účastníkov v procese: na prvom mieste – architektov-projektantov, na druhom – pamiatkarov-metodikov a až na treťom mieste – remeselníkov. Prvé dve skupiny sú tie, ktoré v praxi robia kvalifikované rozhodnutia a zodpovedajú za realizáciu. Súčasnú požiadavku štátnej ochrany pamiatkového fondu na odbornú pripravenosť týchto „aktérov“ v procese pamiatkovej obnovy na Slovensku nie sú v súlade s požiadavkami vyjadrenými vo *Vykonávacej smernici Dohovoru* (v článku VI.B *Capacity-building and research*).

V nej sa zdôrazňujú požiadavky na vysokú úroveň skúseností a multidisciplinárneho prístupu „aktérov“ k ochrane s cieľom lepšej implementácie *Dohovoru*. V oblasti tréningu „aktérov“ ochrany a obnovy a interpretácie kultúrneho

¹³³ Napríklad v *Koncepcii MK SR do roku 2013* sú pomenované problémy s nekvalifikovanými architektami-projektantmi, problémy s nedostatkom kvalifikovaných remeselníkov, ale ignoruje sa stav odbornej pripravenosti pamiatkarov-metodikov, reštaurátorov, výskumníkov

dedičstva širšej verejnosti treba oceniť politiku Ministerstva kultúry, ktorá prostredníctvom grantovej podpory (grantová schéma MK SR *Obnovme si svoj dom*, podprogram 1.3 – Kultúrna politika) uplatňuje vzdelávacie programy, kurzy, semináre a rôzne formy interpretácie ochrany kultúrneho dedičstva. Nejde však o systémové riešenia pre zlepšenie odbornej pripravenosti účastníkov v procese ochrany, ale o iniciatívy záujmových združení. Už aj z toho dôvodu, že ochrana a obnova pamiatok je multidisciplinárna záležitosť, javí sa nevyhnutné zostaviť štruktúru doplnujúceho vzdelávania (napríklad postgraduálne kurzy a kurzy celoživotného vzdelávania)

a vyšpecifikovanie profesijných nárokov pre účastníkov procesu obnovy pamiatok, pretože *práce spojené s ochranou a obnovou dedičstva by mali byť zverené iba osobám kompetentným v týchto odborných činnostiach*.¹³⁴

Diskusia k všeobecným jednotným kritériám ochrany

V procesnom inštitucionálnom prostredí ochrany pamiatkového fondu sa ako problematické dlhodobo javí absencia všeobecných pravidiel/ zásad pre ochranu kultúrneho dedičstva (jednotná metodika), ktoré by určili štandard pamiatkovej ochrany, zjednocovali praktické pôsobenie odborníkov v rámci Slovenska a vytvorili tiež transparentné informovanie verejnosti, o tom, ktoré hodnoty a prečo je nevyhnutné chrániť a akými kritériami sa odborníci ochrany pamiatok riadia. Podobne neexistuje etický kódex pamiatkara, ktorý by zaväzoval všetkých profesionálnych pamiatkarov k rešpektovaniu etických princípov, najmä v zmysle medzinárodne prijatých chárt ICOMOS, *Dohovoru o ochrane kultúrneho dedičstva* a jeho *Vykonávacích smerníc*. V súčasnosti prevládajú názory, že jednotná metodika ochrany by mohla byť zavádzajúca, pretože každá pamiatka je originálne dielo a pod. V praxi sú v rámci malého teritória Slovenska zásadne rozdielne prístupy a názory na koncepciu a výstupy odborníkov sú nepredvídateľné.

V tomto ohľade možno argumentovať už aj tým, že ak by sa prístup k ochrane pamiatok ponechával na jednotlivcov, bez stanovenia odborných kritérií, nemalo by význam stanovovať všeobecné usmernenia pre ochranu ani v rámci medzinárodnej

¹³⁴ Pre špecifikovanie potrebných poznatkov a skúsenosti pre spektrum odborníkov je možné sa inšpirovať *Smernicou pre vzdelávanie a odbornú prípravu v oblasti ochrany a obnovy pamiatok, súborov a lokalít, prijatú* valným zhromaždením Medzinárodnej rady pre pamiatky a lokality ICOMOS v Colombe, Srí Lanka, 1993. Uvedené v *Príručke manažmentu lokalít svetového kultúrneho dedičstva* od autorov Bernard M. Feilden a Jukka Jokilehto, ICCROM 1998, AI NOVA 2010, s. 151-155.

organizácie ICOMOS – charty pre rôzne úrovne a oblasti ochrany kultúrneho dedičstva (pre vzdelávanie a tréning, pre ochranu miest, pre drevené dedičstvo, pre archeologické dedičstvo a pod.). Poznámka: Prínosom pre odbornú verejnosť Slovenska bolo už vydanie slovenskej verzie niektorých doteraz prijatých chárt a dokumentov ICOMOS, ktorých rešpektovanie zostáva však na úrovni poznania, chápania jednotlivých aktérov a schopnosti aplikovania týchto kritérií v praxi. Sprostredkovanie princípov a etiky ochrany a obnovy a vytvorenie štandardov pre súčasnú prax by malo byť prvoradá.

Argumentácie niektorých odporcov jednotných princípov/ metodiky, alebo etického kódexu pre pamiatkarov a iných účastníkov v procese obnovy pamiatok, že každý historický objekt je originálom a má jedinečné hodnoty, ktoré je treba individuálne posúdiť, v medzinárodnej odbornej verejnosti už neobstojí. Posúdenie hodnôt a určenia ďalších podrobnejších podmienok pre obnovu každej pamiatky môže a malo by vychádzať zo všeobecných kritérií, aby v rámci malého územia Slovenska nedochádzalo k rôznym nárokom a podmienkam a aby aj pamiatkari boli pri svojich rozhodnutiach limitovaní odbornými princípmi, ktoré sú aj kontrolovateľné.

Inšpiráciou a príkladom v tejto oblasti by mohli byť veľmi kvalitne a aj verejnosti prístupnou formou zostavené princípy ochrany napríklad z Veľkej Británie, ktoré ako štandardy a kritéria zostavila štátna organizácia na ochranu pamiatok English Heritage.¹³⁵ Ide o materiál prioritne určený odborníkom ochrany pamiatok, ale je veľmi prospešný a zrozumiteľný aj pre ostatných účastníkov v procese ochrany a obnovy, najmä vlastníkov, architektov a pod. Podobné materiály sú samozrejmosťou pre ochranu pamiatok na americkom kontinente (v USA a Kanade).

Metodické usmernenia sú na rôzne témy jednotlivo spracovávané a publikované pre odbornú verejnosť v Českej republike, ktoré vydáva najmä Národní památkový ústav, ústřední pracoviště Praha.

Od 90. rokov 20. storočia NPÚ vydalo množstvo odborných zásad/ kritérií na rôzne dôležité témy v oblasti ochrany a starostlivosti o pamiatky, ako sú napríklad: *Předprojektová příprava a projektová dokumentace v procesu péče o stavební památky*, 2004, *Péče o výplně historických okenních a dveřních otvorů*, 2004,

¹³⁵ *Conservation Principles Policies and Guidance for Sustainable Management of the Historic Environment*, English Heritage 2008.

*Novostavby v památkově chráněných sídlech, 2004, Metodika ochrany dřeva, 2000, Standardní nedestruktivní stavebně-historický průzkum, 2001, Péče o střechy historických budov, 1997 a jiné.*¹³⁶

Publikovanie a sprístupnenie zásad a metodických príručiek aspoň odbornej verejnosti môže mať aj vzdelávací efekt na ostatných účastníkov v procese ochrany, ktorí nemajú dostatočné vedomosti a skúsenosti z tejto oblasti. Princípy ochrany pamiatok sa tak stávajú zrozumiteľnejšie a transparentnejšie a ľahšie uplatniteľné v praxi.

Diskusia k súčasnej praxi v oblasti sledovania a vyhodnocovania zmien

Dôležitým poznatkom vyplývajúcim z tejto dizertačnej práce je súčasný stav kvalitatívneho vyhodnocovania zmien pamiatok po obnove, alebo akomkoľvek zásahu v dôsledku pôsobenia prírody alebo ľudí.

V rámci výskumu v tejto dizertačnej práci bolo preukázané, že na jednej strane dochádza k stratám kultúrnohistorických hodnôt a zániku historických objektov vplyvom zanedbanej údržby, kedy môžeme hovoriť už len o „autenticite zániku“, na druhej strane dochádza k stratám autenticity aj pamiatkovou obnovou. Súhrnom tohto mapovania bolo preukázané, že v rámci PR Banská Štiavnica **až 138 objektov nespĺňa „test autenticity“.** Je to **21,7 % z celkového počtu 637 historických budov v PR Banská Štiavnica.**

Súčasná prax v tejto oblasti poukazuje na to, že vyhodnocovanie realizácií pamiatkových obnov a monitoring stavu pamiatkového fondu (pravidelný monitoring sa robí každé dva roky iba pre lokality svetového dedičstva), sú síce pravidelne spracovávané (v súčasnosti len v rámci Pamiatkového úradu SR), ale neposudzuje sa kvalita projektu obnovy, kvalita koncepcie obnovy, remeselné činnosti, kvalita použitých materiálov a iné aspekty vo vzťahu k zachovaniu autenticity. Je prirodzené, že organizácia, ktorá pamiatkovú obnovu priamo koordinuje, nemôže nezávisle posúdiť aj svoju vlastnú činnosť – stanovenie koncepcie, usmernenie projektu a realizačných prác, atď. Výsledky výskumov sa však stávajú závažným argumentom, že ubúdaním autentických pamiatok a ich príčinami je nevyhnutné sa v budúcnosti vážne zaoberať.

¹³⁶ Všetky zásady a metodické materiály sú vydávané ako prílohy časopisu Zprávy památkové péče a sú prístupné verejnosti. Zdroj: <http://www.npu.cz/ke-stazeni/pro-odborniky/pamatky-a-pamatkova-pece/svazky-edice-odborne-a-metodicke-publikace/gallery/>. K 19.3.2012

V tejto oblasti by mohlo dôjsť k „spätnej väzbe“ súčasnej praxe a zvýšeniu vedeckej úrovne poznania súčasnej situácie pri obnove pamiatkového fondu, zriadeniu odborného vedeckého konzília v rámci nezávislej organizácie, ktoré by pozostávalo z odborníkov z praxe a akademickej oblasti, ktorí by na základe vopred stanovenej schémy vypracovávali hodnotenia tak výsledkov pamiatkových obnov, ako aj hodnotenia stavu pripravenosti odborníkov.

Na základe vedeckých výskumov chýbajúcich poznatkov pri praktickej obnove pamiatok by bolo možné pripraviť ďalšie kroky – osnovy pre postgraduálne, celoživotné vzdelávanie a kurzy pre jednotlivých účastníkov v procese ochrany a obnovy kultúrneho dedičstva.

Príkladom a inšpiráciou by mohol byť v súčasnosti funkčný systém akreditovaného vzdelávania pre pracovníkov pamiatkovej ochrany a ostatných účastníkov pri ochrane v rámci Národného pamiatkového ústavu v Prahe. Vzdelávacie zázemie jednotlivým účastníkom v procese ochrany pamiatok by bolo základom pre postupné presadenie zákonných požiadaviek na odbornú spôsobilosť tých aktérov v procese ochrany a obnovy kultúrneho dedičstva, pre ktorých doposiaľ neboli špecifikované ani stanovené profesijné kritéria.

9. SÚHRN A NÁVRH POSTUPU/ RIEŠENIA

Najdôležitejšie poznatky a výsledky získané v práci a odporúčania ďalších potrebných výskumov

Práca na základe analýz súčasného stavu na rôznych úrovniach procesu obnovy pamiatok a následných výskumov poukazuje na nedostatky v kvalite pamiatkových obnov, ktoré sú príčinou dosiahnutia iného, než želaného výsledku. Zostavenou schémou „testu autenticity“ a plošným mapovaním územia Pamiatkovej rezervácie Banská Štiavnica sa pokúša kvantifikovať straty autenticity na priereze rokov 1976 – 1993 – 2011. Pri plošnom mapovaní je výsledkom, že všetky pamiatkové obnovy od roku 1976 (kedy začala „komplexná pamiatková obnova“ v PR Banská Štiavnica) znamenali stratu autenticity pre pamiatky. Od roku 1993 (rok zápisu mesta na Zoznam svetového dedičstva) sa situácia zlepšuje a „len“ na polovici z celkového počtu pamiatkovo obnovených objektov došlo k strate autenticity. K ďalším stratám na autenticite dochádza beztretným zánikom pamiatok a historických objektov, nie výnimočne aj akceptovaním cieleného zbúrania historického objektu, ktoré sa postupne strácajú z mapy a obrazu mesta v dôsledku zanedbania údržby.

Realizovanými výskumami sú v práci pomenované nedostatky v oblasti koncepcie, prípravy a realizácie obnovy pamiatok a poodhaľuje aj procesné nedostatky (zlá komunikácia medzi účastníkmi obnovy, nízka úroveň interpretácie významu a hodnôt kultúrneho dedičstva verejnosti, vlastníkom a pod.). Ďalším skúmaním sa práca dostáva až k zisteniu príčin nekvalitných pamiatkových obnov (zmien pamiatok) a tie nachádza v prvom rade v nízkych kritériách pre odbornú pripravenosť účastníkov procesu obnovy. Porovnaním poznatkov o odbornej pripravenosti účastníkov pamiatkovej obnovy na Slovensku s praxou v niektorých európskych krajinách sa potvrdzujú tieto nedostatky.

V mnohých otázkach sa práca však pre nedostatok času nedostáva ďalej, ale ponúka niekoľko okruhov na ďalšie analytické rozpracovanie a ďalšie výskumné úlohy.

Pri niektorých okruhoch, ktoré boli predmetom výskumu, je však už teraz možné odporučiť návrhy na niektoré možné riešenia:

-- Uviesť do praxe vyhodnocovanie miery zachovania autenticity jednotlivých pamiatok, ktoré boli pamiatkovo obnovené a zaviesť tak systematické vyhodnocovanie pamiatkových obnov „testom autenticity“:

a) Rozpracovať schému „testu autenticity“ a vytvoriť metodiku pre overovanie miery zachovania autenticity po pamiatkovej obnove a vytvorenie metodiky vyhodnocovania výsledkov.

b) Vytvoriť nezávislú hodnotiacu komisiu, ktorá by hodnotenie autenticity pamiatok po pamiatkovej obnove vykonávala (napríklad z radov odborníkov STU, SAV, PÚ SR, MK SR, AI NOVA, v spolupráci s lokálne pôsobiacimi Krajskými pamiatkovými úradmi a miestnymi združeniami).

-- Systematicky mapovať urbanizmus pamiatkovo chránených území, najmä lokalít svetového dedičstva s ohľadom na mieru zachovania autenticity a tiež integrity územia. Mapovanie by malo využitie pre pravidelný povinný monitoring území svetového dedičstva a pre pravdivé zistenie miery zachovania autenticity v nich a následnú reflexiu na stav.

V rámci vedeckých výskumných úloh by sa mala skúmať úloha účastníkov v procese pamiatkovej obnovy a na základe zistených nedostatkov poskytnúť zostavovať príslušne zamerané školenia, semináre a kurzy.

9.1 Odporúčania pre zlepšenie kvalitatívnej úrovne účastníka v procese ochrany pamiatok – metodik-pamiatkar

-- Do interných smerníc inštitúcie pamiatkovej ochrany zaviesť kritéria na preukázanie odbornej spôsobilosti pre metodika-pamiatkara. Napríklad odstupňovanie kompetencií pri odbornom rozhodovaní o pamiatkach a zásahoch do nich, napríklad prostredníctvom schémy „kariérneho rastu“ (za predpokladu zabezpečenia zvyšovania odbornej spôsobilosti poskytovaním seminárov, školení resp. kurzov) a to nielen zo zákonov o štátnej správe a ochrany pamiatkového fondu (ako je súčasná prax), ale aj z medzinárodných princípov na ochranu pamiatok, osvojenia si zásad ochrany pamiatkových území v regionálnej pôsobnosti a pod.;

- Podmieniť získanie odbornej spôsobilosti určitými formami doplnenia vzdelania (napríklad postgraduálne štúdium v SR, absolvovanie špecializovaných medzinárodných kurzov – napríklad ICCROM-u v Ríme, postgraduál na Univerzite v Yorku, na NPÚ v Prahe a pod.);
- Vytvoriť systematické celoživotné vzdelávanie pre metodikov-pamiatkarov formou pravidelných odborných seminárov, výmenných pobytov v zahraničí (napríklad v spolupracujúcich štátnych pamiatkových inštitúciách napr. v Českej republike, Rakúsku, Nemecku, postgraduálne kurzy v medzinárodnej vzdelávacej organizácii ICCROM v Ríme a iných európskych štátoch);
- Definovať profesijné požiadavky na odborného pracovníka – metodika-pamiatkara, a to podmienky pre vzdelanie, prax apod. V spolupráci s univerzitami rozvinúť systém celoživotného vzdelávania;
- Vypracovať a uviesť do praxe jednotnú koncepciu/ metodiky ochrany a obnovy pamiatkového fondu pre celé Slovensko, s uplatnením princípov a etiky ochrany a obnovy, aby profesionáli a iní účastníci procesu obnovy mali k dispozícii štandardy a kritéria pre svoju činnosť v praxi. Predišlo by sa tak elementárnym omylom pri metodickom usmerňovaní a k eliminovaniu rôznej kvalite metodiky pamiatkovej obnovy. Na druhej strane by mal byť materiál písaný verejnosti prístupnou formou, aby kritéria a princípy ochrany boli transparentnými pravidlami.

9.2 Odporúčania pre zlepšenie kvalitatívnej úrovne účastníka v procese ochrany pamiatok – výskumník

- Pre praktickú činnosť **výskumníkov** – napríklad v oblasti architektonicko-historických a iných výskumov by sa vyžadovalo buď špecializované štúdium, ktoré by zabezpečovalo vzdelanie v oblasti histórie umenia, dejinné súvislosti, histórie architektúry, archívniectvo, historické konštrukcie budov, architektonické detaily, regionálna znakovosť a pod.
- Súčasný stav vzdelania, odbornej prípravy na túto špecializovanú činnosť nie je dosť komplexný. Buď ide o historikov umenia s nižšími znalosťami z oblasti architektonickej skladby, historických konštrukcií, urbanistického kontextu a pod., alebo ide o výskumníka vzdelaním architekta, ktorý nemá naopak dostatočné znalosti z dejinných súvislostí, histórie umenie, archívniectva.

Fakt, že pre komplexné vzdelanie pamiatkara – metodika, alebo výskumníka je nevyhnutný prienik týchto dvoch disciplín, potvrdzujú úspešne zavedené univerzitné vzdelanie so špecializáciou „Konzervator zabytkow“ (pamiatkar-metodik, pamiatkar-vyskumnik, pamiatkar – architekt) napríklad na univerzitách v Toruni, Krakove, Wroclawe v Poľsku, alebo v Yorku, vo Veľkej Británii.

9.3 Odporúčania pre zlepšenie kvalitatívnej úrovne účastníka v procese ochrany pamiatok – architekt-projektant

Ako jedno najdôležitejších odporúčaní sa na základe výskumov javí nevyhnutné stanoviť systém certifikácie architektov, so špecializáciou pre tvorbu pamiatkových obnov a príp. novú tvorbu v historickom prostredí.

Táto požiadavka by mala byť uzákonená v rámci pamiatkového zákona. Pre získanie odbornej spôsobilosti by nemalo stačiť len graduálne štúdium v tejto oblasti. Príkladom je systém vo Veľkej Británii, Nemecku, Francúzsku, Rakúsku, kde projektovať obnovu pamiatok môžu len architekti, ktorí majú rozšírené špecializované vzdelanie napríklad formou špecializovaných postgraduálnych štúdií.

Pre takúto prax by bolo potrebné zriadiť špecializované postgraduálne štúdiá pre architektov z praxe, ktorí by sa o takúto certifikáciu chceli uchádzať.

Pre zlepšenie praxe v oblasti projektovania pamiatkových obnov by bolo prospešné, aby napríklad v rámci FA STU predmety ako identifikácia a ochrana pamiatkových hodnôt, postupy pri obnove pamiatok a nová tvorba v pamiatkovom prostredí boli súčasťou vzdelávacích sylabov aj inak špecializovaných ústavov, alebo aspoň aplikovaným spôsobom zahrnuté do zadaní ateliérových prác.

9.4 Východiská pre zlepšenie kvalitatívnej úrovne účastníka v procese ochrany pamiatok – remeselník

-- Úloha remeselníka v procese pamiatkovej obnovy v súčasnosti nie je v zákone špecifikovaná. Na základe výsledkov výskumov a porovnaním s praxou a zákonnými podmienkami v iných európskych krajinách by bolo prospešné vytvorenie špecializovaného školiaceho strediska pre remeselníkov z praxe aj pre začiatočníkov.

Špecializované kurzy by mali byť zamerané na získanie teoretických a praktických poznatkov a skúseností v oblasti tradičných technologických postupov a používanie tradičných materiálov a mali by za cieľ zlepšiť výsledky realizácií pamiatkových obnov s dôrazom na zachovanie autenticity materiálov a technológií, čo doteraz nevieme pri opravách a obnove pamiatok zabezpečiť;

-- Úlohu remeselníka je potrebné špecifikovať v pamiatkovom zákone, kde by sa požadovala certifikácia tých remeselníkov, ktorí majú záujem pracovať na obnove, opravách a konzervácii evidovaných pamiatok. Certifikácia by bola podmienená absolvovaním školení a kurzov v príslušnej oblasti (napríklad – oprava historických omietok, oprava historických drevených konštrukcií, oprava okien a dverí, oprava jednoduchších kamenných článkov, oprava kovových prvkov a pod.).

9.5 Východiská pre zlepšenie kvalitatívnej úrovne účastníka v procese ochrany pamiatok – reštaurátor

V oblasti reštaurátorskej praxe je absencia kritického vyhodnocovania kvality priemyselne vyrábaných a ponúkaných materiálov a technológií, často osvojených aj pri reštaurovaní, z hľadiska chemicko-technologického. Na Slovensku neexistujú laboratória, ktoré by skúmali, vyhodnocovali a certifikovali vhodnosť súčasne vyvinutých materiálov na obnovu historických budov.

-- Odporúča sa, aby v rámci výskumnej a vedeckej činnosti boli systematicky skúmané tradičných a súčasných materiály a technológie a výsledky skúmaní aplikované pre prax. Slovensku neexistuje diskusné fórum, ktoré by otázky používania materiálov, techník a technológií pri reštaurovaní kriticky bolo schopné vyhodnocovať. Túto úlohu by mali plniť pamiatkové úrady (chemicko-technologické laboratória), alebo nezávislé vedecké inštitúcie, alebo univerzity, ktoré by sledovali a schvaľovali vhodnosť nových materiálov pre reštaurovanie;

-- Sledovaniu kvality reštaurovania na Slovensku sa venuje Plénum reštaurátorskej komisie pri PÚ SR. Skutočný dosah na kvalitu je však malý, najmä preto, lebo členmi komisie nie sú nezávislí konzervátori (ako napríklad v Nemecku), ale kolegovia, z ktorých každého jedného práca raz môže byť v komisii posudzovaná...

- Štátne reštaurátorské ateliéry, ktoré pôsobia pri Pamiatkovom úrade SR, nemajú v súčasných podmienkach za úlohu byť nezávislé, vyvíjať vedecký výskum pre reštaurátorskú prax a realizovať záchranné reštaurátorské práce – ako pomoc štátu pre záchranu ohrozených pamiatok, ale pracujú na rovnakej komerčnej báze, ako slobodní reštaurátori. Bolo by vhodné v rámci štátnych reštaurátorských ateliérov vybudovať kontrolnú zložku pre reštaurátorské realizácie so špecializovanými hlavnými konzervátormi/ reštaurátormi pre jednotlivé činnosti (napríklad: hlavný reštaurátor pre reštaurovanie omietok, pre reštaurovanie drevených polychrómovaných prvkov, pre reštaurovanie nástenných malieb a pod.);
- Odporúča sa konfrontovanie súčasnej úrovne reštaurátorských postupov v jednotlivých špecifikovaných odboroch so zaužívanými postupmi v zahraničí (poznatie praxe z Nemecka a Rakúska nás presvedča, že v súčasnosti je vo všeobecnosti aplikovanie niektorých materiálov veľmi zvažované a opatrné, uprednostňujú sa tradičné technologické postupy, alebo nové, ale reverzibilné).

10. ZÁVER

10.1 Využitie práce

Stanovené metodiky niektorých výskumov, použitých v tejto práci by mohli nájsť uplatnenie v ďalších výskumných úlohách – napríklad pre vyhodnocovanie autenticity a zachovania pamiatkových hodnôt po obnove stavebného pamiatkového fondu pre všetky pamiatky, ktoré boli v určitom časovom úseku na Slovensku obnovené. Až vyhodnotenie kvality pamiatkových obnov môže ukázať problémy, ktorými bude nevyhnutné sa ďalej zaoberať pre skvalitnenie výsledkov pri obnove kultúrneho dedičstva.

Pre hodnovernosť vyhodnocovania výsledkov pamiatkových obnov a monitorovania lokalít zapísaných na Zozname svetového dedičstva by bolo vhodné, aby sa v praxi rozpracovala načrtnutá schéma „testu autenticity“. Výsledky „testu autenticity“ a ich porovnanie s východiskovou situáciou by sa mohli stať dôležitými argumentmi pre zmenu politiky vo vzdelávaní verejnosti, školení remeselníkov, vytvorenia systému pre požiadavky odbornej spôsobilosti pri projektovaní obnovy

pamiatok, či odbornej spôsobilosti pre metodikov-pamiatkarov a ďalších účastníkov v procese ochrany a obnovy pamiatok.

Pomenovanie hlavných príčin a faktorov, ktoré najviac mieru zachovania autenticity ovplyvnili, by mohlo v budúcnosti pomôcť k zlepšeniu stavu úpravou pravidiel (napríklad zákonov a vyhlášok, či interných smerníc príslušných inštitúcií) a k zlepšeniu kvalifikácie a odbornej pripravenosti tých, ktorí sa na procese obnovy pamiatok podieľajú.

Táto dizertačná práca by sa mohla stať základom pre ďalšie výskumné úlohy v oblasti sledovania kvality postupov pri pamiatkovej obnove:

- Stanovenie metodiky pre vyhodnocovanie kvality pamiatkových obnov a miery zachovania autenticity a jej aplikovanie minimálne v lokalitách svetového dedičstva na Slovensku.
- Analyzovanie systémovosti vzdelávania v oblasti ochrany kultúrneho dedičstva, so špecifikáciou odborov/ predmetov v rámci existujúcich univerzít na Slovensku s cieľom zistenia, aké sú možnosti multidisciplinárneho prepojenia a vzájomného doplnenia v krátkodobom horizonte.
- Ďalšie vedecké výskumy pre stanovenie kvalifikačných potrieb pre vzdelávanie špecialistov na ochranu pamiatok – pamiatkarov-metodikov, pamiatkarov-výskumníkov, architektov, remeselníkov a pod. s pomenovaním existujúcich vzdelávacích inštitúcií (kompetencie pre určitú špecializáciu) a s pomenovaním tých, ktoré by bolo potrebné v budúcnosti doplniť.
- Analyzovať doterajšie možnosti vzdelávania a celoživotného školenia pre remeselníkov a v spolupráci so strednými odbornými školami pripraviť návrhy na nové odbory, ktoré v súčasnej praxi pri obnove pamiatok chýbajú.

10.2 Prínos práce

Výsledky výskumov v tejto dizertačnej práci poukazujú na množstvo problémov, ktoré neboli doposiaľ pomenované a už vôbec pre ne neboli vypracované vedecké analýzy, ktoré by na nedostatky poukázali. Analýzami a výskumom bolo možné pomenovať iba niektoré problémy, ktoré je nevyhnutné ďalej vedecky overovať a rozpracovať.

Na základe poznania súčasnej praxe, súčasných zákonných podmienok, na základe analýz a výsledkov výskumov, realizovaných v tejto práci, boli poodhalené nedostatky v procese pamiatkovej obnovy, ktoré majú na jej kvalitatívny výsledok zásadný vplyv.

Prínosom tejto práce je:

- a) Spracovanie schémy „testu autenticity“, podľa ktorej by mohla byť v praxi rozpracovaná metodika na zisťovanie miery zachovania autenticity, čo je nesmierne dôležité minimálne pre sledovanie zmien v lokalitách svetového dedičstva. Doposiaľ v rámci Slovenska nebol vytvorený systém, či metodika pre hodnotenie pamiatkových obnov so zreteľom na overovanie miery zachovania autenticity.
- b) Preukázanie, že k strate autenticity dochádza v mnohých prípadoch práve pamiatkovou obnovou.
- c) Analýza slabých alebo najvplyvnejších článkov (účastníkov) v procese obnovy pamiatok. Doteraz neboli podrobne kriticky hodnotení účastníci, zúčastňujúci sa na procese ochrany a obnovy pamiatok na Slovensku a nebola spracovaná podrobná analýza „faktorov“ a účastníkov, ktorí tento proces priamo ovplyvňujú.
- c) Pomenovanie hlavných príčin a faktorov (účastníkov), ktoré stratu autenticity najviac ovplyvnili a zistenie, že na kvalitatívnu úroveň účastníkov v procese obnovy pamiatok má kvalita ich odbornej pripravenosti a nedostatok špecializovaných vzdelávacích programov.
- d) Návrh na ďalšie vedecké výskumy, ktoré by mohli posunúť výsledky tejto dizertačnej práce k cieľu – a totiž zlepšeniu praxe v oblasti ochrany a obnovy kultúrneho dedičstva na Slovensku.

11. POUŽITÁ LITERATÚRA A PRAMENE

Bláha, Jiří – Jesenský, Vít – Macek, Petr – Razím, Vladislav – Sommer Jan – Veselý, Jan: *Operatívni průzkum a dokumentace historických staveb*. Národní památkový ústav, 1. vydání, Praha, 2005.

Brandi, Césare: *Teorie restaurování*, Tichá Byzanc, Praha, 2000.

Code of Ethics and Guidance for Practice, of the Canadian Association for Conservation of Cultural Property and of the Canadian Association of Professional Conservators. Ottawa, Ontario, 3rd edition 2000.

(*Etický kódex a podmienky pre prax kanadského združenia pre obnovu kultúrnych nehmuteľností a kanadského združenia profesionálov pre obnovu pamiatok*).

Drury Paul – McPherson, Anna: *Conservation Principles. Policies and Guidance for the Sustainable Management of the Historic Environment*. English Heritage, April 2008.

Dvořáková, Viera – Husovská, Ludmila: *Ochrana kultúrneho dedičstva v medzinárodných dokumentoch ICOMOS, 2. diel – Deklarácie*. ICOMOS Slovensko, Bratislava 2004.

Dvořáková, Viera – Tóthová, Štefánia: *Banská Štiavnica, svetové kultúrne dedičstvo*. Pamiatkový ústav Bratislava, 1995.

Feilden, Bernard M. – Jokilehto, Jukka: *Průručka manažmentu lokalít svetového kultúrneho dedičstva*. ICCROM, Rím, 1998; prvé slovenské vydanie AI NOVA, Svätý Jur, 2010.

Gindl, Jozef – Vozár, Jozef: *Banská Štiavnica a okolie – sprievodca po pamiatkach*. Stredoslovenské vydavateľstvo, Banská Bystrica, 1969.

Gregor, Pavel a kolektív: *Obnova pamiatok*. Perfekt Bratislava, 2008.

Gregorová, Jana – Kvasnicová, Magdaléna a kol.: *Zásady ochrany Pamiatkovej rezervácie Banská Štiavnica – historické jadro a Kalvária*. Bratislava, december 2004.

Herout, Jaroslav: *Slabikář návštěvníků památek*. 2. doplnené vydanie z roku 1980, Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje a Propagační tvorba v Prahe.

Herout, Jaroslav: *Jak poznávat kulturní památky*. Mladá fronta, Praha, 1986.

Hošek, Jiří – Losos, Ludvík: *Historické omítky. Průzkumy, sanace, typologie*. Grada Publishing, a.s., Praha, 2007.

Chovanová, Iveta – Nižňanská, Andrea: *Premeny okien a dverí*. Spolok Banskej Štiavnice'91, Banská Štiavnica, 2007.

- Chovanová, Iveta – Nižňanská, Andrea: *Štiavnické interiéry*. PT Marenčin, Bratislava 2010.
- Chovanová, Iveta – Nižňanská, Andrea: *Štiavnické veže*. Kruh, Banská Štiavnica, 2009.
- Chovanová, Iveta – Nižňanská, Andrea: *Tajomstvá štiavnických domov*. Kruh, Banská Štiavnica 2007.
- Ižvolt, Pavol: *Autenticita v pamiatkovej obnove*. FA STU, Bratislava, 2010.
- Jesenský, Vít: *Vzdělávání v památkové péči. Vymezení problematiky, její strukturování a základní principy profesního vzdělávání památkářů*, In: e-Monumentica, časopis projektu PPP PRO/ Platforma pro památkovou péči, restaurování a obnovu, č. 2, Univerzita Pardubice, 2011.
- Jokilehto, Jukka: *The significance of authenticity in materials and workmanship for safeguarding of heritage sites*. In: *Materiály, techniky a technológie pri obnove pamiatok*. Pamiatkový úrad SR, Bratislava, 2006.
- Kepstein, Markus: *The situation of traditional crafts*, In: Kłoda, Piotr (ed.): *Traditional Carpentry*, Wydawnictwo Konserwatorów Dziej Dztuki, Łódź, 2010.
- Kłoda, Piotr (ed.): *Traditional carpentry*, Wydawnictwo Konserwatorów Dziej Dztuki, Łódź 2010.
- Križanová, Eva – Puškárová, Blanka: *Prehľad najzávažnejších pamiatkových akcií v minulosti a v súčasnosti*, In: Monumentorum tutela/ Ochrana pamiatok 13, Štátny ústav pamiatkovej starostlivosti, 1988.
- Kvasnicová, Magdaléna: *Medzi umením a technikou. Stavebno-historický výskum v systéme univerzitného vzdelávania*, Dejiny architektúry verzus dejiny umenia, In: Barlová, Milena – Látal, Hynek (eds): *Tvarujete si sami?*, Nakladatelství Lidové noviny, 2010.
- Larsen, Knut Einar (ed.): *Nara Conference on Authenticity/ Conférence de Nara sur l'Authenticité*. Proceedings, UNESCO World Heritage Centre, Agency for Cultural Affairs (Japan), ICCROM (Rome, Italy), ICOMOS (Paris, France), 1995.
- Láska, Vojtech: *Hodnota, autenticita a integrita stavebního díla minulosti - teorie a praxe*. Památky středních Čech, 14/2/2000, s. 1-27, Památkový ústav středních Čech v Praze, 2000.
- Manažment plán lokality UNESCO „Historické mesto Banská Štiavnica a technické pamiatky okolia“*, 2. etapa, Bratislava – Banská Štiavnica, 2010.
- Michoinová, Dagmar: *Příprava vápenných malt v péči o stavební památky*. ČKIT, Materiálové technologické zásady péče o historické stavby, Praha, 2006.
- Národné kultúrne pamiatky na Slovensku, okres Ružomberok*. Pamiatkový úrad SR a Sloart, Bratislava, 2008.

Norberg-Schulz, Christian: *Genius loci. Krajina, miesto, architektúra*. Academy edition. London, 1981.

Ochrana kultúrneho dedičstva v medzinárodných dokumentoch ICOMOS, 1. diel – Charty a odporúčania. ICOMOS Slovensko, Bratislava, 2002. *Washingtonská charta z 1987*, s. 27 – 29, *Benátska charta z 1964*, s. 9 – 12, *Dokument o autenticite*, Nara (Japonsko) 1994, s. 84 – 87, *Banskoštiavnická výzva z medzinárodného workshopu Materiály, techniky a technológie pri obnove pamiatok z 2002*, s. 102 – 106.

Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation (UNESCO), Intergovernmental Committee for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, World Heritage Center, Paris, 2008.

Radová – Hauserová, Milena: *Koncepcia pamiatkového zásahu do stavebného diela, jej úloha a východiská*. In: *Pamiatky a súčasnosť*, 2/90, ročník XXI.

Repertoire européen des formations aux métiers du patrimoine culturel / European directory of training centres in heritage skills and crafts, Rada Európy (Council of Europe), Strasbourg, 1995.

Stovel, Herb: *Effective use of Authenticity and Integrity as World Heritage Qualifying conditions*. In: Stovel, H.: *Effective use of authenticity and integrity as world heritage qualifying conditions*. City & Time 2 (3), ICOMOS Firenze, 2007. [Online] URL: <http://www.ct.ceci-br.org>

Škabrada, Jiří: *Konstrukce historických staveb*. Argo, Praha, 2003.

Urlandová, Andrea: *Monitoring world heritage sites*. In: *Materiály, techniky a technológie pri obnove pamiatok*. Pamiatkový úrad SR, Bratislava, 2006.

Urlandová, Andrea: *Povrchy a povrchové úpravy architektonického dedičstva ako predmet ochrany a obnovy*. In: *Vápno a vápenné technológie pri obnove pamiatok*. Spolok Banskej Štiavnice '91, Banská Štiavnica, 2005.

Urlandová, Andrea: *Kameň, kamenné murivá a prvky ako predmet ochrany – princípy, medzinárodné iniciatívy a dokumenty*. In: *Kameň pri obnove pamiatok*. Spolok Banskej Štiavnice '91, Banská Štiavnica, 2010.

Vošková, Katarína: *Anatómia historického domu. Hodnoty historickej architektúry a urbanizmu Banskej Štiavnice*. Spolok Banskej Štiavnice '91, Banská Štiavnica, 2011.

Vošková, Katarína: *Wherein lies the spirit of Banská Štiavnica – world heritage site/ Threats and safeguarding*. In: *16th General Assembly and International Scientific Symposium*, ICOMOS, Canada, Quebec, september 2008 (CD).

Vošková, Katarína (ed.): *Materiály, techniky a technológie pri obnove pamiatok*. Pamiatkový úrad SR, Bratislava, 2006.

Vošková, Katarína: *Transformation of architectural heritage – aims versus realisation. Values and genius loci of the architectural heritage in Banská Štiavnica and the achieved results*. In: Brečková, D.: *Architecture, Urban planning, Product and Interior design in Studies by PhD students at FA STU in 2009/2010*. STU in Bratislava, Bratislava, 2010, s. 78 – 86.

Vošková, Katarína (ed.): *Vápno a vápenné technológie pri obnove pamiatok*. Spolok Banskej Štiavnice '91, Banská Štiavnica, 2005.

Vošková, Katarína (ed.): *Okná a dvere pri obnove pamiatok*. Spolok Banskej Štiavnice '91, Banská Štiavnica, 2007.

Vošková, Katarína (ed.): *Kameň pri obnove pamiatok*. Spolok Banskej Štiavnice '91, Banská Štiavnica, 2010.

Vošková, Katarína (ed.): *Jesenná univerzita architektúry 2008 – 2009*. Slovenská technická univerzita v Bratislave, 2010.

Použité pamiatkové výskumy

Mgr. Ľuboš Kürthy, Mgr. Barbora Glocková: *Pamiatkový výskum – dom č. 5 na Dolnej ulici v Banskej Štiavnici (č. ÚZPF 3323/0), 2/ 2007*. Súkromný archív autorov.

Mgr. Michal Šimkovic: *Banská Štiavnica, Architektonicko-historický výskum, Višňovského ulica č. 3. 12/ 2007*. Súkromný archív autora.

Ing. arch. Pavel Fabian, Ing. arch. Iveta Hudecová, Mgr. Eva Petrášková: *Pamiatkový výskum*. Pamiatkový ústav, 1992. Archív Spolku Banskej Štiavnice '91.

Akad mal. Eva Mitzová: *Meštiansky dom na Remeselníckej ul. č. 5 v Banskej Štiavnici. Reštaurátorský výskum a návrh na reštaurovanie nástennej maľby v štítovej nike fasády*. Banská Štiavnica, 2007.

Akad mal. Eva Mitzová: *Meštiansky dom na Remeselníckej ul. č. 5 v Banskej Štiavnici. Nástenná maľba v štítovej nike uličnej fasády – dokumentácia vykonaných reštaurátorských prác*. Banská Štiavnica, 2008.

Mgr. Ľuboš Kürthy, Mgr. Barbora Glocková: *Architektonicko-historický výskum meštianskeho domu č. 18 na Novozámockej ul. v Banskej Štiavnici (č. ÚZPF 3347/0). 12/2007 – 8/2008*. Súkromný archív autorov.

Akad. mal. Eva Mitzová: *Meštiansky dom č. 198/II na Námestí svätej Trojice v Banskej Štiavnici. Správa o priebehu reštaurovania čelnej fasády*. Banská Štiavnica, 2003. Archív Spolku Banskej Štiavnice '91.

Akad mal. Eva Mitzová, PhDr. Martin Mitz, Mgr. Ľuboš Kürthy, Mgr. Barbora Glocková: *Správa z reštaurátorského prieskumu. Meštiansky dom „č.198“ na námestí sv. Trojice č. 15 v Banskej Štiavnici*. Nedatované (predpokladáme, že tiež spracované v roku 2003).

12. ZOZNAM PRÍLOH

Príloha č. 1:

Pamiatková rezervácia Banská Štiavnica – vyznačenie národných kultúrnych pamiatok a historických objektov. Mapa.

Príloha č. 2:

Pamiatková rezervácia Banská Štiavnica – zmapovanie strát autenticity zanedbaním údržby alebo zbúraním. Mapa.

Príloha č. 2 A:

Fotodokumentácia niektorých havarijných a ohrozených historických objektov v PR Banská Štiavnica, stav k 01/ 2012.

Príloha č. 2 B:

Fotodokumentácia niektorých mierne narušených historických objektov v PR Banská Štiavnica, stav k 01/ 2012.

Príloha č. 3:

Pamiatková rezervácia Banská Štiavnica – analýza strát autenticity v dôsledku pamiatkovej obnovy. Mapa.

Príloha č. 4:

Pamiatková rezervácia Banská Štiavnica – vyznačenie zbúraných a zaniknutých objektov (približne od roku 1976). Mapa.

Príloha č. 4 A:

Fotodokumentácia niektorých historických objektov v PR Banská Štiavnica, zaniknutých v rozmedzí rokov 1976 – 2011.

Príloha č. 4 B:

Banská Štiavnica, národná kultúrna pamiatka Dolná resla 3 – dokumentácia zániku pamiatky.

Príloha č. 4 C:

Postupný rozpad pôvodne renesančnej veže na Katovej 6.

Príloha č. 5:

Prípadová štúdia č. 1 – remeselnícky dom na Dolnej ulici č. 5.

Príloha č. 5 A:

Architektonická a historická charakteristika národnej kultúrnej pamiatky.

Príloha č. 5 B:

PR Banská Štiavnica, Dolná 5 – Test autenticity pred pamiatkovou obnovou. Tabuľka a fotodokumentácia.

PR Banská Štiavnica, Dolná 5 – Test autenticity pred pamiatkovou obnovou. Tabuľka a fotodokumentácia.

Príloha č. 5 C:

Prípadová štúdia 1: Remeselný dom na Dolnej ul. č. 5. Poznatky z výskumu koncepcie, projektovej prípravy a realizácie pamiatkovej obnovy.

Príloha č. 6:

Prípadová štúdia č. 2 – meštiansky dom na Ulici Višňovského č. 3.

Príloha č. 6 A:

Architektonická a historická charakteristika národnej kultúrnej pamiatky.

Príloha č. 6 B:

PR Banská Štiavnica, Višňovského 3 – Test autenticity pred pamiatkovou obnovou. Tabuľka a fotodokumentácia.

PR Banská Štiavnica, Višňovského 3 – Test autenticity po pamiatkovej obnove. Tabuľka a fotodokumentácia.

Príloha č. 6 C: *Prípadová štúdia 2 – meštiansky dom na Ulici Višňovského č. 3. Poznatky z výskumu koncepcie, projektovej prípravy a realizácie pamiatkovej obnovy.*

Príloha č. 7:

Prípadová štúdia č. 3 – meštiansky dom na Námestí svätej Trojice č. 11.

Príloha č. 7 A:

Architektonická a historická charakteristika národnej kultúrnej pamiatky.

Príloha č. 7 B:

PR Banská Štiavnica, Nám. sv. Trojice 11 – Test autenticity pred pamiatkovou obnovou. Tabuľka a fotodokumentácia.

PR Banská Štiavnica, Nám. sv. Trojice 11 – Test autenticity po pamiatkovej obnove. Tabuľka a fotodokumentácia.

Príloha č. 7 C:

Prípadová štúdia 3 – meštiansky dom na Nám. sv. Trojice 11.

Poznatky z výskumu koncepcie, projektovej prípravy a realizácie pamiatkovej obnovy.

Príloha č. 8:

Prípadová štúdia č. 4 – remeselnícky dom na Remeselníckej ul. č. 5.

Príloha č. 8 A:

Architektonická a historická charakteristika národnej kultúrnej pamiatky.

Príloha č. 8 B:

PR Banská Štiavnica, Remeselnícka 5 – Test autenticity pred pamiatkovou obnovou. Tabuľka a fotodokumentácia.

PR Banská Štiavnica, Remeselnícka 5 – Test autenticity po pamiatkovej obnove. Tabuľka a fotodokumentácia.

Príloha č. 8 C: *Prípadová štúdia 4 – meštiansky dom na Nám. sv. Trojice 11.*
Poznatky z výskumu koncepcie, projektovej prípravy a realizácie pamiatkovej obnovy.

Príloha č. 9:

Prípadová štúdia č. 5 – obytný dom na Novozámockej ulici č. 18.

Príloha č. 9 A:

Architektonická a historická charakteristika národnej kultúrnej pamiatky.

Príloha č. 9 B:

PR Banská Štiavnica, Novozámocká 18 – Test autenticity pred pamiatkovou obnovou. Tabuľka a fotodokumentácia.

PR Banská Štiavnica, Novozámocká 18 – Test autenticity po pamiatkovej obnove. Tabuľka a fotodokumentácia.

Príloha č. 9 C:

Prípadová štúdia 5 – obytný dom na Novozámockej 18.

Poznatky z výskumu koncepcie, projektovej prípravy a realizácie pamiatkovej obnovy.

Príloha č. 10:

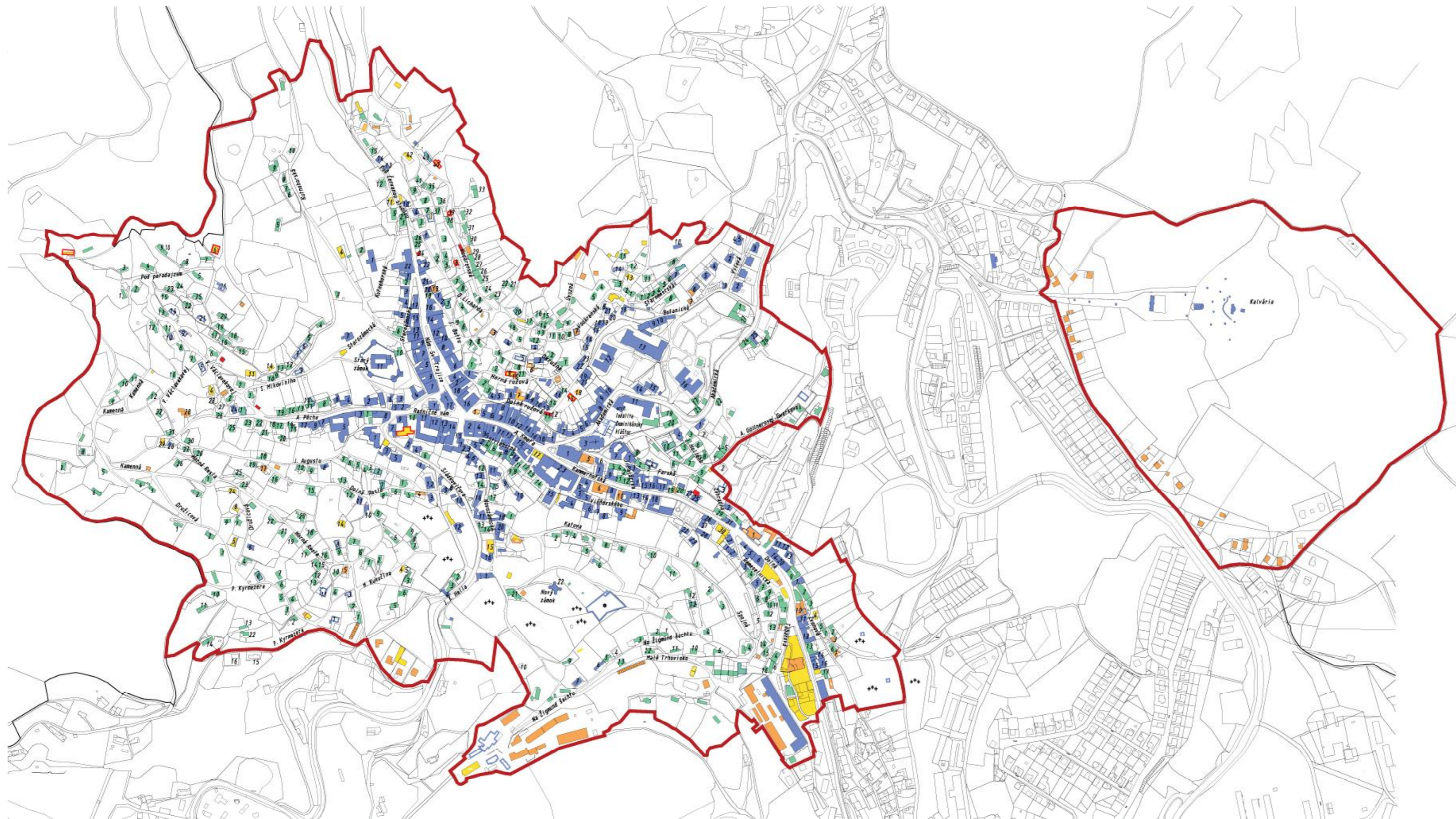
Ukážky vyplnených dotazníkov k otázkam praxe obnovy pamiatok v zahraničí.

PRÍLOHY

Príloha č. 1

Pamiatková rezervácia Banská Štiavnica
– vyznačenie národných kultúrnych pamiatok
a historických objektov

Mapovanie aktuálne k februáru 2012

0 50 100 200 m

Počet objektov v pamiatkovej rezervácii 637 = 100 %

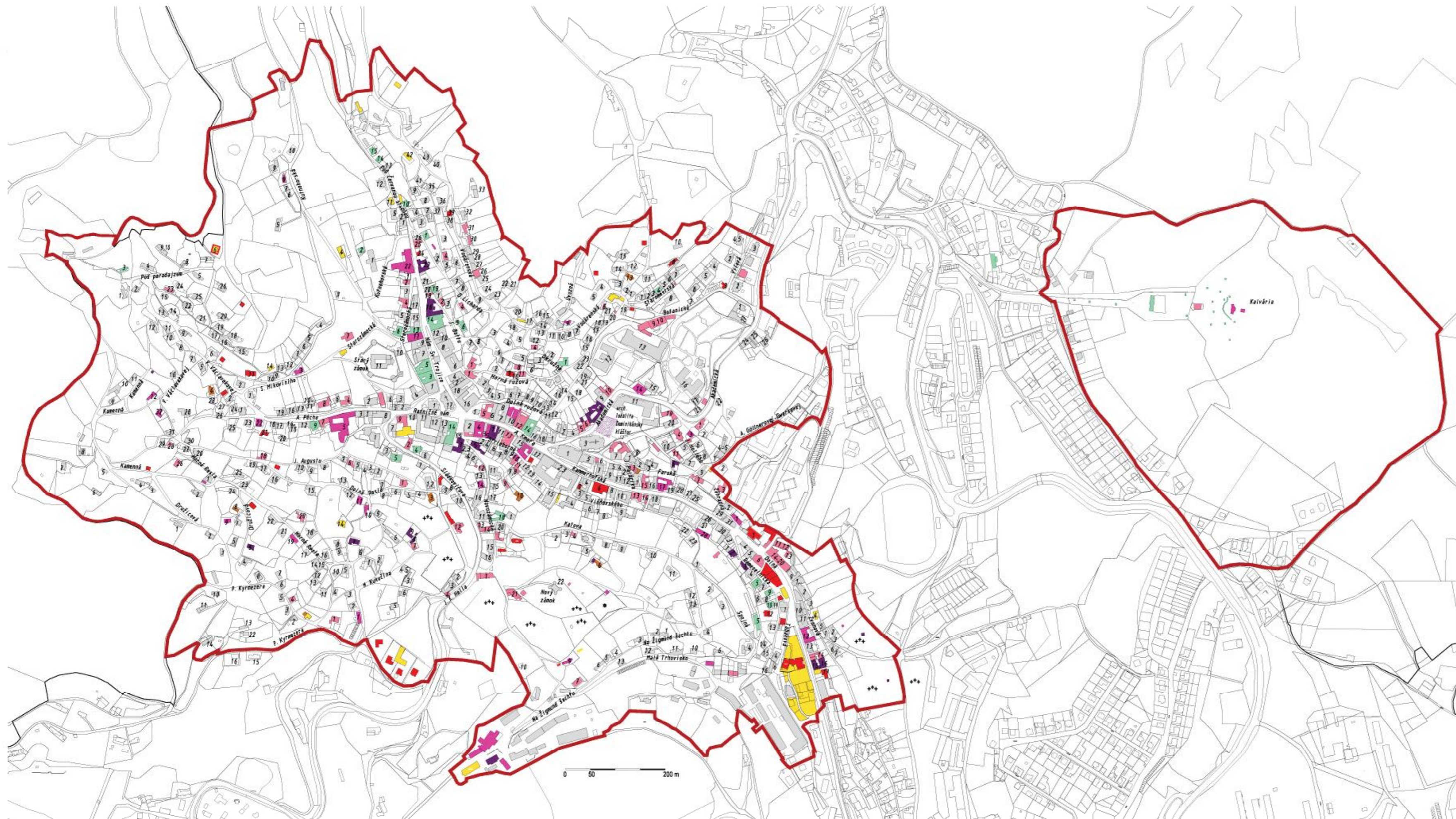
LEGENDA

- hranica pamiatkovej rezervácie
- národné kultúrne pamiatky cca 190 = 30,0 %
- objekty vytípané za národné kultúrne pamiatky
- historické objekty
- objekty zbúrané + zaniknuté do 1993 35 = 5,6 %
- objekty zbúrané + zaniknuté po 1993 20 = 3,1 %
- novostavby do 1993
- novostavby po 1993 37 = 5,8 %
- novostavby na mieste zbúraného objektu do 1993
- novostavby na mieste zbúraného objektu po 1993

Príloha č. 2

Pamiatková rezervácia Banská Štiavnica
-- zmapovanie strát autenticity zanedbaním
údržby alebo zbúraním

Mapovanie aktuálne k februáru 2012

0 50 100 200 m

Počet objektov v pamiatkovej rezervácii 637 = 100 %

LEGENDA

	hranica pamiatkovej rezervácie	
	objekty zbúrané + zaniknuté do 1993	35 = 5,6 %
	objekty zbúrané + zaniknuté po 1993	20 = 3,1 %
	objekty v stave ruiny	7 = 1,1 %
	objekty v havarijnom stave	24 = 3,8 %
	ohrozené objekty	39 = 6,1 %
	miernu narušené objekty	90 = 14,1 %
	ostatné objekty	
	objekty v obnove	27 = 4,2 %
	novostavby	37 = 5,8 %

Príloha 2 A: Fotodokumentácia niektorých havarijných a ohrozených historických objektov v PR Banská Štiavnica, stav k 01/ 2012

Akademická 8 -- Helov dom

Nám. Sv. Trojice 23

A. Kmeťa 4

Družicová 6

A. Kmeťa 9

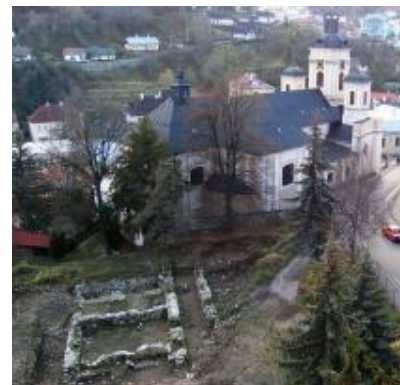
Dolná 15

Dolná resla 3

Kammerhofská 17

Bývalý dominikánsky kláštor

Strieborná 10

Akademická 6

Akademická 14

Dolná resla 10

Kukučina 9

Nám. Sv. Trojice 25

Katová 6

Cintorínska zvonica

Malé trhovisko 6

Dolná resla 11

Kamenná 12

**Príloha 2 B: Fotodokumentácia niektorých mierne narušených historických objektov
v PR Banská Štiavnica, stav k 01/ 2012**

Nám. sv. Trojice 22

A. Kmeťa 2

Nám. Sv. Trojice 16 -- bývalé ev. lýceum

Vodárenská 36

J. Palárika 7 -- dvorové krídla katolíckej fary

Novozámocká 5 -- synagóga

Horná resla 22

A. Kmeťa 14

Príloha č. 3

Pamiatková rezervácia Banská Štiavnica
-- analýza strát autenticity v dôsledku
pamiatkovej obnovy

Mapovanie aktuálne k februáru 2012

0 50 100 200 m

Počet objektov v pamiatkovej rezervácii 637 = 100 %

LEGENDA

- hranica pamiatkovej rezervácie
- pamiatkovo obnovené objekty do 1993 so stratou autenticity 24 = 3,8 %
- pamiatkovo obnovené objekty po 1993 so stratou autenticity 52 = 8,2 %
- pamiatkovo obnovené objekty so zachovaním autenticity 52 = 8,2 %

Príloha č. 4

Pamiatková rezervácia Banská Štiavnica
– vyznačenie zbúraných a zaniknutých
objektov (približne od roku 1976)

Mapovanie aktuálne k februáru 2012

0 50 100 200 m

Počet objektov v pamiatkovej rezervácii 637 = 100 %

LEGENDA

- hranica pamiatkovej rezervácie
- objekty zbúrané + zaniknuté do 1993 35 = 5,6 %
- objekty zbúrané + zaniknuté po 1993 20 = 3,1 %
- objekty v stave ruiny 7 = 1,1 %
- ostatné objekty

**Príloha 4 A: Fotodokumentácia niektorých historických objektov
v PR Banská Štiavnica, zaniknutých v rozmedzí rokov 1976 -- 2011**

Kutnohorská ul.

Remeselnícke domy na Dolnej ulici

Remeselný dom na Dolnej ulici

Kutnohorská 4

Horná ružová 9, 10

Eiseleovský dom na Dolnej ulici

Bývalá banská správa nad Klingerom

Staromestská 13

Horná ružová 23

Družicová 8

Pod Červenou studňou 11

Rok 1945 (foto: S. Protopopov)

Rok 1996

Rok 2009

Rok 2010

Asi rok 2006

Rok 2010

Marec 2010

Január 2012

Zameranie: Peter Jakubišin, 09. 2008

DOLNÁ RESLA 3 M 1:50 PĚKILAD ŠELAJ

Banská Štiavnica, národná kultúrna pamiatka DOLNÁ RESLA 3 -- dokumentácia zániku pamiatky

Postupný rozpad pôvodne renesančnej veže na KATOVEJ 6

Spracovala: Katarína Vošková, máj 2010

Katova 6, asi 1. Pol. 20.stor.

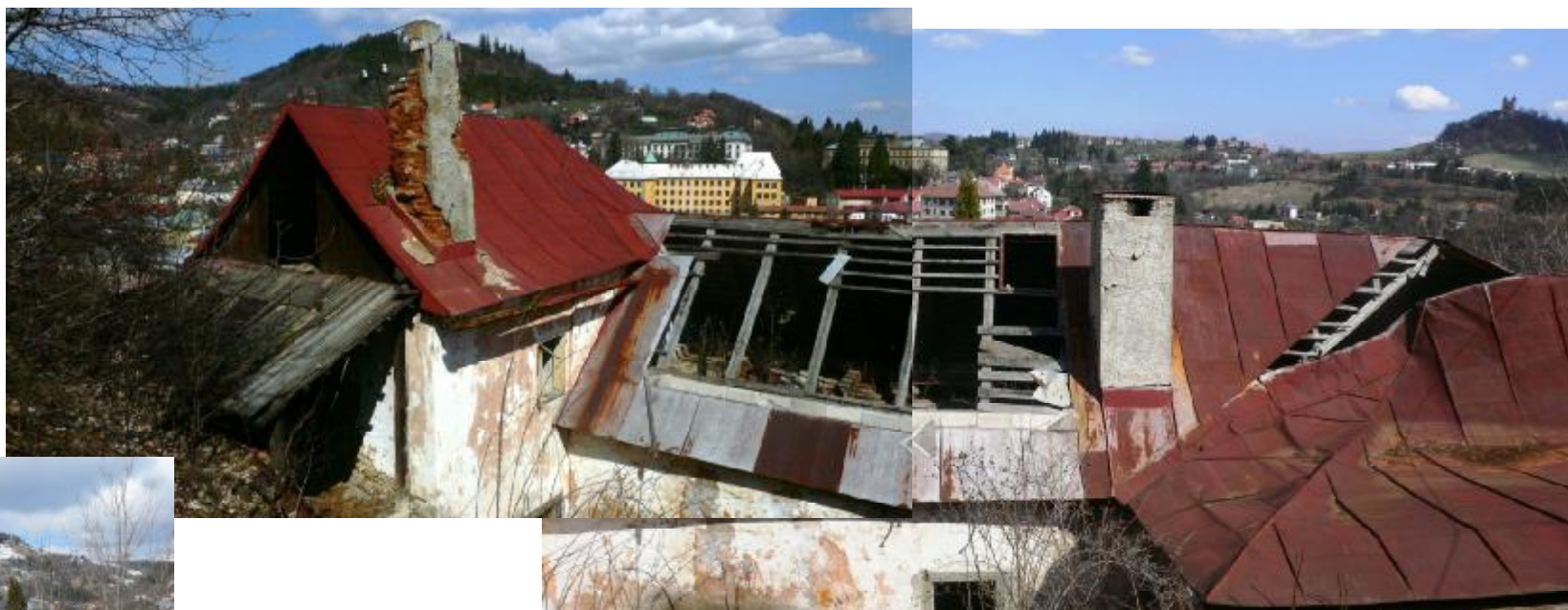

Katova 6, súčasný stav, 05.2010

REKONSTRUKČNÝ NÁVRH 1:70

Zameranie rozpadajúcej sa národnej kultúrnej pamiatky počas Jesennej univerzity architektúry v septembri 2008, zamerali študenti FA STU

Zadný pohľad na dom s priehľadom na banícku školu a Kalváriu. Strecha a stropy sú v havárijnom stave.

Bočný pohľad na Katovu 6 s priehľadom na Starý zámok

Príloha č. 5

Prípadová štúdia č. 1:

Remeselnícky dom na Dolnej ulici č. 5

Príloha č. 5 A:

ARCHITEKTONICKÁ A HISTORICKÁ CHARAKTERISTIKA NÁRODNEJ KULTÚRNEJ PAMIATKY

Identifikačné údaje

Adresa: Dolná 5, Banská Štiavnica, staré číslovanie: 5/IV

Unifikovaný názov NKP¹: Meštiansky, radový dom

Parcelné číslo: 076

Číslo v ÚZPF² 3323/0, PR³ Banská Štiavnica

Situovanie

Meštiansky dom je situovaný vo východnej časti historického jadra mesta, v radovej zástavbe klesajúcej východným smerom. Svojou severnou uličnou fasádou je orientovaný do Dolnej ulice, južnou fasádou do dvora a do Remeselníckej ulice, od ktorého ho delí kamenný parcelný múr s bránou.

Vývojové stavebné fázy:

Na základe pamiatkového výskumu, obhliadky a zamerania môžeme určiť predbežný stavebný vývoj objektu:

1. etapa - 16. storočie: renesancia - kolmo k ulici bol postavený trojpriestorový dom ?

2. etapa - 18. storočie: jednopodlažný objekt dostavaný na súčasný pôdorys

3. etapa - 19. storočie: nadstavanie objektu o ďalšie podlažie, čím vznikol 2-podlažný, 5-osový dom na pôdoryse „L“ so štítom na južnej strane domu.

4. etapa - 20. storočie – menšie úpravy na dome - vstupná brána (rok 1902 vo svetlíku) na severnej fasáde z rúk majstra Fizélyho, výmena okenných výplní na poschodí severnej fasády.

Predmet pamiatkovej ochrany

Objekt je predstaviteľom meštianskeho domu z 19. storočia. Z tohto obdobia je zachovaná hmota, fasádne úpravy, strecha s južným dreveným štítom, konštrukcia stojatej stolice a komínové telasá (5 ks). Na južnej fasáde domu bola dodatočne pristavaná hrádzená prístavba a presklená drevená pavlač pokračujúca na východnú fasádu. Na prízemí domu sú valené klenby s lunetami a pruské klenby na pásoch a rovný strop s fabiónom. Na poschodí sú drevené povalové stropy so spodným záklopom.

Na oboch podlažiach sú čitateľné pôvodné kuchýne, ktoré zrejme stratili pôvodný vykurovací systém koncom 19. storočia. V strede domu je zachované hodnotné vretenové schodisko s drevenými stupňami, ktoré vedie z prízemí až do podkrovia. Podkrovie je uzavreté kovovými dverami s krabicovým zámkom a priťahovacím gombíkom. V prejazde a na schodisku sú barokové okená v kamenných šambránach (v jednom okne sa zachovala prevliekaná kovová mreža). Dverné otvory v dome majú dverné výplne z 19. storočia.

Vstupy do komínov, rámované kamennými šambránami sú uzavreté drevenými zvlakovými komínovými dvierkami. Na uličnej fasáde je zachovaná vstupná brána s datovaním na mreži 1902.

¹ NKP – Národná kultúrna pamiatka

² ÚZPF – Ústredný zoznam pamiatkového fondu

³ PR – Pamiatková rezervácia

Príloha č. 5 B:

TEST AUTENTICITY PRED PAMIATKOVOU OBNOVOU

(Kritéria autenticity podľa Dohovoru o ochrane kultúrneho dedičstva)

¹ S-TS = Stavebno-technický stav: 1 – dobrý, 2 – narušený, 3 – zlý/ dezolátny

² Spirit/ duch miesta: A – autenticita zachovaná, B – čiastočne zachovaná, C – celková strata autenticity

Predmet pamiatkovej ochrany/ nositeľa hodnôt	Forma a Dizajn		Prostredie	Materiály a konštrukcie	Techniky a technológie	Funkcia/ Využitie	Spirit ²
	Hmotová štruktúra	Dispozičné riešenie	Oplotenie / Dvor	Pôvodné			
Objekt ako celok Stupeň autenticity: 97 % S-TS ¹ : 1	100 % Dvojpodlažný so sedlovou strechou	100 % Pôdorys v tvare „L“ s pavlačou a drev. verandou	90 % Parcelný múr so šindľovou strieškou 100 % -- Dláždený ryolit. platňami a lomov. kameňom	90 % pôvodné 10 % vysprávky a doplnky z 2. pol. 20. stor.	100% pôvodné technológie	100% Obytný dom s nevyuž. kováč. vyhňou	A spirit 19.st.
Strecha - krytina - krov - komíny - detaily S-TS: 1	Sedlová šindel, plech 18.-20.st. 5 ks 2 ks malé pult vikiere	Povalový jednopriestor, bez využitia podkrovia		Stojatá stolica so šikmými vzperami a kráčatový systém po pôdorys.obvode	- Ručne kresaný drevený krov; - Tehlová dlažba	Sklad	
Dispozícia - Prízemie - Poschodie - Podkrovia S-TS: 2		- Renesancia, Barok, 19.st.; - 19. stor. a zač. 20. st.; - 18. a zač. 20.stor.			100 % pôv. 95 % pôv. 100 % pôv.		
Vodorovné konštrukcie - klenby, - stropy, - iné S-TS: 2				- Kamenné a tehlové klenby na prízemí; - drevené stropy na poschodí	100 % pôvodné		
Zvislé konštrukcie – obvod. múry – priečky – schodiská S-TS: 2		- kamenné obvod.murivo - hrazdené priečky, - dubové schodisko	Kamenný múr omietaný	Pôvodné kamenné murivo a vápenná omietka	100% pôvodné		
Architektonické detaily - portály - okná - dvere - podlahy - pavlače S-TS: 2				- Kam.okenné šambrány - 18.st, - Dvere - 19. st., - Mreža - 17. st., - vst. dvere - 1902, - Pavlač s verandou - 19.st.	100 % pôvodné		
Fasády: - čelná - dvorové - zadná S-TS: 1				- štuková - 19. st., - hladká - 19. st. - hladká - 19. st	90% --pôvodné vápenné technol., 10% -- cementové		

FOTODOKUMENTÁCIA STAVU PRED PAMIATKOVOU OBNOVOU

*Remeselnícky dom na Dolnej 5 – v radovej zástavbe ulice (na prvej fotografii – začiatok 20. stor., na druhej fotografii – asi zo 70. rokov 20. storočia).
Zdroj: Súkromný archív autorky.*

*Uličná fasáda a strecha domu pred obnovou.
Foto: Katarína Vošková*

*Zadná štítová fasáda a bočná dvorová fasáda s pohľadom na drevenú presklenú pavlač.
Foto: Andrea Nižňanská*

Vstupné dvere na uličnom priečelí z roku 1902.

*Detail mreže vstupných dverí.
Foto: Katarína Vošková*

Okno na uličnej fasáde v kamennej šambráne.

*Okno z 19. storočia na zadnej fasáde.
Foto: Andrea Nižňanská.*

Príloha 5 B:

TEST AUTENTICITY PO PAMIATKOVEJ OBNOVE

(Kritéria autenticity podľa Dohovoru o ochrane KD)

Predmet pamiatkovej obnovy	Forma a Dizajn		Prostredie	Materiály	Techniky a technológie	Funkcia/ Využitie	Spirit / duch miesta
	Hmotová štruktúra	Dispozičné riešenie	Oplotenie Dvor	Pôvodné / Nové			
(stupeň zachovania autenticity v %)	70 %	60 %	0 %	30 %	0 %		C
Objekt ako celok Vyhodnotenie zachovania autenticity po obnove: 32 %	Dvojpodlažný so sedlovou strechou -- hmota nezmenená	Čiastočne zmena na prizemí, podstatná zmena na poschodí, úplná zmena v podkroví	Prerobený, nadmurovaný parcelný múr s veľkou plechvou bránou bez detailov 0 % Vydĺžd. betón. dlažbou	Nové materiály – nekompatibilné so hist. konštr.; Všetky omietky zarovnané, nové dlažby, podlahy. Zachované len: Kamen. dlažba a drev. schody, zábradlie na pavlačí	Technológie cementové, prefabrik., nové okná, nové dvere v int., nové stropy keramické...	Zmena funkcie z obytnej na kancelárie a kaviareň	Strata spiritu v interiéri a zo zadnej strany domu. Zachovaný spirit: čelná fasáda, vstupný chodba s kamen. dlažbou, barok. okno
Prevládajúce hodnoty -- boli narušené/	Architektonická, reprezentujúca typ remeselníckeho domu					Stopy po kováčskej vyhni nenávratne zlikvidované!	
Dispozícia - Prizemie - Poschodie - Podkrovie 40 %		70 % 50 % - vložené nové priestory			Nové porobetónové konštrukcie	Kaviareň a kaderníctvo; kancelárie	
Vodorovné konštrukcie - klenby, - stropy, - iné 50 %	100 % zachované klenby, 50 % zachov. drev. stropy			- Pôvodné - Drev. stropy nové - podlahy nové	- zachované, - drev. stropy vymenené za keramické, - drev. podlahy vymenené za keramické		30 % (zach. Klenby, drev. stropy na posch. Nahradené)
Zvislé konštrukcie - obvodové múry - priečky - schodiská 40 %	100 % zachované pôvodné obvod. Múry, 0 % priečky			- zachované 50%	- nevh. omietky - porobeton. priečky - betónové vence		
Architektonické detaily - portály - okná - dvere - podlahy - pavlače 10 %				- kamenné šambrány na fas., nové okná, jedno okno v int. Zachované, - nové dvere všetky, - zachované vstupné dvere, - Pavlač nová, pôvodné zábradlie, - Podlahy – všetky nové	Cementové, priemyselné, materiály omietok, betónové podlahy + nevhodná keramika kúpeľňového typu		(z celého množstva pôvodných detailov zachované len vstup. dvere, kamen. dlažba v chodbe a jedno barokové okno)
Fasády - čelná - dvorové - zadná 30 %				- zachované štuková čelná fasáda, - dvorové a zadná úplne nové, nové okná, dvere	Priemysel vyrábané materiály omietok, nové okná, nevh. kov. detaily		(členenie štuky) (pavlač) (drev. stít a okná)

FOTODOKUMENTÁCIA STAVU PO PAMIATKOVEJ OBNOVE

Uličná fasáda a strecha domu po pamiatkovej obnove. Ako strešná krytina boli použité plechové pásy, detaily -- novotvarové vikiere s nevhodným detailom (zachytávač snehu) a strešné okno, všetky okenné výplne na fasáde sú nové.

Zadná štítová fasáda a bočná dvorová fasáda po obnove, orientované do ulice Remeselníckej. Štítová stena je nevhodne perforovaná s použitím materiálov, proporcií otvorov a umiestnenia otvorov, ktoré nie sú v prostredí PR Banskej Štiavnice typické. Strešná krytina je z úzkych plechových pásov, ktoré sú esteticky na nižšej úrovni než plechové tabule, strešné okná narúšajú strešnú krajinu PR. Pavlač je redukovaná oproti pôvodnej presklenej. Otvory, orientované na pavlač sú úplne dizajnovne nevhodné, navyše boli odstránené pôvodné dvere z 19. storočia.

Nové okno na prízemí uličnej fasády je bez priečneho členenia, oprava štukovej výzdoby, umiestnenie plynovej prípojky nevhodne volené na čelnej fasáde.

Okná na zadnej fasáde sú tiež redukované o priečne členenie. Pôvodné okná s kovami z 19. storočia boli odstránené.

Z pôvodných dverí boli zachované len kovové časti, drevená výplň bola realizovaná ako kópia. Napriek poškodeniam v soklovej časti boli drevené dvere opraviteľné. Stratil sa autentický originál a s ním možnosť "čítať" pôvodný materiál, konštrukčné remeselné riešenia, stratigrafiu použitých povrchov a pod.

Autenticita prostredia dvora bola narušená vložení kovového preskleného skeletu pre účely kaviarne. Historická dvorová fasáda stratila autenticitu použitím nevhodných technológií a novými materiálmi – okná, dvere, omietky...

Autenticita prostredia pamiatky a jej okolia bola narušená opravou ohradového múra, ktorý pôsobí nie ako obnova pôvodného múra, ale ako novotvar. Negatívny vizuálny účinok bol dosiahnutý použitím nevhodných materiálov na omietky, náter, strechu a pod. Vstupné vráta sú posuvné, z plechu, bez uplatnenia detailu...

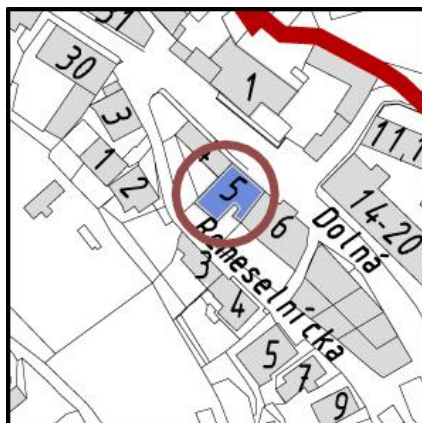

K autenticite historického prostredia vo vstupnej chodbe prispieva pôvodná kamenná dlažba a jedno zachované a opravené pôvodné okno, datované do prelomu 18 a 19. storočia. Materiálové riešenie stien a farebnosť priestorov (v bielej a svetlo sivej) však pôsobí sterilne a potiera historicitu interiéru domu. Naopak, zrejma je snaha, aby interiér pôsobil novo.

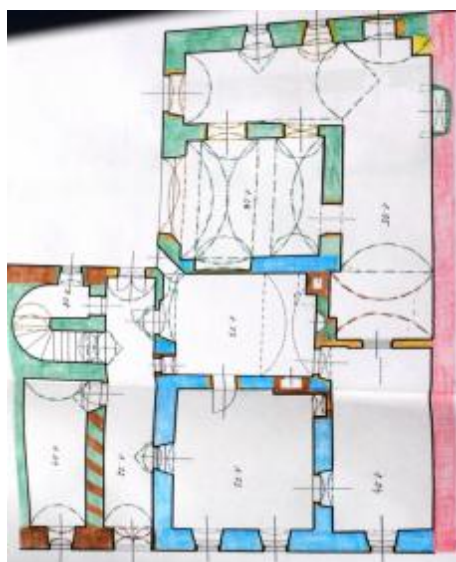
Foto: Všetky obrázky: Katarína Vošková.

Príloha č. 5 C:

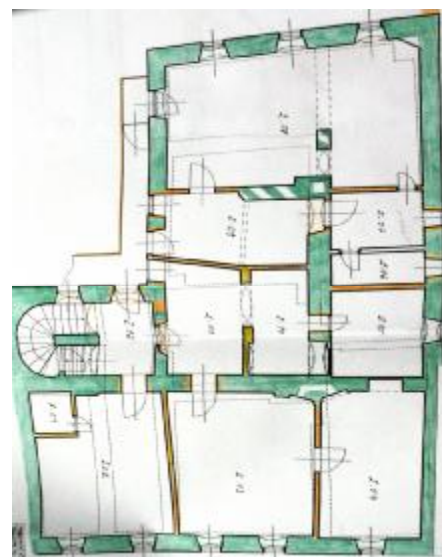
Prípadová štúdia č. 1: Remeselnícky dom na Dolnej ulici č. 5

Legenda:	
●	18. – začiatok 18. stor.
●	18. – 17. stor.
●	2. pol. 18. – začiatok 19. stor. (1791-1803)
●	začiatok 19. stor. (po r. 1803)
●	1. polovica 19. stor.
●	2. polovica 19. stor. – začiatok 20. stor. (1858-1934)
●	2. polovica 20. stor.

Legenda

Prízemie

Poschodie

Architektonicko-historický vývoj domu, prezentovaný na pôdorysoch.

Zdroj: Mgr. Ľuboš Kürthy, Mgr. Barbora Glocková: *Pamiatkový výskum – dom č. 5 na Dolnej ulici v Banskej Štiavnici* (č. ÚZPF 3323/0), 2/ 2007. Súkromný archív autorov.

Zámer vlastníka: Celková obnova domu a adaptácia na vytvorenie nebytových komerčných priestorov.

Koncepcná a prípravná fáza:

- Metodika k zámeru pamiatkovej obnovy: Komplexne vyhodnocuje kultúrnohistorické hodnoty domu, požaduje zachovanie pôvodného hmotovo-

priestorového a dispozičného riešenia, všetkých historických materiálov a konštrukcií.

- b) Výskumy a Návrh obnovy pamiatky: Zameranie stavu pamiatky pred obnovou, Architektonicko-historický výskum vývojových etáp domu s Návrhom pamiatkovej obnovy a Zoznamom cenných architektonických detailov.
- c) Projekt obnovy: Architektonická štúdia, statický posudok, Projektová dokumentácia pamiatkovej obnovy, výrobné výkresy opravy a nových detailov.

Napriek odborne kvalitným podkladom metodika-pamiatkara, napriek kvalifikovane spracovanému pamiatkovému výskumu s návrhom pamiatkovej obnovy, projekt len čiastočne rešpektuje podmienky orgánu štátnej ochrany pamiatok, navrhuje radikálne riešenia komplexnej obnovy domu – nová strecha, neprimerané otvory v strešnom štíte, sklenená prístavba do dvore a pod.

Realizačná fáza:

Na žiadosť vlastníka a projektanta dochádza k odstráneniu pôvodných drevených trámových stropov na poschodí a nahradeniu za prefabrikovaný systém stropov.

K odstráneniu pôvodnej konštrukcie krovu a k nahradeniu novým krovom, z pôvodných cenných detailov sú ponechané len barokové drevené schodisko, barokové okno na prízemí a kováčka výzdoba vstupných dverí aplikovaná na ich kópii. Stavebná firma nie je kvalifikovaná na realizáciu obnovy pamiatky, nedisponuje remeselníkmi, ktorí by mali skúsenosti a vedomosti ako opravovať niektoré detaily.

Najdôležitejšiu úlohu tu však zohrávajú vlastníka a projektanta, ktorí presadzujú spôsob obnovy domu napriek riziku pokuty zo strany úradov za nedodržanie projektu, za zničenie kultúrno-historických hodnôt.

Zhrnutie:

V tomto prípade vyhodnocujem, že metodik-pamiatkar vyvinul profesionálne úsilie na eliminovanie ešte horších projektových návrhov, než je súčasná realizácia. Najslabším článkom v tomto procese sa javí hlavný projektant, ktorý ďalší spôsob obnovy domu určoval na základe vlastného vkusu bez dodržiavania požiadaviek na záchranu kultúrnej pamiatky zo strany štátu.

Príloha č. 6

Prípadová štúdia č. 2:

Meštiansky dom na Ulici Višňovského č. 3

Príloha č. 6 A:

ARCHITEKTONICKÁ A HISTORICKÁ CHARAKTERISTIKA NÁRODNEJ KULTÚRNEJ PAMIATKY

Identifikačné údaje

Adresa: Ulica Višňovského, č. 3, Banská Štiavnica, staré číslovanie: 10/I

Unifikovaný názov NKP¹: Meštiansky, radový dom

Parcelné číslo: 2279, k. ú. Banská Štiavnica

Číslo v ÚZPF:² 3375/0, PR³ Banská Štiavnica

Situovanie

Meštiansky dom je situovaný v zástavbe Višňovského ulice, v JV časti pamiatkovej rezervácie. Ide o nárožný objekt, ktorý je súčasťou radovej zástavby, vytvárajúci so susedným domom blok dvoch nárožných budov. Hlavná uličná fasáda domu s hlavným vstupom je západne orientovaná.

Stavebné vývojové etapy

1. etapa: neskorobaroková - 2.polovica 18.storočia: keďže v objekte nebol doteraz realizovaný pamiatkový výskum, na základe analógií môžeme 1.stavebnú etapu datovať najneskôr do obdobia neskorého baroka (nevyučuje sa ani skoršia stavebná etapa).

2. etapa: klasicistická – začiatok 19. storočia.

3. etapa: okolo roku 1920.

Špecifikácia pamiatkových hodnôt

Architektonické a výtvarné prvky:

- valené klenby prízemnia,
- hrebienková klenba prízemnia,
- fabiónová rímsa plochého stropu,
- plochý strop s profilovanou fabiónovou rímsou, s kruhovým štukovým zrkadlom,
- barokový portál s nadsvetlíkom – pod schodmi dvorového krídla,
- exteriérové schodisko s drevenými stupňami a plnodreveným doskovým zábradlím s ukončujúcimi profilovanými stĺpkami,
- exteriérová baroková maľovaná kvádrová rustika,
- drevená loggia,
- drevené točité schodisko vedúce do podkrovia.

Remeselné detaily:

- okná z 19. storočia s 3-krídlou, dvojitou, dnu otváracou výplňou, s bohato profilovaným priečnikom v hornej tretine,
- barokové dverné výplne.

¹ NKP – Národná kultúrna pamiatka

² ÚZPF – Ústredný zoznam pamiatkového fondu

³ PR – Pamiatková rezervácia

Príloha č. 6 B:

TEST AUTENTICITY PRED OBNOVOU

(Kritéria autenticity podľa Dohovoru o ochrane KD)

¹ S-TS = Stavebno-technický stav: 1 – dobrý, 2 – narušený, 3 – zlý/ dezolátny

² Spirit/ duch miesta: A – autenticita zachovaná, B – čiastočne zachovaná, C – celková strata autenticity

HODNOTY / Predmet pamiatkovej ochrany	Forma a Dizajn		Prostredie	Materiály	Techniky technológie	Funkcia/ Využitie	Spirit / duch miesta
	Hmotová štruktúra	Dispozičné riešenie	Oplotenie Dvor	Pôvodné Nové			
Objekt ako celok autenticita celku: 95 %/ 2/ A S-TS ² : 2	70 % Pôvodná hmota domu narušená padnutím strechy	100 % Dispoz. Je výsledkom vývoja domu od 16. stor. do zač. 20. st.	100 % Kamenný parcelný múr s pôvodnými drev. vrátami 100% Dláždený lom. Kameňom	90 % Všetky materiály sú pôv.: kameň, tehla, drevo	100 % Tradičné, zodpovedajúce remesel. Zvyklostiam dobe vzniku	Byvanie	A Autenticitu narúša len stav.techn. stav
Strecha/ krov - krytina - krov - komíny - detaily S-TS ² : 3	50 % - eternit - pôvod. - poškod.	100 % - hist. podkr. izba v predn. časti. Ostatné nevyuž.		- drevený krov z 18. storočia	- ručne tesané konštrukcie	Historicky čiastočne využívané po dkrovie	
Dispozícia - Prízemie - Poschodie - Podkrovie		100 %				Obytná funkcia	
Vodorovné konštrukcie - klenby, - stropy, - iné S-TS ² : 2	100 % - valené - drev. trám. stropy			100 % - kameň, - drevo, - tehla - vápenná malta	100 % Pôvodné technológie		
Zvislé konštrukcie - obvodové múry - priečky - schodiská S-TS ² : 2				100 % - kameň, - drevo, - tehla - vápenná malta	100 % Pôvodné technológie		
Architektonické detaily - portály - okná - dvere - podlahy - pavlače S-TS ² : 2				100 % - kamenné portály, - drev. okná z 19. a 20 stor., - drev.dvere z 18. a 19. st. v celom objekte, - drev.pavlač z 18. stor., - Kov. Zábr.	100 % - pôvodné technológie - detaily intaktne zachované	- detaily slúžia svojmu pôv. účelu	- architekt. detaily tvoria významnú súčasť spiritu miesta
Fasády - čelná - dvorové - zadná S-TS ² : 3	Štuková 19. st., pod ňou baroková 18. st., - Dvorové hladké			90 % Pôvodné omietky intaktne zachované, v soklových častiach cementové Cement. omietky na povrchu a v sokloch	90% Vápenné technológie		- napriek patine, lokálpošk odeniam, fasády majú spirit historického dom u

FOTODOKUMENTÁCIA STAVU PRED PAMIATKOVOU OBNOVOU

Pohľad na dom začiatkom 20. storočia a v roku 2006. Okrem celkového stavebno-technického stavu domu, je silne narušené historické prostredie okolitej zástavby (garáže).

Stav domu pred obnovou (r. 2006), pohľad zhora na nárožie domu a dvor, v zadnej časti padnutá, provízórne prekrytá strecha. Na fotke dole: Stav uličnej fasády domu pred obnovou.

Parcelný múr okolo dvora (átria) pred domom so vstupnou bránou.

Baroková pavlač (z pol. 18. stor.) v tvare „L“ popri dvorových fasádach domu a detail tesárskych výtvarne riešených konštrukcií pavlače.

*Miestnosť na prízemí s fabiónovou rímsou a štukovou rozetou na plafóne.
Podlaha je drevená dosková.*

Miestnosť pod pavlačou na prízemí s valenou klenbou a styčnými lunetami (16. – 17. stor.).

Miestnosť na prízemí s valenou klenbou, drevenou doskovou podlahou, okenná a dverná výplň z 19. storočia.

Miestnosť na poschodí, orientovaná do dvora s dvojkřídlovými dverami na pavlač a okennou nikou so segmentovým záklenkom. V rohoch miestnosti je typicky baroková fabiónová rímsa.

Drevené schodisko z poschodia do podkrovia s kovovým zábradlím s mosadznými detailmi.

Pôvodné dverné výplne z chodby do miestností na poschodí, datované do 2. polovice 19. storočia.

Časť priestorov v podkroví, ktoré boli pravdepodobne od konca 18. storočia zobytnené.

Historická podkrovná miestnosť, orientovaná do štítu strechy, po stranách sú priechodné chodby pre kontrolu stavu krovu a strešnej krytiny.

Foto: Andrea Nižňanská, Peter Nižňanský.

Príloha č. 6 B:

TEST AUTENTICITY PO OBNOVE

(Kritéria autenticity podľa Dohovoru o ochrane KD)

¹ S-TS = Stavebno-technický stav: 1 – dobrý, 2 – narušený, 3 – zlý/ dezolátny

² Spirit/ duch miesta: A – autenticita zachovaná, B – čiastočne zachovaná, C – celková strata autenticity

HODNOTY/ Predmet pamiatkovej ochrany	Forma a Dizajn		Prostredie	Materiály	Techniky a technológie	Funkcia/ Vyžitie	Spirit / duch miesta
	Hmotová štruktúra	Dispozičné riešenie	Oplotenie Dvor	Pôvodné			
Objekt ako celok Vyhodnotenie zachovania autenticity po obnove: 90 %/ 1/ A	90 % Rekonštruovaná pôvodná podoba strechy, ostatné časti domu konzervované a reštaurované	90 % Intaktné zachované pôvodné dispozičné riešenie	90 % Kamenný parcelný múr so vstupnými bránami, kt. sú rekonštruované Zachovaná hist.dlažba a studňa	100 % Pôvodné materiály zachované, sanované, konzervované, reštaurované	90 % Pôvodné technológie v rámci celého objektu zachované, nové technol.tradičné	Pôv.funkcia – bývanie, nová funkcia rešpektuje pôvodnú	A Súčasný spirit miesta spĺňa podmienky autenticity historickej architektúry
Strecha – Krytina – Krov – Komíny – Detaily	- Plechové šablóny; - Nový krov v histor. tvare a pôvodných proporciách, - Rekonštr pôv. komín. hlavic, - Vikiere podľa hist. vzoru			- Nový drevený krov, - Tradičné materiály na rekonštrukciu kominov, - Vikiere podľa historického vzoru a proporcií	- Nové technológie pri konštr. krovu, - Tradičné technológie pri rekonštr.kominov	- Celý krov je obytný priestor	- Stav pôvodného krovu nedovoľoval jeho zachovanie
Dispozícia - Prízemie - Poschodie - Podkrovie		- Zachované - Zachované - Nové				Trvalé a prechodné bývanie	(nové kúpeľne čiastočne narúšajú autenticitu)
Vodorovné konštrukcie 1) klenby, 2) stropy, 3) Iné / pavlač		- Zachované - Zachované - Zachovaná		Kameň, Drevo, Tehly, Vápenné omietky	Intaktné zachované pôvodné technológie		
Zvislé konštrukcie – obvodové múry – priečky – schodiská				- Kamenné a tehlové murivo, drevené schodiská			
Architektonické detaily – portály – okná – dvere – podlahy – pavlače	100 % Archit.detaily zachované in situ, vymenené niektoré poškodené podlahy, odstránené schody k pavlači			100 % Kamenné portály, kamenné okenné šambrány, drevené dvere z 19. stor., drev. pavlač	100 % Reštaurovanie a konzervovanie pôvodných archit. detailov pôvodnými technológiami		
Fasády – čelná – dvorové – zadná	Všetky fasády reštaurované do podoby poslednej kult. Vrstvy -- 19. stor.			Vápen.štukové omietky, zachov., rešaur. staršie kultúrne vrstvy z 18.a 19.stor.	100 % Reštaurovanie a konzervovanie pôvodných omietkových vrstiev z 19. st.		

FOTODOKUMENTÁCIA STAVU PO PAMIATKOVEJ OBNOVE

Pohľad na dom z ulice po pamiatkovej obnove v rok 2011. Bola zmenená hmota strechy, na ktorej pribudli details vikierov a strešných okien a materiál pôvodnej strešnej krytiny – drevný šindel (na fotke zo začiatku 20. stor.) bol nahradený za plechové šablóny, ktoré štruktúrou pripomínajú poslednú strešnú krytinu – eternit.

Stav domu po konzervácii a reštaurovaní fasády, po hmotovej rekonštrukcii hmoty strechy, po rekonštrukcii historickej podoby okien.

Parcelný múr so vstupnou bránou a bráničkou na dvor po obnove. Drevené prvky boli nahradené kópiami, do otvorov v bráne a nadsvetlíka nad vstupnou bránkou boli vyrobené novotvary kovaných mreží s motívom inšpirovaným zo štukovej výzdoby fasády. Bola rekonštruovaná pôvodná šindľová strieška nad vstupmi. Počas výkopových prác bola odhalená pôvodná studňa, ktorá bola konzervovaná a nadstavaná nad terén novým murivom.

Baroková pavlač z pol. 18. storočia bola zachovaná a konzervovaná. Z funkčných a technických dôvodov bolo odstránené exteriérové schodisko na poschodie, ktorého prvky boli použité v interiéri.

Miestnosť na prízemí s valenou klenbou a styčnými lunetami bola zachovaná, pôvodné omietky boli konzervované, chýbajúce doplnené.

Miestnosť na prízemí s barokovou fabiónovou rímsou a so štukovou rozetou na plafóne. Omietky boli zachované, bola odhalená pôvodná maľba v štukovej rozete (zatiaľ nereštaurovaná retušami, len konzervovaná).

Miestnosť na prízemí s valenou klenbou, pohľad na jednej strane na pôvodné dvere z 19. storočia, na druhej strane na pôvodné okno z 19. storočia, ktoré boli konzervované a obnovená ich funkčnosť.

Miestnosť na poschodí, so zachovanou fabiónovou rímsou, s okennými nikami so segmentovými záklenkami. Boli zachované aj parkety z 1. polovice 20. storočia.

Drevené schodisko z poschodia do podkrovia s kovovým zábradlím a mosadznými detailami. Schodisko aj zábradlie bolo zachované in situ a konzervované.

Pôvodné dvere v miestnostiach na poschodí boli konzervované a zachované. Takisto aj drevené doskové podlahy v miestnostiach.

Zábradlie v podkroví bolo zachované a konzervované. Barokové dvere, pôvodne umiestnené v podkroví sú po konzervácii preumiestnené na inom mieste vo využitom podkroví.

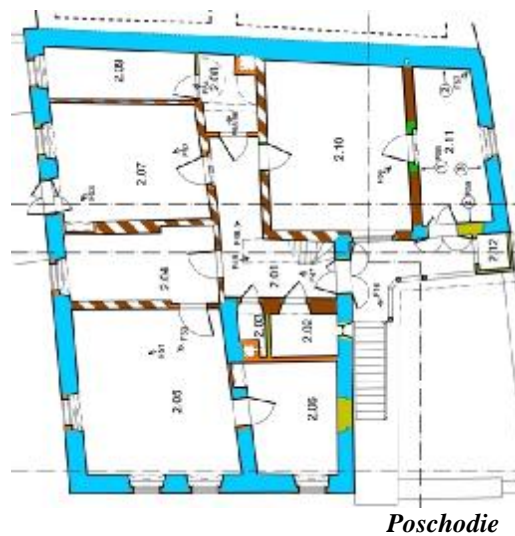
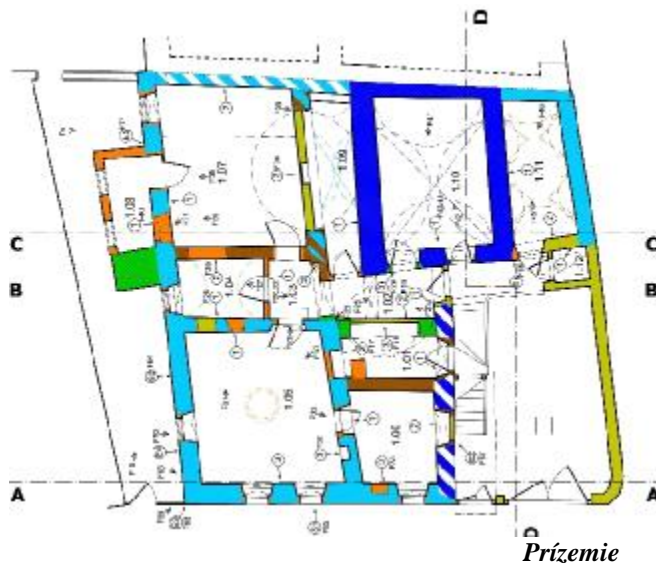
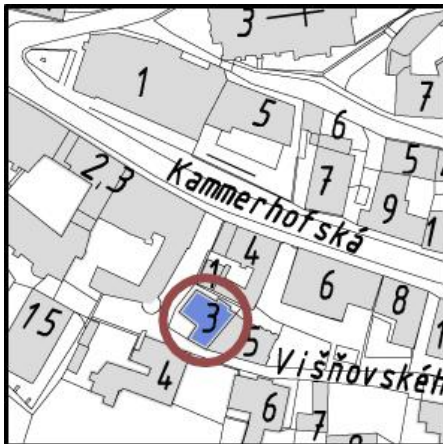

Pôvodne historicky využívané podkrovie bolo rozšírené a je znovu využívané na trvalé bývanie. V interiéri sa uplatňujú okenné niky s centrálnymi štítovými oknami a symetricky umiestnenými elipsovými otvormi po stranách.

Foto: Peter Nižňanský, Katarína Vošková.

Príloha č. 6 C:

Prípadová štúdia č. 2: Meštiansky dom na Ulici Višňovského, č. 3

LEGENDA:

- 1. etapa, renesančná, asi 16. stor.
- 2. etapa, neskororenesančná, 2. polovica 17. stor.
- 3. etapa, baroková, asi 1. polovica 18. stor.
- 4. etapa, klasicistická, koniec 18. stor. až 1. polovica 19. stor.
- 5. etapa, 2. polovica, resp. koniec 19. stor.
- 6. etapa, začiatok 20. stor.
- náleзовé situácie
- šrafované hypotetické zaradenie

Architektonicko-historický vývoj domu, prezentovaný na pôdorysoch.

Zdroj: Mgr. Michal Šimkovic, *Banská Štiavnica, Architektonicko-historický výskum, Višňovského ulica č. 3.* 12/ 2007. Súkromný archív autora výskumu.

Zámer vlastníka: Oprava poškodených konštrukcií, celková pamiatková obnova a zobytnenie domu, reštaurovanie fasády.

Koncepčná a prípravná fáza:

Metodika k zámeru pamiatkovej obnovy: Metodika pamiatkovej obnovy vyzdvihuje architektonickú hodnotu domu a zdôrazňuje zachovanie a šetrnú opravu historických konštrukcií a architektonických detailov. Požaduje pred spracovaním projektu obnovy realizovať architektonicko-historický a reštaurátorský výskum. Výskumy a Návrh obnovy pamiatky: Architektonicko-historický výskum potvrdzuje renesančné jadro domu, barokové prestavby a klasicistickú úpravu fasády. Reštaurátorský výskum fasád zisťuje barokovú dekoratívnu úpravu fasád (čierne pozadie, červené maľované detaily nad oknami, biele kvádrovanie a lizény. Metodik-pamiatkar určuje tieto nálezy konzervovať a chrániť pod poslednou klasicistickou úpravou, ktorú navrhuje prezentovať. Zachovanie autenticity a hodnoty dokumentu je metodikou zaručené.

Projekt obnovy: Projektová dokumentácia vychádza z výskumov a navrhuje riešenia odporúčané metodikom pamiatkovej obnovy a výskumníkom – podľa Návrhu pamiatkovej obnovy z pamiatkového výskumu. Projekt navrhuje minimálne zmeny v dispozícii, radikálnejšie je riešenie novej strechy, keďže stav pôvodnej je nezachrániteľný. Navrhované zobytnenie podkrovia je v súlade s pôvodným konceptom z čias baroka, keď časť podkrovia bola sezónne zobytnená.

Realizačná fáza: Obnovu domu realizujú postupne malé skupiny remeselníkov. Na to, aby zostalo čo najviac z pôvodných konštrukcií a detailov dohliada vlastník (racionálne chráni svoje investície), stavebný dozor, architekt-projektant a metodik-pamiatkar. Pôvodné konštrukcie – múry a ich omietkové vrstvy, pôvodné podlahy, dvere, schodiská sú remeselne opravované a prezentované sú originály na mieste.

Zhrnutie: Vlastník má zámer zachovať čo najviac z pôvodného domu, chápe v čom spočíva hodnota domu a tieto atribúty sa stávajú atrakciou pre využitie časti domu ako penzión. Úspešná realizácia obnovy opäť spočíva v dobrej komunikácii a porozumením medzi vlastníkom, projektantom, stavebným dozorom, výberom kvalitných a kvalifikovaných remeselníkov.

Príloha č. 7

Prípadová štúdia č. 3:

Meštiansky dom na Námestí svätej Trojice č. 11

Príloha č. 7 A:

ARCHITEKTONICKÁ A HISTORICKÁ CHARAKTERISTIKA NÁRODNEJ KULTÚRNEJ PAMIATKY

Identifikačné údaje

Adresa: Námestie svätej Trojice 11, Banská Štiavnica, staré číslovanie 198/II

Unifikovaný názov NKP¹: Meštiansky, radový dom

Číslo v ÚZPF²: 2564/0, PR³ Banská Štiavnica

Parcelné číslo: 3195

Situovanie

Dom je situovaný v radovej zástavbe západnej strany Námestia svätej Trojice. Svojou čelnou – severovýchodnou – fasádou je orientovaný do námestia, zadnou – juhozápadnou do záhrady, susediacej so Starozámockou ulicou. Objekt je osadený do terénu, ktorý mierne stúpa od juhu na sever a výrazne stúpa od východu na západ.

Vývojové etapy

1. etapa: 15. stor. – gotická – jednopriestorový jednopodlažný objekt v zadnej časti parcely, zaklenutý valenou klenbou, z neho v skalnom masíve vytesaná chodba, vedúca k banskej štólňi (nie je vylúčená existencia dvoch stredovekých jadier),

2. etapa: začiatok 16. stor. – neskorogotická – pred starší objekt v južnej časti parcely predstavaný trojpriestorový jednopodlažný objekt na celú šírku parcely, pôvodne s drevenými trámovými stropmi, výzdoba fasády (v neskoréj gotike mali kamenné šambrány okien a vstupný polkruhový portál červenú monochrómiu),

3. etapa: 1589 – renesančná – podľa datovania sekundárne použitého kamenného prvku, výmena trámových stropov za klenby, nadstavba objektu o jedno podlažie, výstavba kamenného schodiska v máshauze, úprava fasády (renesancia rešpektovala staršie okenné osi, fasáda mala biely podklad, iluzívne nárožné kvádrovanie - čierne s okrovou linkou, v časti korunnej a parapetnej rímsy bola pásová výzdoba v tvare štylizovaných ľalií -čierno – bielo – okrovo – šedá farebnosť, kamenné prvky mali čiernu monochrómiu, nad oknami prízemja a vstupným portálom bola ornamentálna výzdoba),

4. etapa: po roku 1650 – neskororenesančná – ranobaroková – predĺženie objektu v zadnej časti parcely (prevažne zaklenuté priestory), nová dekorácia fasády

(pozostávala z čierneho náročného kvádrovania, kordónovej a podstrešnej rímsy, tvorenej pásom čiernych obdĺžnikov, z čiernych lemov okien s ušami a klenákom),

5. etapa: 1740 – 1780 – baroková – klasicistická – menšie úpravy interiéru, štuková výzdoba fasády, nový vstupný portál,

6. etapa: 19. stor. – nové schodisko v mieste renesančného priestoru, čiastočné delenie miestností, prestavba na bytové účely,

7. etapa: 20. stor. – menšie úpravy v otvoroch,

8. etapa: od roku 1978 – nedokončená komplexná obnova, pri ktorej boli v objekte zničené mnohé cenné detaily – pôvodné podlahy, okenné dverné výplne, z veľkej časti otlčené omietky (barokové drevené schodisko, odstránené v r. 2000),

9. etapa: 2001 – reštaurovanie hlavnej fasády – zakonzervovanie odkrytých starších vrstiev, prinavrátenie klasicistickej úpravy fasády.

Výtvarné, architektonické a remeselné prvky

- sčasti zachované pôvodné omietky
- renesančné klenby
- gotické a renesančné portály
- kamenné šambrány okien
- sčasti zachované nástenné maľby (renesančné, neskorobarokové)

Predmet pamiatkovej ochrany

Hmotovo-priestorové usporiadanie, konštrukčné a dispozičné riešenie objektu, zachované pôvodné materiály, architektonické, výtvarné a remeselné prvky. K zvlášť hodnotným patria zachované interiérové nástenné maľby na prízemí objektu (renesančné a barokové) a sčasti zachovaná renesančná úprava fasády.

Poznámka autorky: V špecifikovaní predmetu pamiatkovej ochrany nie sú explicitne uvedené všetky kultúrne omietkové vrstvy fasády, ale úsudok sa opiera o názorovo zastaralý pamiatkový výskum z konca 70. rokov 20. storočia.

¹ NKP – Národná kultúrna pamiatka

² ÚZPF – Ústredný zoznam pamiatkového fondu

³ PR – Pamiatková rezervácia

Spracované pre potreby tejto dizertačnej práce na základe štúdia archívnych materiálov Krajského pamiatkového úradu Banská Bystrica, pracovisko Banská Štiavnica.

HODNOTY/ Predmet pamiatkovej ochrany	Forma a Dizajn		Prostredie	Materiály/ konštrukcie	Techniky a technológie	Funkcia/ Využitie	Spirit / duch miesta ²
	Hmotová štruktúra	Dispozičné riešenie	Oplotenie a Dvor				
Objekt ako celok Stupeň autenticity: 80 %/ 1/ A S-TS: ¹ 1/2		-----	-----	80 %	80 %	-----	A
Strecha - krytina - krov - komíny - detaily S-TS: 1/2	- plech - nový krov - nové komíny - streš.okná	-----	-----	-----	-----	-----	B
Dispozícia - Prizemie - Poschodie - Podkrovie S-TS: --		-----	-----	-----	-----	-----	-----
Vodorovné konštrukcie - klenby, - stropy, - iné S-TS: --		-----	-----	-----	-----	-----	-----
Zvislé konštrukcie - obvodové múry - priečky - schodiská S-TS: 2		-----	-----	-----	-----	-----	-----
Architektonické detaily - portály - okná - dvere - podlahy - pavlače S-TS: 1	- kamenné okenné armovania, - dvere z 19 stor. na fasáde			-- pôvodné -- pôvodné	- pôvodné - pôvodné		A
Fasády - čelná - dvorové - zadná S-TS: 1	Štuková výzdoba z 19. stor. + fragmenty starších etáp			- vápenné omietky vo viacerých kultúrnych vrstvách	-- pôvodné – vápenné technológie s dekoratívnou výmalbou vrstiev		A

Príloha č. 7 B:

TEST AUTENTICITY PRED OBNOVOU

(Kritéria autenticity podľa Dohovoru o ochrane KD)

¹ S-TS = Stavebno-technický stav: 1 – dobrý, 2 – narušený, 3 – zlý/ dezolátny)

² Spirit/ duch miesta: A – autenticita zachovaná, B – čiastočne zachovaná, C – celková strata autenticity

³ Hodnotená je iba obnova fasády v pôsobení so strechou

FOTODOKUMENTÁCIA STAVU PRED PAMIATKOVOU OBNOVOU FASÁDY

Stav fasády začiatkom 70. rokov 20. storočia a po prvom pamiatkovom výskume v roku 1979. Takto zdeštruovaná fasáda pamiatkovým výskumom zostala až do roku 2001.

Architektonický návrh na prezentáciu klasicistickej úpravy fasády. Stav fasády po reštaurovaní poslednej klasicistickej úpravy fasády v roku 2003. Neúdržbou strechy došlo vzápätí po reštaurovaní k zatečeniu časti koruny muriva fasády.

Foto a architektonický návrh: Súkromný archív autorky (obr. 1), Pavel Fabian (obr. 2), architektonický návrh: Peter Nižňanský (obr. 3), Katarína Vošková (obr. 4).

Príloha č. 7 B:

TEST AUTENTICITY PO OBNOVE

(Kritéria autenticity podľa Dohovoru o ochrane KD)

¹ S-TS = Stavebno-technický stav: 1 – dobrý, 2 – narušený, 3 – zlý/ dezolátny)

² Spirit/ duch miesta: A – autenticita zachovaná, B – čiastočne zachovaná, C – celková strata autenticity

³ Hodnotená je iba obnova fasády v pôsobení so strechou

HODNOTY/ Predmet pamiatkovej ochrany	Forma a Dizajn		Prostredie	Materiály/ konštrukcie	Techniky a technológie	Funkcia/ Využitie	Spirit / duch miesta ²
	Hmotová štruktúra	Dispozičné riešenie	Oplotenie a Dvor				
Objekt ako celok Stupeň autenticity: 20 %/ 1/ C S-TS: ¹ 1/2	----	----	----	20 %	20 %	----	C
Strecha - krytina - krov - komíny - detaily S-TS: 1	- plech - nový krov - nové komíny - streš.okná			- nové 0 %	-- nové 0 %	----	C
Dispozícia - Prízemie - Poschodie - Podkrovie S-TS:	----	----	-----	-----	-----	-----	-----
Vodorovné konštrukcie - klenby, - stropy, - iné S-TS:	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----
Zvislé konštrukcie - obvodové múry - priečky - schodiská S-TS: 2	-----	-----	-----	Kamenné murivo z interier. Strany čiast. poškodené cement. omietkami	Priemyselné omietky – sanačné, portál -- umelý kameň, maľba: silikátové farby	-----	-----
Architektonické detaily - portály - okná - dvere - podlahy - pavlače S-TS: 1	- kamenné okenné armovania, 20 %			-- pôvodné Kamenné okenné armovania, Nový portál z umelého kameňa, 20 %	- nové technológie omietok a kamenných prvkov 20 %		C
Fasády - čelná - dvorové - zadná S-TS: 1	Štuková výzdoba z 19. stor. + fragmenty starších etáp			- omietky sanačné priemyselné, Pôvod.materiál odstránený	- moderné technológie, stopy po pôvod. Technológii odstránené		C

FOTODOKUMENTÁCIA STAVU PO PAMIATKOVEJ OBNOVE FASÁDY

Východiskový stav fasády po reštaurovaní poslednej klasicistickej úpravy fasády v roku 2003.

a) Pohľad na zvislú konštrukciu stien z interiérovej strany, z ktorej boli pôvodné omietky odstránené v 70. rokoch 20. storočia a kamenné murivo bolo „sanované“ aktivovanou cementovou maltou, čo spôsobuje zasolenie a zavlhanie muriva zo strany interiéru aj exteriéru.

b) Pohľad do dvorového krídla, ktoré je v dezolátnom stave, zatekajú zvislé konštrukcie, rozpadávajú sa kamenné architektonické články. Napriek tomuto stavu zvolil vlastník a metodik-pamiatkar reštaurovanie už zreštaurovanej čelnej fasády na úkor opravy havarijných dvorových konštrukcií.

*a) Otlkanie klasicistickej fasádnej úpravy, ktorá chránila zakonzervované staršie omietkové vrstvy.
b) Fragменты бароквовой оштукатурки с маляванной выдубой пощас одстраћования оштукатурки перед реставрацией ренессансной подобы фасады.*

*Otlkanie klasicistickej щukovej výzdoby znamenalo poщkodenie aj starších оштукатурочных vrstiev (бароквová s щiernymi pásmi, ренессанщная, щkorej podoba sa išla реконщструovať, щотická s илузійным квáдрованієм).
Vpravo – одhalený ренессанщный надщветлік над ренессанщным щтупом, дощtedy щачоване культурне оштукатурочные vrstvy okolo надщветліка s ренессанщной декорацией су одщраћене. (Realizácia: щеставращор s лиценщией).*

Rekonštrukcia renesančnej podoby fasády bez zachovania pôvodných kultúrnych omietkových vrstiev, vrátane rekonštruovanej renesančnej vrstvy.

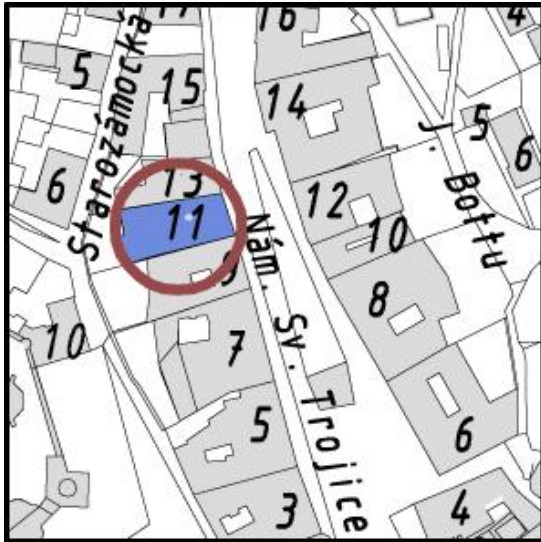

Detail rekonštruovaného renesančného portálu a okna. Proporcie maľovanej pasparty okolo nadsvetlíka a rímsy nad vstupným portálom sú nepravdepodobné, na základe poznania renesančných profilácií a proporcií. Pri rekonštrukcii renesančnej podoby fasády boli použité priemyselné materiály a technológie (vrecované omietky, umelý kameň na portál a silikátové alebo akrylové náterové materiály).

Foto: Katarína Vošková, Pavel Fabian (2., 3., 4., 5., 6. a 7. obr.).

Príloha č. 7 C:

Prípadová štúdia č. 3: Meštiansky dom na Námestí svätej Trojice 11

Situovanie domu v rámci Námestia sv. Trojice

Vzhľad fasády s klasicistickou úpravou koncom 70. rokov 20. storočia

Zámer vlastníka: Reštaurovanie fasád a niektorých detailov v interiéri.

Koncepcná a prípravná fáza:

Metodika k zámeru pamiatkovej obnovy: Napriek tomu, že v roku 2003 bola reštaurovaná a prezentovaná klasicistická úprava fasády domu s rešpektovaním a reštaurátorským konzervovaním dovtedy poodhalených starších vrstiev všetkých kultúrnych slohových omietok (gotická, renesančná, baroková, klasicistická), bola metodika obnovy domu nasmerovaná opäť na fasádu s akcentom na zmenu metodického prístupu obnovy.

Na úkor ďalších chátrajúcich častí fasád (napr. vo dvore) a na úkor finančnej záťaže vlastníka bola zvolená metodika prezentácie renesančnej fasády. Toto rozhodnutie si vyžadovalo odstránenie kvalitných fasádnych úprav, ktoré dokumentovali vývoj domu v priebehu jeho existencie a odhalenie a opätovné reštaurovanie fragmentálne zachovaných zvyškov renesančnej výzdoby. Podstatná časť fasády, na ktorej renesančná výzdoba chýbala, bola reštaurátorsky rekonštruovaná, pričom na výslednom diele nie je jasne odlíšiteľné čo je originál a čo rekonštruovaná časť.

Výskumy a Návrh obnovy pamiatky: Reštaurátorský doplňujúci výskum s návrhom prezentácie renesančnej vrstvy uličnej fasády.

Projekt obnovy: K zásahom na fasáde nebol spracovaný. Zostávajú nezodpovedané otázky výrazu a okenných a dverných výplní.

Realizačná fáza: Odstraňovanie klasicistickej (a pravdepodobne aj barokovej) fasádnej úpravy realizovala reštaurátorská firma, čo by teoreticky malo znamenať najkvalifikovanejší postup. V skutočnosti k odstraňovanie omietok mladších vývojových etáp na fasáde reštaurátor necitlivo použil pneumatické kladivá a došlo tak k poškodeniu aj starších vrstiev (renesančnej a gotickej).

Zhrnutie:

Prípadová štúdia je ukážkou toho, kedy metodika pamiatkovej obnovy bola zvolená v rozpore s kritériami pre zachovanie autenticity (z narského *Dokumentu o autenticite*, ICOMOS 1994), v rozpore s *Vykonávacou smernicou medzinárodného Dohovoru o ochrane svetového dedičstva* (WHC 2008), v rozpore s *Benátskou chartou* (ICOMOS 1964), v rozpore s *Chartou o reštaurovaní* (Brandi, C.: *Charta o reštaurovaní*, 1972).

V tomto prípade bol slabým článkom v pamiatkovej obnove metodik-pamiatkar a jeho nekompetentné rozhodnutie o metodike prezentácie fasádnej úpravy a reštaurátor tým, že odstránil kvalitné omietkové kultúrne vrstvy, navyše bez náležitého zdokumentovania mladších vrstiev, aj tých, ktorých približná podoba bola reštaurátorsky na novej omietke rekonštruovaná a prezentovaná.

Zdroj:

Akad. mal. Eva Mitzová: *Meštiansky dom č. 198/II na Námestí svätej Trojice v Banskej Štiavnici. Správa o priebehu reštaurovania čelnej fasády*. Banská Štiavnica, 2003. Archív Spolku Banskej Štiavnice '91.

Akad mal. Eva Mitzová, PhDr. Martin Mitz, Mgr. Ľuboš Kürthy, Mgr. Barbora Glocková: *Správa z reštaurátorského prieskumu. Meštiansky dom „č.198“ na námestí sv. Trojice č. 15 v Banskej Štiavnici*. Nedatované (predpokladáme, že tiež spracované v roku 2003).

Príloha č. 8

Prípadová štúdia č. 4:

Remeselnícky dom na Remeselníckej ulici č. 5

Príloha 8 A:

ARCHITEKTONICKÁ A HISTORICKÁ CHARAKTERISTIKA NÁRODNEJ KULTÚRNEJ PAMIATKY

Identifikačné údaje

Adresa: Remeselnícka ulica č. 5, staré číslovanie 103/IV

Unifikovaný názov NKP¹: Remeselnícky dom

Číslo v ÚZPF²: 10961/0, PR³ Banská Štiavnica

Parcelné číslo: 2081

Situovanie

Samostatne stojací dom je situovaný v juhovýchodnej predmestskej časti historického jadra na okraji Mestskej pamiatkovej rezervácie Banská Štiavnica. Dom sa nachádza na bočnej Remeselníckej ulici, ktorá je čiastočne rovnobežná s hlavnou uličnou osou a ďalej sa zatača južne smerom k Tabakovej továrni. Hlavná – východná fasáda je orientovaná do ulice. V dôsledku stúpania terénu JZ smerom je prízemie domu čiastočne zapustené do svahu.

Stavebno-historický vývoj

Dom, zapísaný v pozemkovej knihe pod č.730 ako meštiansky dom vo vlastníctve Tomáša Heislmana, sa nachádza medzi domom Hermanovským a Kochovským, stavaný na jedno poschodie vzadu do svahu. Mal 3 izby: kuchyňu, predsieň, pivnicu, stajňu a šopu (stodolu). K domu patril aj susedný dom (dnes samostatný dom č.7). Podľa nákresu tiekol popred dom mlynský náhon k mestskému mlynu. V r. 1820 – 1860 v dome býval a mal zámočnícku dielňu Gustáv Králik, umelecký kováč a zámočník, predchodca Fizélyho (jeho vývesný štít sa nachádza v Slovenskom banskom múzeu).

Na základe pamiatkového výskumu, spracovaného Pamiatkovým ústavom v r.1992 môžeme určiť etapizáciu vývoja domu:

- 1. etapa: koniec 16. stor. – renesančná** – vznik poschodového jednotraktového domu s vnútorným schodiskom v južnej časti domu.
- 2. etapa: r. 1670 – 1700** – dostavba poschodového dvojpriestorového traktu v severnej časti domu s remeselnou dielňou na prízemí a vstupnou bránou z ulice.
- 3. etapa: r. 1770 – 1790** – interiérové úpravy – nové klenby a priečky v dome, exteriérové úpravy – priečelie bolo zjednotené v neskorobarokovom výraze, objekt zastrešený sedlovou strechou s vysokými štípmi, vznikli nové okenné a dverné otvory s upravou ich špaliet.
- 4. etapa: r. 1800 – 1830** – prístavba miestnosti k JZ nárožiu domu.
- 5. etapa: r. 1890 – 1900** – delenie interiéru priečkami, na hlavnej fasáde zamurovanie brány a nahradenie okenným otvorom, zrušenie vnútorného schodiska a vytvorenie vonkajšieho dreveného schodiska, výmena okenných dverných výplní, zmena farebnosti fasády zmenila aj architektonický výzor domu.
- 6. etapa: 20. stor.** – menšie úpravy.

- 7. etapa – koniec 20.stor.** – záchrana havarijného stavu domu – domurovanie JV nárožia, nová konštrukcia strechy pokrytá keramickou krytinou, ďalšie stavebné úpravy interiéru.

Architektonické, výtvarné a remeselné prvky

- pôvodné omietky s náterovými vrstvami,
- klenby renesančné a barokové
- drevené trámové stropy
- kamenné okenné šambrány
- okenné a dverné otvory s úpravou ich špaliet vrátane barokovej okennej výplne na prízemí
- vonkajšie drevené schodisko
- kovové mreže
- komínové telesá

Predmet pamiatkovej ochrany

Renesančno-barokový dom na Remeselníckej ulici možno zaradiť k predstaviteľom meštiansko-remeselníckych domov, situovaných v južnej časti mesta, kde vznikla štvrť remeselníkov.

Nemá reprezentačné architektonické detaily a výzdoba fasády je strohá, ale vo svojom teritóriu predstavuje jedinečný doklad o architektúre svojho druhu v prostredí pôvodne okrajovej časti mesta. Jeho stavebný vývoj je dokladom stavebnej aktivity v meste, ktorá trvala v predmestskej časti od konca 16. stor. až do konca 18. stor. Zachovaný výzor domu dokumentuje kultúrnu prispôsobivosť bohatších remeselníkov, ktorí sa chceli v stavebnej činnosti priblížiť bohatým mešťanom.

Objekt je jeden z posledných zachovaných remeselníckych domov v remeselnej zástavbe mesta, nakoľko meštiansko-remeselná zástavba v tejto časti bola asanovaná v 80. rokoch 20. storočia.

Zhodnotenie významu

Parcela, na ktorej je situovaný meštiansko-remeselnícky dom, sa nachádza v juhovýchodnej predmestskej časti historického jadra mesta, kde vznikla štvrť remeselníkov a mestskej chudoby. Objekt vznikol ako jeden z mnohých objektov, ktoré sa na tomto teritóriu pôvodne nachádzajú od stredoveku, keď tu stál špitálsky kostol Svätej Alžbety (dokončený v r. 1310 - zrušený v r. 1579). V najstaršej etape stála na dnešnej parcele prvotná kamenná dvojpodlažná stavba s obytnými priestormi, ktorú môžeme datovať do rokov okolo 1600. Je jedným z najstaršie zachovaných domov v tejto okrajovej časti mesta.

¹ NKP – Národná kultúrna pamiatka

² ÚZPF – Ústredný zoznam pamiatkového fondu

³ PR – Pamiatková rezervácia

Spracované pre potreby tejto dizertačnej práce na základe štúdia archívnych materiálov Krajského pamiatkového úradu Banská Bystrica, pracovisko Banská Štiavnica.

Príloha č. 8 B:

TEST AUTENTICITY PRED OBNOVOU

(Kritéria autenticity podľa Dohovoru o ochrane KD)

¹ S-TS = Stavbečno-technický stav: 1 – dobrý, 2 – narušený, 3 – zlý/ dezolátny)

² Spirit/ duch miesta: A – autenticita zachovaná, B – čiastočne zachovaná, C – celková strata autenticity

Predmet pamiatkovej ochrany / nositelia hodnôt	Forma a Dizajn		Prostredie	Materiály / konštrukcie	Techniky a technológie	Funkcia/ Využitie	Spirit / duch miesta
	Hmotová štruktúra	Dispozičné riešenie	Oplotenie / Dvor				
Objekt ako celok Autenticita domu narušená havarijným stavom: 80 %/ A/ 3 S-TS: ¹ 3	70 % Dvojpodlažný so štítom a sedlovou strechou (pôvod.strecha nezachovaná)	90 % Dvojtrakt so zachovanou pôvodnou dispozíciou	80 % - Zanedbané, Bez oplotenia/ Bez znakov	70 % Zachované pôvodné kamenné murivá, drev. prvky, omietky a pod.	80 % Na pôvod. konštrukciách čitateľné	Bez využitia. Pôvodne remeselná dielňa + bývanie	A Spirit barokov. domu a kováčskej dielne
Prevládajúce hodnoty	Baroková hmota domu, dispozičné riešenie, omietkové a kamen.detaily			Zachované pôvodné materiály na všetkých pôvod. konštrukciách		Kováčska dielňa a obydlie remeselníka	
Strecha - krytina - krov - komíny - detaily S-TS: ¹ 3	- nezachovaná - nezachov. - sčasti zach. - nie sú					nefunkčná	
Dispozícia - Prízemie - Poschodie - Podkrovie S-TS: ¹ 1	- pôvod.disp. - pôvod.disp. - historická podkrov.izba			Dlažby: - nezach. - sčasti drev. podl. a tehlová dlažba		Kováč.vyhňa Bývanie Bývanie	
Vodorovné konštrukcie - klenby, - stropy, - iné S-TS: ¹ 2	- klenby barokové na prízemí, - drev. trám stropy na poschodí			- klenby tehlové, - stropy – drevené trámové	- pôvodné technológie	- drev.stropy a časť klenby nefunkčné, vyžadujú opravu	
Zvislé konštrukcie - obvodové múry - priečky - schodiská S-TS: ¹ 2	- kamenné - tehlové, hrazdené, - drevené exteriérové			- kameň - tehla - drevo - vápno	- pôvodné technológie	- funkčné - funkčné - schody vyžadujú opravu	
Architektonické detaily - portály - okná - dvere S-TS: ¹ 2	- dva pravouhlé kam. portály - posch; - kamenné armovania okien,			- kameň - drevo	- pôvod. technológie		
Fasády -- čelná -- dvorové/ bočné -- zadná S-TS: ¹ 2	- štítová fasáda - jednoduchá bez dekorácie, zvyraz. okenné šambrány, nika			- vápenné hrubozr.omietky, hladké lizény a okenné šambrány; kamen. prvky	- pôv. - 1. vrstva: baroková; - 2. vrstva: 19.st.	- omietky zachované vo fragm., vyžadujú konsolidáciu	

FOTODOKUMENTÁCIA STAVU PRED PAMIATKOVOU OBNOVOU

Stav domu asi z 80. rokov 20. storočia.

Stav domu asi v roku 1992.

Postupná pamiatková obnova domu: stabilizovanie zrúteného nárožia a nová strecha, konsolidácia fasádnych omietok, oprava okien, drenáže po obnove domu, dláždenie kamennou dlažbou tradičným technologickým postupom.

Odstránený krov po havárii. Stav v 1997.

Oprava staticky narušenej klenby na prízemí – stav počas prác a po ukončení stabilizácie klenbenej konštrukcie.

a

b

*a) Dláždenie dvora kamennou dlažbou z ryolitu a lomovým kameňom.
b) Stav drevených trámových stropov v interiéri na poschodí.
c) Kamenný klenák, zo zaniknutého vstupného portálu.*

c

Oprava pôvodných okien na mieste (pohľad z interiéru a exteriéru).

Nika v štíte fasády.

Detail na fragment fresky v nike.

Foto: Lubomír Lužina (1., 2. a 3. obr.), Elizabeth Yenchko (5. obr.), Katarína Vošková (ostatné).

Príloha č. 8 B:

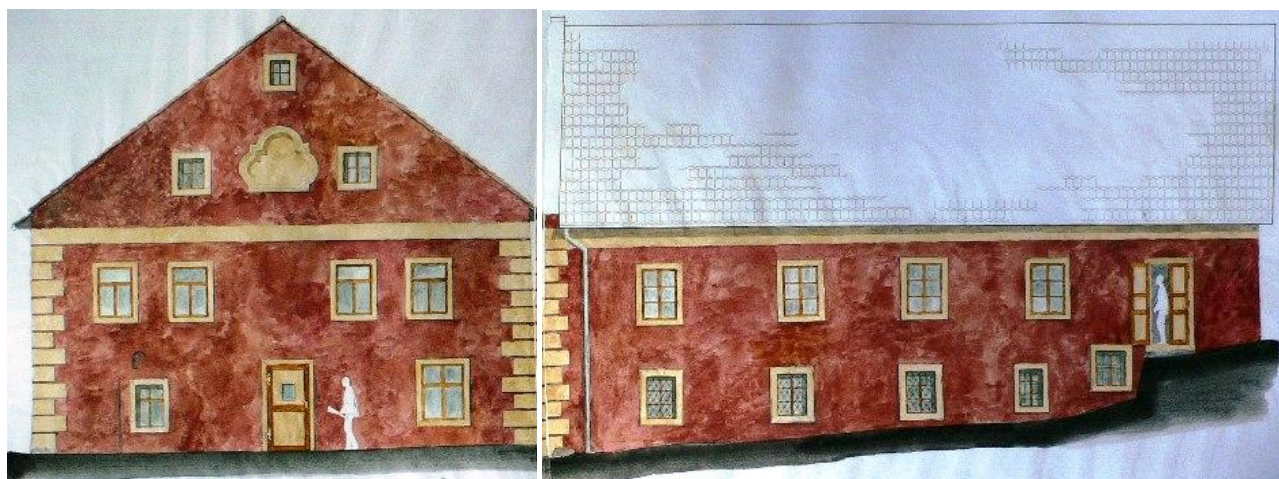
TEST AUTENTICITY PO PAMIATKOVEJ OBNOVE (PO) (Kritéria autenticity podľa Dohovoru o ochrane KD)

¹ S-TS = Stavebno-technický stav: 1 – dobrý, 2 – narušený, 3 – zlý/ dezolátny)

² Spirit/ duch miesta: A – autenticita zachovaná, B – čiastočne zachovaná, C – celková strata autenticity

Predmet pamiatkovej ochrany/ Nositelia pamiatkových hodnôt	Forma a Dizajn		Prostredie	Materiály	Techniky a technológie	Funkcia/ Využitie	Spirit / duch miesta ² :
	Hmotová štruktúra	Dispozičné riešenie	Oplotenie/ Dvor	Pôvodné			
Objekt ako celok Autenticita domu: 90 %/ A/ 1 S-TS: ¹ 1	90 % Dvojpodlažný so štítom a sedlovou strechou (pôvod.strecha nezachovaná) -- nová strecha	80 % Dvojtrakt so zachovanou pôvodnou dispozíciou	Bez oplotenia/ 100 % Nová kamenná dlažba z tradič.materiálu	90 % Zachované pôvodné kamenné murivá, omietky	90 % Na pôvod. konštrukciách čitateľné, tradičné technológie pri opravách	Pôvodne bez využitia, po obnove využívaný	A Spirit barokov. Domu + kováč.vyhne nezmenený
Strecha - krytina - krov - komíny - detaily	- keramická - nový - nové - zachytávače snehu					Bez využitia	
Dispozícia - Prízemie - Poschodie - Podkrovie	- pôvod.disp. - pôvod.disp. - historická podkrov.izba – zatiaľ bez úpravy			Dlažby: - tehlová - sčasti drev. podl. a tehlová dlažba	- nové technológie podláh na prízemí kvôli elimin.vlhkosti	- výstavný priestor, - Bývanie + Vzdelávac centrum	
Vodorovné konštrukcie - klenby, - stropy, - iné	- klenby barokové na prízemí, - drev. trám stropy			- klenby tehlové, - stropy – drevené trámové	- pôvodné technológie	drev.strop a časť klenby opravené tradične	
Zvislé konštrukcie - obvodové múry - priečky - schodiská	- kamenné - tehlové, hrazdené, - drevené exteriérové			- kameň - tehla - drevo - vápno	- pôvodné technológie Pri opravách,	- funkčné - funkčné - schody vyžadujú opravu	
Architektonické detaily - portály - okná - dvere	- dva kam. portály na poschodí; - kamenné armovania okien, - pôvod. dvere			- kameň - drevo	- pôvod. Technológie pri opravách a konzervovaní		
Fasády - čelná - dvorové/ bočné - zadná	- štítová fasáda - jednoduchá bez dekorácie, zvýraznené okenné šambrány, štukový trojlístok v štíte s freskou			- vápenné hrubozrnné omietky, hladké lizény a okenné šambrány; kamen. prvky s váp. náterom	Prezentovaná 2. vrstva: hnedočervená so svetlo okrovými lizénami	- Pôvodné omietky zachovan, konsolid. a doplnené	

FOTODOKUMENTÁCIA STAVU PO PAMIATKOVEJ OBNOVE

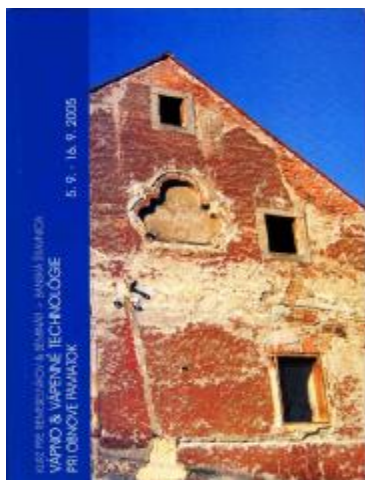
Architektonický návrh na pamiatkovú prezentáciu fasády (Ing. arch. P. Nižňanský).

Realizácia obnovy fasády tradičnými materiálmi a technologickými postupmi (vápenná technológia omietok a hlinka do vápna pre povrchovú úpravu).

*Konsolidácia fasády počas workshopu pod vedením lektora z tréningového centra BDA v Mauerbachu (Rakúsko) -- reštaurátora Hannessa Weissenbacha, rok 2003.
Obnova fasády počas medzinárodného kurzu pre remeselníkov Vápno a vápenné technológie pri obnove pamiatok, rok 2005.*

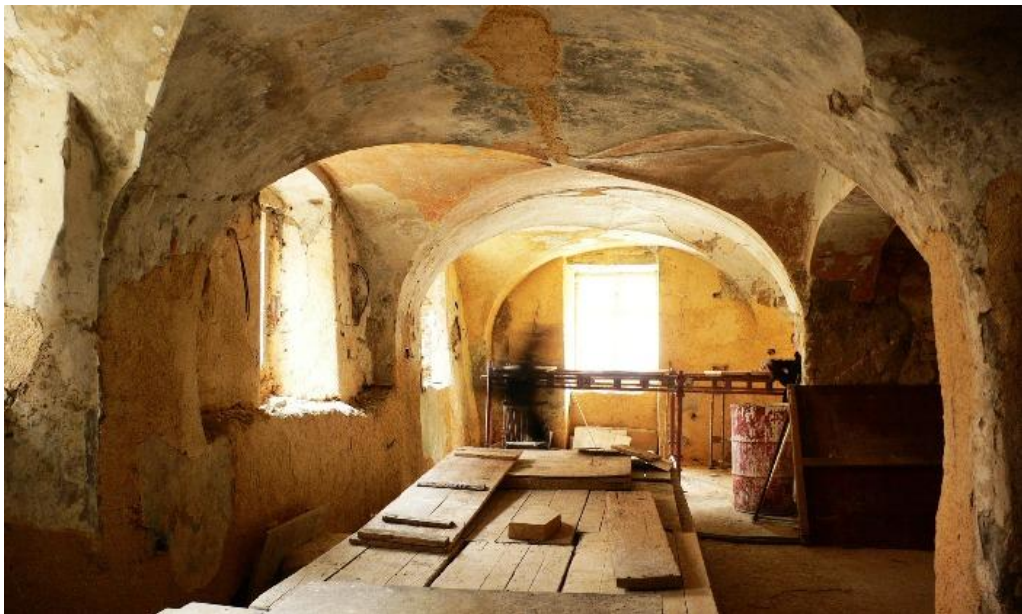
Publikácia z kurzu a seminára.

Stav po konsolidácii historických omietok.

Remeselná oprava exteriérového schodiska z 19. storočia.

Zaklenutý priestor prízemia – niekdajšia kováčska dielňa. Po konsolidácii a doplnení omietok, zatiaľ bez povrchovej úpravy.

Priestory na poschodí po pamiatkovej obnove. Autenticita priestorov je dosiahnutá rešpektovaním pôvodných materiálov: drevené alebo tehlové podlahy, remeselne opravené historické dvere, stropy, vápenné omietky a vápenné nátery.

Renesančný priestor na poschodí po pamiatkovej obnove. Zachovaná kamenná dlažba z andezitu, zachované pôvodné omietky, ošetrované vápenným náterom.

Priestory na poschodí s obnovenými dlažbami, drevenými stropmi a keramickými kachľovými pecami.

Narušená je autenticita prostredia úpravami okolitej zástavby a novou výstavbou oproti Remeselníckej 5.

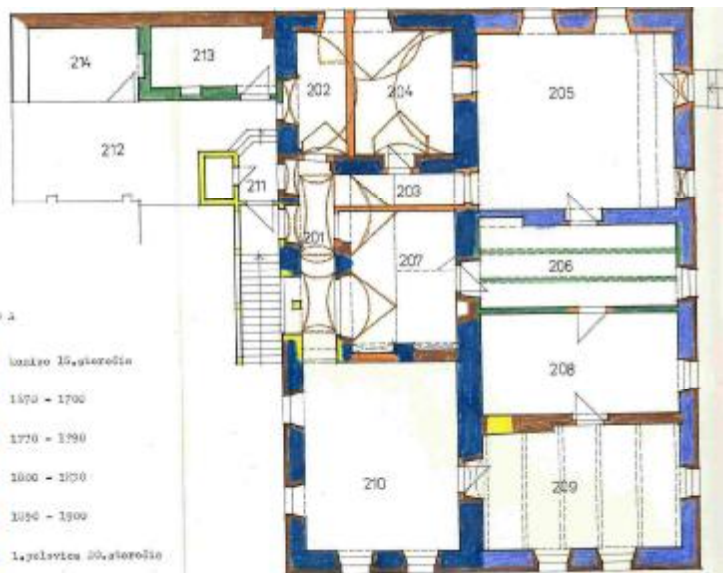
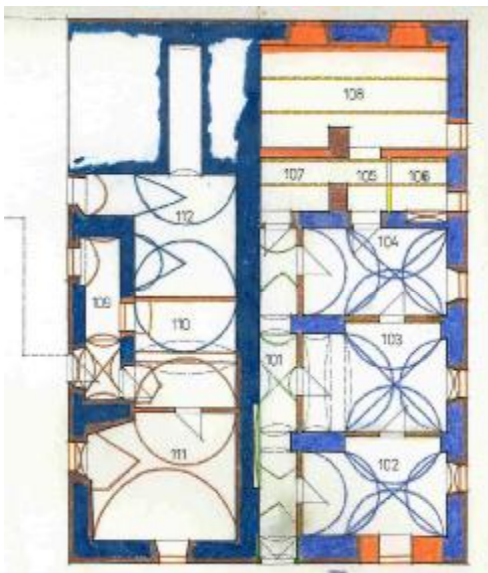
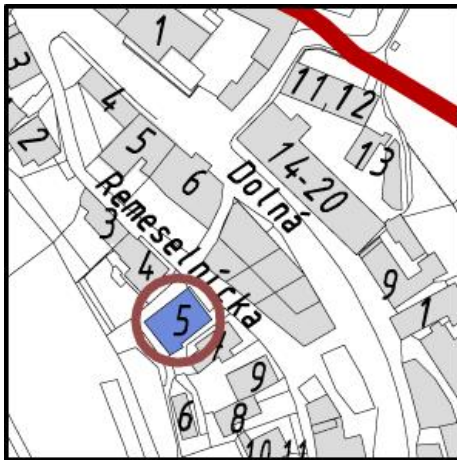

Nika v štíte fasády bola reštaurovaná. Z pôvodnej freskovej výzdoby patrónky domu – Ružencovej Panny Márie sa zachovalo iba torzo.

Foto: Katarína Vošková, Lubomír Lužina.

Príloha č. 8 C:

Prípadová štúdia č. 4: **Remeselnícky dom na Remeselníckej ulici 5**

Prízemie

Poschodie

Stavebno-historický vývoj domu, prezentovaný na pôdorysoch.

Architektonicko-historický vývoj: Ing. arch. P. Fabian, Ing. arch. I. Hudecová,
Mgr. E. Petrášková: *Pamiatkový výskum*. Pamiatkový ústav, 1992.
Archív Spolku Banskej Štiavnice '91.

Zámer vlastníka:

Prvý zámer vlastníka (asi v roku 1991) bol zbúrať historický dom kvôli jeho havarijnému stavebno-technickému stavu. Zmenou vlastníka (asi od roku 1995) sa mení zámer na stabilizovanie havarijného stavu, konzervácia pamiatkových hodnôt a pamiatková obnova domu pre účely bývania a vzdelávacieho centra pre remeselníkov.

Koncepcná a prípravná fáza:

Metodika k zámeru pamiatkovej obnovy: Prvá metodika pamiatkovej inštitúcie (asi v roku 1991 – 1992) neuznala pamiatkové hodnoty domu a akceptovala zbúranie domu a novostavbu na jeho mieste. Po zmene zámeru vlastníka sa mení aj metodika na obnovu pamiatky, na záchranu ohrozených konštrukcií domu a na prezentáciu jeho architektonických hodnôt s dôrazom na zachovanie stôp po remeselnej dielni na prízemí. Metodika vyžaduje spracovanie pamiatkového výskumu, reštaurátorský výskum reštaurovanie fresky v nike na štítovej fasáde.

Výskumy a Návrh obnovy pamiatky: Architektonicko-historický výskum s určením slohových vývojových etáp domu.

Projekt obnovy: Projekt bol realizovaný v dvoch etapách. Prvá etapa – záchrana havarijného stavu domu spočívala v statickom zabezpečení zrúteného nárožia a strechy domu (asi v rokoch 1992 – 1996). V prvej etape bolo domurované zrútené nárožie domu a na základe projektu bola realizovaná nová konštrukcia krovu ako aj celej strechy.

V druhej etape (asi od roku 2002) bol projekt na obnovu domu spracovaný v súlade s podmienkami metodika-pamiatkara a v súlade s medzinárodnými princípmi na zachovanie pamiatkových hodnôt a autenticity pamiatky. Projekt je kvalitný, pri navrhovaní chýbajúcich konštrukcií vychádza z regionálnej znakovosti, navrhuje použiť pôvodné technologické postupy pri obnove a tradičné materiály pri konzervovaní poškodených konštrukcií.

Realizačná fáza:

V realizačnej fáze zohráva dôležitú úlohu osoba odborného stavebného dozoru a investičného zabezpečovania a koordinovania opráv a pamiatkovej obnovy. Tento koordinátor pamiatkovej obnovy a stavebný dozor volí komplikovanejší prístup – a totiž nie pamiatkovú obnovu jednou stavebnou firmou (v tom čase neexistuje

v regióne kvalifikovaná stavebná firma na obnovu pamiatok), ale na rôzne opravy zabezpečuje rôznych kvalitných remeselníkov. V záujme zachovania autenticity pamiatky je proces opráv zdĺhavý aj preto, že situácia si vyžaduje zaškolenie remeselníkov pre jednotlivé úkony v rámci v regióne organizovaných kurzov a odborných seminárov (*Konzervovanie a konsolidácia historických omietok* – 2003, *Vápno a vápenné technológie pri obnove pamiatok* – 2005, *Okná a dvere pri obnove pamiatok* – 2006, *Kameň pri obnove pamiatok* – 2010).

Zhrnutie:

V prvej etape dochádza k pamiatkovej metodike, ktorá ignoruje historické hodnoty objektu a nerobí kroky pre jeho záchranu (1991). Pamiatková ochrana je vynútená až novým vlastníkom (asi od 1992 – 1995). Po zaevidovaní domu do zoznamu pamiatok sa mení aj metodika ochrany a obnovy pamiatky.

Slabé články sú – nedocenenie historickej a konštrukčnej hodnoty pôvodného krovu (hoci bola časť strechy zrútená) zo strany projektanta a metodika-pamiatkara. Je nutné konštatovať, že v tom období nebol ešte stupeň poznania (poznatie, čo je predmetom pamiatkovej ochrany), na úrovni dnešného poznania.

Výsledok obnovy domu je aj vzhľadom na jeho východiskový havarijný stav príkladom dobrej komunikácie a odborného porozumenia medzi výskumným pracovníkom, projektantom, metodikom, koordinátorom obnovy a špecializovanými remeselníkmi. Aj tento fenomén interakcie všetkých zúčastnených, z ktorých všetci mali základné uvedomenie, že ide o opravu a odborné ošetrenie historicky a architektonicky hodnotných konštrukcií, na ktorých je hodná ochrany každá historická stopa.

Príloha č. 9

Prípadová štúdia č. 5:

Obytný dom na Novozámočkej ulici č. 18

Príloha 9 A:

ARCHITEKTONICKÁ A HISTORICKÁ CHARAKTERISTIKA NÁRODNEJ KULTÚRNEJ PAMIATKY

Identifikačné údaje

Adresa: Novozámocká 18, Banská Štiavnica, staré číslovanie 46/I

Unifikovaný názov NKP¹: Meštiansky dom

Číslo v ÚZPF²: 3347/0, PR³ Banská Štiavnica

Parcelné číslo: 2310

Situovanie

Objekt je situovaný v južnej časti historického jadra a pamiatkovej rezervácie, v zástavbe na úpätí Frauenbergu, na vrchole ktorého je umiestnený Nový zámok. Dom je postavený na krížení dvoch ulíc – Novozámockej a Katovej. Vstup na dvor, do ktorého sú orientované hlavné vstupy do objektu je z východnej strany Novozámockej ulice. Záhrada pred domom klesá severozápadným smerom, v dôsledku čoho má objekt z rôznych svetových strán rôznu podlažnosť.

Vývojové stavebné fázy

Objekt je výsledkom zložitého stavebno-historického vývoja, čo je viditeľné aj obhliadkou podľa nepravidelných línií nosných konštrukcií. V objekte bol realizovaný pamiatkový výskum pred pamiatkovou obnovou.

1. fáza: renesančná, pravdepodobne koniec 17. stor. – suterén, prízemie, severného krídla, jeho klenbové miestnosti prízemia a pivnice s kamennými pravouhlými kamennými ostienami portálov, polkruhovo ukončených.

2. fáza: baroková, koniec 18. stor. – prístavba východného krídla, a nadstavba časti severného krídla, podľa zachovaných klenieb a dverných výplní.

3. fáza: 19. storočie – prístavba južného krídla, resp. jeho prestavba z pôvodného hospodárkeho zázemia - stavebné úpravy dispozície – rozdelenie objektu na viac bytových jednotiek, výmena okenných a dverných výplní.

4. fáza: 20. storočie – stavebné úpravy dispozície zamerané na modernizáciu štandardu bývania – vytvorenie hygienického zázemia (WC a kúpeľní k jednotlivým bytovým jednotkám).

Zoznam architektonicky, výtvarne a remeselne cenných prvkov

- odtlačky po debnení viditeľnými v na klenbách v suteréne
- kamenné portály s polkruhovým ukončením a pravouhlou profiláciou
- dlažba z kamenných platní v pivnici
- drevené doskové podlahy prízemnia a poschodia
- kamenné armovacie okienka dvierok do komínových prieduchov
- drevené trámové stropy so skosenými hranami nároží
- dverné a okenné výplne z rôznych období , prevládajúce však z konca 19. storočia
- plechové dverné výplne do priestoru suterénu
- kamenné schodiskové stupne do suterénu
- tvarované ukončenia komínových hlavíc

Predmet pamiatkovej ochrany

Predmetom pamiatkovej ochrany je hmotovo-priestorový koncept domu a dispozícia. Zachované sú konštrukcie renesančných valených hrebienkových klenieb s lunetami, barokové, tzv. české placky, drevené trámové stropy, drevené trámové a povalové stropy s omietaným záklopom, drevená zrubová konštrukcia poschodia vežičkovej časti domu a všetky interiérové i exteriérové historické omietkové a náterové vrstvy.

¹ NKP – Národná kultúrna pamiatka

² ÚZPF – Ústredný zoznam pamiatkového fondu

³ PR – Pamiatková rezervácia

Spracované pre potreby tejto dizertačnej práce na základe štúdia archívnych materiálov Krajského pamiatkového úradu Banská Bystrica, pracovisko Banská Štiavnica.

Príloha 9 B:

TEST AUTENTICITY PRED OBNOVOU

(Kritéria autenticity podľa Dohovoru o ochrane KD)

¹ S-TS = Stavebno-technický stav (1 – dobrý, 2 – narušený, 3 – zlý/ dezolátny)

² Spirit/ duch miesta (A – autenticita zachovaná, B – čiastočne zachovaná, C – celková strata autenticity)

Predmet pamiatkovej ochrany / nositeľa hodnôt	Forma a Dizajn		Prostredie	Materiály	Techniky/ technológie	Funkcia/ Využitie	Spirit duch miesta ²
	Hmotová štruktúra	Dispozičné riešenie	Oplotenie / Dvor				
Objekt ako celok -- stupeň zachovania autenticity: 80 %/ A/ 2 S-TS ¹ : 2	100 % Hmota domu s dominantnou vežou	90 % Pôvodná dispozičia domu s menšími úpravami	30 % Nepôvodné 90 % Dlažba z kamen. ryolit. Platní. Nepôvodná je plechová proviz.Stavba.	100 % Kamenné murivá, drevené zrubové konštrukcie, drev.tr.stropy	100 % Zachované pôvodné technológie	100 % využívaný na bývanie	A
Strecha - krytina - krov - komíny - detaily S-TS: 3	Sedlové strechy komíny prestavané bez detailu, vikier			Drevo a plechové tabule		Bez využitia	
Dispozícia - Prizemie - Poschodie - Podkrovie S-TS: 1		Renesancia, barok, 19.stor.			100 % 100 % 100 %	100 % využitie na bývanie	
Vodorovné konštrukcie - klenby, - stropy, - iné S-TS: 2				Kamen. klenby, drevené stropy	100 % pôvodné		
Zvislé konštrukcie - obvodové múry - priečky - schodiská S-TS: 1 - 2				Kamenné múry, zrubové steny	100 % pôvodné		
Architektonické detaily - portály - okná - dvere - podlahy - pavlače S-TS: 1			Nové kovové oplotenie	Kamenný oblúk. portál, kamenné okenné ostenia, okná a dvere z 19.stor.	100 % pôvodné	100 % funkčné architekt. detaily	

FOTODOKUMENTÁCIA STAVU PRED PAMIATKOVOU OBNOVOU

Kolorovanú fotografiu z konca 19. stor., objekt Novozámocká 18 je v dolnej časti fotografie vľavo, kde je viditeľná vežová časť domu so sedlovou strechou s polvalbou a podlomenicou.

Stav domu v máji 2006.

Stav domu v roku 1998, keď bol plne obývaný a 100 % autentický. Vľavo -- pohľad spredu na vežovú časť domu so sedlovou strechou a dreveným štítom. Vpravo – pohľad na vežovú časť domu z dvora. Na vežovej časti domu dominovala a jeho vežový charakter umocňovala sedlová strecha s drevenými štítmí.

Pohľad so átria domu – dvor v tvare lichobežníka v období, keď bol dom plne obývaný a autentický. Stav v auguste 1998.

Autenticita pôvodných priestorov. Pôvodné detaily – dvere, klenby, okenné a dverné niky, pôvodné podlahy, nánosy náterov.

Okenné krídla dnu a von otváracie, osadené na trňové závesy a kovové uholníky, typická okenná výplň z 2. polovice 19. stor. Zrubová stena vežovej časti domu s hlinenou omietkou.

Pohľad do priestoru suterénu (zo strany dvora) s priamym vstupom z čelnej fasády. Priestor s valenou klenbou s kamenným oblúkovým portálom, s pôvodnými omietkami, resp. maltou vytlačenou pôvodne do debnenia klenby z doby vzniku konštrukcie klenby, stav v auguste 1998.

Foto: Andrea Nižňanská, Katarína Vošková.

Príloha 9 B:

TEST AUTENTICITY PO PAMIATKOVEJ OBNOVE (PO) (Kritéria autenticity podľa Dohovoru o ochrane KD)

¹ S-TS = Stavebno-technický stav: 1 – dobrý, 2 – narušený, 3 – zlý/ dezolátny)

² Spirit/ duch miesta: A – autenticita zachovaná, B – čiastočne zachovaná, C – celková strata autenticity

Predmet pamiatkovej ochrany/ Nositelia hodnôt	Forma a Dizajn		Prostredie	Materiály/ Konštrukcie	Techniky a technológie	Funkcia/ Využitie	Spirit / duch miesta
	Hmotová štruktúra	Dispozičné riešenie	Oplotenie Dvor	Pôvodné			
Objekt ako celok Autenticita domu: 20 %/ 1/ C S-TS ¹	30 % -- nová strecha so zmenou tvaru na vežovej časti	50 % -- poškodená pôvodná dispozícia vložением nereverzibil. Nových konštrukcií	20 % -- prostredie narušujú nové betón. konštr. – schody, oporný múr, plot... a plánovaná sklenená stavba	0 % -- nové sanačné omietky, syntetické nátery, betón. podlahy... Z pôvod. materiálov zostali iba múry, odstránené boli drev. stropy, zrub. konštr.	0 % -- v súlade s použitím všetkých nových materiálov boli použité aj novodobé technológie	----	C
Strecha - krytina - krov - komíny - detaily	-- plechové šablóny - nový krov -- neproporčné a zle umiestn. vikiere, -- komíny s novotvami hlavic			-- prefabrikáty komínov, -- nový krov z pílených hranolov, -- streš. krytina bez štruktúry	-- novodobé	-- navrhované využitie podkrovia	
Hmotovo-priestorové členenie domu	-- zmena tvaru strechy nad vežičkou poškodila jej dominantný vzhľad v panoráme	-- poškodená pôvodná dispozícia vložением nereverzibil. Nových konštrukcií	-- nová sklenená prístavba znamená narušenie autenticity prostredia, nové hmoty opor. múra				
Dispozícia - Prízemie - Poschodie - Podkrovia		-- dispozícia značne zneprehľadnená rozdelením pôv. priestorov			-- nereverzibilné technológie priečok		
Vodorovné konštrukcie - klenby, - stropy, - iné				-- nové drev.stropy, -nový krov	-- pôvodné materiály – drevo, ale nekvalitne remes. Sprac.		
Zvislé konštrukcie - obvodové múry - priečky - schodiská				Zrubové konštrukcie veže sú nahradené tehlovou konštr.			

Architektonické detaily - portály - okná - dvere - podlahy - pavlače				-- zachovaný Kamenný obluk. Portál, odstránené okenné kamenné armovania, odstránené všetky podlahy	-- nové technologické postupy		
Fasády - čelná - dvorové - zadná	-- reštaurovaná podľa výskumu			- nové priemyslné vyrab. omietky, Silikátové nátery	-- nové technolog.postupy napriek reštaurovaníu		

FOTODOKUMENTÁCIA STAVU PO PAMIATKOVEJ OBNOVE

*Pohľad na objekt Novozámocká 18 z protiľahlého svahu, v kontexte okolitej historickej zástavby.
Hmota predtým dominantnej veže v panoráme mesta zaniká.
Okenné otvory sú bez lemov, čo pôsobí neprirodzené, ako „diery“ v hmote.*

Pohľad na nárožie domu po reštaurátorskej obnove fasády a obnove strechy s riešením valby namiesto pôvodného štítu na vežovej časti. Výstavba oporného múru a betónových schodov okolo domu sú neadekvátne terénnym podmienkam a narúšajú autenticitu prostredia.

Oporný betónový múr nezodpovedá terénnym podmienkam a prekrýva výhľad na dom, celá obnova pôsobí ako digitálna vizualizácia, nie ako reálna pamiatková obnova. Celkové architektonické riešenie, zmena tvaru strechy, detaily, použitie materiálov, strata originálnych detailov spôsobili celkovú stratu autenticity.

Vľavo -- pohľad na vežovú časť domu spredu. Vpravo – pohľad na vežovú časť domu z dvora. Strata autenticity spočíva predovšetkým v nehodnej oprave strechy do podoby s plytkými valbami, ktoré v regióne nie sú typické a vežový charakter domu značne potláčajú. Komínynie sú murované, ale z prefabrikovaných dielov s nevhodným novotvarom hlavic.

Pohľad do dvora po obnove. Narušená je strešná rovina na jednotlivých krídlach domu, náhodne umiestnené strešné okná a ich pôsobenie v rámci hmotovo nízkej časti domu značne narúša autenticitu pamiatky. Nevhodne sú riešené tvary hlavíc komínov. Celkový spirit je nulový.

Pohľad do zaklenutého priestoru zo severnej strany na prízemí. Pôvodné omietky boli odstránené a nahradené priemyselne vyrábanými cementovými omietkami. Strata autenticity materiálu, technológie a spiritu.

*Pôvodné okenné výplne osadené do kamenných pravouhlých šambrán.
Nová okenná výplň nerešpektovala konštrukčné riešenie a členenie okna z 19. storočia.
Kamenné okenné šambrány neboli zachované in situ, ale sú polámané, pohodené na dvore pred domom.*

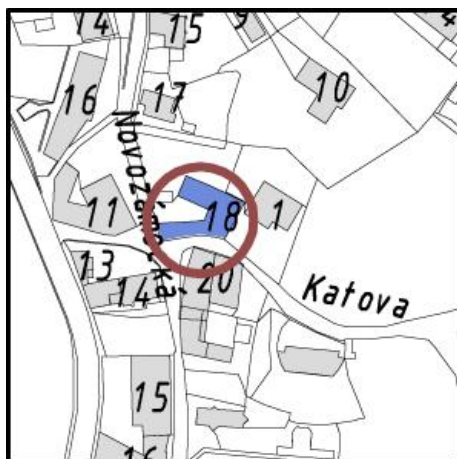

Vízia – architektonický návrh na presklenú dostavbu pred hlavnú hmotu domu, orientovanú do centra mesta a vízia celkového dotvorenia prostredia pamiatky. Návrh predstavuje pretvorenie pôvodnej konfigurácie terénu, betónové oporné múry, presklené hmoty...

Foto: Katarína Vošková. Architektonická vizualizácia: archív MsÚ Banská Štiavnica.

Príloha 9 C:

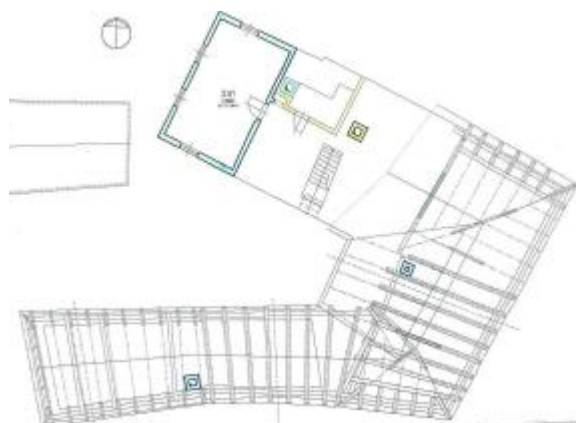
Prípadová štúdia č. 5: Obytný dom na Novozámockej ulici č. 18

Suterén

Prízemie

Poschodie veže a podkrovia

Legenda:

- 14. až 15. storočie
- koniec 15. až začiatok 16. storočia
- 2. polovica 16. až 17. storočia
- len rámcovo 17. storočie
- koniec 18. až začiatok 19. storočia
- koniec 19. až začiatok 20. storočia
- 2. polovica 20. storočia

Legenda

Zámer vlastníka: Komplexná obnova pamiatky s vytvorením reštaurácie a ubytovania.

Koncepčná a prípravná fáza:

- a) Metodika k zámeru pamiatkovej obnovy: Po formálnej stránke sú vstupné podmienky metodika – pamiatkara kvalifikované. Na základe reagovania metodika na predkladané stupne projektovej dokumentácie usudzujeme, že metodik-pamiatkar neposúdil vhodnosť, či nevhodnosť navrhovaných riešení a napriek formulovaným požiadavkám v rozhodnutí k zámeru obnovy schvaľuje ďalšie stupne projektu, ktoré sú v rozpore s jeho prvotnými požiadavkami a znamenajú závažné dôsledky: odstránenie zrubovej časti konštrukcie a nahradenie prefabrikovaným materiálom, realizácia železobetónových vencov na korune muriva, likvidácia kamenných architektonických článkov z ich primárnej situácie, odstránenie všetkých pôvodných drevených, tehlových a kamenných podláh a nahradenie betónovou konštrukciou a pod. Najpodstatnejšie metodik ochrany pamiatky zlyháva pri určení podmienok pre hmotové riešenie, ktoré je spomedzi ostatných hodnôt domu kľúčové (pôsobenie vežového charakteru domu v rámci obrazu mesta pod Novým zámkom). Akceptuje architektonický návrh eliminovania vežového pôsobenia domu tým, že namiesto pôvodnej štítovej strmšej strechy nad vežovou časťou, je navrhnutá a aj zrealizovaná plytká valbová strecha, komínové hlavice sú z prefabrikovaných dielcov s ukončením síce oblúkovým, ale s použitím neproporčného betónového prefabrikátu, technológie omietok sú nové – nanášanie napríklad na plastovú sieťku...
- b) Výskumy a Návrh obnovy pamiatky: Spracovaný bol architektonicko-historický výskum a Návrh obnovy pamiatky. Pri stanovení predmetu ochrany, alebo hodnôt pamiatky chýba pomenovanie hodnoty urbanistickej (dominantné pôsobenie vežového domu v rámci obrazu mesta vo významných pohľadoch pod Novým zámkom). Pri schvaľovaní Návrhu pamiatkovej obnovy (ako súčasť pamiatkového výskumu) schvaľovacia komisia (Pamiatkový úrad SR) neodporúča zámer využitia (ubytovanie, reštaurácia, zobytnenie podkrovia). Napriek tomu tento zámer metodik-pamiatkar pripúšťa.
- c) Projekt obnovy: Projekt je technický, bez pochopenia urbanistických, architektonických a historických hodnôt domu a jeho detailov. Problematické sú vzhľadom na autenticitu prostredia aj navrhované dve novostavby pri pôvodnom dome a ich realizáciou sa naruší autenticita prostredia.

Realizačná fáza:

Realizačná firma zrejme nemala žiadne skúsenosti s obnovou pamiatkových objektov. Realizáciu obnovy nezachránil ani reštaurátorská realizácia obnovy fasády veže, pri ktorej boli použité moderné materiály a technológie a len vo výraze sa snaží o pripomienku pôvodnej fasádnej dekorácie (nárožné kvádrovanie rytými linkami).

Zhrnutie:

Najpravdepodobnejšími príčinami totálneho zlikvidovania nielen ducha a charakteru, ale aj konkrétnych hmotných hodnôt a detailov pamiatky sú: nekvalifikovaný a neskúsený metodik-pamiatkar, nekvalifikovaný projektant, realizačná firma bez poznatkov historických hodnôt budov a skúseností s ich opravami, či konzervovaním hodnôt kultúrnych pamiatok. Z výsledku je zrejme nedostatočná, asi len písomná komunikácia medzi vlastníkom a pamiatkarom, projektantom a pamiatkarom a absencia kontroly realizácie zo strany metodika-pamiatkara. Z pôvodnej pamiatky nezostalo takmer nič a jej ochrana, ako evidovanej pamiatky, stratila obnovou svoje opodstatnenie.

Príloha č. 10

**Ukážky niektorých vyplnených dotazníkov
k otázkam praxe pri obnove pamiatok
v zahraničí**

QUESTIONNAIRE

01 : Country: . **UNITED KINGDOM**

02 : Institution: **The Prince's Foundation for the Built Environment**

03 : Profession: **Architect, Architectural historian**

04 : **STATE AGENCY/ INSTITUTE FOR MONUMENTS PRESERVATION:**

04 a) What are the rights and responsibilities of the state Agency/ Institute for Monuments Preservation in your country?

>>**English Heritage** is the state agency, working for the Department for Culture, Media and Sport. For details, see <http://www.english-heritage.org.uk/about/who-we-are/how-we-are-run/>

04 b) Are there any approved METHODOLOGIES/ PRINCIPLES for the decision-making experts in built heritage preservation?

>>Yes, English Heritage publishes „Conservation Principles“ <http://www.english-heritage.org.uk/professional/advice/conservation-principles> which is the official policy and guidance for decision-making. There is still a lot of debate about many conservation issues, as developers are strong and local authority decision making can be swayed by deals. There are also many other guidelines by other agencies which may conflict.

05 : Are there any the educational programmes concerning the cultural heritage awareness in your country, tailored for school children, community and owners of historic buildings?

>>Yes – very many, at school and ‚adult education‘ level, local conservation groups, it is represented in school curriculums, there are training courses at a variety of levels in formal education, and even on TV!

If YES – is this educational programme performed systematically or occasionally?

>>Varies from short courses to to various accredited courses. The Heritage Alliance aggregates some of this information, see <http://www.heritagelink.org.uk/>

Who provides this education (schools, NGOs, municipalities, Institute for Monuments Preservation...)?

>>Many different educational institutions, agencies, organisations, see above

06 : Are there any educational programmes in built heritage preservation for the architects, preservationists, for other experts and for craftsmen?

>>Yes, it's a recognised trade skill now, and a certificate entitled „NVQ Level 3 in Heritage“ <http://www.creatingexcellence.org.uk/regeneration-renewal-news-308-thread-0-0.html> is required to work on listed buildings.

If YES – is this educational programme performed systematically or occasionally? Who provides this education (universities, NGOs, municipalities, Institute for Monuments Preservation, ...)?

>> This is taught by technical colleges (eg Craven College) and other organisations (eg INTBAU) on an annual basis.

07 : What *preparatory documentation* is required before any intervention – conservation, restoration, etc. at a listed monument?

-- measurements .

>>Yes, by the project architect, required by legislation

-- research of architectural development/ building archeology .

>>Yes, by a consultant historian. Archaeological investigations are also required for major sites and on any site that is expected to have archaeological interest.

-- another researches and diagnosis (e.g. technical condition) .Yes, by the project architect

07 a) Who can make these researches?

>>Qualified registered heritage architects, archaeologists, historians

07 b) Is there any system of certificated experts for these researches?

>>Yes, a list of approved heritage architects, <http://www.aabc-register.co.uk/constit.htm>

07 c) If yes, who is in charge of the certification?

>>ACCON

07 d) Is there any general methodology/ procedure for such a research?

>>Yes, competency in this is necessary for ACCON registration, and for archaeologists, etc.

07 e) Who should/ is supposed to order such a documentation (owner, architect) ?

>>Owner has to pay the architect, archaeologist, etc.

08 : What is the **qualification/ capability of the designers/ architects** for the built heritage? Who is allowed to design plans for built heritage conservation?

Is there a certification for architects/designers who work in the built heritage field?

>>Only ACCON-registered architects can design plans for built heritage conservation, and the plans have to pass a series of approval stages.

09 : What is the qualification/ acuirements of the **craftsmen** working in the built heritage conservation process?

>>An NVQ Level 3 in Heritage is required to work on listed buildings

Does exist in your country any certification system for craftsmen who are allowed to work on monuments?

>>YES

If YES – who is in charge of the certification for craftsmen?

>>National Heritage Training Group, NHTG <http://www.nhtg.org.uk/>

– who provides training and educational programmes for craftsmen?

>> There are many such courses, from English Heritage <http://www.english-heritage.org.uk/professional/training-and-skills/>, the National Trust http://www.nationaltrust.org.uk/main/w-chl/w-learning_discovery/w-adult_learning/w-adult_learning-vocational_training-2.htm, and there are private educators such as The Prince's Foundation who provide such training.

10 : What is the qualification of the art restorers in your country? Is their certification required for a certain operation on monument?

>>I don't know, sorry!!

QUESTIONNAIRE

01 : Country: **Austria**

02 : Institution: **Franz Neuwirth (Federal Office of Historic Monuments and Federal Ministry of Education, Culture and the Arts, retired)**

03 : Profession: **preservationist, teaching at the University of Applied Sciences Campus Wien**

04 : **STATE AGENCY/ INSTITUTE FOR MONUMENTS PRESERVATION:**

04 a) What are the rights and responsibilities of the state Agency/ Institute for Monuments Preservation in your country?

“Bundesdenkmalamt” (Federal Office of Historic Monuments) is responsible for the inventarisation, listing and protection of historic (built) monuments in Austria which must not be destroyed or changed without permission of the latter.

04 b) Are there any approved METHODOLOGIES/ PRINCIPLES for the decision-making experts in built heritage preservation?

As much as the methodologies and principles are concerned, there are two departments (Restoration Workshops for Architectural Conservation in the Carthusian monastery Mauerbach, Restoration Workshops for Restoration of Mobile Works of Art in the Arsenal, Vienna).

The Arsenal is primarily orientated towards advanced training of freelance restorer-conservators by employing them in pilot restorations (stone, textiles, stained glass, wood (furniture), paintings on canvas and wood, wooden and stone sculptures). In the Arsenal mostly interdisciplinary pilot restorations of prime works of art are done by free-lance restorer-conservators under supervision of a small team of senior official restorer-conservators of the workshops. In Mauerbach (architectural conservation training center) vocational training courses on conservation of (mostly) stone, stucco, plaster, stucco-marble, wooden windows and doors, wrought iron, are held for craftsmen and planners/architects primarily (but not exclusively), but also restorer-conservators and owners are welcome.

[please find attached: heritage situation in Austria]

05 : Are there any the educational programmes concerning the cultural heritage awareness in your country, tailored for school children, community and owners of historic buildings?

The question put in this form has to be answered by „no“, however there were several attempts for organizing an educational programme for school children by NGOs (Austria Nostra, Austrian UNESCO-Commission) but there is no educational programme performed systematically. The Austrian UNESCO-Commission edited a booklet for teachers of school children (10-14 years) “World Heritage for Young People”.

There are two magazines edited by Bundesdenkmalamt:

“Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege” (Austrian Journal on the Arts and Monuments Conservation), a rather sophisticated scientific journal describing restorations performed and the annual report of the “Bundesdenkmalamt” including all major restorations of the year.

“Denkmal-Heute” (Monument Today) is a new (there are only 4 editions until now) and very good illustrated journal aiming at awareness rising of the broad public.

On regional level (Austria consists of nine Federal Provinces) there are different publications. For instance in the province of Lower Austria there is “Denkmalpflege in Niederösterreich” (Monuments Conservation in Lower Austria) an excellent journal edited twice a year with focus on either thematic or regional topics. In addition there is “Niederösterreich gestalten” (Designing Lower Austria) dedicated to villagescape, construction and rehabilitation of property. I don’t consider my answers to be representative at all for the whole of Austria. But I hope the my answers concerning the federal level and the Province of Lower Austria will do. However, after my knowledge there are no education programmes but for irregular local or regional ones run by either a community or a province mostly in cooperation with “Bundesdenkmalamt”.

If YES – is this educational programme performed systematically or occasionally? Who provides this education (schools, NGOs, municipalities, Institute for Monuments Preservation...)?

06 : Are there any educational programmes in built heritage preservation for the architects, preservationists, for other experts and for craftsmen?

If YES – is this educational programme performed systematically or occasionally? Who provides this education (universities, NGOs, municipalities, Institute for Monuments Preservation, ...)?

Vocational or advanced training for crafts see item 04 Mauerbach.

Of course, monuments preservation, building survey, building research etc. is within the curricula of all faculties architecture - however, there are no post-graduate courses on architectural conservation on university level. But there is a whole academic curriculum for restorer-conservators at both the University of Applied Arts and the University of Fine Arts with specializations in mural paintings, canvas and paintings on wood, etc. The alumni are graduated masters of art in restoration-conservation.

Some few restorer-conservators are specialized on architectural Monuments conservation and have taken over the role of the architect in this field. Of course it is still the architect who (in the majority of cases) has gained sufficient experience in his trade.

07 : What *preparatory documentation* is required before any intervention – conservation, restoration, etc. at a listed monument?

- measurements
- research of architectural development/ building archeology
- another researches and diagnosis (e.g. technical condition)

Since interventions (i.e. any kind of architectural works) in a listed monuments need permission of the respective “Landeskonservatorat of the Bundesdenkmalamt” (regional superintendence of Federal Office of Historic Monuments), the necessary preparatory works are prescribed when applying for the necessary permit. A plan based on a building survey is mostly precondition of planning, often additional researches (building archaeology, survey of building materials, etc.) are required.

For facade restorations an examination of the layers of the facade and a reconstruction of the former colour schemes is a prerequisite of permit. There is no legal claim for grant aid. However grant aid is sometimes given in form of paying those preparatory works instead of a percentage of the eligible total costs. Sometimes also samples are made in advance either as liability samples or serving as an example made by restorer-conservators for less experienced craftsmen.

07 a) Who can make these researches?

experienced craftsmen, restorer-conservators

07 b) Is there any system of certificated experts for these researches?

no, however officers of “Bundesdenkmalamt” (Federal Office of Historic Monuments) regionally know to whom such works can be trusted.

07 c) If yes, who is in charge of the certification?

not applicable

07 d) Is there any general methodology/ procedure for such a research?

no, but the state of art is generally known and broadly published

07 e) Who should/ is supposed to order such a documentation (owner, architect) ?

Since the owner is mostly no specialist he is not likely to order such prerequisites. But an experienced architect or the restorer-conservator (who in some cases has already taken over the role of the architect for facade restorations) is supposed to order such a documentation or to perform it himself.

08 : What is the **qualification/ capability of the designers/ architects** for the built heritage? Who is allowed to design plans for built heritage conservation?

Is there a certification for architects/designers who work in the built heritage field?

There is no special requirement in the qualification of a planner/architect exceeding his normal qualification. However regional officers of “Bundesdenkmalamt” (Federal Office of Historic Monuments) know to whom such works can be trusted. Some architect’s studios are specialized in restoration work and are known for it. There is no certification for planners/architects who work in the built heritage.

09 : What is the qualification/ acuirements of the **craftsmen** working in the built heritage conservation process?

Does exist in your country any certification system for craftsmen who are allowed to work on monuments?

If YES – who is in charge of the certification for craftsmen?

– who provides training and educational programmes for craftsmen?

If NOT – is there any occasional training for craftsmen?

– who provides occasional trainings for craftsmen?

Craftsmen need a licence of their respective trade. Since most trades today differ from the traditional trades, such licences are no guarantee that a craftsman is able to perform the traditional techniques.

There is no certification system for craftsmen who are allowed to work on monuments. However officers of “Bundesdenkmalamt” (Federal Office of Historic Monuments) regionally know to whom such works can be trusted. Such a certification was considered once but abandoned later for various reasons. Since there are vocational and advanced training courses held in Mauerbach, “Bundesdenkmalamt” (Federal Office of Historic Monuments) in special cases is demanding that at least one out of a working party or its foreman has passed such a course.

10 : What is the qualification of the art restorers in your country? Is their certification required for a certain operation on monument?

There is a whole academic curriculum for restorer-conservators at both the University of Applied Arts and the University of Fine Arts with specializations in mural paintings, canvas and paintings on wood, etc. The alumni are graduated masters of art in restoration-conservation. Therefore restorer-conservators with a specialisation in restoration of stone or of mural paintings would be desirable for operations on listed monuments.

QUESTIONNAIRE

01 : Country: **HUNGARY**

02 : Institution: **.NATIONAL OFFICE FOR CULTURAL HERITAGE./KÖH**

03 : Profession: **International relations for cultural heritage**

04 : **STATE AGENCY/ INSTITUTE FOR MONUMENTS PRESERVATION:**

04 a) What are the rights and responsibilities of the state Agency/ Institute for Monuments Preservation in your country?

KÖH is the second instance planning authority regarding historic monuments and archaeological sites. It is a scientific research institute at the same time, providing support also to the first instance planning authority (county-level government heritage protection offices).

04 b) Are there any approved METHODOLOGIES/ PRINCIPLES for the decision-making experts in built heritage preservation?

Under process.

05 : Are there any the educational programmes concerning the cultural heritage awareness in your country, tailored for school children, community and owners of historic buildings?

If YES – is this educational programme performed systematically or occasionally? Who provides this education (schools, NGOs, municipalities, Institute for Monuments Preservation...)?

To our knowledge in Hungary there are no programmes developed by national institutions or any other institution for a nation-wide use in educational institutions or awareness raising purposes in the field of cultural heritage.

However, there are all sorts of educational and awareness raising programmes developed by the educational institutions themselves or by NGOs, Foundations and by many other regional or local organisations concerned about the preservation of cultural heritage. These programmes are usually focused primarily on the students of the specific educational institution or the local communities, the membership of the organisation etc. The **Association Porta Speciosa**, an NGO active in field of the preservation of cultural heritage, with a special focus on raising the awareness of students of vocational and secondary schools specializing in construction and architectural training, for example, is organising national and even international programmes involving both students and teachers of these institutions on a regular basis.

They have been organising a yearly international students' conference since 1997. Students and teachers of about 30 schools from Romania, Slovakia, Serbia, Slovenia, Italy, Germany and certainly from Hungary take part in the exciting awareness raising programmes taking place during the three days of the conference each year in April.

Besides, each year they run competitions for surveying historical buildings also for the students of the above schools and for the undergraduate students studying architecture.

They also organise teacher training courses in the preservation of cultural heritage for the teachers of these educational institutions.

It is also them, who committed themselves to introducing the *World Heritage in Young Hands* kit of the UNESCO into the primary level education in Hungary. To this end they've embarked on a Hungary-wide campaign for promoting the Kit among school teachers and assisting them with starting off. For this purpose they organise events in the major towns where the experts familiarize the participant teachers or representatives of the schools of the region, with the importance of heritage and in what ways can the Kit foster the preservation not just the of world heritage sites but of all cultural heritage.

For several years now, **KÖH** has been running specialised, mostly one-day courses, for the owners of the protected historic buildings, primarily for the different Church denominations, since many of the listed cultural heritage sites are in their possession. During these courses the experts of the Office are lecturing on issues regarding the day-to-day maintenance of historical buildings.

06 : Are there any educational programmes in built heritage preservation for the architects, preservationists, for other experts and for craftsmen?

If YES – is this educational programme performed systematically or occasionally? Who provides this education (universities, NGOs, municipalities, Institute for Monuments Preservation, ...)?

For architects: there is a 2-year post graduate course on heritage conservation at the Architectural Department of the **Budapest University of Technology and Economics**. At this course lecturers of the University and also colleagues of KÖH give lectures.

Also, for architects, Continuous Professional Development (CPD) is compulsory, where there are studies, lectures, site-visits on heritage preservation. The CPD is managed by the **Chamber of Hungarian Architects**.

For other experts there is no specialized higher education, but within art history studies, there is a special (optional) course for museology and heritage preservation at MA level.

07 : What *preparatory documentation* is required before any intervention – conservation, restoration, etc. at a listed monument?

-- measurements: *in definite cases*

-- research of architectural development/ building archeology: *in definite cases*

-- another researches and diagnosis (e.g. technical condition): *in definite cases*

07 a) Who can make these researches? *Architect, art historian, restorer*

07 b) Is there any system of certificated experts for these researches? *No*

07 c) If yes, who is in charge of the certification?

07 d) Is there any general methodology/ procedure for such a research?

There are recommendations for building surveys/research, but not with legal power.

07 e) Who should/ is supposed to order such a documentation (owner, architect) ? *Owner, architect, researcher, KÖH*

08 : What is the **qualification/ capability of the designers/ architects** for the built heritage? Who is allowed to design plans for built heritage conservation?

Is there a certification for architects/designers who work in the built heritage field?

Any qualified architect is permitted to carry out design concerning heritage buildings. There is no certificate, but those, who have passed the 2-year post-graduate course on heritage conservation, they have the document on this extra qualification. But this is not compulsory to work with heritage buildings.

09 : What is the qualification/ acuirements of the **craftsmen** working in the built heritage conservation process?

Certificate of vocational training in construction.

Does exist in your country any certification system for craftsmen who are allowed to work on monuments? *None.*

If YES – who is in charge of the certification for craftsmen?

– who provides training and educational programmes for craftsmen?

If NOT – is there any occasional training for craftsmen? *Yes*

– who provides occasional trainings for craftsmen?

Vocational schools.

There are several vocational schools in Hungary on construction skills.

2 of them (1 in Budapest) specialize in training related to the built heritage. The training embraces the scope of architecture, construction, traditional and up-to-date building techniques, survey, repair, restoration and maintenance of heritage assets.

There are other vocational schools of art where there is training on decorative arts which skills are used in heritage buildings.

Respondent: Arch. Urb. Michel Bonnette, ICOMOS Canada, Québec

In Canada, it is the Provinces (10) and Territories (3) that are responsible for the preservation of our cultural heritage. The Canadian Government is only responsible for the preservation of its own properties. So, each Province and Territory has its own legislation and procedures.

The Canadian Government nevertheless has established a **National Register of Historic Places**. These historic places are or should be managed under what is called “**The Standards & Guidelines for the Conservation of Historic Places in Canada**”. This document is available at <http://www.historicplaces.ca/en/pages/standards-normes.aspx>. The document, although professionally very good, is not enforced since, as I wrote, cultural heritage preservation in Canada is a matter of provincial responsibility. The register and the guidelines were established some years ago as an attempt to build some sort of concept of “our cultural heritage as the foundation of our national identity” amongst all Canadians and to try to implement ways of managing this heritage in a coordinated manner across Canada.

In the Province of Ontario, Standards and Guidelines for the Conservation of Provincial Heritage Properties (<http://www.mtc.gov.on.ca/en/publications/Standards_Conservation.pdf>) became mandatory for all Ontario ministries and 14 public bodies, effective July 1, 2010. The government developed these standards and guidelines under its powers as specified in the *Ontario Heritage Act* <http://www.mtc.gov.on.ca/en/heritage/heritage_act.shtml> . They are similar to those already in required for private property <http://www.mtc.gov.on.ca/en/heritage/heritage_designation.shtml> . In Quebec, a new Law on Cultural Heritage was adopted last October which recognizes the value of cultural landscapes and intangible heritage. But the Province has no guidelines to help its people understand how its cultural heritage should be managed.

When I took office as Quebec City’s Heritage Planner in 1979, one of the first action of my team was to establish the guidelines for the restoration of the city’s cultural heritage, especially of its historic district. The document took 2 years to write. It went through a long process of consultation before it was considered as building consensus. It dealt with theory (philosophy and principles) as much as with practice. It was our Bible all those years when I headed the conservation department and what you see today when walking through the streets of old Quebec is the result of the implementation of these guidelines. They were written in such a manner that it was easy for anyone to understand what we were trying to achieve. I still believe it is one of the best document that I have had a chance to read on this matter. Unfortunately for you, it is only in French.

Philosophy:

Old Quebec is not a museum. It is a living place. Its buildings should be preserved as architectural witnesses of our country’s cultural evolution while allowed to change to adapt to new realities. Managing change so that the historic fabric of the city, its authenticity, integrity and spirit are preserved: that is the challenge.

Principles:

1. **Conservation.** Old Quebec is a designated historic district. It should be preserved as much as possible. All parts of it, whatever period they are from, are important. The whole is more important than the sum of all its parts. Its preservation should be considered as a fundamental and integral part of the city’s development planning process.

2. **Categorization or hierarchization.** Although all parts are important, some are more than others. Very important parts of the historic district should be preserved with great attention while others may be found to lack significance and, thus, be demolished to make place for new constructions or better uses. Single buildings and sites are designated by letters where A means that the building or site is of the upmost significance (individual historic monuments) and should be preserved with the greatest care, by B for a building or site that is considered of great significance (that is the category under which fell most of the buildings and sites) and that should be restored with great care, by C for buildings that have been modified through the years and that can hardly suffer full restoration, etc. until E for buildings and sites that could be ultimately demolished.

3. **Adaptation.** Buildings should be allowed to adapt to new realities. In the process, all efforts should be made to avoid unnecessary demolitions or irreversible demolitions. Adaptation should also take into consideration the capacity of the building to adapt to new uses. Adaptation should respect the historic fabric of the building, its authenticity and integrity.

4. **Infill.** The city's historic district carries buildings or artifacts of buildings from all periods since its founding in 1608. Thus it is important that new buildings demonstrate the building capacities of today's architects and entrepreneurs. The general rule is that contemporary designs, materials and building techniques should be used. But new buildings should fit harmoniously in the historic urban streetscape. Integrated design means that new buildings should "blend" into the urban landscape (shape, volume, textures, colors, materials, openings, etc). Of course, each new building is a specific case of integrated design and a challenge to its architect to demonstrate great sensitivity and design capacity.

Practice:

Guidelines for the restoration of buildings inside the historic district are described in the document according to the category each building belongs to as well as to its architectural and structural characteristics. Since the architecture of the buildings that make the historic district is very diverse and represents all architectural periods since 1608, it is very important that all building techniques be well understood by the experts and well shared with the building owners. At this stage, as you know very well, training and communication of knowledge are very very important. Experts should stand very close to heritage building owners. That is what I call "close management".

1. Who can become a Conservator for cultural property preservation according to law in Canada -- is there any requirements on qualification to such person ?

-- are there any requirements for special postgradual study?

There are no requirements but, of course, if you wish to work in the field of cultural preservation, you will need to show that you carry the expertise and knowledge that allows you to pretend you can do so. Jobs are posted with requirements or expectations and many Universities offer master degrees or doctorates in related fields.

2. Who can design the conservation works on listed monuments according to law -- is any special requirement for architects, such as specialisation in the field?

-- are there any requirements for special postgradual study for architects?

Any architect can pretend to be a restoration architect. There is no specific requirement. Most architects that work in the field today have gain capacity through field work, not from studying. Of course, architects working on historic monuments today are known for having been involved in such projects before. But, still, it is possible for any architect or engineer to apply for a job on a listed monument. I myself knew very little about conservation when I took office in 1978 as Head of the Conservation Department of the City of Quebec.

3. Who can realized the conservation works -- companies/ craftpeople -- according to law ?

I suppose there are many training programmes for craftsmen...

In Canada, there are no specific training programs for people working in the field of traditional building craftsmanship (iron work, plaster, stained glass, woodcarving, stone carving, etc). Young people are trained to use the new modern techniques, tools and materials. Since contemporary architects are not using traditional crafts in the design of their buildings, there is no challenge and no purpose for the young generation to learn about the use these crafts and to develop skills in these fields. That is really terrible. We are loosing all this wonderful knowledge. There is no more space for the creativity of artists and artisans nowadays in architecture. That's a shame. Those young people who want to develop their skills in the practice of traditional craftsmanship will do it on their own, sometimes following their father's steps. But, unfortunately, I can see that the best of the knowledge and expertise is not transferred to the younger generation.